

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SELÇUK UNIVERSITY

1. MİLLETLERARASI MEVLÂNA KONGRESİ
FIRST INTERNATIONAL MEVLÂNA CONGRESS

TEBLİĞLER
PAPERS

3-5 MAYIS 1987
MAY

S.O. SELÇUKLU ARAŞTIRMALAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ	
Kıtap No. :	781
Tasnif No. :	299.7

KONYA / TÜRKİYE
TURKEY

Tashih Edenler

Correctors

Prof. Dr. Selçuk ÜNLÜ	(Almanca)
Doç. Dr. Muharrem ŞEN	(Francızca)
Yrd. Doç. Dr. Yüksel USLU	(İngilizce)
Okutman Hasan İNAL	(İngilizce)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet TEKİN	(Türkçe)

Kapak Resmi : Güner ÖZKAN

Hat : Fevzi GÜNÜÇ

ISBN 975 - 448 - 013 - 3

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

SUNUŞ	1
FOREWORD	3
AÇILIŞ TÖRENİ / INAUGURATION CEREMONY	
Prof. Dr. Halil CİN	
I. Milletlerarası Mevlâna Kongresi Açış Konuşması	7
<i>Chers Amis et Invités de Mevlâna</i>	17
H. Celâl GÜZEL	
Açış Konuşması	21
TEBLİĞLER / PAPERS	
Dr. Eva de Vitray - MEYEROVITCH	
Présence de Mevlâna	27
<i>Mevlâna'nın Güncelliği</i>	33
Contemporary Thoughts of Mevlânâ	34
Michele TRIDENTE	
L'oecumenicite Authentique dans les oeuvres de Mevlânâ : Üniversalite et Actualite	37
<i>Mevlânâ'nın Eserlerinde Gerçek İnanç Birliği : Beynelmillelik ve Güncellik</i>	42
Authentic Unity of Fatih in the Works of Mevlâna : Universality and Actuality	42
Jawvid IQBAL	
İkbal'in Manevî Rehberi : Mevlâna	43
Prof. Dr. Hasibe MAZIOĞLU	
Dede Ömer Rûsenî ve Çoban-nâme'si	49
<i>Choban - Name by Dede Omar Rusheni</i>	58
Dr. Yıldırım AKTUNA	
Ruh Sağlığı Açısından Mevlâna Düşüncesi	61
<i>Mevlâna's Thought in View of Mental Health</i>	67
Doç. Dr. Saime İnal SAVI	
Mevlâna'nın Rübâileri	69
<i>The Quatrains of Jalal Al-Din Rumi</i>	74

Doç. Dr. Saadettin KOCATÜRK

Mevlâna'nın Mesnevîde İnsanlara Mesajı	77
<i>The Message of Mevlâna in the Mesnevî</i>	88

Prof. Dr. Mathias KORGER

The Significance of Mevlâna for Philosophia Perennis	91
<i>"Philosophia Perennis" Açısından Mevlâna'nın Önemi</i>	98

H. Fikret ALASYA

Lefkoşa Mevlevî Tekkesi	99
<i>Nicosia Mevlevî Tekke</i>	107

Prof. Dr. İskender RIZA

Kosova'daki Melami Tekkelerinde Mevlâna'ya ait Gelenekler	109
--	-----

Dr. Mehmet ÖNDER

Bir İddiaya Cevap : (Yine Gel, Yine Gel...) Rubaisi Mevlâna'nındır	117
<i>"The Quatrian" Yine Gel, Yine Gel "Belongs to Mevlâna"</i>	120

Prof. Dr. Gabriel Mandel Khân al-Afghâni

La Bibliographie Italienne Sur Mevlâna	123
<i>İtalyancada Mevlâna Bibliyografyası</i>	127
<i>The Bibliography of Mevlâna in Italian</i>	128

Dr. Müjgân CUNBUR

Mevlâna ve Oruç Ayı	131
<i>Mevlâna and the Ramadan</i>	140

Salih TRAKO

Sarayevo'da Mesnevî Dersleri ve Mesnevîhânlar Üzerine	143
<i>Courses on the Mesnevî in Sarajevo and Reciters of the Mesnevî</i>	146

Mehmet Necati ABLAY

Mevlâna ve Goethe : Panteizmin İki Büyük Temsilcisi	147
<i>Mevlâna and Goethe Two Great Peperentatives of the Panteism Philosophy</i>	157

Mustafa Ali MEHMET

Mevlâna ve Mevlevîlik Tarikatının "Hoşgörülük" ve "Hümanist" Prensiplerinin Osmanlı Döneminde Dobruca'da Türk-İslâm Kültür Ocakları Tarafından Yaşatılması Hakkında Bazı Mülâhazalar	159
<i>Some Reflections on the Survival of the Ideas and the Sufistic Sect of Mevlâna in Dobrudja</i>	163

Şefik CAN

Hz. Mevlâna'nın Güzel ve Güzellik Hakkındaki Görüşleri	165
<i>Mevlâna's Conception of Beauty and of the Beautiful</i>	173

M. M. Alexandrescu - Dersca Bulgaru

Sur L'Importance de L'ordre Mevlevî dans la Société Seldjukide	175
<i>Selçuklu Toplumunda Mevlevîlik Sisteminin Önemi</i>	181
<i>The Importance of Sufism in Seljuk Society</i>	182

Mustafa Necati SEPETÇİOĞLU

Darwin'den Önce Bir Mevlâna Düşüncesi	185
<i>An Idea of Mevlâna Preceding Darwin</i>	189

Mehmet Ali EKREM

- Dimitriye Kantemir Gözü ile Mevlevilik 191
Sufism From the Viewpoint of Dimitrie Kandemir 197

Dr. Danuta CHMIELOWSKA

- Polonya'da Mevlâna Hakkında Yapılan Bazı Çalışmalar 199
Studies Carried out Mevlâna in Poland 203

Dr. Michael GLÜNZ

- A Few Remarks On A Story From the Mesnevi 205

Dr. Şahabeddin UZLUK

- Mevlâna'nın Tabipleri : Ekmeleddin Müeyyet - Beyhekim ve Gazanfer ... 211
Mevlâna's Phsycians : Ekmeleddin Müeyyed (Chiefphysicians) and Gazanfer 214

Gábor ÁGOSTON

16. - 17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevilik 221
Mevlâna's Takya in Pecuy and Islamic Culture in Hungary During the 17th Century 231

Nezihe ARAZ

- Çağdaş Kavramlar Işığında Semâ 233
"Sema" In the Light of Contemporary Concepts 241

Feyzi HALICI

- Mevlâna'nın Şiir Dünyası 243
Poetic World of Mevlâna 248

İskender Muzbeg ŞEFİKOĞLU

- Yugoslavya'da Yaşayan Türk Şairlerinin Şiirlerinde Mevlâna 249
Mevlâna in the Works of Turkish Poets Living in Jugoslavia 256

Doç. Dr. Bernt BRENDEMOEN

- İskandinav Seyyahları Gözüyle Dervişlik ve Tarikat 259
Mystic Sects and Sufism Through the Eyes of Scandinavian Travellers .. 268

Ş. Bârihüda TANRIKORUR

- Bir Eğitimin Mimarisisi : Mevlevî Matbah-ı Şerifi 271
The Architecture of An Education : The Sacred Kitchen of the Mevlevi ... 298

Prof. Dr. Mehmet AYDIN

- Muhiddin-i Arabî ve Hz. Mevlâna Yaklaşımı 299
Muhiddin-i Arabi and Mevlâna 306

Müfide H. BAŞARIR

- The New York Public Library, The Research Libraries'de Bulunan Mevlâna ile İlgili Eserlerin Tanıtılması 307
General Introduction 313

Dr. Erkan TÜRKMEN

- Rumi As A True Lover of God 317
Tanrı Aşığı Olarak Mevlâna 330

Mirali SEYİDOV

МИРАЛІ СЕЧУВАНІТ, ТӘКЖИК БАХШИ, ДАТТӘННА 331

Mitolojide (Türk) Mekân Sözcüğü Hakkında Düşünceler 345

Concept of Space in Turkish Mythology 345

KAPANIŞ KONUŞMASI / CLOSING SPEECH

Prof. Dr. Halil CİN

I. Milletlerarası Mevlâna Kongresi Kapanış Konuşması 340

Le Premier Congres International de Mevlâna Le Discours de Clature 353

PROGRAM / PROGRAM 359

KONGREDEN GÖRÜNTÜLER / VIEWS FROM CONGRESS 371

SUNUŞ
Foreword

S U N U Ş

Prof. Dr. Halil CİN
Selçuk Üniversitesi Rektörü

1985 yılında Birinci Milli Mevlâna Kongresini açarken üçüncü kongrenin milletlerarası düzeyde yapılacağını söylemişim. Bugün bu sözümü yerine getirmenin mutluluğunu taşıyorum. Mevlâna'nın yalnız bir Türk-İslâm mutasavvıfı ve şairi olarak düşünülmesi, onun büyüklüğünü ifadeye yetmez. Mevlâna, Türk-İslâm sınırlarını aşarak bütün insanlığa hitabeden bir düşüncenin, sevginin ve barışın sembolüdür. O, bu yüksek kavramları İslâm dininde ve Türk düşüncesinde bulur, işler, geliştirir ve İslâmiyetin kollarının bütün insanlığa açık olduğunu gösterir. İnsanlar arasındaki kavgaların çoğu sevgisizlikten, hodbinlikten, insana lâyık olduğu değeri vermemekten kaynaklanır. Çağımızda az gelişmiş toplumların sorunu olan samimiyetsizlik, iki yüzlülük ve dalkavukluk gibi hastalıklara karşı, "Göründüğün gibi ol veya olduğun gibi görün" çağrısında bulunarak insanı samimiyete, dürüstlüğe davet eden Mevlâna, bütün insanlara "gel" diyerek İslâmiyette ümitsizliğe yer olmadığını anlatır. Toplumları yöneten insanlarda Allah sevgisi, O'nun en şerefli varlık olarak yarattığı insana sevgi olsaydı şüphesiz en acımasız, insanlık dışı katliamlar, işkenceler vs. olmazdı. Mevlâna düşüncesi, İslâmiyetin özünde bulunan ve Türk'ün medenî ve insancıl duygularıyla bütünleşen toleransın, insan sevgisinin ve bunların sonucu olan barışın en güzel ifadesidir. 714 yıl önce Mevlâna'da sembolleşerek bütün dünyaya yayılan ve her devirde sıkıntılarla dolu insanlığı huzura kavuşturabilecek bu düşünce tarzı, yeni Türkiye'nin kurucusu Atatürk'te "Yurtta sulh, cihanda sulh" şeklinde aksini bulur. Farklı ırk ve dinden milletlerin birbirlerini kardeş sayarak yanyana huzur içinde yaşamaları ve bütün insanların, birbirlerine sevgi ve saygı ile yaklaşmaları halinde gerçek barış ve huzurun bulunabileceği şüphesizdir. Mevlâna hayranlarının sayısının gün geçtikçe bütün dünyada süratle artmasının sebebi, şüphesiz insanın sevgiye, barış ve huzura olan ihtiyacıdır. Mevlâna, Türkleri ve İslâmiyeti, art ni-

yetle yanlış anlatmak isteyenlere eşsiz ve en doğru cevaptır. O, Türk'ün medenî karakterinin, insan sevgisini ve İslâmiyetin taassuptan uzak, birleştirici bütünleştirici felsefesinin ve Yaratan'ından dolayı insanı her yerde her zaman saygıdeğer bir varlık kabul eden humanizminin eşsiz bir ifadesidir. 1986 yılını Barış Yılı ilan eden Birleşmiş Milletler Teşkilatının yapmaya çalıştığı hizmeti, Mevlâna 714 yıl önce gerçekleştirmiştir. Mevlâna'nın kaynağını Türk-İslâm düşüncesinde bulan tasavvufu ve felsefesi, bütün dünya insanlarını gönül ve ruh huzuruna dolayısıyla toplum ve dünya barışına götürebilecek çok değerli bir temel değerler manzumesidir. 3-5 Mayıs 1985 tarihlerinde düzenlediğimiz I. Milli Mevlâna Kongresinin tebliğlerini de bir kitap haline getirerek sunmanın heyecan ve mutluluğunu taşıyorum. Milletlerarası düzeyde yapılacak bu ilk kongrenin tebliğleri de kitap haline getirilecektir.

Diğer taraftan 3-5 Mayıs 1990 yılında yapılacak II. Milletlerarası Mevlâna Kongresinde Mevlâna'nın tasavvufu, şahsiyeti, fikri yapısı hakkında orijinal eserler vermiş olan bilim adamlarına "Selçuk Üniversitesi Mevlâna Evrensel Sevgi Ödülü" verileceğini belirtmek isterim.

Çağın getirdiği çok yönlü ve çeşitli sıkıntılar karşısında bedbaht olmadan huzur ve mutluluk içerisinde yaşamak isteyen insanın Mevlâna'dan alacağı birçok mesajlar vardır. Bu kongre, bugün de 714 yıl öncesi gibi gerçekliğini, hayatiyetini ve aktüalitesini muhafaza eden Mevlâna'yı, tartışılacak değerli tebliğlerle çeşitli açılardan insanlara tanıtmaya yardımcı olacaktır. Böyle güzel bir hizmet sunmakla kendimizi bahtiyar addediyoruz.

FOREWORD

Prof. Dr. Halil CİN

Rector of Selçuk University

In my inauguration speech for the First National Congress of Mevlâna in 1985, I stated that the third congress would be held internationally. I am happy to see the realization of my promise.

Thinking of Mevlâna only as a Turkish-Islamic sufi and a poet will hardly qualify his greatness. He is the symbol of a philosophy exceeding beyond the borders of Turco-Islamic world and of love and of peace. He finds these highly esteemed concepts in Islam and Turkish thought and working them out and improving them, he points out that the Islamic philosophy is ready to embrace all the peoples of the world. Most of the disputes among men spring out of the lack of love, egotism and an unfair disdain for mankind.

Mevlâna points out that there is no reason to despair in Islam with his call **"either be as you appear or appear as you be"** and with his signal **"come"** inviting humanity to sincerity and righteousness against insincerity, hypocrisy and flattery that are the diseases of underdeveloped countries of the century. Undoubtedly, there would be no massacre and torture if only the ruling hands had love for God and love for his beloved creation, man.

Mevlânâ's philosophy is the perfect expression of human love and tolerance that exists in Islam and in humane and civilized feelings of the Turks and peace is naturally secured. The philosophy symbolized in Mevlâna 714 years ago has been the only means of consolation for humanity leading a life full of frustrations. The very same philosophy found its reflection in Atatürk, whose principle was **"Peace at home, peace on earth"**. It is definitely known that the true peace and security will be guaranteed on condition that the nations of different races and religions are not discriminated and that they lead a life full of love and respect depending on mutual understanding. It is the necessity for such a peaceful life that doubles the num-

ber of the lovers of great philosopher at an ever increasing speed. Mevlâna himself is the peerless and most complete answer to the queries of those who try to mislead Islamism and the Turks. He is the unique expression of the Turkish civilized nature and of the uniting philosophy of Islam free from fanaticism and of his peerless humanism which considers man as a respectable being because of his creator. The idea behind the year of peace proclaimed by the United Nations Organization in 1986 had already been revealed in the works of Mevlâna about 714 years ago. Rumi's concept of mysticism and philosophy, that springs out of Turco-Islamic thought, is a compound of values that will establish a peace of heart and there fore will set up a universal peace. We are extremely happy to present the book consisting of the papers submitted in the year of 1986, on the occasion of the Second National Congress of Mevlâna as it had been the case in 1986 for the 1985 Congress. The papers of this congress will also be brought in book form.

We are also glad to declare that scholars who have produced original works of reseach on Rumi's philosophy, personality and his concept to mysticism will be honoured with "**Selçuk University Mevlana Universal Love Award.**"

There are messages in the works of Rumi for those who crave for happiness and peace to be free from frustrations of the present time. This congress will be of great help for people to understand Mevlâna, who still maintains his importance and splendour through invaluable papers submitted in the congress. It is an honour to perform such an auspicious duty.

AÇILIŞ TÖRENİ
Inauguration Ceremony

I. MİLLETLERARASI MEVLÂNÂ KONGRESİ AÇIŞ KONUŞMASI

Prof. Dr. Halil CİN
REKTÖR

Sayın Konuklar,

I. Milletlerarası Mevlâna Kongresini açmanın mutluluğu içinde hepinizi saygılarımla selâmlıyorum. 3 yıl evvel 3 Mayıs günü I. Milli Mevlâna Kongresini açarken üç yılda bir bu kongreyi milletlerarası düzeyde yapacağımızı söylemiştik. Bugün bu sözümüzü yerine getirmenin hazzını da duyuyorum.

Şark'ın en büyük ve hakim şairi, Türk-İslâm Mutasavvıfı Mevlânâ Celâleddin-i Rumi'nin yaşadığı 13. asır, Anadolu Selçuklularının en kötü devridir. Moğol istilası, iç kargaşalıklar ve savaşlar sonucunda devlet otoritesinin kaybolması ile doğan sosyal ve ferdi boşluk ve buna bağlı olan umumî güvensizlik ile Selçukluların din ve mezhep konusunda Anadolu insanına gösterdikleri geniş tolerans, 13. yüzyılda Anadolu'da tasavvufun pek çok rağbet görmesine sebep olmuştur. 13. yüzyıl Anadolu'da mezheplerin, hatta dinlerin kaynaştığı bir devirdir. Mevlânâ, tasavvufu, "insanı sıkıntıda hissettiği an huzura kavuşturan haldir" şeklinde tanımlar.

Müslümanlıkta ilk fikir ayrılığı Peygamber'in ölümü ile halifenin seçimi konusunda ortaya çıkmıştır. Zaman içinde İslâmın kaynaklarını tefsirde gösterdikleri farklılıklar sebebiyle ehl-i sünnet, şia, mu'tezile, havariç ve mürctie'den ibaret beş esas yol (mezhep) doğmuştur. Zaman değişip geliştikçe yeni meseleler ortaya çıkıyor, neticede her mezhep çeşitli kollara (fırkalara) ayrılıyordu.

Ortodoks müslümanlık insanları inanışlarına göre değerlendirirken, tasavvuf büyük bir toleransla din ve inanışların üzerine çıkıyor, insan olarak herkesi bir görüyor, ârifin yani gerçeği bilip anlayan kimsenin su gibi bulunduğu kabın renk ve şeklini alacağını söylüyor; hattâ hayrı ve şer'i nisbi kabul edip herkesten zuhur eden

işin istidada göre doğru ve yerinde olduğunu telkin ediyordu. Tasavvuf bir yandan zamanına göre ileri ve hür bir görüşle insanlığın nefes almasını sağlıyor, bir yandan da hudutsuz bir hoşgörü ile insana büyük teselli kaynağı oluyordu. Bezgin insanlar zaman ve mekân kaydını kaldırıp, hadiseleri, Tanrı tecellisi ve daimi bir oluş telakki eden tasavvufta bir huzur bulmaktaydı.

Halkın tasavvufa meyli, beyleri, vezirleri ve padişahları da bu mesleğe meylettirmiştir.

Anadolu'daki merkezlerde sünni mezheplerden hanefilikle şafilik aynı derecede önemliydi. Mu'tezile de yaygındı. Yunan felsefesi ile uğraşan bilginler, Hıristiyan ve Müslüman hekimler, şehirlerde camilerle beraber kilise ve manastırlar, bu devrin hoşgörüsünü göstermektedirler. Eflâtun, "Eflâtun-i İlahi" lâkabıyla Müslümanların ve bilhassa sūfilerin saygısını kazanmıştı. 30 Eylül 1207 de Belh'de doğan Mevlânâ'nın, ailesi ile 1228 veya 1229 yılının 3 Mayıs'ında Konya'ya geldiği bilinmektedir. Bu sebeple 3 Mayıs tarihi Kongremizin tertip tarihi olarak seçilmiştir.

Mevlânâ'yı Mevlânâ yapan büyük hadise, Tebriz'li Şems'in 23 Ekim 1244 de Konya'ya gelişi ve Mevlânâ'nın Şems'in ateşi ile yanıp, O'nda bulduğu ilâhi aşkla çoşmasıdır. Şems gelmeseydi Mevlânâ, sıradan bir insan, sayısız sūfilerden biri olurdu. Fakat şu da muhakkak ki, Mevlânâ Şems'le görüşmeseydi, Şems'in de ne adı ne sanı duyulacaktı. Mevlânâ, her şeyiyle yanmaya hazır bir kandildi: Yanması için sadece bir alev, bir kıvılcım gerekiyordu. İşte Şems bu vazifeyi gördü. Kandil yanınca Şems de ona pervane kesildi, canını verip onun ışığına kavuştu. Şems, Mevlânâ'ya bir aynaydı. Mevlânâ, onda bütün varlık özlemini kaplayan gerçeği, kendini gördü.

Şems'i Sokrat'a benzetenler vardır ve bunlar haksız değildir. O'nun da Sokrat gibi kendi tarafından yazılmış bir eseri yoktur. Fakat sözleri zaptedilerek değerli bir eser meydana getiriliyor; O da Sokrat'ın Eflâtun'u yetiştirdiği gibi Mevlânâ'yı yetiştiriyor; Şems'in eseri Mevlânâ oluyor; veyahut Sokrat'ı nasıl Eflâtun meydana çıkarmış ve yaşatmışsa Şems'i de Mevlânâ ortaya çıkarmıştır.

Mevlânâ Şems'in ölümünden sonra Konya'lı Şeyh, Kuyumcu Salâhaddin ile hemdem olmuş, O'nu musahipliğine almıştır. Mevlânâ bu temkinli, kuvvetli, irade sahibi şeyhinin sohbetiyle çoşkunluktan durgunluğa, cezbeden olgunluğa kavuşmuştur. Bu dönem hayatının sükûn devresini teşkil eder.

Salâhaddin'in ölümünden sonra, Mevlânâ, Çelebi Hüsameddin'i

Muhasipliğine almıştır. Çelebi Hüsameddin Mevlânâ'ya ne kadar bağlıysa Mevlânâ da O'na o kadar bağlıdır. Salâhaddin'le cezbe ve coşkunluk âleminde kurtulan, temkine ve ârifliğe ulaşan Mevlânâ, artık her şeyin esasını iç yüzünü görmekteydi. Çelebi, Mevlânâ'da gördüğü bu tekâmülün bir kitaba dökülmesi konusunda arzda bulundu. Mevlânâ da buna daha önce zaten karar vermişti. Bu şekilde Mesnevi yazılmaya başlandı. Mevlânâ söylüyor, Çelebi yazıyordu. Bu iş zaman ve mekâna bağlı olmaksızın devam ediyordu. Mevlânâ çevresindeki günlük olaylar, halk gelenekleri, fıkra ve hikâyeler, şiirler, babasının ve Şems'in sözleri, Kur'an ve Hadis'ten bilgiler, tasavvuf umdeleri, kısaca bütün bu popüler ve kitâbî unsurları mazi, hal ve gelecekle birleştirip bir tahlil ve sentez potasına koyuyordu.

Mesnevi'de dogmatik bir tertip yoktur. Zira Mesnevi, oturulup uzun uzun düşünülerek yazılmış bir kitap değildir. Mesnevi, Farsça yazılmış bir Kur'an tefsiridir, denebilir. Mevlânâ'nın söylediği her şey Kur'an'da mevcuttur. Mesnevi'nin ruhu, Kur'an'ın, İslâm'ın özüdür. Zaman içinde, çeşitli olaylara, duyuş ve sezgilere göre ama spontane fışkırmalarla ortaya çıkan bir kitaptır; tedaiye dayanan bir eserdir. Mesnevi'de insan ruhunun elemleri, neş'eleri, zaafı, istekleri, hatta çocukları, kısaca çok çeşitli ruh haletleri üstün ve açık bir suretle görünmektedir. Mesnevi dalga dalga köpürerek kıyıya çarpan, sonra sakinleşerek çözülen ve tekrar köpükler saçarak çoşan bir deniz gibidir. Azgın sulara vuran gün ve ay ışığının, her an görünüş değiştirmesi gibi, olaylar ve insanlar için yıpranışlar, çözümler ve yeniden diriliş ve coşkunluklar ihtiva eder.

Mevlânâ'nın tasavvufu, felsefi manâda bir bilgi sistemi, metodoloji veya hayali bir idealizm değildir. O'nun tasavvufu, irfan, tahukuk, aşk ve cezbe âleminde tekemmülden, c'gunluğa ve sonra Yaratan'a ulaşmadan ibarettir. Bunun sosyal ve ferdi hayattaki yankısı geniş ve uzak ufuklara ve hattâ metafizik olaylara ve bilimsel keşiflere yönelen bir bakış, sevgiyi insanî birlik ve beraberliğin temeli sayan engin bir tolerans, kötülere, fiillerinde bir özür arayarak kötülükleri de eriterek iyileştiren didaktik ve üniversal ahlâkî bir mesajdır. Mevlânâ bu sebeple metafizik olayları, günlük yaşamın basit olayları içinde sezebilen, bunları aynı zamanda insanı olgunlaştırmak için kullanabilen üniversal bir âhlâkçıdır.

O, herhangi bir umdeyi düşünce âlemine alırken uzun mantıkî tahlillere ve felsefi düşüncelere başvurmaz. O, inancını, düşüncesini, sevgisini, halk diliyle, halk psikoloji ve düşüncesine uygun hikâyeler, örnekler ve ata sözleriyle çevresine ve halka anlatır. Bu ba-

kımdan tecrübeye çok önem verir gözüktür. Bu özelliği ile O, aynı zamanda bir hikâyeye üstadıdır. Hikâyeler O'nun çarpıcı ikna ve isbat vasıtalarıdır. Beyitlerinde inandırıcı, düşündürücü, açık hikâyelerle halka hitab eder. O, her şeyden önce bir va'z, bir ahlak hocası ve büyük eğitici'dir. Teferruat ile hiç meşgul olmaz. Şiirde ve tasavvufta basitten hareket ederek mühim sonuçlara varır.

Filozofları, yalnız akla önem verip, duyguya ve oluşa, çevre ve şartlarına önem vermediklerinden noksan görür. Kıyas ve istidlâli insanı hataya düşüreceği için tasvip etmez.

Mevlânâ'ca kınanan dünya, insanı huzurlu ve güvenli bir ortama, hür bir manevî âleme ulaştırmayan, onu insanlıktan uzaklaştıran, sadece kendi şahsî varlığını düşündüren hırs ve tamahın hüküm sürdüğü âlemdir. Hırs ve tamahın yersizliğini **“Denizi bir testiye doldurmaya çalışsan da testi ancak bir günlük su alabilir. Harislerin göz testileri bir türlü dolmak bilmez. Hırstan kurtuluşun tek yolu bir aşka düşmektir. Bu şüphesiz ilâhi bir aşktır. Bütün illetlerin davası sevgidir.”** demek suretiyle ifade eder.

Yaratılışın dâimi olduğunu kabul eden Mevlânâ, kinatın yıpranıp eskidiğine değil, daima yenilediğine, iyiye ve güzele doğru gittiğine inanır. Bu yüzden yeniliğe de aşıktır. Kur'an'ı ve İslâm'ı özündeki dinamizme ve engin hoşgörüye uygun olarak yorumlar; eski katı düşüncelerden, bağınazlığa düşmüş olanlardan ürker. İnsanlığın ve toplumun yararına olan yeniliği teşvik eden, taassup ve tutuculuğa karşı olan Mevlânâ, bu inancını ifade ederken **“Eski mallar satanın nöbeti geçti, biz yeni şeyler satıyoruz. Bu pazar bizim pazarımız şimdi”** demektedir.

Hayatın çeşitli olayları karşısında insanı değerlendiren Mevlânâ kadercî değildir. O, hayatın akışında insanın iradesine önemli bir rol tanır. Mevlânâ, çalışmadan, gayret ve zahmet çekmeden Allah'a dayanmayı kabul etmez. O'na göre, çalışmak en kutsal bir vazifedir ve **“Tanrı'ya dayanıyorsan çalışma hususunda dayan. Kazan da sonra Tanrı'ya tevekkül et”** der. İnsan zahmete katlanmadıkça nimete erişemez ve İslâmiyette her nimet bir külfeti icabettir.

Mevlânâ'da olgun ve dürüst insan, **“Olduğu gibi görünen veya görüldüğü gibi olan”** insandır. Bu sebeble O'nun hayatı inançlarıyla, inançları da sözleriyle ahenkli bir bütün teşkil eder. İnsanın kutsiyetini en yüksek dereceye çıkaran Mevlânâ, bütün dinleri ve mezhepleri insanî olgunluğa bir vasıta olarak görür ve insan gerçeğini tasavvufun temeli kabul eder.

Mevlânâ düşüncesi, siyasi sınırları, dinî ve mezhebi inanışları aşarak, bütün insanlığı insan sevgisinde birleştiren üniversal bir konsept ve barış çağrısıdır.

“İnsanları yüceltmek pek güçtür; amma aşağıya pek tez düşer insanlar” diyen ve hayatı boyunca Kur’an esasından ayrılmayan ve Türk İslâm düşüncesinde mevcut eşsiz insanlığı temsil eden Mevlânâ, bütün insanlara, bütün canlılara ve bütün dünyaya mal olmuş ve bu yüzden din ve mezheplerin üstüne çıkmıştır. Bütün dinleri bir gören **“Ayrılık gidiş tarzındadır, yolun hakikatinde değil”** diyen ve **“Her Peygamberin bir yolu, her Veli’nin bir mesleği var. Fakat değil mi ki hepsi de halkı Hakk’a ulaştırıyor, birdir”** hükmünü veren Mevlânâ, çeşitli din ve mezheplere, insan haysiyetine derin saygı gösterir ve kötü insanı dahi iyi görmek isteyen engin hoşgörüsü ile üniversalite ve her zaman aktüel olma mertebesine yükselir.

Mevlânâ insanlara olan büyük saygısından dolayı onun kusurlarına bile mazeret arar ve kötülükleri iyilikle tedavi etmeyi tercih eder.

Mevlânâ’ya göre insan görünüşte küçük bir âlemdir, kâinatın bir özetidir; amma gerçekte en büyük âlem odur. Vücut imanın zarfıdır. Ruh, akıl ve iman onun içinde yer alır. Vücut bir şekildir. Bu haliyle sınırlıdır. Onun içindeki anlam ise derin ve sınırsızdır. İyilik yapan, gerçekten insan olan, kâmil insanlık mertebesine ulaşan din, mezhep ve inancı ne olursa olsun küfürden kurtulur ve Allah’ın lütfuna ulaşır.

“Gönül arınmamışsa, pisse, yüz yıkamada, abdest almada ne fayda var.” Mevlânâ insana bu sınırsız inanç özgürlüğünü tanıırken **“Hayatta oldukça Kur’an’a kulum, Muhammed’in ayağının tozuyum, birisi sözlerimden başka bir söz nakil ve rivayet ederse, ondan da bizarım, o sözden de şikayetçiyim.”** diyerek, Kur’an’dan ve İslâmiyetten hiç ayrılmadığını ortaya koyar. Gerçekten Mesnevi Kur’an’ın 13. asırda yapılmış bir tefsiri ve Mevlânâ Peygamber’den sonra İslâmiyetin en güçlü ve en doğru müfessiridir.

Mevlânâ İslâmiyeti, özünde-sözünde gerçek yönüyle anlamış ve yaşamış; İslâmiyetteki engin insan sevgisini, insana verilen üstün değeri, insanlara kâmil insan olma yolunda daima iyilikle, güzellikle yaklaşarak gönülden kazanma prensibini, ırk, din ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün insanlık için kabul ederek emsalsiz bir hoşgörünün mümessili olmuştur. Dünyada her din ve ırktan in-

sanlar arasında Mevlânâ sevgisini gün geçtikçe arttıran faktör, bu hoşgörü ve üniversalizmdir.

Kısaca, Mevlânâ'nın tasavvufu, inhisarcı, sırf mistik ve idealist bir tasavvuf olmayıp şahsi ihtiraslardan tamamıyla sıyrılarak insana, halka, topluma ve o bütün âleme yayılmak suretiyle ferdi ve sosyal hayata hudutsuz bir ilâhi sevgi, insanî bir görüş ve mutlak bir birlik ve bütünlük halinde, bireyin kendi kendini ıslah ederek sevgiye, hayra, güzele, iyiye ve bilinmeyeni keşfedecek bilgiye doğru götürebilmesi için popüler bir terbiye sistemi görevi ifa eden ve bu özelliği sebebiyle de insan, dolayısıyla Allah sevgisini her şeyin üstünde tutan gerçekçi, akılcı ve pratik karakterli bir tasavvuftur. Mevlânâ tasavvufu, Kur'an'ın özüne dönüş ve aynı zamanda modern çağda henüz keşfedilmekte olan uzay âlemindeki gelişme ve değişmelere açıktır.

Mevlânâ, bireyin kâmil insan mertebesine ulaşması için aşk, raks ve müziği önemli vasıtalar olarak kabul eder ve bunları yasak sayanlara karşı çok cesur bir mücadele ortaya koyar.

Mevlânâ, Mesnevi'de, Divân-ı Kebir'de müziği çok över ve onu en yüksek bir sanat olarak görür. **“Rebabın dili Türk olsun, Rum olsun, Arab olsun aşıkların diiidir”** diyen Mevlânâ, insanlardaki birliğin müzikle meydana geldiğini söyler.

Mevlânâ çağlar aşarak 714 yıl sonra, tasavvufu ve insana bakışı ile bugün bazı sosyal ve ruhsal konulara ışık tutar. Mevlânâ'nın insana sevgi ile yaklaşmayı kural haline getiren düşüncesi, modern tıpta ruh hastalıklarının tedavisinde etkili bir yöntem olan psikanaliz ve psikoterapi şeklinde Türk-İslâm ilim ve gönül adamlarında ilk uygulamalarını bulmuştur. Bir tabib-i ilâhi olan sevgi, hastanın şuur altındaki sıkıntı ve problemlerini aklın emrinde olan üst şuur çıkarır.

İnsana moral ve huzur veren gerçek sevginin ruh eğitimindeki rolü büyüktür. Çağımız insanının en büyük derdi olan gerilim ve ruhi sıkıntının giderilmesi için Mevlânâ eserlerinde yol gösterici olmuştur. Mevlânâ **“Şifamız kendi içimize bakabilişimizdedir”** diyerek kendisi ile barışık, içi temizlenmiş, egosunu yenebilen kişinin şifaya kavuşabileceğine işaret eder.

Mevlânâ, maddi ve manevi âlemde mutluluğa kavuşmak için bu dünyada başkalarına sevgiyle bakmak, kibir, gurur ve ihtiras-tan uzak bir şekilde iyilikle yaklaşmak, topluma ve insanlığa hizmet etmek gerektiğini savunur.

Mevlânâ, kâmil insan olmak için karşılıksız, artniyetsiz, peşin hükümsüz ve her zaman için geçerli Yaratan'a yönelik bir sevgi istemektedir. Zaten bu dünya'da insan sevgisi olarak tezahür eden ilâhî sevginin de karakteri budur. O, bugünün insanlığının hastalığı olan ve bazı toplumların kendi din ve milliyetlerinden olmayanlar için kullandığı çifte standartlılığı reddeder. Doğruyu, güzeli ve sevgiyi ırk, din, dil farkı gözetmeksizin herkes için aynı şekilde düşünür. Kâmil insan mertebesine yükselmemiş olanlar, doğruyu ve yanlışı, haklıyı ve haksızı, güzeli ve çirkini hiç bir tesir altında kalmadan birbirinden ayırt etmek dürüstlük ve olgunluğuna ulaşmamış olanlardır. Bu hastalık, bilgisizlikten değil de şahsî, dinî, ideolojik görüş, hırs veya menfaatlerden doğarsa daha da tehlikeli ve insanlık adına utanç verici olur. Gerçeklerden uzak, inançsız, sevgisiz, ufku dar, cahil, inkârcı bir kişiliğin huzura ve kemâle ermesi mümkün değildir.

Mevlânâ'ya göre aşk, Tanrı'nın vasıflarındandır. İnsan neyi ve kimi severse sevsin bu sevgi netice olarak gerçek varlığa, Allah'a yönelen bir sevgidir. Mevlânâ'ya göre insan iki çeşit realite arasında yer alan bir kanala benzetilebilir. İnanç yapısı bakımından Allah ile dünya arasında bir mutavassıt olur. O, Tanrı'nın ilâhî vasıflarını aktualize eden bir aynadır. O aynada insan kendi aksinde Allah'ın varlığını görür. Kendi varlığında Allah'ın varlığına şahadet eder. İnsan kendini tanırsa Allah'ı da tanımış olur.

Bir halk sūfisi olmamakla birlikte sevgisi, didaktik üslup ve diliyle halkı kucaklayan ve bu sebeple halk adımı olan Mevlânâ, tasavvūfta kadına önemli bir yer verir. "**Kadın Hak nurudur, sevgili değil. Yaraticıdır, yaratılmış değil**" sözleriyle kadına bugün dahi her toplumda verilmeyen değeri ve gösterilmeyen saygıyı ifade etmiştir. Bu sözleri O'nun çağlar üstü karakterini ve sonsuzluğa uzanan üniversalizmini ifade eder.

Mevlânâ'nın yalnız bir Türk-İslâm mutasavvıfı ve şairi olarak düşünülmesi, O'nun büyüklüğünü ifade etmeye yetmez. Mevlânâ, Türk ve İslâm siyasî ve dinî sınırlarını aşarak bütün insanlığa hitabeden bir düşüncenin, sevginin, hoşgörünün ve barışın sembolüdür. O, bu yüksek duyguların ilhamını İslâm dininde, Türk kültür ve düşüncesinde bulur, onu işler, geliştirir ve bütün insanlığa maleder. İnsanlar arasındaki kavgaların çoğu sevgisizlikten, hodbinlikten, insana lâyık olduğu değeri vermemekten kaynaklanır. Çağımızda özellikle gelişmiş veya az gelişmiş toplumların sorunu olan çifte standartlılık, samimiyetsizlik, iki yüzlülük ve dalkavukluk gibi hastalıklara karşı, "**Göründüğün gibi ol veya olduğun gibi görün**" çağrı-

sında bulunarak insanı samimiyete, dürüstlüğe ve gerçekçiliğe davet eden Mevlânâ, bütün insanlara “Gel” diyerek İslâmiyetin evrenselliğini, sevgi ve hoşgörü hazinesini gösterir. Toplumları yöneten insanlarda Allah sevgisi, İslâmiyete göre O’nun en şerefli varlık olarak yarattığı insana sevgi olsaydı şüphesiz en acımasız, insanlık dışı katliamlar, işkenceler vs. olmazdı. Mevlânâ’nın sonsuzluğa uzanan hoşgörü ve insan sevgisi, İslâmiyetin özünde bulunmakla beraber herkesçe bilinmeyen ve Türk’ün medeni ve insancıl yüksek duyguları ile bütünleşen toleransın, insan sevgisinin ve bunların sonucu olan barış severliğin en güzel ifadesidir. 714 yıl önce Mevlânâ’da sembolleşerek bütün dünyaya yayılan, mazide ve gelecekte her çağda sıkıntılarla dolu insanlığı huzura kavuşturabilecek bu düşünce tarzı, yeni Türkiye’nin kurucusu ve insanlık tarihinin en büyük simalarından biri olan Atatürk’te “**Yurtta sulh, cihanda sulh**” şeklinde aksini bulur. Bu umdenin amacı ırk ve dini ne olursa olsun bütün insanların barış içinde, insanca yaşamalarıdır. Farklı ırk ve din-den milletlerin birbirlerini kardeş sayarak yan yana huzur içinde yaşamaları ve bütün insanların, birbirlerine sevgi ve saygı ile yaklaşmaları halinde gerçek barış ve huzurun bulunabileceği şüphesizdir. Mevlânâ hayranlarının sayısının gün geçtikçe bütün dünyada süratle artmasının sebebi şüphesiz insanın sevgiye, barış ve huzura olan ihtiyacıdır. 21. yüzyıla girerken insan sevgisi ve hoşgürüsü sonsuzluğu kucaklayarak evrenselleşen Mevlânâ, Türkleri ve İslâmiyeti, artıniyetli yanlış anlatmak isteyenlere eşsiz ve en doğru cevaptır. O, Türk’ün medeni karakterini, insan sevgisinin ve İslâmiyetin taassuptan uzak, herkese kolları açık, birleştirici, bütünleştirici felsefesini ve Yaratan’ından dolayı insanı her yerde ve her zaman saygı değer bir varlık kabul eden üniversal hümanizminin eşsiz bir ifadesidir. Mevlânâ sevgisinin gönüllerinde abideleştiği ve Padişahlarının bir çokları mevlevî olan Osmanlı Devleti’nde bir Ermeni katliamı yapıldığı yolunda Ermeniler ve onları kullanan güçlerce batı kamu oyuna yıllardır inandırılmaya çalışılan gerçek dışı, sözde katliam iddiası özünü Kur’an’dan alan ve 13. asırda Mevlânâ’da sonsuzluğa ve evrenselliğe kavuşan Türk-İslâm hoşgürüsü karşısında bir anlam ifade edebilir mi? Türk insanı tarih boyunca birlikte yaşadığı toplumlara himaye, huzur, hoşgörü, sevgi, din ve vicdan hürriyeti getirmiştir. Bunun sebebi Allah’a duyulan ilâhi sevgi, dolayısıyla O’nun eseri olan insana verilen üstün değer, gösterilen büyük saygı ve sevgidir. Din ve ırk farkı gözetmeksizin bütün insanlığı kucaklayan Mevlânâ’yı anlayanlar Türkleri çok kolay ve doğru olarak anlarlar ve O’nun yüksek vasıflarını kolayca görebilirler. 1986 yılını Barış Yılı ilân eden Birleşmiş Milletler Teşkilâtının yapmaya çalış-

tığı hizmeti, Mevlânâ 714 yıl önce ve çağları aşarak sonsuzluğa uzanan bir genişlikte gerçekleştirmiştir. Mevlânâ'nın, kaynağını Türk - İslâm düşüncesinde bulan tasavvufu, düşünce ve hümanizmi bütün dünya insanlarını gönül ve ruh huzuruna dolayısıyla toplum ve dünya barışına götürebilecek çok değerli temel değerler manzumesidir. 3-5 Mayıs 1985 tarihlerinde düzenlediğimiz I. Millî Mevlânâ Kongresi'nin tebliğlerinin ardından 3-5 Mayıs 1986 tarihlerinde yapmış olduğumuz II. Millî Mevlânâ Kongresinin tebliğlerini de kitap haline getirerek sunmanın mutluluğunu taşıyoruz. Bu kongrede sunulan tebliğler de kitap haline getirilecektir.

Diğer taraftan, 1990 yılında yapılacak olan II. Milletlerarası Mevlânâ Kongresinde, Mevlânâ'nın tasavvufu, şahsiyeti ve düşüncesi konusunda orjinal eserler veren bilim adamlarına Üniversitemizce "Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Evrensel Sevgi Ödülü" verileceğini de gururla ifade etmek isterim.

Bu çağın getirdiği ve gelecek çağların getireceği çok yönlü ve çeşitli sıkıntılar karşısında bedbaht olmadan huzur ve mutluluk içinde yaşamak isteyen insanların ve toplumların Mevlânâ'dan alacağı birçok mesajlar vardır. Bu kongre, bugün de 714 yıl öncesi gibi gerçekliğini, aktualitesini ve hayatiyetini muhafaza eden Mevlânâ'yı, sunulacak değerli tebliğlerle çeşitli açılardan Türk ve bütün dünya insanlarına tanıtmaya yardımcı olacaktır. Böylece güzel bir hizmet sunmakla kendimizi bahtiyar addediyoruz.

CHERS AMIS ET INVITÉS DE MEVLÂNÂ

Prof. Dr. Halil CİN
Recteur

Je suis très heureux d'inaugurer aujourd'hui le Premier Congrès International de Mevlânâ que j'avais promis il y a trois ans lors du Premier Congrès National de Mevlânâ qui a eu lieu le 3 mai 1985. J'éprouve aussi aujourd'hui de la joie à tenir ma promesse. Le but de parler de Mevlânâ au niveau international ne vient pas seulement de notre propre volonté il vient surtout de l'universalisme de Mevlânâ. Car, le fait de penser Mevlânâ seulement en tant qu'un soufi et un poète turc, de L'Islâm ne suffit pas à exprimer sa grandeur.

Mevlânâ qui dépasse les frontières religieuses de la pensée turque et de L'Islâm est un symbole d'une pensée, d'un amour, d'une tolérance et d'une paix qui s'adresse à toute l'humanité. Il trouve l'inspiration de ces sentiments supérieurs dans L'Islâm et dans la pensée et la culture turque; il les exprime, les grandit, les offre à l'humanité. La plupart de ces conflits entre les hommes provient du manque d'amour, de l'égoïsme et de ne pas donner à l'homme la valeur qu'il mérite. Et encore à notre époque, les grandes maladies que possèdent les pays développés et les pays-sous développés sont la duplicité, l'hypocrisie et la flatterie. Mevlânâ qui trouve les solutions de ces problèmes humains en disant : **"parais comme tu es, sois comme tu apparais"** invite en même temps l'homme à la bonté, à la sincérité et à la vérité.

Le message de Mevlânâ prend vraiment son sens universel avec le poème suivant que nous lisons d'ailleurs à l'entrée du musée de Mevlânâ :

"Viens, viens, qui que tu sois,

viens aussi.

Que tu sois un infidèle, un idolâtre ou un païen

viens aussi.

**Notre maison n'est pas un lieu de désespoir
même si cent fois tu as violée un serment
viens aussi..."**

Ceci prouve bien l'espoir, l'amour, la tolérance et l'universalisme de L'Islâm. Ce qui dirige les groupes humains, c'est l'amour de Dieu qui demeure dans le coeur de l'homme; selon L'Islâm si on avait l'amour de l'homme qui est la créature la plus chère de Dieu il n'y aurait pas eu sans doute de massacre et de torture inhumains. La tolérance et l'amour de Mevlânâ pour l'homme qui s'étend vers l'infini, tout en ayant son origine dans L'Islâm est le résultat d'une conception humaine unie avec la compréhension d'amour, de paix, de tolérance et de la pensée du monde turque qui ne sont pas connus par tout le monde. Cette conception humaine symbolisée il y a sept cent quatorze ans chez Mevlânâ est capable de résoudre les problèmes des hommes de tous les temps et de leur apporter le bonheur. La même conception se trouve chez l'une de grandes personnalités de l'histoire, M. K. Atatürk, fondateur de la Turquie sous la formule :

"Paix dans le pays,

Paix dans le monde."

Ce principe a pour but de permettre aux hommes de vivre dans la paix quelque soient leur race et leur religion.

Il est sûr et certain que tous les êtres humains qui sont tous fils d'Adam ne peuvent vivre fraternellement et amicalement que lors qu'ils arrivent à avoir de la tolérance et du respect pour leur races et leur religions qui présentent des aspects différents. Le nombre des amoureux de Mevlânâ qui grandit de plus en plus dans le monde entier montre bien la recherche d'amour et de paix de l'homme. Mevlânâ qui est le symbole universel de l'amour et de la tolérance à ceux qui veulent donner une mauvaise image des Turcs et de L'Islâm, avec une arrière pensée. Mevlânâ représente le caractère naturel de la pensée turque, tout en unissant les hommes dans une philosophie loin du fanatisme. Il a un humanisme qui fait aimer l'homme pour l'amour de Dieu.

A l'époque où l'amour de Mevlânâ régnait dans les coeurs des musulmans turcs et où l'Empire ottoman avait des sultans qui étaient des derviches, parler d'un soi-disant génocide arménien n'est qu'un

message des arméniens et des leurs partisans qui essayaient de donner, depuis des années, une mauvaise image des Turcs devant l'opinion politique occidentale, tout en détournant la vérité historique, avec des arrières pensées. Est-ce que la prétention du soi-disant génocide arménien peut avoir un sens devant cette tolérance islamique turque qui avait eu son Origine dans le Coran et qui a trouvé son universalisme chez Mevlânâ au 13 ième siècle? La réponse à donner est sans doute que non! Tout au long de l'histoire, les Turcs ont toujours protégé les sociétés avec lesquelles ils vivaient ensemble, en leur apportant la paix, la tolérance, l'amour et la liberté de conscience et de religion. La raison d'un tel comportement provient de l'amour divin qu'on éprouve pour Dieu, et de l'amour et du respect qu'on a pour l'homme à qui l'on accorde une grande valeur du fait qu'il est l'oeuvre de Dieu. Sans faire une différence de race et de religion, tous ceux qui comprennent Mevlânâ lequel embrasse toute l'humanité peuvent comprendre correctement les Turcs et voir leur dignité.

Comme vous savez, l'Organisation des Nations - Unies a déclaré l'année 1986, comme une année de paix pour tous les pays. Et bien Mevlânâ a réalisé en adressant ce message de paix et d'amitié à toute l'humanité il y a sept cent quatorze ans, dépassant les siècles, ce que l'ONU a fait il y a un ans. Le soufisme, les conceptions et l'humanisme de Mevlânâ Djalal ed -Din Rumî dont la source se trouve dans la pensée islamique turque présentent une valeur salvatrice pour l'humanité tout entier. Après les communiquées du Premier Congrès National de Mevlânâ que nous avons organisé du 3 au 5 mai 1985, nous avons publié les communiquées conjointement avec ceux de Deuxième Congrès National de Mevlânâ du 3 au 5 mai 1986, quant à ceux du Premier Congrès International de Mevlânâ du 3 - 5 mai 1987, ils feront l'objet d'une publication ultérieure. D'autre part, j'ai l'honneur et le plaisir de vous annoncer dès maintenant que nous avons l'intention de décerner le prix de Mevlânâ attribué aux meilleures oeuvres consacrées à la pensée de Mevlânâ lors du Deuxième Congrès International de Mevlânâ que nous ferons en 1990.

Les gens ou les sociétés qui veulent vivre dans le bonheur, soit dans le présent, soit dans le futur, ont certainement beaucoup de messages à recevoir de Mevlânâ Djalal ed -Din Rumî. Ce congrès permettra de faire connaître Mevlânâ dans le monde entier avec les

communiquées très précieuses qui seront présentées tout au long de notre congrès.

Enfin, je vous remercie de m'avoir écouté et vous souhaite passer un congrès très utile.

DEVLET BAKANI HASAN CELÂL GÜZEL'İN AÇIŞ KONUŞMASI

Muhterem Vali, Muhterem Rektör,

I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresini teşrif eden, Muhterem Misafirler, Hz. Mevlânâ'nın torunları Aziz Konyalılar,

Bu mübarek Ramazan gününde, büyük Türk ve İslâm mütâfekkiri, edibi, şairi, ilim ve gönül adamı; Hz. Mevlânâ için tertip edilen Milletlerarası Kongre münasebetiyle, Hz. Mevlânâ'yı sevenlerle birarada bulunmanın saadet ve bahtiyarlığını ifade ederek sözlerime başlamak istiyorum. Kongreyi tertip eden başta kıymetli Rektörleri olmak üzere Selçuk Üniversitesi mensuplarına, iştirak eden kıymetli ilim adamlarına ve muhterem misafirlere takdir, tebrik ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Muhterem Misafirler,

**"Ben sağ olduğum müddetçe Kur'an'ın kölesiyim,
Ben Muhammed Mustafa'nın yolunun tozuyum.
Benim sözümden bundan başkasını kim naklederse,
Ben ondan da bizarım, o sözlerden de bizarım."**

diyen Hz. Mevlânâ, şüphesiz her şeyden evvel tam ve kâmil mânâda bir müslüman, bir islâm mutasavvıfı ve Allah dostu idi. Bir evliyaullahtı.

O'nun emsalsiz insan sevgisini ve engin müsamahasını; muğlak, müphem, mücerret, menşei ve mebdei belirsiz bir vicdan anlayışıyla izahına çalışılan lâdinî bir hümanizmin dar ve aldatıcı kalıplarına **sığdırmak isteyenler büyük bir hâtâyâ düşerler.** O, gerçek sevginin Allah sevgisi olduğunu, **"Allah'ı sevenler, Allah'ın yolunda giden sevgili kullarını da severler"** meâlindeki Âyet-i Kerime'de ifade buyrulduğu gibi, insan sevgisinin bunun bir neticesi olduğunu en iyi şekilde terennüm eden bir âşıktı.

Esasen İslâmiyet, bir sevgi ve aşk dinidir. Âyet-i Kerîmeler, Hadis-i Şerifler, Allah ve Resulü'nün hep sevgi, aşk, iyilik, güzellik,

doğruluk hakkındaki hikmetleri ile doludur. Bu mânâda değerlendirilirse, ebed ile ezel bir aşk hikâyesi, Levfi Mahfuz bir sevgi menkıbesi, yaradılıştaki sır da, belki bir Allah ve insan sevgisi hâdisesi, bir iman ve sevgi muammâsıdır. Resûlüne, “**Habîbim**”, diye hitap eden yüce Allah, Mevlâsı’na âşık Mevlânâsı’na da, yüreği sevgi taşıyan kendisine bağlı bütün insanlara da rahman ve rahîm.

Muhterem Misafirler,

Avrupa’da Ortaçağın karanlık döneminde, insanlık, engizisyon mahkemelerinde yüzkarası muamelelere tâbi tutulurken, Anadolu mütekâmil ve feyizli bir medeniyet seviyesine ulaşmış; Allah ve insan seviyesinin güzelliği dalga dalga bütün dünyaya intişara başlamıştır. İslâmiyetin yayılmasıyla beraber, dini ve ilmi çalışmalar son derece gelişmiş feyz kaynağı medreseler yaygınlaşmış; âlimler, ârifler çoğalmıştır. İşte böyle bir muhitte; ilim, irfan, mânâ ve gönül âleminde; tabiidir. Hoca Ahmet Yeseviler, Hacı Bektâşî Veliler, Yunus Emreler, Hazreti Mevlânâlar yetişecekti. Anadolu’yu ve daha sonra bütün beşeriyeti aydınlatanlar, Horasan Erleri, şeklen, ellerindeki kılıçlarla belde diyarları alırken; bellerindeki divit kalemle zihinleri ve en mühimi dillerindeki bismillâh, yüzlerindeki nurlu tebeşüm ve kalblerindeki aşkla gönülleri fethetmişlerdi.

Hz. Mevlânâ da bir gönül fâtihydi. Belh’den Konya’ya akan bir Horasan eri, bir Müslüman Türk dervîşi; Dünya’ya hiç bir ırk, din, dil, cins, renk ve mevki farkı gözetmeksizin, Allah ve insan sevgisini yayan Hz. Mevlânâ’nın gönül ateşi, günümüzde de sönmeden devam etmektedir.

İnsanı insan yapan özelliğin, madde olmayıp mânâda aranması; iyinin yanında kötünün, sevabın yanında günahın bulunmasının tabii olduğu fikrini en güzel şekilde ifade eden Hz. Mevlânâ hoşgörü anlayışından, çok şey öğrenmeye muhtacız.

Eğer Hz. Mevlânâ’nın terennüm ettiği insan sevgisi, bir ruhu, hoşgörü anlayışı günümüzde bütün devletleri ve ülkeleri saran ilim adamlarını ve idarecileri hak yoluna sevk etse idi; savaşların olmadığı ve aç insanların bulunmadığı bir dünyada yaşamamız mümkün olabilirdi. Bu bakımdan, dünya barışı ve saadeti yolunda, Mevlânâ Celâleddin-i Rumi’den öğreneceğimiz çok kıymetli dersler ve hikmetler vardır.

Bütün fenalıkları iyiliğe, kinleri sevgiye, düşmanlıkları affa çevirmeyi gaye edinen Mevlânâ felsefesi; modern çağdaki birçok materyalist akımların, sapık yolların, boş ideolojilerin yerini alacak ve

insanlara ferahlık, güzellik ve manevî haz verecek bir muhtevaya sahiptir. Mistik düşüncenin bir inzivadan ibaret olmadığı; elebiliğin, kalenderliğin yoksullukla eşdeğer bulunmadığı “Mevlevilik” anlayışı, bugün de susadığımız, ihtiyaç duyduğumuz bir ahlâkî değerler manzumesidir.

“Ey kerim olan Allah! Eğer sen yalnız iyileri kabul ediyorsan; fenalar kime yalvarıp yakarsınlar?” diyen Hz. Mevlânâ; Müslümanlığı, bir ahlâk, sevgi ve müsamaha yolu olarak görüp göstermesini bilmiştir.

Muhterem Misafirler,

Bugün I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi ile andığımız; tefek-krn, ilmini, edebî kabiliyetlerini ve tasavvufunu biraz olsun idrake çalıştığımız Hz. Mevlânâ'nın insanlığa bir dâveti var. Senelerdir, asırlardır modası geçmeyen, muteberiyetini ve tazeliğini muhafaza eden, ezelden ebede akan bu dâvet, barışa, huzura ve saadete dâvettir. Bunun da sırrı, inanmak ve sevmektir. Hz. Mevlânâ'nın çağdaşı büyük Türk-İslâm mutasavvıfı Ynus'un deyişiyle, “Yaradılanı hoşgör Yaradan'dan ötürü” felsefesini benimsiyerek; “Eşref-i Mahlkât”, yani yaratıkların en șereflisi olan insanı sevmek ve hoşgrmek... İşte bütün dünyada varolacak barış, huzur ve saadete ancak bu yolla ulaşılabilir. Geliniz asırların ötesinden bizlere, bütün insanlığa çağrıda bulunan mânâ âleminin mümessili Hz. Mevlânâ'nın dâvetine icabet edelim. O'nun gönül sofrasına oturalım. Allah aşkı ve imânı, insan sevgisi ve hoşgörü, yolumuz, şiarımız ve rehberimiz olsun.

Hepinizi hürmetle ve bilhassa muhabbetle selâmlıyorum.

**TEBLİĞLER
PAPERS**

PRÉSENCE DE MEVLÂNÂ

Dr. Eva de Vitray - MEYEROVITCH

Un homme de son temps, ayant vécu pleinement l'aventure humaine et subi les vicissitudes de son époque, et un homme de tous les temps : une présence vivante et fraternelle vers qui l'on a tendance à se tourner lors des épreuves ou des grandes joies, en disant "Ya hazreti Mevlana!" -hazrat ne vient-il pas d'ailleurs, étymologiquement de **Hodhur**, la présence?

Or, il se trouve que dans notre monde hanté par le spectre de l'absurde, qui a perdu, dans une grande mesure, le sens du sacré et est en quête de celui des valeurs, cette grande voix évoque de plus en plus d'échos. Et lorsque moi-même, dont la rencontre avec lui a été le tournant décisif de ma vie, le transformant de fond en comble, je désire transmettre un peu de ce que j'ai reçu, c'est son message que je m'efforce de communiquer, car il me paraît, plus que nul autre, être au diapason de ces aspirations, répondre à cette attente. C'est dire avec quelle joie j'ai traduit pour la première fois en français, **Fihî-ma-fihî**, les **Ghazals**, les **Rubai'yât**, les **Ma'arif** et le **Valed-Nameh** de Sultan Veled, et termine actuellement la traduction du **Mesnevi**. Si je me permets de parler de mes travaux personnels -faible dette de reconnaissance à celui qui m'a tout donné- c'est parce que le passage dans ma langue maternelle m'a permis de mesurer tout l'impact de cette pensée.

Je voudrais tenter de préciser ici ce qui me semble constituer essentiellement l'actualité de ce message spécialement pour une jeunesse occidentale, avide et frustrée de spiritualité.

Et tout d'abord, Mevlana représente l'**universalisme** de l'Islam. On a dit -Djami, je crois- que le **Mesnevi** était un Qoran en langue persane : **Qoran der zebane Pahlavi**. Cette formulation choque un peu la musulmane que je suis, parce qu'il ne peut y avoir qu'un seul Qoran inimitable. Toutefois, si l'on entend par là que tout ce que dit Mevlana n'est qu'un commentaire du Livre saint, alors, cela est pro-

fondément vrai. Et l'esprit de son oeuvre est l'esprit même de l'Islam. Quand nous lisons, sur le fronton du Mevlana Muzesi : "Viens, viens, qui que tu sois, viens : c'est ici la demeure de l'espoir" n'est-ce pas là la parole même de la Sourate **Al-Baqqara**, rappelant que tout homme qui fait le bien, quelle que soit sa dénomination confessionnelle, n'a rien à craindre de son seigneur? Nulle distinction de race, de caste, de pratique formaliste, dans une telle vision du monde.

A l'heure actuelle, un double risque se présente en ce qui concerne la spiritualité : soit un rejet total ou une fuite malheureuse dans un dogmatisme figé ou des sectes excentriques, soit un syncrétisme facile et sécurisant, mais terriblement réducteur, qui fait penser à ce que serait le mélange dissonnant de jazz et de musique classique turque. Or, ce qui est admirable chez Mevlana et les grands Soufis, c'est que cet universalisme d'une Révélation qui ne peut être qu'essentiellement une, pour tous les siècles et tous les mondes, s'accompagne du profond respect de la spécificité d'une tradition, paradoxalement d'autant plus universelle qu'elle est plus spécifique, comme les rayons d'une roue qui, tout divers qu'ils soient, se rejoignent au centre. Il y a bien des chemins de recherche, nous dit Mevlana, les voies sont différentes, mais toutes aboutissent au même point.

J'aimerais rappeler ici le souvenir de mon premier **Hajj**, et mon émerveillement de constater que pour la première fois de ma vie, ce n'étaient pas les côtés ou les dos de ceux qui priaient avec moi que j'apercevais, mais le visage d'un autre fidèle, me faisant face, puisque nous étions tous deux prosternés vers un même centre, l'espace étant aboli. C'est donc l'autre que l'on retrouve lorsque toutes les frontières sont annihilées, et là encore je pensais à la merveilleuse parole de Mevlana évoquant "le Visage sans visage", puisqu'aussi bien partout où l'on se trouve est la Face de Dieu, dont la figure humaine n'est que le reflet.

Un deuxième aspect du Message de Mevlana, qui découle d'ailleurs de celui-ci, c'est son humanisme, sa tendresse pour tous les êtres, fût-ce les plus humbles. Un saint chrétien, son contemporain, François d'Assise, est célèbre dans toute la chrétienté pour sa douce pitié envers les animaux. J'ai toujours été émue par celle de Mevlana comme nous le rapporte Aflaki dans son **Menaqib-ul 'Arifin**. Cet humanisme, plein d'amour, est aussi teinté d'humour.

Il faudrait aussi parler de l'amour de la beauté, qui par elle-même est sacralisante. Caractéristique de Mevlana, il l'est de toute

sa **tariqat** qui a donné à l'Empire ottoman, ses plus grands poètes, musiciens, calligraphes.

Enfin, je voudrais m'étendre davantage sur un troisième aspect de la pensée de Mevlana qui me semble d'une importance capitale pour le dialogue avec d'autres cultures. Je veux parler de la **convergence de ses conceptions métaphysiques et de ses intuitions fulgurantes concernant les vérités scientifiques.**

Mevlana ne disait que la religion, en définitive, n'est qu'un perpétuel émerveillement -ce terme de **hayrat** revient souvent sous sa plume. Il est fidèle, là encore, l'enseignement du Qoran constamment l'accent sur la nécessité d'avoir recours à la réflexion, à l'observation, fondant, de ce fait, on le sait, la méthode périméntale des temps modernes. Et c'est de cette contemplation va naître l'émerveillement.

Ce sentiment, Mevlana l'éprouve devant la double dimension de la Réalité : celle de l'intériorité, l'homme étant bien plus que ce que l'on peut déduire de son être apparent et qui ne peut être perçu que sur un autre plan -celui de l'esprit- et celle de l'univers. En avance de plusieurs siècles sur son époque, Mevlana ne parle-t-il pas de l'atome et des dangers de la fission nucléaire, aussi bien que des systèmes solaires existant dans des univers non encore découverts? Ou encore de l'évolution, en des termes que ne renierait pas le plus moderne des savants :

"Tu as été une pierre, puis une plante, puis un animal, et enfin un homme."

Mais, à partir de ce degré, Mevlana va plus loin, puisqu'il prédit à l'homme, sur l'échelle de l'Être, une ascension qui s'élève jusqu'à l'ange et au-delà. Nous changeons ici de niveau.

Cette prescience, si facile à imaginer, vient à l'appui d'un enseignement purement mystique, et c'est en cela que sa valeur pédagogique s'avère irremplaçable. Il ne s'agit pas seulement, en effet, de s'interroger sur l'extraordinaire divination de Mevlana. Mais ce qui importe surtout, c'est de comprendre que cet aspect extérieur, **-zaher-** des choses n'est aussi essentiel que parce qu'il est un **signe**. Et cela aussi correspond à une exigence de notre époque : pouvoir concilier la foi en un donné révélé, sur lequel se fonde une communauté située dans le temps et l'espace, mais pourtant les transcendant, avec une démarche incessante de l'esprit humain vers plus de connaissance. Et certes, nous pouvons être stupéfaits lorsque Mevlana nous dit que

le geste le plus intime d'un homme sur cette planète est perçu sur Sirius! J'avoue avoir éprouver un choc quand l'un des plus éminents physiciens actuels, Olivier de Beauregard, me disait exactement la même chose, sept siècles plus tard.

Or, si ces intuitions fulgurantes témoignent de l'inspiration, de l'illumination, de Mevlana, leur portée, je le répète, est d'ordre métaphysique. L'homme est un microcosme, un résumé de l'univers, ou plutôt, il est en réalité le macrocosme. Car, "bien que le corps humain provienne du firmament et de la terre, le firmament et la terre proviennent du sens profond -**mâni**- de l'homme et de la connaissance... Le ciel et la terre sont la demeure des corps et des volumes. Les corps, qui sont l'enveloppe de l'homme, sont la demeure des âmes, de la raison et de la foi. Donc, le corps est la demeure du sens profond et l'univers est la demeure de la forme. La forme est limitée, et le sens profond est illimité." (Sultan Valad, *Ma'ârif*, vh. i7, trad. française E. de Vitray-Meyerovitch, sous le titre : **Maitre et disciple**, Paris, 1982, Sinbad, éd.)

L'homme est comparable à un isthme, situé entre deux ordres de réalité, dit Mevlana, et lorsqu'il est parvenu à sa pleine stature spirituelle, devenu intermédiaire entre Dieu et le monde, il peut être considéré comme détenant une double fonction : forme totalisante des attributs divins, il actualise la conscience divine; il est un miroir, qui **capte** l'image de Dieu et la **renvoie** aux autres miroirs tournés vers lui. Fait à l'image de Dieu, il devient Son témoin. C'est pourquoi Mevlana déclare :

"Dieu n'a créé sur la terre ni dans les cieux sublimes rien de plus mystérieux que l'esprit de l'homme" (*Mesnevi*, VI, 2877).

S'il se connaissait dans sa vérité, il connaîtrait, comme le dit le **hadith**, son Seigneur.

Mevlana décrit une séance de psychanalyse, de type très Jungien, où un **tabib ilahi**, un médecin spirituel, fait prendre conscience à une jeune fille malade des problèmes qui troublent son subconscient. Mais, à la différence des psychanalystes ou psychiatres modernes, il va transcender la psyché. Si en dessous de la conscience claire sont refoulés les complexes, au-delà de cette conscience existe une **sur-conscience**, une supra-conscience, qui est de l'ordre de l'esprit. Et bien souvent, Mevlana fait allusion à l'abîme existant entre le petit "moi" de l'homme et son "Soi" transcendant. Entre l'un et l'autre, dit-il, il y a une distance plus grande que le Mer d'Oman.

Ainsi, de degrés en degrés, d'étapes en étapes, comme il en a été sur le plan physique, du minéral à l'être humain, la découverte de la Réalité ultime (**Haqq**) va-t-elle se faire à l'image de l'ascension d'une échelle, dont Sultan Valad rapporte que son père disait qu'elle se trouve dans le for intérieur de l'être humain.

Cette recherche d'une autre dimension de l'être, se basant sur une psychologie transcendente ou transpersonnelle, est l'un des thèmes étudiés, de façon très actuelle, par les penseurs d'Occident. Au-delà d'une psychothérapie, le but sera l'éveil à un autre plan de réalité. Et c'est là le rôle essentiel de tout maître spirituel. Mevlana disait de lui-même que la fonction qui lui avait été dévolue par Dieu était d'éveiller les âmes endormies.

Une fois tirée de son sommeil de l'insouciance, de l'ignorance (**ghaflat**), quel va être, pour l'âme, l'objet de la découverte et le but de là quête? C'est de parvenir à une connaissance non discursive (**ma'rifat**), à une certitude intérieure (**yaqîn**) de l'Unité absolue. Et c'est une expérience qui va engendrer cette certitude.

La première mise en question est elle-même signe d'éveil : Mevlana ne disait-il pas, bien avant Pascal : Tu ne Me chercherai pas, si tu ne M'avais déjà trouvé? -L'homme s'interroge : "Quel est celui qui regarde par mes yeux, qui parle par ma bouche? Quel est celui enfin dont je suis le témoin?" (**Mesnevi**) et arrive alors le **passage**, le salut, comme disait Ghazali, que Mevlana a sûrement beaucoup fréquenté. Et le maître d'éveil est comparé à celui qui, non seulement, ouvre les portes, mais fait pressentir l'existence de ces seuils à franchir :

"Tout est le lieu de la vision de Dieu, mais, tant qu'elle n'est pas ouverte, qui dit : "Là-bas se trouve une porte?"

A moins que le Veilleur n'ouvre la porte, cette idée ne prend pas vie en lui" (**Mesnevi**, I, 3763 sq.)

Tout est lieu de vision, tout est aussi contenu dans le point du présent. En un sens, le temps est une illusion. Mais il constitue aussi la possibilité de déploiement des étapes d'un itinéraire, d'une progression. L'image du tison que l'on fait virevolter et qui fait apparaître une longue ligne de feu, on la trouve, non seulement chez Mevlana, mais aussi dans les **Upanishads**, et chez plusieurs mystiques musulmans, Shabestari, Hatef Isfahani, entre autres. Ce qui est privilégié, c'est l'**instant**, qui, transcendant les événements de la vie quotidienne, se situe par rapport à une transcendance. Et ici ap-

paraît à nouveau la **rencontre** de deux plans de la réalité, cette notion atomistique du temps étant celle du mystique comme du physicien.

A l'instar du Qoran, qui parle souvent par **amthal**, c'est-à-dire de façon symbolique, Mevlana a constamment recours à cette maïeutique par le symbole, par laquelle l'esprit est incité à compléter de lui-même ce qui lui est ainsi offert. On sait que l'étymologie grecque du symbole est cette pièce d'argile que transportaient avec eux les voyageurs de l'Antiquité -**traveller check**, en quelque sorte que l'on cassait en deux moitiés, Le créancier devait présenter l'une d'elles pour recevoir ce qui lui était dû. Ainsi, l'histoire symbolique, la **hikayat**, si fréquente chez Mevlana, va-t-elle permettre une lecture à plusieurs niveaux, selon le degré de perception de celui à qui elle est présentée.

Avant de terminer, je voudrais citer un passage d'une des lettres (inédite) de Mevlana, où il fait comprendre, de manière extraordinairement frappante, les différents niveaux ou plans de connaissance existant pour l'esprit humain et l'impossibilité de concevoir ce qui est au-delà de la prison charnelle.

Mevlana décrit le prodigieux façonnement de l'embryon humain, dans le sein maternel, "où il n'y avait ni mains, ni outillage, Lieu a créé les fenêtres de la bouche, des yeux et des oreilles, la langue et le gosier, et le trésor de la poitrine où Il a mis un coeur qui est à la fois une goutte, un monde, une perle, un océan, un esclave et un roi. "Et Dieu a dit: "As-tu vu, as-tu entendu d'où Je vous ai amenés, et jusqu'où? Maintenant encore, Je te dis que Je ne te laisserai pas ici non plus. Je t'emmènerai au-delà de ce ciel et de cette terre, en une terre très douce et un ciel qu'on ne peut imaginer ni se représenter : sa nature est de dilater l'âme dans la joie. Et au sein de ce firmament, ce qui est jeune ne devient pas vieux, ce qui est nouveau ne devient ancien, nulle chose ne se corrompt, ni ne s'abîme, rien ne meurt.. Et si tu ne le crois pas, réfléchis un instant : comment cette goutte de sperme aurait-elle pu te croire si tu lui avais dit que Dieu a créé un monde en dehors de ce monde de ténèbres, un monde où il y a un ciel, un soleil, un clair de lune, des provinces, des villes, des villages, des jardins; où il existe des créatures, parmi lesquelles il y a des rois, des riches, des gens en bonne santé, des malades, des aveugles?.. Aucune imagination et aucune intelligence ne pourraient croire à cette histoire; qu'il existe en dehors de ces ténèbres et de cette nourriture du sang un autre monde et une autre nourriture.

DÜZELTME

Kitabın 133, 134 ve 135. sayfalarındaki Farsça 2 beyit ve 2 mısra yanlış basılmış olup, bunların doğru yazılışları sırası ile şöyledir :

Sh. 133
بر بند و لاله از ناله کآمد بنگر روزه
دید ی که خورده بنگر که خورده روزه

Sh. 134
سوی اطفال بیامد بگرم مادر روزه
مهل ای اطفال بسستی طرف چهار روزه

Sh. 135
مه روزه اندر آمد لاله ای بت هو بنگر

Sh. 135
بباید جهان در لر اس عجائب کاوه صیام

Or, bien que cette goutte ignorât et niât une telle possibilité, elle n'a pu pourtant éviter de sortir, car on l'a amenée de force au dehors..”

Alors, Mevlana dit : “Tu te trouveras en dehors de ce monde pareil au sein maternel : tu quitteras cette terre pour pénétrer dans une vaste étendue,

Sachant que la parole “La terre de Dieu est vaste” désigne cette ample région où sont arrivés les saints.”

Rien ne pouvait mieux que cette parabole nous convier à aller du **signe à la chose signifiée**. Le changement de perspective implique une désorientation, certes, mais salutaire, car elle permet de transcender une vision anthropomorphiste et simpliste de l'univers. C'est à cela même que nous invitent toutes les recherches de la science moderne dont le langage ressemble souvent à celui des mystiques, car il dépasse les catégories de la logique.

Je crois que l'oeuvre de Mevlana, qui constitue un retour à l'essence même de la Révélation qoranique, est, en même temps une couverture sur un devenir encore inexploré : la beauté et la clarté de la langue favorisent l'accès à de très hautes vérités métaphysiques, et la mise au diapason d'un Cosmos sacralisé, mù par l'universalité de l'amour : quel plus haut message pouvait-il être apporté aux hommes de notre temps?

MEVLÂNÂ'NIN GÜNCELLİĞİ

Mevlânâ'nın vermek istediği mesajın güncelliği ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz :

- 1) İslâm dininin bir kâinat dini olması
- 2) Boyutları gezegenler ötesine ulaşan bir insanlık sevgisi
- 3) Dünya dışı **kozmik** kaynaklardan beslenen bir mâna ve maneviyatçılık :

— Galaksiler ötesine ulaşan bir dünya görüşü.

— İnsan aklının ötesinde Allah katına yaraşır bir psikoloji.

— Hâkikât kavramının tekâmülü.

— **Microcosme** (insan âlemi) ve **macrocosme** (kâinatın kendisi) ilişkisi.

— Zaman ve tarih sınırlarını aşan bir anlayış.

— Maddenin yapısı ile ilgili olağanüstü ve ivedi sezgiler.

Bu bakımdan Mevlânâ'da, hem Kur'an'ın vermek istediği esasa inme daha henüz el atılmamış bir geleceğe doğru açılma söz konusudur.

Mevlânâ'nın düşüncesinden yayılan çeşitli görüşler, bugün içinde bulunduğumuz temel bir zarureti; zaman ve mekân içinde varolabilecek, ancak bununla beraber yer ve zaman kavramını aşabilen bir toplumun esası olan iman ile daha fazla bilgi elde etme bakımından insan aklının durmak bilmeyen ilerleyişini uzlaştırma zaruretine cevap vermektedir. Dinin esasta bir "Hayret" (Emerveillement) olduğunu söyleyen Mevlânâ, Hakikât ile ilgili ikili bir boyutu, kimsenin "egale" edemeyeceği bir tarzda gerçekleştirir: **İntériorité** (iç âlem) boyutu -çünkü insan çıplak gözle görünen varlığının ötesinde bir şeydir ve bu da başka bir âlem üzerinde ancak idrak edilebilir- ve **kâinat ile ilgili boyutu**. Mevlânâ'nın yaşadığı devirden bugüne asırlar geçtiği ve bir çok tekâmül yapıldığı halde Mevlânâ, atomdan ve nükleer patlamanın tehlikelerinden bahsettiği kadar bugün bile hâlâ keşfedilmemiş kâinatlar içerisindeki güneş sistemlerinden de söz etmiyor mu?

Tasavvur edilmesi son derece imkansız bu ilmi sezgi, O'nun mistik eğitimine destek olmuş ve bu açıdan bakıldığında, saçmalık dolu bugünkü dünyamızda ve yeni nesillerin **konformist** ve teorik bir yaklaşımla meselelere bakılmasını kabul etmediği bugünkü dünyamızda O'nun eğitimindeki pedagojik değerın alternatifi yoktur.

Mevlânâ'nın dilinin anlaşılır ve güzel olması, son derece derin metafizik hakikatlere nüfuz etme imkanı verir; **bâtın** gibi **zahir** karşısında "hayret" (Emerveillement) yansıması olan kutsallıkla uyusup bütünleşir ve herşey, bizleri görünenin ötesine götüren işaretler aleminde ancak kesinlik kazanır.

CONTEMPORARY THOUGHTS OF MEVLÂNÂ

We can say the following about what is contemporary in the message Mevlânâ wishes to convey :

- 1) The universality of Islam
- 2) The love of humanity, the dimensions of which reach beyond the planets

3) The morality which takes nourishment from the cosmic sources outside the world :

— A World-view reaching beyond the Galaxies.

— A Psychology which gains value in the presence of God beyond human comprehension.

— The maturation of the truth concept.

— The relation between **Microcosm** (humanity) and **Macrocosm** (the universe itself.)

— An understanding which surpasses the boundaries of time and history.

— Extraordinary and urgent intuitions concerning the structure of the matter.

In the light of these explanations, there are both reaching the essentiality stated by the **Quran** and opening toward the untouched future in Mevlânâ.

Various views which spread from Mevlânâ's philosophy respond to the necessity of reconciling the progress of human mind which never cases in terms of getting more knowledge with the faith which is the essence of a society which not only exist in time and place, but also surpass them. This is our fundamental requirement. Mevlânâ, who says that religion is substantially an "Emergeillement", realized two dimensions about the truth which no one can equate: the dimension of **interiority** (microcosm) -because man is something beyond his existence observed by the naked eye and this can only be perceived in a different cosmos - that is macrocosm. Although centuries have passed and a great many of evolutions have taken place since the time Mevlânâ lived, does he not speak about the solar systems in galaxies not discovered yet as well as mentioning the dangers of atom and nuclear explosion?

This scientific intuition which is extremely impossible to conceive, has supported his mystic training and when viewed from this point there is no alternative to Mevlânâ's pedagogical value in our current cosmos which is full of nonsense and in which the new generations refuse to cope with the matters with a theoretical and conformist approach.

The fact that Mevlânâ's language is elegant and understandable facilitates the permeation through extremely deep metaphysical

truths; it is unified with holiness which is a reflection of "emerveillement" against the outer world as well as the inner world, and everything gains definiteness only in the symbolic cosmos which takes us beyond the concrete.

L'OECUMENICITE AUTHENTIQUE DANS LES OEUVRES DE MEVLÂNÂ : UNIVERSALITE ET ACTUALITE

Michele TRIDENTE (*)

L'Oecuménicité authentique dans les Oeuvres du Mevlânâ :

- universalité;
- actualité

D'après toutes les Oeuvres du Mevlâna ressorti son haléement à une fraternité universale dans le plus profond respect des Religions et des Croyances, de la dignité humaine et de tous les Peuples.

Le rapport indique les pas essentiels dans les Oeuvres en vers et proses du Mevlâna, les projetant dans l'universel et l'actuel.

De l'ensemble des oeuvres du Mevlâna on saisit le sens d'un concept supérieur de la réalité humaine; la valeur de la pensée mystique dans l'évolution que l'être humain parcourt de pierre brute - masse informe avec bien peu d'utilité - à pierre polie, digne, à cause de son utilité; digne d'être placée dans un coin comme l'emblématique pierre noire au coin de la Ka'ba, centre de l'univers matériel du monde phénoménique.

Ce que nous enseigne le Mevlâna, à travers ses oeuvres, est, - comme a justement exprimé le Shaikh Gabriel Mandel Khân dans son oeuvre sur le Mevlâna - "dépasser le préjugé qui limite, le conditionnement restrictif, le chantage moral, et tout sentiment négatif qui aigrement sème dans les consciences terraines l'imposition formelle d'une idéologie (politique ou religieuse), qui ne soit pas à dimension humaine, valable pour l'humanité toute entière, en mesure d'enseigner la paix, l'amour, la fraternité, le respect réciproque. En mot : cet oecuménisme qui est la vanterie la plus belle de toutes les oeuvres du Mevlâna."

(*) L'Vème Emir de Bari, fondateur de l'Université Islamique de Bari.

Ce grand enseignement peut être illustré par des exemples, en citant plusieurs passages, spécifiques, précis; mais nous ne devons pas considérer que le message soit limité à ces phrases. Tout l'ensemble des œuvres du Mevlâna, tout son enseignement, les textes, mais aussi la Mevleviyya, qu'encore aujourd'hui est le symbole de la splendide âme turque, sont un exemple d'enseignement et un véhicule de fraternité universelle, d'évolution de soi-même vers l'illumination parfaite, dans une communauté idéale, qui font de Konya le centre parfait de ce mouvement.

Cette Mevleviyya que Assaf Hâlet Tchelebi (Paris 1978) définit : "le refuge des esprits libres contre le fanatisme dévastateur des dogmatistes musulmans et, de plus, il protégeait la littérature et la musique que les ulémas prohibaient strictement."

En effet le Mevlâna même définit clairement le concept lorsqu'il écrivit dans le Fyhi-mâ-fyhi :

"Si les chemins sont différents, le but est unique. Ne sais-tu pas que plusieurs chemins mènent à la Ka'ba? Pour certains, le chemin de la Ka'ba passe par Byzance, pour d'autres par la Syrie, pour d'autres par la Perse, pour d'autres par la Chine, pour d'autres par la mer du côté de l'Inde et du Yémen. Les chemins diffèrent, le but est unique, tous les coeurs sont unanimes pour la Ka'ba; il y a une correspondance, un amour et une grande affection dans le coeur pour la Ka'ba. Là, aucune contradiction n'existe; le but n'appartient ni à l'infidélité ni à la foi. Quand les gens arrivent là-bas, toutes les querelles, disputes et différends qui surgirent en course de route, s'aplanissent. et ceux qui se disaient l'un l'autre, chemin faisant : "Tu as tort et tu es impie", oublient leur querelle une fois arrivés, leur but était unique."

D'ailleurs le concept de base, le premier qui unisse l'humanité toute entière au-delà de toute frontière politique et de toute conception religieuse, est dans un vers du Dyvân-e Shams-e Tabryzy : "Vivant ou mort, ma patrie n'est que la grâce de Dieu."

En effet :

"Pour atteindre le Vrai, il faut "tenir la foi pour impiété, et l'impiété pour la foi". L'amoureux rejette le sectarisme des dévôts, car "dans la secte d'amour, il n'y a pas de sectaires de l'amour". Il ne voit dans les dogmes les plus sacrés de l'Islâm que des symboles."

Tant dans le Rubâ'yât, que dans le Dyvân, en effet, le Mevlâna dit : "Celui qui a pour Mihrab la beauté de l'Ami,

N'a besoin ni de prier, ni de se prosterner.”

et :

“Les moeurs de l'amour ignorent les conventions;

Pour la communauté de l'amour, c'est l'Amour qui fait la loi.”

Dans les Rubâ'yat le maître clarifie dans un quatrain incisif pour son essentialité, cette essence universelle de l'amour de Dieu :

“Il est un désert hors de l'Islâm et de l'Infidèle,

Au centre de cet espace habite notre amour.

Quand l'amitié y arrive, il y pose sa tête;

Car en ce lieu il n'y a point d'Islâm et d'infidèle, ni même de lieu”.

Et dans le Dyvân nous avons ces cinq vers qui perfectionnent sur un terrain plus ésotérique, mais même plus poétiquement pittoresque, le concept de la grandeur divine à laquelle arrive le vrai amoureux de Dieu :

“Louanges à Dieu! Nous avons échappé, par amour pour Lui,

A cette étroite prison du mihrâb et de la croix.

Prends un tambour et rends-toi au bazar,

Proclame devant tous la beauté de Joseph.

J'ai déchiré le voilè de l'honneur et de l'hypocrisie,

Car mon âme s'est évadée loin d'elle-même.”

D'ailleurs la conscience est atteinte à travers les mots du Coran, le long de la voie illuminée que le Prophète indique dans sa réalité de “Discriminateur” (al-Furqân), entre la foi et l'impiété, comme ces vers indiquent :

“Nous agissons selon l'ordre “Mourez avant de mourir”,

Tel Muhammed faisant la guerre à son âme concupiscente.

Etre Juifs, Chrétiens, impies, c'est là l'effet de cette âme mécréante.

D'ailleurs la vérité terrain, que l'être humain peut atteindre, est principale pour le Soufi. Le Maître dit :

“Pour les Soufis, le maître est Dieu, sans intermédiaire;

Pour les Sabéens et les "gens du livre", c'est le livre qui est le maître.

Puisque tu es ami de Dieu, puisque tu as dépassé les intermédiaires,

Arrache le masque du visage des beautés masquées.

Car, en effet, la conscience et l'oecuménisme menent les êtres illuminés - chaque être frappé par la lumière de la conscience - à dépasser les limites pour atteindre l'amour universel.

Le Mevlâna dit :

"L'homme de Dieu est au-delà de l'impiété et de la religion.

Et puis encore, dans ce quartain, il est bien plus explicite :

"Que les minarets et les médressehs s'écroulent,

Pour que le soufisme florisse!

A moins de tenir la foi pour impiété, et l'impiété pour la foi,

Aucun serviteur du Vrai n'est vrai musulman.

Cela ne veut pas dire que le message doit être interprété en un sens limité et restrictif. Il ne s'agit pas d'une démolition des religions, mais du dépassement des limites, pour la réalisation de l'homme parfait (allhân al-Kâmil).

Le Mevlâna nous enseigne à embrasser l'humanité entière, à dépasser les limites et les obstacles, à créer dans notre monde terrain l'empire de la fraternité. Mais cela est possible seulement si l'on n'attend pas le premier geste des autres, mais cherchant en soi-même la perfection initiale, comme justement les vers du Dyvân nous indiquent :

"La croix et les Chrétiens, d'un bout du monde à l'autre.

Je les examinai : Il n'était pas sur la Croix.

J'entrai dans le temple des idoles, dans l'ancien monastère,

Nulle trace n'apparaissait là.

J'allai vers les monts de Herat et Quandahâr;

Je regardai : Il n'était ni sur les cimes, ni dans le val.

Résolument, je partis vers le sommet du Mont Qâf;

En ce lieu était seule la demeure du Anqâ.

Je poursuivis ma quête jusqu'à Ka'ba;

Il n'était pas dans ce lieu, but des jeunes et des vieux.

J'interrogeai à son sujet Avicenne;

Avicenne lui-même n'était pas en mesure de me répondre.

Je voyageai jusqu'à la scène de "deux portées d'arc";

En cette place sublime, il ne se trouvait pas.

Je plongeai mon regard en mon propre cœur;

Là je Le vis; Il n'était nulle part ailleurs".

Dans des vastes zones du monde occidental, on saisit un désir ardent dans le recouvrement des valeurs de l'Esprit.

La première vérification historique du double échec du matérialisme, soit divulgué sur le plan social, soit piloté par le capital, trouve actuel et préconisant le message du Mevlâna.

Désormais, l'effondrement de l'idéologie religieuse", qui, en Occident, même si elles sont contrebandées pour différentes, elles trouvent une cause commune dans le prévaloir du cynisme, des l'hypocrisie et de l'athéisme, comme facteurs optimalisants le rapport entre le pouvoir et la société.

Dans l'histoire de l'humanité, c'est celui-ci le contexte où émerge la Recherche Spirituelle d'Elite; les consciences désorientées par l'"illusion idéologique", qui crée, des chimères, en fait des mythes et les détruit, demandent de plus en plus une lumière et une guide.

Au moment où la société occidentale massifie des comportements matérialistes dans une orgie de "consumisme" qui implique même la sphère pseudo-spirituelle; lorsqu'il paraît que les ténèbres l'emportent sur la lumière, c'est justement l'heure où le souvenir des Grands Hommes Guide accumule des tensions et des énergies dans la partie illuminée de la Création, qui amorcent des "renaissances cyclique" dans les peuples.

En cette phase historique à l'Islâm oecuménique est confié ce prestigieux devoir!

Engagement qui n'est certainement pas sans problèmes, à cause de l'extrême difficulté intérieure, au moment même où il se fait exportateur vers l'Occident d'un grand renouvellement spirituel.

Mais c'est précisément l'Occident qui en bénéficie d'une façon plus évidente, à cause du synergisme qui produit une comparaison d'idées dans une organisation de la société qui cherche de plus en plus à se démocratiser.

Dans le respect de tout enseignement du Mevlâna, selon volonté d'Allah, sur l'initiative de l'Emirat de Bari, il est en cours d'achèvement un Centre Occuménique de Recherche Sapientielle, dans le Sud de l'Italie. La prestigieuse Terre de Pythagore, de Plotin et de Frédéric II, où aujourd'hui, malheureusement, il y a de graves pathologies sociales, qui sont emblématiques des aires où la dégénérescence la plus exaspérée des "idéologies religieuses" y a de prise : la catholicité, à n'importe quel domaine elle soit rapportée.

En demandant à la Prestigieuse Université de Konya le soutien culturel pour cette initiative, et en remerciant pour votre patiente écoute, je souhaite qu' Allah éclaire et protège le travail de tous ceux qui entreprennent l'activité humaine la plus périlleuse et sublime : le témoignage de Vérité.

MEVLÂNÂ'NIN ESERLERİNDE GERÇEK İNANÇ BİRLİĞİ : BEYNELMİLELLİK ve GÜNCELLİK

Dinlere ve inançlara duyulan derin saygı içerisinde kaynağını beynelmil el kardeşlik ve insan sevgisinden alan Mevlânâ'nın bütün eserleri çerçevesinde, insan haysiyeti ve insan toplumları...

Mevlânâ'nın nazım ve nesir eserlerinde böyle bir düşüncenin ilk esasları vardır ve Mevlânâ bu felsefeyi beynelmilleştirir ve güncelleştirir.

AUTHENTIC UNITY OF FAITH IN THE WORKS OF MEVLÂNÂ UNIVERSALITY AND ACTUALITY

All the works of Mevlânâ reflect his fervour for a universal brotherhood under the profound respect felt for religions and creeds, for human dignity and for all the peoples of the world.

The paper indicates the essentials existing in Mevlânâ's poetry and prose, projected in universality and actuality.

İKBAL'İN MANEVİ REHBERİ : MEVLÂNÂ

Jawvid IQBAL

Mevlâna ve İktbal'in şiiri, esasta dini nitelikte olup, yaşadıkları dönemlerin manevî arzu ve isteklerini yansıtır. Şiirlerindeki sembalizmi anlayabilmek için, İslâm'ın kültürel tarihini bilmek gerekir. Her ikisinin de peygambervari bir üsluba sahip oluşu, her ne kadar Mevlâna daha önceki dönemde yaşamış ve İktbal de tarihin yakın zamanına ait ise de, mesajlarının tazeliği sebebiyle birbirini büyüleyici bir şekilde etkilemiştir.

Her ikisi de çevrelerine tepki göstermiş ve içlerindeki ruhsal dürtü ile insanî problemlere çözüm bulmuşlardır. Her ikisinin de verdiği mesaj, ümit dolu ve sükuntılı insanlığa her zaman için teselli getirmektedir. Mevlâna'nın etkilediği miladî 12. asırda, İslâm'ın yarattığı temiz ve çok cepheli medeniyet çökme belirtileri gösteriyordu. Kur'an, İslâm'ın yalnızca şekilci ve törensel yönlerine önem veren din alimleri tarafından bir doğma kitabı haline getirilmişti. Söfîler, şeriat kanunlarını bırakıp, dünyadan vazgeçip fenafillaha erişmeyi istiyorlardı. Fıkıh alimleri, dünya meselelerini halletmek için kılı kırk yaran tartışmalara giriyorlardı. Onlar için İslâm, yalnızca bir hukuk kuralıydı. Alimler insan zekasının kendine mahsus sınırları olduğunu düşünmeksizin, kendilerini akılcı ilimlere vermişlerdi. İslâm'da, bidat almış yürümüş ve birçok ileri gelen İslâm lideri Hasan Sabbah taraftarlarınınca öldürülmüştü. Aynı zamanda, Müslümanlar İslâm'ın en tehlikeli iki düşmanı tarafından tehdit ediliyorlardı. Batı'dan Haçlılar ve Doğu'dan Moğollar. Birçok büyük Müslüman şehri Moğol Güruhu tarafından yerle bir edilmişti. 1258'de Bağdat'ın yağmalanması, İslâmî İmparatorluğun bütünlüğüne ölümcül bir darbe oldu. İlim adamları oradan oraya kaçarak kişisel emniyetlerini aradılar. Böylece, bu keşmekeş Konya'ya varmamış olsa da, Mevlâna'nın yaşadığı çağ, İslâm dünyasında olağanüstü bir kargaşa devridir. İktbal dönemi de karmaşık bir devredir. 19. yüzyılda İslâm'ın ihtişamı süratle tarih olmaktaydı. Osmanlı-Türk İmpara-

torluğu çöküyordu. Müslümanlar, Avrupa'daki topraklarından atılıyorlardı. İngilizler Mısır'ı, Fransızlar da Fas'ı zaptetmişlerdi. Orta Asya Müslümanları ise boyun eğdirilerek, ya Milliyetçi Çin İmparatorluğuna veya Çar'lık Rusyasına tabi kılınmışlardı. İran çöküyordu. Rusya, Meşhed'i bombalamıştı. Afganistan'ı İngilizler idare ediyordu. 1857'den beri Hint Müslümanları, hürriyetlerine kavuşma ümidini kaybetmiş ve İngiliz idaresi altında azınlık haline getirilmişlerdi. İtalya, Trablusgarb'a saldırmış, Malaya ve Endonezya gibi Güney Doğu Asya Müslüman ülkeleri İngiltere veya Hollanda'ya tabi kılınmışlardı. Balkan Savaşı Türkiye'yi Avrupa'daki eyaletlerinden mahrum etti. İngilizler Irak'ı istila edip, işgal ettiler. Sevr Anlaşması altında Türkiye'nin parçalanmasına çalışılıyordu. İslâm'ın bu dönemde karşılaştığı güçlükler, yalnız askerî veya siyasi olmamış, Batı fikir ve kavramlarının da sızması olmuştur. Ulema, tutucu ve hatta gerici olmuş, bu sebeple de aralarında münevver bir kokuşmuşluk meydana gelmişti. Sofilik çökmüş haliyle Müslümanların arasında hareket isteğini öldürmüş, fıkıhçılar da içtihat kapılarını kapamışlardı.

Mevlâna'nın dönemini, kendininkiyle karşılaştırırken İkbâl, doğru olarak şöyle demiştir: "O geçmişte fitneciliği bastırdı, ben se günümüzde aynı şeyi yapıyorum." Böylece, Mevlâna'nın 13. Asırda yaptığını, ondan ilham alan İkbâl 19-20. yüzyılda başardı.

İkbâl, hem Doğu hem de Batı felsefesi biliyordu, ortaya çıkan önemli soru, değişik felsefe disiplinlerinden geçerken, niçin Mevlâna'yı kendisine üstad ve manevî rehber olarak seçti?

Buna sebep, pek çok ortak yanları olmasıdır derim. Her ikisi de İslâm tarihinin karmaşık dönemlerinde yaşadılar. Mevlâna, insanın değerini telkin etmiş ve Tanrı'nın üstünlüğünü vaz etmiştir. İkbâl'in Benlik Kavramını, Mevlâna'nın bu öğretilerine dayandırdığı söylenebilir. Mevlâna, feragat etmek ve cezbetmek gibi sofi kavramları, İkbâl'in insan şahsiyetinin devamı ve kuvvetlenmesi gibi görüşlerini dayandırdığı zemindir. İkbâl tarafından benimsenen değişim felsefesinin sembolü Mevlâna'dır. Bilgi kaynağı olarak, Mevlâna akıl yerine Aşk'ı tercih eder. İkbâl ise, aşk veya sezgiyi akliselimin yüksek bir şevki sayar, bunu yaratıcı ve dinamik bir kudrete çevirir. İnsanın manevî gelişmesinde kötülüğün pozitif değeri konusunda İkbâl'in rehberi gene Mevlâna'dır. İkbâl'in, insan hayatının evriminde ve evrenin genişliğinde şeytanın kavrayıcı, dinamik ve aktif kudreti hakkında görüşü, Mevlâna'nın fikirlerinin bir uzantısıdır. Mevlâna bir Özgürlükçü olup, insanın özgürlüğüne inanırdı. İkbâl de

Mevlâna gibi bir özgürlükçüdür ve O da insanın hür olduğuna inanır.

Böylece her ikisi de insanlığa bir ümit mesajı verirler. İleri görüşlü, insana hayat mücadelesine katılmayı öneren, tabiatta bir yol bulucu olmayı ve daima en yeniyi bulmayı öğütlerler.

İkbal'in Bir Şair ve Filozof Olarak Değerlendirilmesi

İkbal kendisini bir şair olarak görmüyor, hatta kendisine şair denilmesinden de hoşlanmıyordu, çünkü, onun için şiir sadece bazı önemli fikirlerini başkalarına iletmekte kullandığı bir araçtı. Sunacağı, dikkatle izlenmiş bir felsefe sistemi yoktu. Bu sebeple, kendisini bir filozof olarak da değerlendirmiyordu. Ayrıca geleneksel kavramlar içinde eğitilmiş bir ilahiyatçı da değildi, bundan dolayı hiçbir zaman bir alim ya da bir din uzmanı olarak görmemişti. Bazı hayranları onu düşkünlüklerini uygulayabilen bir politikacı olarak değerlendiriyorlar. Bazıları, onun tamamıyla politikayla ilgilenmemesi görüşünderken, bazıları da onun bir masa başı politikacısı olduğunu düşünüyorlar. Bazıları son zamanlarda İslâmiyeti ondan daha iyi anlayan biri olmadığını düşünürken, bazı eleştirmenler de onun İslâm Hukuku'nu hatalı değerlendirdiğini söylüyorlar. Sözde ilerici, onu gerici bir Müslüman milliyetçisi olarak gösteriyordu. Dini akidelerde aşırı tutucu kimseler ise, onun ilerici İslâm yorumunu kabul etmeye hazır değillerdi. Belki de bu sebepler yüzünden şiirlerinden birinde şunları söylemeye mecbur bırakılmıştır :

“Kafir benim Müslüman olduğumu düşünürken, dar görüşlüler beni kafir olarak değerlendiriyor.”

Belki de her zaman tartışılmış olanlar onun kişiliğinin bu yönleridir. Mükemmel bir şair olmayabilirdi ama yetenekli ve fevkalade iyi bir şairdi. Bize titizlikle hazırlanmış bir felsefe sistemi sunduğu halde genellikle filozofların ilgilendiği bazı konular üzerine görüşlerini açıklar. Aslında, eğitim görmüş bir ilahiyatçı ya da İslâm Hukuku uzmanı da değildi ama içinde yaşanan zamanın ihtiyaçlarına ve gereklerine göre İslâm hukukunu yorumlayarak, İslâmiyeti ileride nelerin beklediğini görebilmişti. Bütün bunların yanısıra Müslüman Hindistan politikası üzerinde büyük bir etkisi olmuştur ve belki de bu nedenle bir masabaşı politikacısı olarak düşünülmüştür. Fakat kendisi aynı zamanda kanun hazırlayıcı meclis seçimlerine katılan ve Müslümanların politik dünyasına hakim olan, düşüncüklerini uygulayan bir politikacıdır. Bu yüzden Müslüman Hindistan'ın yarattığı eşsiz bir şahsiyettir. Gelecek için isabetli tahminlerde

bulunan bir şair, akademik bir sistemi olmayan ama yaratıcı kapasite sahibi bir filozof, geriye romantik bir bakış açısı ile bakmayan ama şanlı bir geçmişten ilham bekleyen ve İslâmiyet'in devlet olarak gelebileceğine tüm varlığı ile inanan bir ilahiyatçı ve İslâm hukukçusudur.

Kronolojik düzende İkbâl, Hali'den sonra ve modern Urdu edebiyatında ilerici yazarlar olarak bilinen bir grup Hint-Pakistan yazarlarından önce gelir. Fakat çağdaş Müslümanların meselelerini ne derece doğru değerlendirdiğini düşünürsek İkbâl, çok daha sonraki bir yere yerleştirilmelidir.

İkbâl, dindarlığı ile tanınan bir orta sınıf Müslüman ailesinden geliyordu. İlk öğrenimini küçük bir kasaba olan Sialkot'ta yapmış ve daha sonra yine öğrenimi için Lahor'a gelmiştir. Hassas, genç, bir Müslüman olarak İslâmın ihtişamının geçmiş tarihten kaynaklandığını anlar. İnsiyatif yaşlı bir adam gibi geçmişe dönen ve sürekli olarak kendini müdafaa eden İslâmiyet'in elinden alınmıştır. Bu son derece ümitsiz şartlar altında gözlerini, kökü Cemalettin Afgani'ye dayanan İslâmi Dayanışma Hareketine çevirir.

İkbâl, Argani'nin İslâmi Dayanışma konusundaki görüşlerinden derin biçimde etkilenir. Gelişme döneminin en duygulu şiirleri onun bağımsızlık uğruna amansız bir mücadeleye giren Müslüman dünyasının acıları için duyduğu üzüntüyü anlatanlardır. Üç yıllık bir dönem süresince Avrupa'da kalan İkbâl, gerek duygusal gerekse zihinsel tam bir değişim geçirdi. Avrupa kaltara açısından uğradığı hayal kırıklığı İkbâl'e, özellikle kendi dini-kültürel geleneklerinde ilham araması gerektiğini gösterdi. İslâm kültürünü daha derin bir biçimde inceledikten sonra, Avrupa'daki bilimsel ve teknolojik başarının aslında, İslâm kültürü tarafından Ronesans'tan önce Avrupa'ya aktarılan ve yine aynı kültür tarafından canlandırılan bir ilerleme olduğunu gördü. Bu sebeple aynı şeyleri İslâm dünyasına adapte etmek, temelde İslâmiyet'in Avrupa'ya verdiklerini geri almaktan başka birşey değildi. İkbâl İngiltere'den Müslümanlar için yegane kaderin, İslâmiyet'in gerçekleştirilmesi olduğu bilinciyle döndü. Bundan sonradır ki bir mesaj vermesi gerektiğini hissetti ve şiirleri mesaj taşıyan bir karakter kazandı. Kullandığı simgeler, İslâm edebiyat geleneğinden olmasına rağmen, onları kesinlikle yeni görüşleri ifade etme vasıtası olarak kullanmıyordu.

Felsefe alanında ise insanın gerçek değeri ve Tanrının varlığıyla ilgileniyordu. Bu yüzdendir ki insan benliği, evren ve tanrı üzerindeki görüşlerini geliştirdi. Ölüm meselesi ile ilgilendi ve ölüm-

den sonraki hayat üzerine kendi görüşünü oluşturdu. Zaman ve uzay konularıyla, mistisizm ve şiirsel bilinçle çok yakından ilgilendi. İnsan hayatının manevi gelişmesinde kötülüğün olumlu etkisinin bilincindeydi. Aynı şekilde, insanın nasıl bilgi edindiği ve mantık, sezgi, duyu gibi unsurların öneminin ne olduğunu tespit etmek de onu ilgilendiriyordu. Bu dönem süresince Mevlâna'yı kendisine önder olarak seçmişti.

Onun düşüncelerinden çıkarılabilecek olan ahlâkî değerler, sevgi özgürlük, cesaret ve tarafsızlık gibi vasıflardı. Ona göre, bu vasıfların kazanılması insan kişiliğinin güçlenmesinde sonuçlanıyordu. Böyle bir insanın yaptığı şeyler bu duruma Tanrıyı örnek alarak geldiği için yaratıcı ve sonsuzdu. İnsanın kişiliğini bozan yaratıcı kapasitenin karşıtı olan pasiflikten kaynaklanıyordu. Pasiflik, korkuyu, bozulmayı, korkaklığı, yalvarışı ve ricayı, son olarak da milletleri olduğu kadar toplumları ve bireyleri de mahfeden köleliği doğuruyordu.

Fikirlerinin kısaca gözden geçirilmesi sonucu onun, ideal Müslüman bireyden ve yarının İslâm toplumundan bahsettiği anlaşılabilir. Hayatının bu döneminde İslâmiyetteki milliyetçi görüşü geliştirmiş ve bir Müslüman için İslâmiyetin vatanseverlik kadar milliyetçiliği de ifade ettiği sonucuna ulaşmıştır. Böylece, Hindistan'daki Müslüman milliyetçiliğinin bir temsilcisi olmuş ve bunu takiben de 1930'da Müslüman Birliği'nin başkanı olarak Müslümanların farklı kültürel bir birliği temel alan ayrı bir eyalet şeklinde kendilerine ait olacak bir devlet talep etmelerini kararlaştırır. Fakat, bu gayenin gerçekleştirilmesi herşeyin sonu değildi. Ayrıca bağımsız müslüman devletlerinin birleşmesi gerektiğini de söyledi, çünkü ona göre İslâmiyet ne milliyetçilik, ne de emperyalizmdi, sadece bir millet topluluğuydu. Sadece Hindistan'a bağımsız bir Müslüman devletin kurulması için mücadele etmedi, aynı zamanda düşündüğünün modern bir İslâm devleti olduğunu da belirtti.

İkbal, hem Batı'da geliştirilen ve elit bir tabakaya hitap eden demokratik kapitalist sistemi, hem de komünist Doğu'da kurulan sosyalist diktatörlük rejimini reddetti. Onun müjdelediği devrim ancak sosyo-demokratik İslâm düzeniyle gerçekleşecekti.

Yukarıda bahis edilen hususların ışığı altında Pakistan'ın başarısının sadece İkbal'in hayalinin kısmen gerçekleştirilmiş bir bölümü olduğunu söyleyebiliriz. Onun, Müslüman ülkelerde sosyo-demokratik İslâm düzeninin kurulmasına ve İslâm dünyasının birleşmesine dair fikirleri gerçekleşmekten hâlâ uzaktır. Sonuç olarak,

Onun hayal ettiği devrimin hâlâ gerçekleşmediğini ve böylece de O'nun, İslâmiyetin yarımının şair-filozofu olarak kalmaya devam ettiğini söyleyebiliriz.

DEDE ÖMER RÜŞENİ
ve
ÇOBAN-NÂME'Sİ

Prof. Dr. Hasibe MAZIOĞLU

Tekke Edebiyatımızda ve Türk tasavvuf tarihinde önemli bir yeri bulunan Dede Ömer Rüşeni'nin şahsiyeti ve eserleri hakkında kaynaklarda bulunan mahdut bilgiler dışında bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamış, eserleri incelenmemiştir.

15. yüzyılda yaşamış olan bu büyük mutasavvıf ve şair Ömer Rüşeni Aydın Yenice köyündendir. (1) Aydın ilinden olması dolayısıyla "Rüşeni" mahlasını kullandığını bütün kaynaklar yazdığı gibi kendisi de :

Sorarsan tuhfesi Mısr'un şekerdür
Veli, Aydın ilinün Rüşeni'dür

demmiştir.

Rüşeni tahsilini Bursa'da yapmış, Arapça'yı ve zahiri ilimleri iyice öğrenmiştir. (2) Gençliğinde Bursa'da tahsilde iken mey ve mahbup peşinde koşup harabatı bir hayat yaşamıştır. Çok defa hiciv mahiyetinde şiirler yazarmış. Hatta yazdığı bir kasidede "kes-i nefis" için kendisini de hicvetmiş. (3) Şair Melihî çok yakın arkadaşı olup gece gündüz beraberlermiş. Birbirlerine yaptıkları karşılıklı lâtifeleri halk arasında meşhurmüş. (4) Lâtifi Tezkiresinde, Şekâyık tercümesinde ve Nefehatü'l-üns'te rivayet edildiğine göre; Rüşeni Bursa'da Hızır adlı bir gence âşık olmuş (5), birkaç gammaz yüzünden sevgilisi ile arasına ayrılık düşmüş, Rüşeni hücrelerine çekilip aşk ve hasretle kendi kendisine hep Hızır adını söyler dururmuş. Üç gün sonra (6) Hızır aleyhisselâm yanına gelip muradının ne oldu-

(1) Sehî, Heşt Behişt, İstanbul, 1325, s. 63-64.

(2) Sehî, a.g.e., Mecdî, Şekâyık-ı Nu'mâniye Çevirisi, İst. 1269, s. 281-82.

(3) Lâmi'i, Nefehatü'l-üns Çevirisi, İst. 1270, s. 576; Sehî, a.g.e., Mecdî, a.g.e.

(4) Sehî, a.g.e.

(5) Bursalı Lâmi'i Nefehatü'l-üns'te "Balıkcıoğlu Hızır Bali demekle meşhûr Kazzaz-hâne'de oturur bir mahbûb" demekdir.

(6) Şekâyık'ta 10 gün sonra.

ğunu sorduktan sonra kaybolmuş. Bu polayla aklını başına devşire-
rek kendisine gelen Rüşenî yârini ve diyârını terk edip tahsilini iler-
letmek için İran'a gitmek üzere yola çıkmış. Karaman'da bulunan
büyük kardeşi Halvetî ulularından Şeyh Alâeddin'i ziyâret etmiş.
Hızır olayının ve Şeyh Alâeddin'in etkisi ile tasavvufa yönelmiş. Ba-
kû'ya giderek Halvetî tarikatının ikinci piri sayılan Şeyh Yahyâ-yı
Şirvânî (öl. 862/1457)'ye mürîd olmuş. (7) Şeyhine tam bir teslimi-
yetle bağlanmış olan, nice yıllar riyâzetle nefsiin terbiye eden Rû-
şenî'nin mecâzî aşkı ilâhî aşka dönmüş ve içi Allah sevgisi ile dol-
muş. Tarikatte yüksek bir mertebeye erişmiş olan Rüşenî şeyhinin
halifesi olarak Gence, Berdea, Karaağaç'a (8) gitmiş, bütün o çevre-
yi dolaşarak halkı irşâd etmiş. Şöhreti Azerbaycan'da yayılmış olan
Rüşenî'ye Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan (1453-1478) büyük
sevgi ve saygı göstermiş. Uzun Hasan ve oğlu Sultan Yakup (1478-
1490) Rüşenî'yi Tebriz'e davet etmişler. Uzun Hasan'ın karısı ve Sul-
tan Yakup'un annesi Selçuk Hatun Rüşenî'yi çok sever ve sayarmış.
Tebriz'de Rüşenî için bir tekke yaptırmış. (9) Tebriz'de Rüşenî'nin
etrafına binlerce mürid toplanarak ondan feyz almışlar. Beşyüz ka-
dar seccâde sahibi halifesi varmış. Mısır'da Halvetiliğin Gülşenilik
kolunu kurmuş olan Diyarbekirli İbrahim Gülşenî de Rüşenî'nin ha-
lifelerindendir. Dede Ömer Rüşenî "mevt mevt" kelimelerinin eb-
cedle karşılığı olan 892 (1486-7) tarihinde Tebriz'de ölmüş, Tekke-
nin mezarlığına gömülmüştür. Ölüm tarihini Şeyh Necm şu dört-
lülle tesbit etmiştir :

Âftâb-ı dîn ü dâniş Rüşenî
Ez nazar şâm-ı ezel gerdîd fevt

-
- (7) Halvetî tarikatının kurucusu Ömer b. Ekmelüddin Lâbecî'dir (öl. 750/1348
veya 800/1397 Herat) Bakû'daki zaviyesinde yerleşerek orada ölen Yahyâ-yı
Şirvânî Halvetiliğin ikinci piri sayılmıştır. Halvetilik asıl bunun zama-
nında yayılmıştır. Kendisi Azerî Türküdür. (Bk. M. Ali Aynî, Hacı Bay-
ram-ı Veli, İst. 1343. s. 60) Halvetiliği Azerbaycan ve Anadolu'da ilk ya-
yanlar Ömer Rüşenî, ondan önce de büyük kardeşi Alâeddin Ali, Şükrül-
lah el-Ensari, Habîb-i Karamanî ve Mehmed Bahaeddin-i Erzincanî Şeyh
Yahyâ-yı Şirvânî'nin halifeleridirler.
- (8) Şekâyık çevirisinde, Nefehatü'l-üns'te Karaağaç olarak yazılıdır. Sonraki
eserlerde Karabağ olarak geçmektedir.
- (9) Nefehatü'l-üns çevirisinde "Yakup Mirza zamanında Tebriz'e Cihan Şah
Mirza'nın (Uzun Hasan'ın kardeşi) hatunıyapdurdugu hankâha gettirdile."
diye yazılıdır. s. 576.
- (10) Nefehatü'l-üns, s. 576.

Didemeş der hâb dey şeb gofemeş (10)
Çist târih-i bu guftâ mevt mevt

Dede Ömer Rüşeni, Halvetiye'nin Rüşenilik kolunu kurmuştur. Rüşenilik Halvetiliğin dört ana kollarından birisidir. (11) Rüşenilikten **Demirtaşiye** (Mehmed Demirtaş ölm. 935/1529), **Gülşeniye** (İbrahim Gülşeni 940/1533), **Sezâiye** (Hasan Sezâi ölm. 1151/1738), **Hâletiyeye** (Hasan Hâleti b. Aliyyü'l-a'lâ ölm. 1329/1911). Bu dört koldan birçok kollar kurulmuştur. Halvetilik en çok kolu bulunan tarikattır. Bu yüzden Halvetiliğe "tarikât kuluçkası" yahut "tarikât fabrikası" denmiştir. Halvetilik, Mevlevilik gibi Sünnî bir tarikattir. Gölpınarlı **Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik** adlı eserinde (12) Mevleviliğin Halvetilikle olan ilgisi ve yakınlığı üzerinde durmuştur. Rüşeni'nin Divan'ında bulunan Farsça tarikât silsilesi Gölpınarlı'nın sözlerini desteklemekte, iki tarikât arasındaki ilgiyi belgelemektedir.

Mevlevî silsilenamesiyle Halvetî silsilenamesinin Hz. Ali'ye ondan da Hz. Peygambere ulaşan yukarı halkaları her iki tarikât silsilesinde de aynıdır. (13) Bu yüzden Halvetiler Mevlevîleri benimsemişlerdir. Hatta Halvetilik Mevleviliğin bir kolu sayılmıştır. (14)

Mevlevilikle Halvetilik arasındaki bu yakın münasebeti her iki si de birer Halvetî şeyhi olan Dede Ömer Rüşeni ile İbrahim-i Gülşeni'nin şahsiyetlerinde ve eserlerinde de görmekteyiz. Mevlânâ'nın bir gazlinde ki şu beyit :

دیدم رخ خوب کاشنی را
آدمش در صراغ روشنی را

"Gülşeni'nin güzel yüzünü, Rüşeni'nin gözünü ve ışığını gördüm" biçiminde yorumlanarak ikiyüz yıl sonra Rüşeni ile Gülşeni'nin geleceğini müjdelediğine inanılmıştır. Rüşeni'nin şiirlerinde Mevlânâ'ya derin bir bağlılığı olduğu, onun eserlerinin, özellikle Mesnevî'nin tesirinde kaldığı görülür.

- (11) Diğer kollar Cemaliye (Kurucusu : Cemaleddin-i Aksarayî, ölm. 1494); Ahmediye (Ahmed Şemseddin, öl. 1504); Şemsiye (Şemseddin-i Sivasî ölm. 1797).
(12) Abdûlbakî Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul, 1953, s. 199-204.
(13) bk. Gölpınarlı, a.g.e., s. 199, 203, 317.
(14) a.g.e., s. 193.
(13) bk. Gölpınarlı, a.g.e., s. 110, 322-326.

Rüşeniyem men muhibb-i Mevlevi
Hânesidür gönlümün ışık evi

beytinde söylediği gibi gönlü Mevlânâ ışığından aydınlanmıştır. Şiirlerinde Mevlânâ'dan ve Mesnevi'den bahsettiği kadar şeyhi Yahyâyı Şirvanî'den bahsetmemiştir.

Rüşenî'nin halifesi Diyarbakirli Şeyh İbrahim-i Gülşenî üzerinde de Mevlânâ'nın ve Mevleviliğin büyük etkisi olmuştur. Yukarıdaki beyitte Mevlânâ'nın kendisini ikiyüz yıl önceden müjdelediğine inanarak Mevlânâ'ya bağlanmış, Mevleviliğe karşı büyük bir yakınlık duymuştur. Gülşenî'nin Mevleviliğe karşı duyduğu bu yakınlık dolayısıyla Mısır'daki tekkesinde Mevleviler için birkaç hücre ayrılmıştır. Gülşenî bir münasebetle hapse atıldığında o sırada Mısır'da bulunan Divane Mehmed Çelebi tarafından kurtarılmıştır. Gülşenîlik Mevlevilikten bazı adetleri ve terimleri de almıştır. (15) İbrahim Gülşenî'nin 40 bin beyitli "Ma'nevî" adlı eserini Mevlânâ'nın Mesnevisine nazire olarak yazmıştır.

Rüşenî, hayatının çoğunu Azerbaycan'ın Bakû ve Tebriz şehirlerinde geçirdiği, o taraflarda bir tarikat şeyhi olarak büyük ün kazandığı biyografisinden anlaşıldığı gibi kurduğu Rüşenîlik tarikatının Anadolu'da kurulan kolları ve sofiyâne şiirleri ile şöhreti Anadolu'da da yayılmıştır. Rüşenî'nin şiirlerinin Osmanlı ülkesinde çok okunduğu Divan'ının yazmalarının çok olmasından anlaşılmaktadır. Yalnız İstanbul kütüphanelerinde Rüşenî Divan'ının 18 yazması bulunmaktadır. (16) Yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde yapılacak araştırmalarla bu sayı yükselecektir. (17) Rüşenî Divan'ının yazmaları karşılaştırılarak tenkitli bir baskısının yapılması gerekmektedir. Rüşenî Divan'ında medhiye, gazel, terkîb-i bend, terci-i bend, rubai, tuyuğ v'b. nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerinden başka Miskin-nâme, Ney-nâme, Çoban-nâme adlı mesnevileri vardır. Miskin-nâme nasihat-nâme niteliğinde ve dervişlik hakkında tasavvufi bir mesnevîdir. Bu mesnevinin bazı bölümleri ile Rüşenî'nin Divan'ın-

(16) İstanbul Kütüphaneleri Yazma Divanlar Kataloğu, M.E.B. Yay. İst. 1947, s. 34-39.

(17) Bursa İl Halk Kütüphanesinde Rüşenî Divan'ının iki güzel nüshası vardır. (Genel 671, 2189). Biz Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kütüphanesinde bulunan yazmadan yararlandık (M. Ozak I, No: 1215).

(18) Bkz. Bibliyografya, No. 15.

daki birkaç gazeli, rubai ve tuyuğları Âsâr-ı Aşk adı altında bastırılmıştır. (18)

Rüşeni'nin Ney-nâme ve Çoban-nâme eserlerinde Mevlânâ'nın Mesnevi'sinin etkisi açıkça görülür. Ney-nâme'de Mevlânâ'nın Mesnevi'sinin ilk beytinde geçen "ney"nin ne anlama geldiği uzun uzun açıklanmıştır. (19) Çoban-nâme Mevlânâ'nın Mesnevi'sindeki "Musa ile Çoban" hikâyesinin genişletilmiş bir çevirisidir. Mesnevi'de 100 beyit (20) civarında olan bu hikâyeyi Rüşeni genişletip 517 beyitli müstakil bir eser meydana getirmiştir (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp. yazmasındaki beyit sayısı).

Mevlânâ'nın Mesnevi'sindeki bu hikâyenin konusu kısaca şöyledir : Musa yolda bir çoban görür. Çoban boyuna Allah'a yalvararak şöyle söylemektedir : Ey kerem sahibi ulu Tanrı! Sen neredesin? Sana kul kurban olayım, seni bulursam çarığımı dikeyim, saçını tarayayım, elbiseni yıkayayım, sabah akşam süt vereyim. Elceğizini öpeyim, ayacığımı ovayım. Yatacağın vakit yatağını güzelce hazırlayayım. Koyunlarım keçilerim sana kurban olsun... Musa çobanın sözlerini işitince bunları kime söylüyorsun diye sorar. Çoban da "bizi var eden, bu yeri göğü yaratana" der. Musa bu sözlerin manasızlığını ve küfür olduğunu söyler. Çarık, dolak ancak sana yaraşır... Ulu Tanrı bu çeşit hizmetlerden münezzehtir vb. sözlerle çobanı ayıplar. Çoban "Yâ Musa! Ağzımı bağladın, pişmanlıktan canımı yaktın" diyerek üstünü başını yolarak çöle doğru gider. Musa'ya Tanrıdan şöyle vahiy gelir : "Ey Musa; kulumu benden ayırdın. Sen uzlaşmaya mı geldin, yoksa ayırmaya mı? Gücün yettikçe ayrılığa ayak basma, benim de hoşlanmadığım şey ayrılıktır, der Tanrı, söze bakmayıp gönle ve hale baktığını, çobanı mazur görüp yalvarışlarını hoş gördüğünü bildirir. Tanrı, Musa'ya açıklanması güç daha nice şeyler vahyeder. Musa çobanı arayıp bulur. Çobana "Müjde Tanrıdan izin geldi, gönlün ne dilerse onu söyle, küfrün din, dinin can nuru oldu, Hak'tan sana emniyet ihsan edildi" der. Çoban "Ey Musa ben sözden geçtim gönül kanına bulandım. Bir kamçı vurdun

(19) "Mesnevi'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri" adlı bildirimde Rüşeni'nin çevirisinden de söz etmiştim. Bkz. Mevlânâ'nın Ölümünün 700. yılı Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri Bildirileri, Ankara 1973, s. 275-296.

(20) Mesnevi'deki "Musa ile Çoban" hikâyesi Nahifi tercümesine esas olan metinde 97 beyit, M.E.B. Türk Klâsikleri serisinde Velet İzbudak çevirisinde 95 beyittir. Mesnevi'nin Muhammed Ramazanî, Tahran 1319 baskısında 96 beyit, Fîrûzanfer tarafından hazırlanmış baskıda 107 beyittir.

atımı şahlandırdın. Bu maddi âlemden ilâhî âleme yaklaştırdın” gibi sözlerle Musa’nın uyarılarından memnun olduğunu ifade eder. Mevlânâ bu hikâyeden 21 beyit tutan bir sonuç çıkartarak hikâyeyi bitirir.

Mevlânâ’nın Mesnevi’sinde hikâyeye şu üç başlık altında anlatılmıştır : (21)

سناجات کردہ شبانہ باصن تعالیٰ در عہد موسیٰ علیہ السلام

“Musa Aleyhisselâm zamanında çobanın yüce Tanrıya yalvarması”

وحی آمدہ از صحن تعالیٰ بعقاب موسیٰ علیہ السلام بحجت شبانہ

“Yüce Tanrıdan vahiy gelerek Musa Aleyhisselâmın çoban yüzünden azarlanması”.

وحی آمدہ موسیٰ علیہ السلام از بہر عذر آہ شبانہ

“Musa Aleyhisselâma çobanın mazur olduğuna dair vahiy gelmesi”.

Çoban-nâme’deki başlıklar (22) ise şunlardır :

Farsça Mensur Önsöz (V. 27a-28b).

Der Medh-i Celâlüddin-i Rûmî Kaddese’llâhu Rûhahu’l-aziz “Celâleddin-i Rûmî’nin övgüsü (Allah onun aziz ruhunu kutsasın (27b-28a).

Reften-i Musa A.S. be-Tûr “Musa A.S.’in Tur’a gitmesi (28a).

Münâcât-ı Şubân “Çobanın yalvarması” (28a-29b).

Su’âl-i Musa ez-Şuban “Musa A.S.’in çobandan sual sorması (29a).

Cevâb-ı Şuban “Çobanın cevabı” (29a).

(21) Bu başlıklar Bediüzzaman Fûruzanfer tarafından hazırlanmış olan tenkitli baskısından alınmıştır (s. 303-307).

(22) Başlıkların ifade biçimi yazma nüshalarda az çok değişiktir. Biz Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi M. Ozak I, No: 1215’teki yazmanın başlıklarını verdik.

İtâb-ı Musa Şuban-râ "Musa'nın A.S. çobanı ayıplaması (29a - 30b).

İtâb-ı Hak Celle ve alâ bâ-Musa A.S. "Yüce Allah'ın Musa A.S.'-yi ayıplaması" (30a-32a).

Cüsten-i Musa Şuban-râ "Musa A.S.'nin çobanı araması" (32a - 32b).

Tanz-kerden-i Şuban Musa-ra A.S. "Çobanın Musa ile alaylı konuşması (32b-33a).

Tanz-ı Diğer Şuban-râ bâ-Musa A.S. (33a-34b).

Nasihât-nâme (35a).

Beyân-ı Hâl-i Mûsâ "Musa A.S.'in halinin anlatılması" (34b-35a).

Hikâyet-i Musa "Musa'nın hikâyesi" (35a).

Münâcât "Allâh'a yalvarma" (35a-35b).

Hikâyet-i çoban-ı diğer (35b-36b).

Münâcât-ı Diğer (36b-37b).

Münâcât-ı Diğer (37b-38a).

Nasihât (38a-39a).

Temsil (39a-39b).

Hayret-i Mûsâ Aleyhisselâm ez-suhen-i Hak celle ve alâ "Musa A.S.'in Yüce Tanrının sözünden hayret etmesi (39b-40a).

Temsil-i Diğer (40a).

Temsil-i Diğer (40a-40b).

Temsil-i Diğer (40a-40b).

Hâtime (40b-41a).

Rüşenî "Önsöz"de Tanrıya sayısız hamd ü sena ettikten, Hz. Peygambere, ailesine, eshabına, ve ona uyanlara salât ve selâm gönderdikten sonra bazı dostlarının kendisinden Mevlânâ'nın Mesnevî'nin bir köşesinde gizli bir hazine gibi kalmış olan Çoban kıssasını Türkistan'da yadigâr kalsın diye Türkçeye tercüme etmesini istemişler. Bu yüzden hikâyeyi çevirmiş. Ancak yukarıda da söylediğimiz gibi Rüşenî Mesnevî'deki 100 betyit civarındaki hikâyeyi genişleterek ve eklemeler yaparak beş yüz beyitten fazla müstakil bir mesnevî meydana getirmiştir.

Yukarıda verilen başlıklarda görüldüğü üzere Rüşeni Çoban-nâme'de Mevlânâ'yı övdükten sonra Musa ile Çoban Hikâyesini anlatmıştır.

Rüşeni'nin "Musa ile Çoban" hikâyesinin başına koyduğu Mevlânâ hakkındaki beyitleri :

Ol ki dinilmiş ana meczûb-ı Hak
Ol özi gibi sözi mahbûb-ı Hak

Mûsi-i İmrân-pey ü Yûşâ-kadem
İsi-i Meryem-dem u Hârûn-şiyem

Râi-yi eytâm u şübân-ı şefik
Rıfkı ile her kalmışa olan refik

Halkı koyun kuzu gibi güdüben
Gurk-ı hevâdan gözedüp gözleyen

Hızr-ı devvum nâşir-i ilm-i ledün
Kâşif-i her müşkil-i şîrin-sahün

Ebrini ref' eyleyüben şemsinüm
Neydüğini hoş tanıyah nefsinüm

Âlim ü âmil şeh-i âlem-nüvâz
Sözi viren ehl-i dile sûz u sâz

Ârif-i esrâr u sırr-ı evliyâ
Server-i ebrâr u mahbûb-ı Hudâ

Şenşenesin âdet idüben melek
Şu'lelenen şa'sa'asından felek

Lahlaha-ı huyile cân müstetâb
Hulkı şemimiyle cihân müstetâb

Çeşm-i Senâi'ye viren rüşeni
Sözi olan feyz-dih-i Rüşeni

Lutf ile yazup düzenden Mesnevi
Özinün adını iden Mevlevi

Mesnevi kim dinür ana kût-ı rûh
Âşık olanlara şarâb-ı sabûh

Mesnevi içinde şüban kıssasın
Eydüben alan özinün hissesin

Rüşeniye himmet idüp hûb u hoş
Âyinesinde komayup hiç gış

Rûhuna tûtî bigi telkîn iden
Kand söz ile ağzını şîrîn iden

Bilmek için terceme iden sözün
Rüşeni şekline koyan kendüzin

Tercemesin dinle ki budur dinür
Kand ü nebât ile şekkerler yinür

Musa ile Çoban hikâyesi 281 beyitte biter. (23) Bundan sonra "Nasihat" başlığı altında çoban kıssasından alınacak hisse öğütlenir :

Her ki şübânın işidür kısasın
Alsa gerekdür özinün hissesin

Hissesi budur ki ola gey selim
Coşmagını terk idüp ola halim

Dolaşuben gördüğünü sögmeye
Dalaşuban irdüğünü dögmeye

Kimseye bakmaya hor u hakir
Halka ganî baka özine fakir

Tanrıyı her arada hâzır bile
Her şeye hoş vech ile nâzır bile

Sâf ola her kişiyle sînesi
Olmaya bir kimse ile kînesi

Yukarıda Çoban-nâme'de başlıklarında görüldüğü üzere Musa'nın münâcâtı, başka bir çoban hikâyesi, Rüşeni'nin münâcâtı, nasihatler ve temsiller vardır. Çoban-nâme 18 beyitli bir "hatime" ile biter. Son beyitte Çoban-nâme'nin yazılışına "fâhr-i cihân": 880 (1475) tarihi düşürülmüştür :

Rüşeni miskin sözi buduar temâm
Vir salâvat ol Nebî'ye ve's-selâm

Kıssa-ı Çoban için ey ehl-i dil
Fâhr-i cihân fahrini târih bil

(23) Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Muzaffer Ozak I, No: 1215 V. 34b.

Çoban-nâme dil bakımından çok ilgi çekici bir metindir. Sade bir dille yazılmış olup 15. yüzyıldaki Türkçe'nin özelliklerini taşır. İçinde bazı halk kelime'lerinin de geçmesi dolayısıyla tenkitli bir bas-kısının yapılması Türk dili tarihi için yararlı olacaktır. (24)

CHOBAN-NAME BY
DEDE OMAR RUSHENI

Choban-name is a story from the Mathnawi of Celaluddin-i Rumi written by Dede Omar Rusheni. He was a well-known sufi poet who lived in the XV th Century. He was from Aydın, a town in Eastern Anatolia. He was a sheikh of the Khalveti order. His brother is sheikh Alaeddin Aydini, who was also a famous khalveti. Rusheni lived a bohemian life when he was a young man. Then he inclined to mysticism under the influence of his brother. He went to Iran to become a disciple of the famous khalveti sheikh Yahya-yı Shirvani. For a long time Rusheni served him and was trained by him. He became the representative of his sheikh. Then Rusheni founded a takya (dervish lodge) of his own in Tabriz. He had many dervishes attached to him and taught them all the rules of his order. One of his dervishes was Ibrahim Gulsheni, who founded in Cairo Egypt, the Gulsheni order, a branch of the khalveti order. Rusheni died in A.H. 892 / A.D. 1386 in Tabriz.

Although he belonged to the khalveti order, Ausheni was very much influenced by Mavlânâ Celaluddin. He wrote many eulogies about Mavlânâ and his **Mathnawi** and he produced works under the influence of the **Mathnawi**. For example, in the **Neyname** he expounded the meaning of the "Ney" in the **Mathnawi**. His **Miskin-name** is on the principles of dervishhood. His **Choban-name** is based on a story in the **Mathnawi** called "The Story of Musa and the Shepherd". The **Choban-name** is a metrical and extended re-working of this story. It is also an interesting poem because of its language. There are a lot of archaic and vulgar words in it.

(24) Yazma nüshaları karşılaştırarak hazırladığımız tenkitli metin ayrıca yayınlanacaktır.

Bibliyografya

- 1 — Çelebioğlu, Âmil, Mesnevi-i Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmişiyle Manzum Nahihi Tercümesi, İstanbul 1972, C. I, s. 62-66.
- 2 — Eraydın, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatler, İstanbul 1981, s. 236-243.
- 3 — Füzüzanfer, Bediüzzaman, Külliyyât-ı Mesnevi-i Ma'nevi, Tahran 1342 Ş. s. 303-307.
- 4 — Gölpınarlı, Abdülbaki, Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik, İstanbul 1953.
- 5 — Gölpınarlı, Abdülbaki, Mesnevi ve Şerhi, İstanbul 1973, C. II, s. 273-281.
- 6 — İslâm Ansiklopedisi, Halvetilik ve Karakoyunlular maddeleri.
- 7 — İstanbul Kütüphaneleri Yazma Divanlar Kataloğu, MEB. Yay. İstanbul 1947, C. I, s. 34-39.
- 8 — İzbudak, Veled, Mevlânâ, Mesnevi Tercümesi, MEB. Şark İslâm Klâsikleri, 1963, C. II, (Dördüncü baskı).
- 9 — Lâmi'i, Nefehatü'l-üns Çevirisi, İstanbul 1270, s. 576.
- 10 — Lâtifi, Tezkiretü's-şuarâ, İstanbul 1314, s. 48.
- 11 — Mecdi, Şekâyık-ı Nu'mâniyye Çevrisi, İstanbul 1269, s. 281-282.
- 12 — Mehmed Ali Ayni, Hacı Bayram-ı Veli, Evkaf-ı İslâmiye Mat. İst. 1343, s. 58-60.
- 13 — Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333, C. I, s. 69
- 14 — Muhammed Ramazani, Mevlânâ Celâleddin Muhammed Belhî Rûmî, Mesnevi-i Ma'nevi, Tahran 1319
- 15 — Rüşeni Divanı, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Muzaffer Ozak I, No: 1215.
- 16 — Rüşeni, Âsâr-ı Aşk, Yayımlayan : Şeyh Şuayb Şerefeddin Edirnevi, İstanbul, 1316.
- 17 — Sehi, Heşt Behişt, İstanbul 1325, s. 63-64.

RUH SAĞLIĞI AÇISINDAN MEVLÂNÂ DÜŞÜNCESİ

Dr. Yıldırım AKTUNA

Mevlânâ yaşadığı 13. Yüzyıl değil, kendisinden sonraki yüzyılları ve çağımızı bile etkileyebilmiş ender insanlardan biridir. Sonsuz yorumlara açık, evrensel nitelikli hikmetleri ile ve "En Yüce" ile ilgili düşünceleriyle etkilemiştir büyük düşünür. Özlü ve evreni içine alacak ölçüde derin sözleriyle..

**"Üç sözden fazla değil,
Bütün ömrüm şu üç söz:
Hamdım, piştim, yandım."**

Büyük Türk düşünürü Mevlânâ; dostça, kardeşçe yaşamamanın, sevmenin ve sevilmenin, manevî inancın ve inanmanın insanların mutluluğu için ne kadar önemli olduğunu bütün şiirlerinde, konuşmalarında yansıtmış ve terennüm etmiştir. Şiddet olaylarının, kötülüklerin ve sevgisizliğin alabildiğine yayıldığı günümüzde bütün dünyanın Mevlânâ'nın yol gösteren düşüncesine ne kadar ihtiyacı olduğunu belirtmek isterim. Onun ünlü çağrısına uymak ne güzel :

**"Gene gel, gene
Ne olursan ol,
İster kâfir ol, ister ateşe tap, ister puta.
İster yüz kere tövbe etmiş ol,
İster yüz kere bozmuş ol tövbeni.
Umutsuzluk kapısı değil bu kapı,
Nasılsan öyle gel..."**

Bu dizilerde sevgi ve hoşgörü hemen kavlıyor insanı. Sevgi olmadıkça insanlar arası ilişkiler olumlu, sağlıklı ve sürekli olmaz. Mevlânâ için sevme ölçüsü, ölçüsüz sevmektir. Her yarattığı, herşeyi sevmek ruhu olgunlaştırır, insana huzur verir :

**"Gerçek aşık, ten devesine binen değil,
Can devesine binendir,
Can ve bekâ âlemine kanat açandır."**

Mevlânâ'nın dünya anlayışında "iyi ve kötü" her zaman vardır. Çünkü bu dünya zıtlar âlemidir. Herşey zıttıyla meydana çıkar. Olgun kişi bunu görür, bilir ve bu yüzden bencil davranmaz, sorumluluktan kaçmaz; o kendi benliğinden vazgeçmiş, kendini topluma vermiş olan kişidir. Sevgide varılan doruk ise Allah sevgisidir :

**"Aşksız olma ki ölü olmayasın,
Aşkta öl ki, diri kalasın."**

Ve diğer bir dörtlüğü :

**"Sevgiden tatlılar safirleşir,
Sevgiden bakırlar altın kesilir,
Dertler sevgiden dirilir,
Şah bile sevgiden kul olur."**

Sevmek, doyumsuz sevmek; herşeyi, herkesi, her varlığı sevmek. Mevlânâ seviyordu. İnsanları seviyordu. Şems'i sevmeyenlere birgün; Niçin boş şeylerle düşüp kalkıyor, boş dedikodularla kendinizi yiyorsunuz. Sevmediğiniz şeyleri sevmeye çalışın. Tanrı'nın sevgi çanağı cömerttir. Kana kana niçin içmeyesiniz? Sevgi lezzetini bir kere aldınız mı, size iki cihan da aydınlıktır.

Mevlânâ hümanizmasında insanın yeri Tanrı'nın yanındır. Aslında bu görüş tüm tasavvuf düşüncesini kaplar. Mevlânâ'nın mesajında aşk, öz ve yaradan yan yanadır. Mevlânâ, insanla tabiat ilişkilerini böylece yorumlamış ve düşüncesini sarsılmaz biçimde ortaya koymuştur.

Mevlânâ düşüncesinin özünü insan sevgisi oluşturur. İnsanı anlamak, sevmek, özüne varmak. Damarda kan dolaştıkça bu bilgiyle coşup taşmak; sonra insanı gerçek yönüyle tanımak ve yine sevmek. Bu sevgiyi yaradan-insan-evren üçlüsü içinde genelleştirip toplumun bütün tabakalarına yaymak. Ve bunları yaparken de yöntem olarak her türlü karşıt duyuş, görüş ve davranış biçimlerini göz önünde bulundurup, hepsinin ortasından gerçeğe, doğruya, iyiliğe, güzele koşmak... Mevlânâ dünyasını böyle kurmuştur. Buna "Gönül Dünyası" adını vermiştir.

Mevlânâ yaşamın, insanlığın "Olmazsa olmaz"ı olarak gördüğü hoşgörünün, her insanda bulunması gerektiğini her fırsatta belirtir. Bu niteliği tüm dinlere, inançlara, düşüncelere, görüşlere de açık tutar. Hoşgörüyü. "Yüceltici Davranış"ın vazgeçilmezi sayar. Çünkü hoşgörü, özellikle de Mevlânâ hoşgörüsü içinde, "İnsan"a "Saygı" vardır, "Sevgi" vardır, "Aşk" vardır. Yoksa oluşamaz bu ni-

telik. Yüceltici davranışlar doğru adımlar atmanın kolay olmadığını da anlatır Mevlânâ. Yanlıklar yapmanın yanlıklar zincirinde sürüklenmenin kolay olduğunu da.. Ama “İnsan”, eğer insan olmayı, “aşk”ı-sevgiyi benimsemişse bu kolay olanı değil, o zor olanı seçer. Ve başarır. Bu yolda “ben” ve “bencillik” aradan kalkar, yerini “biz” alır, “benler” “biz” olur :

**“Daha beri gel, daha beri,
Niceye bu yol kesicilik?
Değil mi ki sen bənsin, ben de benim,
Niceye bu senlik, benlik.”**

Mevlânâ, “sevgi”yi, “hoşgörü”yü, çalışma ve yenilikle bütünleştirir ve böylece de yaşatır. Çünkü sevgi ve hoşgörü yenileşme gayreti olmadan anlamını kaybeder, içi boş bir duruma gelir. Ve bunlar “üretime”, “yaratmaya” doğru yönelişlerle süreklilik kazanır. Mevlânâ, “Emek, gayret, çalışma” ve “olgunlaştırıcı sabır” gibi konuları ve özellikleri en büyük değerler olarak savunur. Başkasının emeğini haksızca yemek, Allaha karşı gelmek, topluma fesat ve düşmanlık salmaktır. Mesnevi’de, istismarın irtikâbın ve tembelliğin şahane hicivlerini yapar.

**“Kul ol da yeryüzünde at gibi hür yürü.
Cenaze gibi kimsenin sırtına binme.
Tanrı nimetine küfranda bulunan ister ki
Herkes kendisini yüklensin de, mezara ölü götürür gibi
götürsün...
Halkın boynuna binme ki, ayaklarına nikris illeti gelmesin.
Yükünü yalnız kendine yükle.”**

Mesnevi (C. 3) de Davud Aleyhisselam’a şunları söyler :

**“Ekin ektinse senindir.
Kazanmak da ekmeğe benzer.
Ekmedikçe ona sahip çıkmaya hakkın yoktur.
Ektinse, ektiğini biçersin, o senindir.
Yoksa zulmettiğin, haksız olduğun kesinlikle anlaşılır.
Yürü eğri büğrü söylenme.
Bu müslümanın malını ver; paratan yoksa borç al ver...”**

Mevlânâ ayrıca çalışmadan, her şeyi Allah’tan beklemenin doğru olmayacağını savunur. Yenilik, hep yenilik ister :

**“Hergün yeni bir yere konup, göçmek gerek,
Akarsu gibi donmadan akmak gerek,**

**Dün geçti gitti, dün gibi dünün sözü de geçti,
Bugün yepyeni bir söz söylemek gerek.”**

Evet, Mevlânâ yenidir. Sonsuza dek yenidir. Yeniliklerin özüdür, aslıdır, kendisidir. Kalıpta yeni değil, özde yenidir. Zaman ve mekân hep onun yeniliği çevresinde döner. Herşeyden yeni kalıplar çıkarır. Sonra onları da eskitir, tüketir, yenisini ister. Devamlı arayış içindedir :

**“Eski satanların nöbeti geçti,
Benim pazarımda şimdi yeni satılıyor.”**

ve

**“Dünya her seferinde yenilenmektedir.
Bizim bundan haberimiz yok.”**

diyerek, çalışmanın, üretmenin, yenilikler yaratıp, yeniliklere ayak uydurmanın, daha doğru, daha olgun düşünceye yönelteceğini, olgunluğa ulaşan kişinin de ruhen sükûna kavuşacağını, ruh sağlığının kesintisiz olacağını anlatır.

Mevlânâ bencilliği olgunluğa varışta bir engel olarak görür :

**“Eğer bir kimse ben diyorsa, olgunlaşmamıştır halâ,
Eğer bu bir aşıkça düzenbazdır, sahtekârdır da,
Çünkü bir insan hem tanrı, hem kul olamaz.
Ya kul olur, ya da Tanrı...”** der.

“Bilgi” Mevlânâ’ya göre olgunluğa varışta, gerçeğe ulaşmada ancak bir araç olabilir. İnsanın kendini tanımasında en büyük yardımcısıdır. Mevlânâ hiç bir zaman hayatı kötü olarak yorumlamamış, terkedilmesi gereken bir âlem olarak gösterememiştir. Bu dünyaya iyisiyle kötüsüyle, acısıyla tatlısıyla her fani için varolan, gerçek bir dünyadır. O, bir hürriyet aşığıdır aynı zamanda. Baskının, hürriyeti sınırlamanın ruhi dengeyi kökünden zedeleyeceğine inanır :

**“Ayran tasın önümde oldukça,
Vallahi kimsenin balını düşünmem bile,
Azıksızlık ölümle kulağımı bursam,
Gene de hürriyeti kulluğa satmam ben.”**

diyerek hür düşüncenin, hür davranışın ve hür yaşamının aşığı olmuştur.

Mevlânâ usta bir ahlâkçıdır. O, toplumun ruh sağlığını korumak ve daha sağlıklı bir hale getirmek için ferdin kendi ruh sağlığı-

ğini koruması gerektiğini savunur. Bu da kişinin kendini ıslah etmesiyle mümkündür. Mevlânâ'ya göre insanların suça itilmesinde toplumdan gelen etkiler önemli rol oynamaktadır. Çünkü bir insanın işlemiş olduğu bir suçu bir başka insan da işleyebilecektir.

Mevlânâ'ya göre ahlâk, bütün insanları koruyacak, düşünecek kadar ruh büyüklüğüne; Tanrı sevgisine lâyık olacak kadar ruh iftine; kendi içine Allah aşkından başka hiç bir arzuyu, şehveti, ihtirası sokmayacak kadar da ruh yüceliğine dayanmalıdır. Böyle bir ahlâka sahip olmak için de insan-üstülük gerekir. Yani insan-üstü sabırlı, tahammüllü, insan-üstü faziletli ve gayretli olmak şarttır.

Mevlânâ düşüncesinde ahlâk ve vicdan önemli bir yer tutmaktadır. Bu iki unsur Freud'un öncülüğünü yaptığı psikodinamik anlayıştaki ruhi modelde yer alan süperego karşılığı sayılabilir. Ama psikodinamik durumların aksine bu, Mevlânâ'da hiç bir zaman katı, emredici, örseleyici olmayan, pozitif, yapıcı, yol gösteren bir süperegodur. Mevlânâ nefsi önce temizlemeyi, sonra geliştirip, donatmayı önerir. Mevlânâ düşüncelerinde kolektif şuura da işaret etmektedir.

Bütün insanların birleşmesi, "vahdet" in temini, toplumlara ait ana unsurlarda anlaşma sağlamakla mümkündür. Bu ana unsurlar da sevgidir, aşktır, hoşgörüdür, ahlâktır vs.

Kişinin Tanrı'ya ulaşması onun kendinden geçerek bir çeşit vecd içine girmesiyle olur. Buradaki vecd Tanrı'ya duyulan özlemin bir ifadesidir. Semâ ise bu davranıştaki sembolik anlatımdır. Semâ bütün bunların madde yükünden kurtulup rahatlamasını, insanların sıkıntıdan, üzüntüden uzaklaşmasını sağlar. Semâ sözle anlatılması imkansız olan duyguların, heyecanların aracıdır. Ruhtan bedene doğrudur. Semâ'daki vecd hali kişinin bilinçaltını tamamen temizlemesi ve rahatlamasıyla sonuçlanmaktadır.

Mevlâna, Semâ Musiki ve şiiri aynı gayeye varmak için uygun görmüş, yaşamış ve yaşatmıştır. Ruh bunlar sayesinde adı duyuş ve hazlardan, arzulardan kurtularak yücelecektir (süblimasyon). Sözün kısıtı; Mevlânâ insan ruhuna gereken önemi vermiş, ruh sağlığı alanında günümüz psikodinamik anlayışında önem taşıyan pek çok hususa yıllar önce işaret etmiştir.

Şimdiye kadar açıklamaya çalıştığım özellikleriyle Mevlânâ, kendini tanımının ve sevginin; hoşgörünün, çalışmanın ve ahlaklı olmanın insanı ruhi çatışmalardan, korkulardan, batıl inançlardan, sıkıntılardan kurtaran ve kısacası insanın ruh sağlığının temel unsurlarını oluşturan bir husus olduğuna inanmış ve inandırmıştır.

Pek çok psikolojik öğretilerde olduğu gibi Freud'un psikodinamik kuramında da sağlıklı bir ruh halinin temelini iki ana unsur oluşturur. "Sevmek ve Çalışmak". Sevgi, tanımı güç bir kavramdır. Başka bir kişiye, varlık ya da nesneye karşı duyulan güçlü bir yakınlık ve bağlılıktır. Sevgi olmadıkça insanlar arası ilişki, olumlu, sağlıklı ve sürekli olmaz. Güven duyulmaz, saygınlık kazanılmaz. Tek cümle ile sevgi olmadan "insan" olunmaz.

Çocuk büyüdükçe ana baba sevgisine aile, kardeş, arkadaş sevgisi eklenir. Zamanla eş, çocuk, doğa, yurt ve insan sevgisi doğar. Özetle insan doğal ve evrensel bir duygu olan sevgiyi nicelik ve nitelik bakımından geliştirdikçe kişiliğini olgunlaştırır ve yüceltir.

Freud sevgi eksikliğinin kişide ve toplumun genelinde uyumsuzluklara ve ruh hastalıklarına yol açtığını söyler. Halbuki Mevlânâ yüzyıllar öncesinde ruhi hastalıkların nedenlerinde sevgisizliğin; tedavisinde de sevgi ve hoşgörünün ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Mevlânâ günümüzde modern psikiyatride etkili bir tedavi yolu olan psikoterapinin "konuşma tedavisi" dayandığı esasları sanki çok öncelerden bize anlatmaktadır. Mevlânâ insanları topluma uyum sağlamak ve ruhi hastalıklardan korunmak için sevgi ve hoşgörü çevresinde birleşmeye çağırmaktadır.

Freud'dan bu yana devam edegelen psikiyatrik bilgilere göre kişinin kendini kanıtlaması, varoluşunu gerçekleştirmesi için çalışma gereklidir. Ayrıca, iş kişinin toplum içindeki yerini ve rolünü belirler, onu topluma bağlar, toplumla bütünleştirir. Çalışmak, kişiliğin oluşmasını ve bireyin çevre ile sağlıklı ilişki kurmasını sağlar. Kısaca kişinin ruhen sağlıklı olmasında önemli bir yer tutar.

Görüldüğü gibi Mevlânâ ve Freud düşüncelerinde üzerinde önemle durulan sevgi, çalışma ve üretim konuları ruh sağlığı açısından ortak birer öge olarak yer almaktadır.

Sözlerime son vermeden önce Freud'un tarif ettiği saldırganlık ve tahripkârlık duygularının insana hakim olmasını önlemek için sevmek, hoşgörülü olmak ve olgunluğa ulaşmak ve insan sevgisinin "insan olmak" için bütün insanlarda bulunması gerektiğini Mevlânâ'nın ne güzel bir şekilde ifade etmiş olduğunu, yine Mevlânâ'nın şu üçlüğü ile dile getirmek istiyorum.

**Kul-euzu, kul-hüvallah surelerini
Ne diye birbirimizi sevmek için
Okuyup, üfle miyoruz.**

Büyük düşünür, duaların bile yönünü sevgiye yöneltmek istemiştir bu dileğiyle. Kendisine yakışır biçimde.

Büyük mütefekkir Mevlânâ'nın :

"Kardeşlerim, kardeşlerim,

Bir kuvvetin, bir duygunun kaydında olmayın.

Kalplerinizin gerçeklere açılmasını istiyorsanız, birbirinizi sevin.

Herkes birbirini sevsin, dostça elele versin.

Çünkü düşmanlar pusudadır..."

sözlerinin bu büyük insanın ölümünden yaklaşık 714 yıl sonra, 21 yüzyıla yaklaştığımız şu yıllarda, bütün dünya insanların yüreğini ısıtmasını, aklını ve ruhunu aydınlatmasını diliyorum.

MEVLÂNÂ'S THOUGHT IN VIEW OF MENTAL HEALTH

In this article, Mevlânâ's thought has been reviewed in relation with mental health.

Love of human beings constitute the essence of Mevlânâ's thought. According to Mevlânâ, the ultimate truth is love and understanding of all mankind and an unshakeable belief in his goodness in all aspects of his behaviour. Mevlânâ regards tolerance a "must" for everyone and states that it is an indispensable ingredient of sublime behaviour. He unites love and tolerance with studiousness and an incessant search for the new in a peculiar way.

Mevlânâ defends endeavour and hard work as sublime values. In his opinion, love and tolerance is of no meaning if not stimulated by a genuine desire for innovation along the line of creative production.

In Mevlânâ's thought, love of all "beings" helps mature mankind and ensures the peace of the soul. He states that creating the new and getting along with it directs man to a mature and right way of life. In this way one attains a peaceful and tranquil state of mind.

As in many other teachings, Freud's psychodynamic concept puts forth two basic concepts for a healthy state of mind : "Love and endeavour". Love is a difficult concept to define. It is an intense desire to be close to an object or a "being". Without love there could

be no positive and stable relation among human beings, no confidence, no respect. In other words, it is not possible to be "human" without love.

As a child grows up, love of family, brothers and sisters and friends are added to the love of parents. Also love of spouse, child, nature, country and human beings come along in time. We can say that man becomes mature as he develops his skill to love.

One has to endeavour to prove his existence. Furthermore, a job confirms one's position and function in the society. He communicates with the society through the paths of his job. It dictates a healthy interrelationship with the environment. To put it short, it has a vital role for a healthy state of mind.

As is clearly seen, love and endeavour for production are the mainstays of mental health both in Mevlânâ and Freud's teaching.

MEVLÂNÂ'NIN RÛBÂİLERİ

Doç. Dr. Saime İnal SAVI

İlmin ve tekniğin en son verilerini öğrenmemiz ve kullanmamız ne kadar derin bir zaruret ise milli varlığımızın üstün ve gerçek tanıdığı manevî kıymetlere de o derece önem vermemiz icabediyor.

Millî meziyetlerimizi kuvvetlendirecek, eksiklerimizi tamamlamaya vesile olacak olgun örnekler bulmalıyız.

İnsanlar, aralarında müşterek bir takım kıymetler olduğu için beraber yaşarlar. Fertleri kötülüklerden sıyrılmış bilmede İslâm hukuku, örnek bir olgunluktur. İslâmiyet, şüphe ve suçlandırma esasına göre değil, tebriğe ve güven temeline göre kurulmuştur.

Hayatı boyunca bunu şiar edinmiş olan büyük mütefekkir ve mutasavvıf Mevlânâ Celaleddin Rumi, dörtlük olup, İran şiir dehasının en eski mahsullerinden olan rûbailerinde, insanlara, elbirliği ve gönül beraberliği içinde alçak gönüllü ve hoşgörülü olmayı öğütler. Çeşitli zamanlarda, çeşitli kimseler tarafından Türkçeye de çevrilmiş olan bu rûbailer onun engin ruhunun coşkunluğunu aksettirir. Ben bu ilham çiçeklerinden küçük bir buket sunmaya çalışacağım. Mevlânâ, birer şiir ve düşünce cevheri olan rubaileri ile inanmaya değil düşünmeye sevk eder. Öyle ki onları okuyanların iyilik ve kötülüklerini tartmamaları, kendilerine çeki düzen vermemeleri mümkün değildir. Der ki :

درد هم لطف با سده چون نسیه با سده
بارد کفتم ز درنگ راه بیسه با سده
بدگوی و بد آموز و بد اندیشه با سده
غواهی که ز هیچکس نبودند ز سده

“Gönüle : Başkalarından ileri gitme, git iyilik merhemi ol, iğne gibi

Tebliğdeki rûbailer, Badi al-Zaman Firuzan Far (Tahran 1342 H.S.) tarafından neşrolunan Külliyyat-ı Şams'ın 8. cildini oluşturan 1983 rûbai taranarak seçilmiş olup yanlarındaki rakamlar rûbailerin adı geçen neşirdeki sahife ve rûbai sayısını vermektedir.

olma! Sana kimseden bir kötülük gelsin istemiyorsan, -dedim- kötü sözlü, kötülük öğreten, kötü düşünceli olma.” 168/993

İyi olmayan temayüllerin insanı kötülüğe ittiği doğrudur. Allah'ın lütuf ve himayesine mazhar olanlar bundan kurtulurlar. Ama iradenin kendini zorlaması ve çaba şarttır.

بدی کنی و نیک طمع می داری هم بد باشد سزای بد کرداری
با آنکه خداوند کریمست و رحیم گندم ندهد باز جو صومی کاری

“Kötülük ediyorsun, iyilik umuyorsun. Kötülüğe yaraşacak elbette kötülüktür. Tanrı Kerem ve Rahmet sahibidir. Ama sen arpa ekersen nasıl buğday biçebilirsin.” 295/1753

İnsan yaratılışı itibariyle bencildir. Bencilik duygusunun en tabii tezahürü de gururdur, büyüklük taslamadır, oysa Allah büyüklük taslayanları sevmez.

کوتاه کند زمانه ایبه رسد مه را وز هم بد در کنگ فنا ایبه ره را
اندر سر هر کسی غرور است و لبیک سلی اهل قفازند ایبه لهره را

“Zemane bu teraneyi kısa keser; bir gün fena kurdu bu sürüyü paralar. Herkesin başında bir böbürlenme havası eser ama ecel sillesi de bir gün onların kafasına iner.” 7/38

Ecel! Ecelden kaçmak olanaksızdır. İnsan dünyaya gelişi gibi, dünyadan gidişinin de kendi isteğine bağlı olmadığını bilir. Hayat tümüyle ölüm hazırlığından başka bir şey değildir; insan her an bu basamaktan geçmeğe amade bulunmalıdır. Kendini bilmeyen insan hayatı boyunca ölüm anını düşünerek titrer ve daima korkuyla yaşar. Oysa ölüm geçici hayattan, sonsuz ve gerçek bir hayata geçiştir. Bu Mevlânâ için de böyledir. Bu anlamda ölmek, başka bir dünyaya doğmaktır. Der ki :

گر عمر بشد عمر دیگر دار خدا گر عمر فنا نماند نک عمر بقا
عش آب حیاتت در ایبه در را هر قطره از ایبه بحر حیاتت جدا

“Ömür biterse, Tanrı başka bir ömür verir. Geçici ömür ölümünle biter ama ölümsüz bir ömür daha var. Aşk bengisudur. Bu suya gel. Bu denizden gelen her damla başka bir hayattır.” 2/6

İçinde olduğumuz bu geçici hayatta insanın değerini, ortaya getirdiği eseriyle ölçmek gerekir. Eser ve başarı insanın ölümünden sonra da kalacağı için, sadece bu hayata anlam vermekle kalmaz, insanların birliğine de hizmet eder. Der ki Mevlânâ :

باراه یارانه از لهرم جدایی مکنید
در سر لهرس کر بزیبایی مکنید
هر چه جمله یکبدر و لهرای مکنید
فرمود وفا که بی وفا بی مکنید

“Dostlar, dostlar! Birbirinizden ayrılmayın. Başınızdan kaçamak hevesleri atın. Mademki hepiniz birsiniz, ikilik havası çalmayın. Vefa sultanı emreder: Vefasızlık etmeyin.” 147/866

Yaşadığı çağdan bu yana, insanları etkileme gücünü yitirmeden sürdüren Mevlânâ, İslâm dünyasının çağdaş değerler sistemini kuran düşünür ve sanatçılar arasında başta gelenlerden biri gerçekte ilkidir. Onüçüncü yüzyılda, ibadet mahallerine musikiyi ve semai sokabilmiş olmak medenî cesaretin, gerçek din anlayışının şaheser bir örneğidir.

Mevlânâ, imanı tam, gönlü gani, aşık bir müslümandı. Mutlak hakikate varmak için aşk ve vecdle Allah'ı seven ve ona hamd ü sena eden bir sufiydi. Eserleri bu aşkı ve vecdi terennüm eder. Allah'ı seviyor, kitaplarına ve peygamberlerine inanıyor, kulluk ediyordu. Bir rubaisinde der ki :

من بنده قرآنم اگر چه دارم
من فداک ره محمد مختارم
گر نقل کند جزایه کس از گفتارم
بیزارم از وزبیه سخمه بیزارم

“Canım tenimde oldukça Kur'an'ın kölesiyim. Ben Tanrının seçkin Peygamberi Muhammed'in yolunun toprağıyım. Kim benden bundan başka bir söz naklederse ondan ve o sözden üzüntü duyarım.” 198/1173

Mevlânâ, imanı, akli, hür düşüncesi, alçak gönlü, sonsuz aşkı ve hoşgörüsü ile insana değer verir, insanı sever. Sevgi sevenlerin birbirlerine bakışlarında değil, aynı şeye ve aynı yere bakmaların-

dandır. Sevilmeyen anlaşılmaz. Beşer kaderinde tahammülü en güç olay anlaşılmamaktadır. Anlaşılmayanın kıymeti bilinmez. İnsan kıymeti bilmeyen toplumlarda ise, kıymeti bilinecek insan yetişmez. Düşünen ve duyan insan, Mevlânâ da müştekidir bundan :

بی رف بر ما سیاه که ما در سویم بر فیض و رحمت که ما نصیریم
ستیم نه است باره انگویم از لهر چه خیال برده ما درویم

“Bize tefsiz, dümbeleksiz gelme, çünkü düğünümüz var. Kalk davul çal. Çünkü savaşı kazandık. Mansur olduk. Sarhoşuz ama üzüm suyundan değil. Senin hayaline gelen herşeyden uzağız biz.” 223/1322

Mevlânâ anlaşıldıkça insanlığın ona olan ihtiyacı daha da artmaktadır. İnsanları, kendi manevi varlıkları içine davet edip anlaşmaya, sulha ve huzura iten Mevlânâ, bir ruh mimarıdır. Çağımızın bunalımlarını yenebilmek, barışçı bir alem yaratabilmek için ona kulak verelim.

باری خواهی زیار، با یار بار سورت سورت است، با خریدار بار
از بهر وصال ماه، ازت مگریز وز بهر گل و گللاب، با غار بار

“Tanrıdan sevecek bir yar istiyorsan, yar ile kaynaş!

Sevgiden bir fayda bekliyorsan, sevgili ile anlaşmaya bak!

Ay ile vuslat istiyorsan, geceden kaçma; gülün, gül suyunun hatırı için dikenlerle uyuşmaya bak!” 159/943

Ebedi dirilik olan aşk Mevlânâ’da büyük bir rol oynar. Ulu aşık, aşkı şöyle dile getirir :

اجزای وجود من همه دوست گرفت عشق آمد و شد جو خونم اندر رنگ و پوست
ناست ز من بر من و باقی همه دوست فی کرد مرا ز خوبیه بر کرد ز دوست

“Aşk geldi adeta damarımnda, derimde kan kesildi. Beni kendimden aldı, sevgiliyle doldurdu. Bedenimin zerrelerini sevgili kapladı. Benden kalan yalnız bir ad, ondan ötesi hep O.” 55/325

Aşık, Tanrı’nın aynası olduğuna göre, Tanrı’nın kendisine olan sevgi, tecelli ve teveccühünü sürdürmek için ruhunu tertemiz tut-

mak, herkesi sevmek, tasavvur ve hayalini arıtmak zorundadır. Mevlânâ'nın ahlâk telakkisi de bu esasa dayanmaktadır. İnsan, bütün insanlığı kucaklayacak ruh büyüklüğüne, Tanrı sevgisine layık olacak ruh iffetine ve saffetine sahip olmalıdır. Bunun için insan üstülük ister. İnsan üstü ahlâk, insan üstü fazilet, insan üstü gayret ve insan üstü sabır. Evet sabır! Bilir bunu Mevlânâ. Ama acaba sabrı yeterli midir?

در بایانگند سیر را عیوجه کند! گلشنه جو نباشم مرا، بوچه کند!
 گریه گرانه کند او معذورت من ماندم و صبر نیز تا او چه کند!

“Beni denizler bile doyuramazken ırmak ne yapabilir? Gül bahçesi olmadıktan sonra kokudan ne çıkar? Yarı yanında olanlar mazurdurlar. Ama zavallı ben, bir de sabrım başbaşa kalınca ne yapabiliriz.” 121/714

Müminin yolu, daimi bir hasret, Allah'a karşı duyduğu sonsuz bir iştiyaktır. O ancak müşahade ile huzura kavuşabilir.

Mevlânâ da bunu ister:

ای دوست بدوستی فریستم ترا هر جا که قدم نخی ز بسیم ترا
 در مذهب عاشقی روا که باشد عالم بویسیم و بنسیم ترا

“Ey sevgili sevgide sana yoldaşız! Ayağının bastığı toprak olmuşuz sanki. Aşıklık mezhebine nasıl yarasız ki biz alemi seninle görelim de seni görmeyelim?” 3/14

Aşkın başlangıcı, yol gösteren dostlara muhtaçtır. Ama sonunda insan yalnız kalır. Mevlânâ'nın özlediği de budur:

ایسه تنهای لهر از جهان بیه از د ایسه آزادی ملک جهان بیه از د
 در خلوت یک زمانه با حق بوده از جهان و جهان و ایسه و آیه بیه از د

“Bu yalnızlık bin candan daha değerli, bu özgürlük cihan mülkünden daha üstün. Bir an için halvet aleminde Hak ile birlikte bulunmak, candan, cihandan, herşeyden daha büyük bir bahtiyarlık”

Toplum düzenini, insanın başka insanlara duyduğu bağlılık kura-
racaktır. Hem kendimiz hem de başkaları elbirliği ile yapacağız bu-
nu. İnsanlara, birbirlerini sevmeyi öğütlemesi de bundandır, düşü-
nürümüzün. Şüphesiz bizim elbirliğimiz Yüce Allah'ın hidayeti ile
üstesinden gelecektir bunun. Şimdi hep birlikte, Mevlânâ'nın diliyle
varalım o yüce dergaha :

درها که بسته اند، الادرنو تاره نبرد غریب، الابرنو
ای در کرم و عزت و نور افسانی غور سید و سه دستاره ها جا کرونو

'Garip canlar senden başkasına yol götürmesin diye kapından baş-
ka bütün kapılar kapanmıştır. Ey cömertlikte, yücelikte, ışık saçma-
da (eşsiz Tanrım) Güneş, ay, yıldız hep senin kapının kullarıdır.'
258/1531

Evet! Bütün kapılar kapalı, yalnız senin kapın açık.

THE QUATRAINS OF JALAL AL-DİN RUMİ

It is as equally essential for us to exercise the most recent find-
ings and products of science and technology as to observe the im-
portance of the moral values regarded as the most significant and
substantive for our national existence. We should be in pursuance
of perfect models to maintain our national virtues and to complete
what is lacking for maturity and excellency.

It is because of some common sense of values that people live
together. Islamic Law constitutes a unique example in its considera-
tion of every individual to be purified from evil and wickedness.
Islam is based on confidence and exoneration not on suspicion and
accusation of others.

Jalal al-Din Rumi, the great thinker and mystic, who aspired
these principles, preached in his quatrains tolerance and intimacy
for both physical and spiritual integrity.

Anyone who has a chance to read his quatrains, which are the
essence of wisdom and poetic diction, could hardly abstain from
pondering his past in his mind for a good and evil balance and from
trying to improve his conduct.

Mevlânâ, who has never ceased to influence people for centuries, is perhaps the first, if not the only, leading thinker and man of letters to establish the system of values for the modern world of Islam.

The more profoundly he is understood, the greater need for his teaching arises.

MEVLÂNÂ'NIN, MESNEVİDE İNSANLARA MESAJI

Doç. Dr. Saadettin KOCATÜRK

Klâsik İran edebiyatının son şairi, H. 9/15 yüzyılda yaşayan ünlü şair Molla Câmi, Mesnevi için Kur'an'ın tefsiri ve Mevlâna için de, (Peygamber değildir, ama kitabı var.) ifadesini kullanmıştır. Mesnevi; Molla Câmi tarafından yapılan değerlendirmeden çok önce de bilinmeyen veya çözümü kesin olarak yapılamayan gizli gerçeklerin benzersiz anlatımı ve olağanüstü bir vahiy olarak da kabul edilmiştir.

25.700 Beyitten oluşan, tavsifi güç bu büyük eser, tam 12 yılda tamamlanmıştır. Bu muhteşem eserin çevirisi tahmin edildiği gibi pek kolay olmasa gerek. Mesnevi'yi kısaltmak, çağımız insanının kolay ve çabuk anlaması için basitleştirmek bilime pek uygun düşmez kanaatindeyim. Şayet kısaltılırsa; Mevlâna'nın kullandığı, İlahi kudretin kendisine bahsettiği dile, ruha ve kelimelere uymak gerekir.

Mevlâna'nın yaşadığı dönemde, Mesnevi için; yeni bir şeyler söylenir ve bir peygamberler tarihi de değildir gibi sözlerle tenkitlere hedef olmasına rağmen, Mevlâna; şöyle cevapta bulunmuştur: "Kur'an nazil olduğu zaman da inkârcılar ayaklanmış, bunlar basit masallardır ne yeni bir buluş ve ne de yüksek bir tahlil ve düşüncedir." sözünü hatırlatmış ve bu gibi küçültücü tenkitlere önem vermemiştir.

Mesnevi'nin başında en güzel hediye, en değerli ödül, dostlarımıza bir ışık, bizi bulmak isteyenlere ruhumuzun derinliklerinden, ruhlara aktardığımız bir hazine dediği ünlü eserinde, Mevlâna; bir gaye, bir amaç şairi, ama; insanları delâletten selâmet ve hidayete; ruh azabından ruh coşkunluğuna götüren bir sûfi ve İlahi iman coşkusu ile yüklü bir rehberdir.

Mesnevi'yi tenkit edenlere karşı Mevlâna, onların bu tenkitleri bizi umutsuzluğa yöneltmezler diyor ve bu cinsten insanlara karşı

yapabileceğimiz tek bir şey vardır. O da; vereceğimiz ve ulaştıracağımız mesaja özen göstermektir; demektedir.

Bir kervan; köpekler havlıyor diye yolundan döner mi? Hiç, derken konuyu aşağıdaki şu beyitlerde açıklamaya çalışır.

MESNEVİ : VI/12 vd.

بھیج واگرود ز رالی کار واه	گفت از بانك وعلاوی سگاه
ست کردد بدرار سیرتک	یاسب مهتاب از غوغای سگ
هر کسی بر غفلت خود می تند	نه فساند نور و سگ عوعو کند
در حضور آه کوه رسه در آبتد	هر کسی را خدمتی داده و قضا
من هم سیرانه خود را پیوه لهام	میونک نکند آه نعره سقم

MESNEVİ : VI/32 vd.

آبها بر بان کرده می تند	گر بلند آیه بلند پها کنند
ورجه تخانه ماه بر سانه می کند	گر چه سارانه زهر افسانه می کنند
می نهند از شهید انبار سکر	نخلها بر کوه و کند و شجر
زود تر با فاشانه بر می کنند	زهرها هر چند زهری می کنند

VI/12 "Köpeklerin havlamasından kervan yolundan kalır mı hiç dedi;

Ay ışığının bulunduğu gece, dolun ay, köpeklerin havlaması yüzünden yürüşünü aksatır mı hiç?

Ay ışığını saçar, köpek de havlar - durur;

Herkes yaratılışına göre bir işe koyulur.

Kader, herkese bir görev vermiş; herkesi yaratılışına göre bir derde uğratmış, bir işe koşmuş.

Köpek o uygunsuz havlamayı bırakmıyorsa bırakmasın;

Ben ayım, yürüyüp gitme eylemimi nasıl bırakırım?

VI/32 Pisler; pisliklerini yaparlar ama, sular da temizlemeye çalışır.

Yılanlar; zehirlerini saçarlar, acısı da bizi perişan eder ama,

Bal arıları da dağlarda, kovanlarda ve ağaçlarda baldan şeker anbarları yaparlar.

Zehirler, zehirliklerini yaparlar ama, panzehirler de çabucak zehirlerin etkisini giderir.

Vaha'ya ulaşmak ve duygu denizinden kanarak içmek istiyorsan; çorak ruhunu, bir gedik açarak Mesnevi'nin sonsuz okyanusuna terk et; diyen Mevlâna, Mesnevi için bütünlüğü ve bütünleşmeyi içeren, ayrılıklardan yakınan şiirlerden oluşur demektedir. Kaynağından uzaklaşan bir ırmak; kaynağına tekrar ulaşacağı ve birleşeceği anın özlemini çeker. Varlığın kaynağı da Allah'tır. Hepimiz er-geç ona döneceğiz. Varlık bir ruhtur. Allah'ın en büyük eseri de insandır. İnsan; Allah'ın aynadaki yansımasıdır. Allah insana kendinden parça ve ruhundan ruh vermiştir. Ruh ve beden bir bütündür, ayrılamaz. Mevlâna'ya göre; Ruh görülmez ama vardır. Ruh sevgi ve mantığın bütünleşmesidir.

Dünya; Allah'ın emri ile meydana gelmiştir "OL" demiştir, olmuştur. (1) Herşey, her yaratık er-geç aslına dönecektir. (2) Yağ; sudan meydana gelmiştir. Oysa ki yağın kimyasal ترکیبی başkalaşmıştır. Yani yağ ile suyun mahiyeti birbirlerine ters düşüyor. Dikenden oluşan nârin gülün dikene düşmanlığı gibi. Bu iki şey asla biri biriyle karışmamaktadır.

Kim kime karşıdır, varlık varlığa mı karşı? İyi ve kötü arasındaki fark, muhalefet ve kavga nedir? Her şey hayal, aldatıcı ve yalan mıdır? Renk; renksizlikten meydana gelir; renk renksizlikle nasıl ters düşebilir?

Kâinatı yaratan Allah'ı fanilerin görmesi imkânsızdır. Allah; kullarına, beni yerde, gökte aramayın. Ben; ne yerde, ne de gökteyi, ben, iman edenlerin kalbindeyim ve içindeyim, beni bu kimselelerin içinde ara, bana inananların yolundan git, beni o yolun sonunda cenette bulacaksın, buyurmaktadır.

İnsan bu âzametli dünya içerisinde; büyülenmiş küçük bir dünya gibidir. Kâinat ise; İnsanın etrafında basit bir çerçeve durumundadır. İnsanın içinde görülmeyen daha yüzlerce dünya vardır.

(1) Bk. Kur'an; 36/82

(2) Bk. Kur'an; 2/156

Ey İnsan; Sen Yüzbinlerin biri, ama bütününle sen, yüzbinlersin.

Gafiller Peygamber için; "O da bizim gibi alelade bir insandan başka bir şey değil." dediler. Çünkü onlar, Peygamberin içindeki gizli ışığı, nuru görmemişler, ancak Peygamberin ruhundaki engin hazineyi ermişler ve kâhinler görebilmişlerdir. Sadakat ve hakikate susamış ruhlar, onun eşsiz ve benzersiz varlığının ışığının karşısında doyuma ulaşmışlardır derken; Hazreti Ebubekir ile ilgili şu beyitinde, Mevlâna bu konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

MESNEVİ : 1/2687

هفتین منبدا بود کیمیاست چو در نظر شاه کیمیای نور کیمیاست
چشم احمد بر ابو بکر زده او ز یک تصدی صدقی شده

MESNEVİ : 1/2796

صد کشم چو بدلهای آدم صد بر به در لب هیز آدم

I/2687 vd.

"İkbal sahipleri ile düşüp kalkmak, kimyaya benzer;

Zaten onların bakışlarına benzer kimya nerede var?

Ahmed'in gözü Ebubekir'e düşmüş de O, bir tasdikle Sıddık olmuş.

.....

I/2796

"Ben bu kapıya, bir şey istemek için geldim,

Fakat Dehlize girer girmez yüceldim, başköşe oldum.

İnsalar; öğrendikçe ne kadar cahil olduklarını anlarlar. En büyük bilgin bazan bir cahilden de yararlanabileceğini bilmelidir. Öğrenmenin sonu yoktur. Ne kadar öğrenilirse öğrenilsin, daha bilmediği, cahili olduğu şeylerin varlığını bilmek en büyük olgunluktur, demektedir Mevlâna. Böbürlenmenin yanlış ve yetersizliğine çeşitli vesilelerle değinen Mevlâna, ruhun disiplininin ise bir başka ilim olduğunu söylemektedir.

Mevlânâ; bir bilgin ne kadar tahsil ederse etsin ruhun disiplininde bir başarı gösteremezse, büyük ruh seviyesine ulaşması mümkün olamaz, demektedir.

Mevlâna; Ey İnsanoglu, ne olursan ol, kendine inanacağın bir rehber seç, o rehber seni tehlikelerden uzak, emin sonuca götürür. Bu çetin ve hassas yolun sonunda, varlığın hakikatini bulacaksın demektedir.

Allah'ın göstereceği ışıklı yolda yürürken; yaptıklarından dolayı sakın Allah'a soru sorma, sebep de arama, sabırlı ol, âciz ve zayıf olma. İnanışın rehberin eli; Allah'ın eli'dir. Bak bu konuda Mevlâna ne diyor :

MESNEVİ : I/3740 vd.

بطعم و سفي كُنَابِت زَأْسَه سَه	صَوْرَه أَبَيْتِ عِنْدِ رَبِّي فَاسَه سَه
تَارَرَأِيدِرْ رَهْطُو جَوْرَه سَهْدُو سَه	لَبْصِيحِ بِي تَأْوِيلِ اِسْمِه رَأِيدِرْ
مِوَنَك بِنْدَه آه حَقِيْقَت رَهْطَا	زَانَك تَأْوِيلَت وَا رَادَه عَه
عَقْل حَل مَغْزَسَت وَعَقْل رَاهُو نُوَسَت	آه نَهْطَا رِيدِن زَضْعَف عَقْل اُوَسَت
مَغْزَا رَاهُو كُوِي نِي كَلْزَارَا	فَوَسِيَه رَاهُو اُوَيْلِ كِنَه اَخْبَارَا

"Rabbime misafir olurum." sözü yayıldı.

Ya; "Beni o doyurur, beni suya kandırır." sözü de bu yemeği andırır.

Hiç bir şeye yormadan bu yemeği kabullen de boğazında bala dönsün, süt kesilsin.

Sözü yorumlamak, (ALLAH) vergisini geri vermektir. Çünkü yorum gerçeği yanlış görür.

Bu yanlış görmekse, görenin aklındaki zayıflıktan ileri gelir.

Küllü akıl özdür, içtir, parça bölük akılsa deridir, kabuktur.

Haberleri yorumlama, kendini yorumla, kendi beynine kötü de.

Gül bahçesine değil.

Dünyevi ve Uhrevi hayat arasında farklılık yoktur. Biri ötek-

ne gider, ilki diğèrinin tamamlayıcısıdır. Ne biri, ne de diğeri kor- kulacak veya vazgeçilecek kadar farklı değillerdir. Her ikisi de var- lığın bir parçasıdır. Biri diğèrinden ayrılamaz. Bu dünyayı redde- demeysin, diğèrine ulaşmak için sükûnetle beklemen gerekir. Ne hayattan kaçabilir ve ne de onu reddedebilirsin. Bakınız Mevlâna bu konuda ne diyor :

MESNEVÎ : I/980 vd.

نگرهار در ترک دنیا وارد است	نگرهار و گب دنیا بار دست
آنک حفره است آه نگر است سرد	نگر آه باشد که زندان حفره کرد
حفره کن زندان و خود را وارهاه	ایده جهاه زندان و ساز زندانیاه
بی قاسمه و نقره و میزانه و زن	حییت دنیا از خدا غافل بدنه
نعم مال صالح خواند سه رسول	مال را گز بهر دبه باسی حصول
آب اندر زیر کشتی بستی است	آب در کشتی هلاک کشتی است

“Dünya kazancına, düzenlere başvurmak soğuk bir şeydir.

Dünya terketmek için de düzenler vardır.

Kurtulmak için zindanı delen düzen, açılmış deliği

Kapatan soğuk düzenden daha iyidir.

Bu dünya zindandır; biz de dünyadaki mahpuslarız;

Del zindanı da kurtar kendini

Nedir dünya? Allah’tan gafil olmak; kumaş, para,

Ölçü, tartı, kadın dünya değildir.

Malı, din için, Allah için yüklenirsen, Peygamber

Buna, ne de güzel mal dedi.

Geminin içindeki su gemiyi batırır; geminin altındaki su ise ge- miye destek olur.

Mevlâna; hayatı keskin bir kılıca benzetir ve hayatın insanlara Allah’ın ızdıraplı bir hediyesi olduğunu söyler ve bu konuyu şu be- yitlerle açıklamaya çalışır :

واعجب! فالوقت سيف قاطع
 نیت فراتفتن از شرط طریق
 هست را از نیه غیر دست

قال اطمینانی جابیح
 صوفی ابسه الوقت باشدای رفیق
 تو مگر خود مرر صوفی نیستی

I/132

"Can dedi ki: doyur beni, açım çünkü; tez ol, vakit
 keskin bir kılıç çünkü.

Ey arkadaş, Süfi, vaktin oğludur, yarın (olur) demek yolun şartı
 değildir.

Yoksa sen, Süfi bir er değil misin? Var olan, veresiye yüzünden
 yok olur gider?

Hayat, tüm sorumlulukları, güçlükleri ve tehlikeleri ile geri çev-
 rilmesi imkânsızdır. Onu sonuna kadar götürmeye mecburuz. Ya-
 şadığımız müddetçe ıstıraplarla boğuşmaya mecburuz. Bu kan gö-
 lünde kürek çekmek ve güç bir imtihan vermek mecburiyetindeyiz.
 Ancak; bu azap ve mihnet girdabının sonunda, kendimizi bulacak ve
 öz kimliğimize kavuşacağız. Bakınız bu konuda Mevlâna ne diyor :

تا بود گریه باه و ناله و عزیمه	بهر گریه آمد آدم بر ز صیه
آدم از فر دوس و از بالای هفت	بای ما جامه از برای عذر رفت
گزینت ارمی و ز صلب او	در طلب می با سه لهر در طلب او
ز آتسه دل و آب دیدن نقل ساز	بو ستاره از ابر و نور سیدست باز
توجه دانی ذوق اب دیدگاه	عاشق نانی تو چه نه نادر دیدگاه
گرتو ایبه انبانه زنانه خفالی کنی	بر ز کوه لهرهای اجدال کنی
طفل جهان از شیر شیشه باز کن	بعد از آتسه با ملک انباز کن

I/1634. Vd.

“Adem; yeryüzüne ağlamak, feryad etmek, inlemek, hüzlere batmak için geldi.

Adem; Cennetten yedi kat göğün yücesinden indi de, özür dilemek için eşiğe gitti, niyaza durdu.

Ademin belinden geldiysen, onun soyundansan, istemekle onun yolunu tut.

Gönül ateşiyle gözyaşından çerez yap, bağ ve bahçe, bulut ve güneşle açılıp yeşermiştir.

Sen gözyaşının kadrini nereden bilebilirsin; çünkü görmemişler gibi sen ekmeğe âşıksın.

Eğer sen şu dağarcığını etmekten boşaltırsan; onu değerli cevherlerle doldurursun.

Can çocuğunu Şeytan sütünden kes de;

Ondan sonra, onu Meleklerle eş et.

Bu çetin ve azaplı imtihandan ve bu kaba muameleden maksat, posa'dan bütünü ile arınmış ve süzülmüş olarak çıkmaktır.

İyi ve kötüyü anlamak ancak onu yaşamakla mümkündür. Madenin işlenerek altına dönüşmesi gibi.

İnsan hayatındaki hadiseler “İyi, kötü, ızdırıp ve neş’e” diye tanımlanır. Hakikat sırrına erenler, hayatı ve yaşanan olaylar zincirini böyle kısır bir çerçeve içerisinde görmezler.

Dünya olaylarını bu kadar dar bir perspektif içerisinde değerlendirenler, iman ve inanç dünyasını bulduktan sonra, yaşadıkları kısır dünyalarındaki, inanç ve faraziyelerinin anlamsızlığının kendilerini, yanlış ve tehlikeli bir yola sevkettiğini derhal anlayacaklar ve bu bilinçsizliğin karanlığından, bir anda ruhlarında parlayan bir şimşekle sıyrılıp, hakikat nuruna ereceklerdir.

İnsanın; Uhrevi heyecanlarının yüceliği ve iç âleminin güzelliği ve ferahlığı hiç bir dünya lisanı ile anlatılamaz. Mevlâna; bu eşsiz heyecanı ve bu engin duyguları, ancak; ruhları iman denizinde yıkanmışlar anlar, demektedir. Bu anlayış; bir duyuş ve bir ilhamdır diyen Mevlâna, bu ilhamla kâinatın sırlarına ermek ancak mümkün olur demekte ve bu konuyu şu beyitlerle açıklamaktadır:

دیگر از آن آرد اسما کی شود
خواه از خم گیری خواه از کدو

آردی را ادب خو بسه اسما نمود
خواه از آردم گیر نوسه خواه ازو

هر که دید از ابطیه آن شمع دید
دیدد آخر لقای اصل شد

هر چه چراغی نور شمع ز شمع
لهمینبه تا صد چراغ از نقل شد

“Ademoğluna o kendi adlarını gösterdi, bildirdi;

Başka yaratılmışlara takılan adların kapısı insanlardan açıldı.

İster onun ışığıyla insan yüzünden ışıklan, ister ondan

ışıklan, şarabı ister küpten iç, ister kabaktan.

.....

Bir mumdan yakılan mumu gören, gerçekten de asıl mumu görmüştür.

Böylece o mumun ışığı, yüz muma nakledilse, (O mumdan yüzlerce mum yakılrsa); sonucunu gören bile asıl ilk mumu görmüş sayılır.”

Mantık ve zekâ sınırlıdır. Allah'tan gelen bir ilhamla zekâ ve idrak bir anda aydınlanır. İnsan dünyayı apayrı bir perspektiften görür.

Mevlâna; “Dünya tarihinde, bir çok bilgin gelip geçmiştir. Kültürlerine rağmen hiç biri insanları yönetmemişlerdir. Nice krallar, nice nüfuzlu insanlar da kendi istekleri doğrultusunda, diğer insanlara hükmedememişlerdir.” derken; ancak, “Peygamberlerin ve kâhinlerin, bu gönül erlerinin, kendilerine kayıtsız şartsız iman edenleri yönetmişler, onları karanlık dünyalarından aydınlığa çıkartmışlar ve yüceltmişlerdir”, demektedir.

Mevlâna da, “Yalnız kendi düşünce ve fikirlerinin esiri olanların ve kendi düşüncelerinin en üstün olduğuna inananların, sonunda bunların başka görüş ve başka düşüncede olduklarını er-geç anlayacakları düşüncesi, hakimdir.

İnsanları, hayvanlardan ayıran özellik, akıl ve idraktır. Bize ıstırap verse de idrâk ve sağ duyudan uzaklaşmamalıyız. İstiraptan kaçamazsınız. İnsanlığın kemâline ıstırap çekilerek erişilir. Yalnızca sağ duyu, bizim hakikatı anlamamıza yetmez.

Hep birşeyler bulmak, bir yere ulaşmak için çırpınan insan, zaman içinde anlayış ve idrakinde de değişmelere uğrar; insanların anlayış ve idraki, bir dereceye kadar öğretmeni, hatta rehberidir. Belirli bir noktaya kadar ulaştıktan sonra, idrak; insanın akliselim bir aracı ve hatta öğrencisi olur.

Allah, hiç bir zaman tembelliği ve hareketsizliği affetmez. Allah'a inancın varsa çalış, tarlanı ek ve sonra O'na tevekkül et.

MESNEVİ : 3/912 Vd.

ایہ سب ہم سنت پیغمبرست
با توکل ز انوی استریند
از توکل در سبب کاهل شو

گفت آرای کز توکل رہبرست
گفت پیغمبر با آواز بلند
مرزا القاب جیب اللہ شو

MESNEVİ : I/ 947

کس کن پس تکیہ بر جبار کن

کز توکل سببی در کار کن

“Dedi : Evet, tevekkül kılavuzdur ama; şu sebebe yapışmak da Peygamberin sünnetidir.

Peygamber yüce sesle “Tevekkülle beraber devenin ayağını bağla” dedi.

Kazanan Allah'ın sevgilisidir. Sözüne işit de; tevekkül yüzünden sebebe sarılmakta tenbelleşme.

.....

Tevekkül ediyorsan işinde tevekkül et; kazan (elde et.)

Sonra Allah'a dayan.

İztırapla mücadele; tembel-tembel yatmaktan daha iyidir, diyen Mevlâna; hayatın hareket olduğunu, hareketsizliğin ise ölüm olduğunu söyler.

Mevlâna; bir tekâmül yaratıcısıdır. Şekle önem vermez. Mevlâna'ya göre tekâmül; ruhun tekâmülüdür. Varlıkta tekâmülün en önemli unsuru âşıktır. Bu âşk Allah âşkıdır d.yen Mevlâna şu beyitlerde bakınız ne diyor :

MESNEVÎ : I/1819 Vd.

دوست دارم یار ایبه آشفته‌ای	کوشه به پوره به از غفتمی
آنک او شاکت اوی کار نیست	نال از وی طرفه کو بیمار نیست
بدر ایبه فرمود رحمانه ای بر	کل بود لهوفی مشاء ای بر
اندیشه ره می ترسده وی خراسه	نارم آخرد می فارغ مباسه

"Sevgili bu perişanlığı sever; boşa çalışma uykudan iyidir der. Padişah olan o kişi, işsiz güçsüz değildir.

Hasta olmayanın feryad etmesine, inlemesine şaşılır.

Ey oğul, herkese, herşeye merhametli Allah, bunun için

(O, her an bir iştedir.) buyurdu.

Son nefese kadar bu yolda çalış, didin bir nefes bile boş durma.

MESNEVÎ : VI/982 Vd.

عاشق و معشوق رده ز اضطراب	مانده ماضی رفته ز آه کرد باب
عاشق ربانیت خورشید کمال	امر نور اوست خلقاه هو ظلال

MESNEVÎ : II/705 Vd.

صورتیه بر جاست ایبه سیری ز هیبت	عاشقانه و ایبه که معشوق تو کیست
آنچه محسوس است اگر معشوقه است	عاشقستی هر که او را محسوس هست
چو وفای آن عشق افزوده بکنند	کی وفا صورت دگر گوئی کند
بر تو خورشید بر دیوار تافت	تابسه عاریتی دیوار یافت

982... "Seven de sevilen de elem ve kederden ölü gibi olurlar,
İkisi de suyu çekilmiş çöldeki balığa benzer.

Allah aşkı olgunluk güneşidir. Emr âlemi, onun nurudur,
halk ise gölgelere benzer."

705... "Şekli yerli yerinde bu doyuş, bu bakış neden? A âşık, bir
ara bakalım, senin sevgilin kimdir?

Gerçek sevgili olan o şey (Allah) hissedilir;
O'nu hisseden herkes O'na âşıktır.

Vefâ, O sevgiyi arttırıyorsa, nasıl oluyor da vefâ, şekli
değiştiriyor.

Güneşin ışığı duvara vurdu, onu aydınlattı. Duvar emane-
net bir ışık elde etti."

Fânilerin idrakleri, en gelişmiş olanlarında bile sınırlıdır.

Kâinatın sırları insanoğlunun sınırlı idrâkinden çok yüce ve
sonsuzdur. Fânilerin bu yüce sırrı keşfedemeyişlerini

idraklerinin kısırlığına bağlamalıdır.

Kâinat; bu harikulâde düzen nedir?

Allah inkâr edilebilir mi?

THE MESSAGE OF MEVLÂNÂ IN THE MESNEVİ

Molla Cami, who lived in the 15th century and who has been considered as the latest poet of the classic Persian Literature, defined Mesnevi as the interpretation of the Koran and said that although Mevlana was not a prophet, he had a book, the Mesnevi.

Mevlana, who, at the beginning of his great work Mesnevi, defines it as a precious present, a reward, a torch for the friends, a treasure for those who would like to discover the depths of his soul, appears as a poet of aims, a Moslem mystic and a guide full of divine and devoted passion, leading people from ill-will to salvation and to

Not : Bu makalenin hazırlanmasında Reynold A. Nicholson; Tashih-i Mesnevi-i ma'nevî, Leiden, 1925-1933 tab'ından ofset olarak şş. 1336 yılında Tahran'da basılan İran tab'ından ve ayrıca Abdalbâki Gölpınarlı; Mesnevi Şerhi, C. 1-6, İstanbul 1973-1974 baskısından istifade edilmiştir.

the Right way (the way of God) and from the spiritual torture to spiritual exaltation.

Mevlana advises men to open their empty souls to the vast waters of Mesnevi if they want to get a full drink from the ocean of emotions. He speaks of Mesnevi as a collection of poems including unity and rejecting separations. The further a creek gets from its spring, the more passionate it becomes to return to it. Everyone of us will go back to Him one day. Existence is a spirit and man is the masterpiece of God. He is the reflection of God in the mirror. God has built man from His own being and has given him a spirit. Thus body and spirit make an inseparable whole. According to Mevlana, spirit is the combination of logic and divine love.

THE SIGNIFICANCE OF MEVLANA FOR PHILOSOPHIA PERENNIS

Prof. Dr. Mathias KORGER

For the official school of Occidental Philosophy the term "Philosophia perennis", until some 25 years ago, meant essentially the history of its own tradition. All other traditions were dealt within in their respective special disciplines.

As a consequence Mevlana was received in the Occident mainly by Orientalists and poets and found very little resonance in the official school of philosophy.

This philosophy, inspired by progress-oriented thinking, became increasingly questionable in the light of global disintegration after the first world war.

The people that were chosen in this essay as representatives of the "philosophia perennis" have one trait in common: a universal and oecumenical basic attitude and insight into the integrative tradition as basic language of spirituality, as whose dialects we may consider the different traditions. In this perspective, unity of tradition does not mean uniformity, but convergence of multiplicity.

Frithjof Schuon names one of his books "De l'Unité transcendente des religions" (Of the Transcendental Unity of Religions). He illustrates with the example of Mevlana how we are to understand this transcendent unity: "Beyond such oppositions, the Sufis sometimes recall that the diverse Revelations are rays of one and the same Divine Sun: "The man of God", sings Rumi in his Diwan, "is beyond infidelity and religion... I have looked into my own heart; it is there that I have seen Him (Allah); He was nowhere else... I am neither Christian nor Jew nor Fireworshipper nor Muslim I am neither of the East nor West, neither of the earth nor sea... I have put aside duality, have seen the two worlds are but one. One alone I seek. One alone I see, upon One alone do I call." (Schuon, F.: Islam and the Perennial Philosophy, p. 31, note 3).

René Guénon, Frithjof Schuon, Titus Burckhardt and Martin Lings are all Europeans who converted to Islam. In Islam they see the ultimate revelation, which contains the essence of all other previous traditions.

Until some twenty years ago the evolution in the Occident was running in the direction of utmost multiplicity and this trend was considered a perfect model - as opposed to which a higher degree of fidelity towards tradition as found in other cultures was scornfully regarded as monotonous. In the course of the past two decades the signs of a reaction against this inflation leading to culturism has set in. ("... le culturisme qui est le plaie de l'Occident." (Schoun, *approches du phénomène religieux*, p. 120).

This corresponds to the idea of a "philosophia perennis", which transcends the Occidental tradition and puts into evidence the common, mystic-initiatory root of all thinking.

Philosophia perennis sees in the divorce between rationalism and sentimentality one of the main difficulties of modern thinking.

Even the interpretation of traditional texts often suffers of such one-sidedness - as an example we often find "love" in the Mevlana framework understood from the subjective-sentimental point of view.

A view tainted by clichés of the sacred whirling dances without - or with only a superficial - knowledge of its symbolism has become very common. The tinkers of Philosophia perennis point once more to the fundamental relations.

Already Nicholson stated in his comments on *Mesnevi II*, 1532: "This love moreover is the result of knowledge". Rumi... does not make any such distinction between the gnostic (*arif*) and the lover (*a'shiq*): for him, knowledge and love are inseparable and co-equal aspects of the same reality".

Henry Corbin writes about the "sympathie de l'invisible et du visible, du spirituel et du sensible, sympathie que Jalaloddin Rumi désignera par le terme persan de *ham-dami* (litt. *Conflatio*), car seule cette conspiration rend possible la vision spirituelle du sensible, qui est vision d'invisible dans une forme concrète, telle que la perçoit non plus l'une des facultés sensibles mais l'imagination qui est l'organe de perception théophanique" (Corbin, O., *L'imagination créatrice dans le soufisme d'Ibn Arabi*, p. 110).

The significance of sacral art derives from this conspiracy of the visible with the invisible as opposed to religious art, which gives expression to subjective feelings, which was particularly put into evidence by K. Coomaraswamy, Iitus Burckhardt, Frithjof Schuon and Seyyed Hossein Nasr.

The Anglo-Indian Coomaraswamy was an art historian, However, with increasing maturity he became more and more interested in the metaphysical bases of art. He criticised the idea of art as art for its own sake (*l'art pour l'art*) as much as the art of self-representation. He thought that one could only consider art that which was expression of metaphysical truth in symbolic representation. In this respect he looked at Mevlana as the royal witness.

In his essay 'Note on the Philosophy of Persian Art' Coomaraswamy discusses the perspective of the problem of a symbolic iconography.

The artist in a traditionally oriented society always holds the analogy of the divine and human creator before him: "The divine Artist is thought of now as an architect, now as a painter, or a writer... and just as none of his works is meaningless or useless, so no one makes pictures... without an intention" (Coomaraswamy Selected Papers, II, p. 261). He then sets the parallel between this and Mesnevi (IV., 2881 ff¹). Taking support from other parts of the Mesnevi (I, 1020-21 I, 2769, II, Preface, and in particular II, 965-973) Coomaraswamy concludes: "That all amounts to saying that the actual form reveals the essential form and that the proportion of one to the other is the measure of the artists success. ... The whole doctrine is exemplary, the work always the mimesis of an invisible paradigm," for which he refers to Mesnevi V, 3727-3728 (Coomaraswamy 1. c. p. 264).

The origin of all creative-endeavour is the divine unity hidden behind all manifestation and shining through it.

Schuon describes the Mevlevi Dance as: "... une des expressions les plus authentiques de l'ésoterisme musulman... Le thème de cette dance, comme celui de dhikr en général et en fin de compte même de tout art sacré, est le retour des accidents à la Substance: c'est-à-dire que l'art général et la danse en particulier expriment la Substance qui s'est faite accident... La danse sacrée... tend à l'Essence comme telle. Elle y tend en principe et sous le voile d'intentions moins absolues, mais toujours intériorisantes: ramenant la

forme virtuellement à l'Essence, elle préfigure le mystère de l'union, le miracle mystique qui fait que la goutte redevienne mer... (Rumi : "Dans les rythmes de la musique se trouve caché un secret; si je le divulguais, il bouleverserait le monde...". Rumi avait "choisi la voie de la danse et de la musique", parmi les "chemins qui mènent à Dieu". (Schuon, *Le Soufisme, voile et quintessence* (Veil and Quintessence) p. 46-47, incl. note 26.)

One of the youngest representatives of the *Philosophia Perennis*, the contemporary philosopher, mathematician, musician and music theorist Iegor Reznikoff sees in the Mevlevi-rites the representation of the spiralling movement of the ascension of the contemplating soul, who on her part imitates the dance of the divine soul. "... la danse sacrée est celle qui va évoquer, devant nos yeux, la danse de l'âme divine, la juste danse de l'âme dans la pure contemplation du divin. Car, certainement, cette danse n'est pas n'importe laquelle mais, dans l'harmonie et les rythmes de la vision de la lumière divine; et si jek représente devant vous cette danse, elle va éveiller ce juste mouvement en vous, en votre âme, et vous mettre en rapport intérieur et vécu avec ce mouvement divin, avec cette réalité divine... Il faut, ... que vous ayez vu les cérémonies du soufisme Mevlevi, des derviches tournants, dont la danse reflète ce que je viens de vous dévoiler, essentiellement danse de l'âme dans le tourbillon splendide du Souffle divin." (Reznikoff, Iegor, *Fondements de l'art sacré*, p. 30). The prerequisite for sacral art is the transcending of the ego, its goal consists in helping the praying and the meditating seekers to achieve this ego-transcending act.

The moment of contemplation thus becomes the "nunc stans" of Master Eckhart, i.e. the emergence out of the bondage of quantified and quantifying time.

Coomaraswamy, in his study on "Time and Eternity" pointed to this mystical exit out of the contingency and entrance into eternity with the example of Mevlana : "The concept of the absolute and invisible Time, or Eternity, reappears again in Jalaluddin Aumis magnificent *Mathnawi*" (C. 1. c. p. 100). He quotes : "Life is ever arriving anew, like the stream though in the body it has the resemblance of continuity : because of its rapidity it seems to be continuous, like the spark that thou revolvest swiftly with thy hand..." (Mesnevi I, 1142 ff.); then continues : "... regarding the man transcending space, in whom is the Light of God; what has he to do with the past, or fu-

ture or present) (4). Coomaraswamy from this draws the conclusion : "Time in other words is an imitation of eternity as becoming is of being and as thinking is of knowing" (1. c. p. 104). The mystic : "... does not think in terms of past or future, but only is now" (Coomaraswamy, SP 1, p. 102).

The path to this goal leads through initiatory death, the death of the natural human being, death in life - in the sense of the Hadith often quoted by Mevlana "Die before you die".

Seyyed Hossein Nasr, the Persian historian of science and interpreter of Sufism, another of the remarkable contemporary representatives of *Philosophia perennis* describes : "The mystical path as it exists in Sufism is one in which man dies to his carnal nature in order to become reborn in divinis and hence to become united with the Truth" (Nasr, S.H. Sufi Essays, p. 34).

One of the Mevlana-quotations most often evoked by Coomaraswamy is the one about "... dead man walking thus visibly on earth" (Mesnevi, VI, 747) (5).

For the being who died this death before death, physical death doesn't bring any significant change : "... their unconditionality will not be changed by death, which is not an event for those who have died before they die". (Rumi) (Coomaraswamy, SP II, p. 99).

Regarding the initiatory rite of renouncing name, ego and personal particularities Coomaraswamy quotes again and again the parable of the man from "Mesnevi", who knocked at the door of a friend and was rejected when he said "it is me". He was given admission when he answered, after a time of trial : "This thou art at the door" (Mesnevi, I, 3056-3065). (6)

The requirements of any kind of particularity must be borne until all ego-centeredness is wiped out.

S.H. Nasr describes with insistence the necessity to keep in balance : "... the essential unity and at the same time the formal diversity of the great traditions of the world (S.H. Nasr. 1. c. p. 123).

Sufism is an ideal point of departure for an encounter with other traditions and Mevlana had the special vocation to talk about this explicitly : "Sufism or Islamic gnosis is the most universal affirmation of that perennial wisdom which stands at the heart of Islam and in fact of all religions as such. It is this supreme doctrine of Unity - which is itself unique (*al-tawhid wahid*) - that the Sufis

call the "religion of love" ... This love is not merely sentiment or emotions, it is the realized aspect of gnosis. It is a transcendent knowledge that reveals the inner unity of religions ... some have had the special vocation to speak explicitly on this matter while others have remained silent. Jalal al-Din Rumi, who even had some Christian and Jewish disciples and whose Mathnawi is replete with verses asserting the universality of tradition, writes in his *Fihri ma Fihri*, or Discourses, with direct allusion to different traditions: "I was speaking one day amongst a group of people, and a party of non-Muslims were present. In the middle of my address they began to weep and to register emotion and ecstasy ... The root of the matter is the words themselves, and that they do understand ... though the ways are various, the goal is one ... To resume: now all men in their inmost hearts love God and seek Him, pray to him and in all things put their hope in Him, recognizing none but him as omnipotent and ordering their affairs. Such an apperception is neither infidelity nor faith. Inwardly it has no name ... (Discourses of Rumi, trans. by A. J. Arberry, London, 1961, pp 108-112) (Nasr, S.H. 1. c., p. 146-150).

S. N. Nasr postulates urgently the need for encounter with genuine tradition with reference to the fast growing addiction to psychic drunkenness obtained through pseudoesoterism: "... Men now feel instinctively the importance of meditation and contemplation but alas only too few are willing to undergo the discipline in the fold of an authentic tradition which can alone guarantee them access to the joy made possible through the contemplation of the celestial realities. Thus they turn to drugs of self-realization centres or the thousand and one "pseudo-masters" from the East - a veritable revenge upon the West for all what was done to Oriental traditions during the colonial period." (Nasr, S. H., 1. c. p. 169).

In opposition to this ego-centeredness and ego-inflation appearing as misunderstood esoterism, *philosophia perennis* points to the timeless truths in changing forms.

This contribution is meant as a humble attempt to present Mevlana as a witness to tradition particularly eloquent to the sensitivity of the spiritual seeker in our contemporary era.

NOTES

- (1) "Does any painter paint a beautiful picture of the pictures own sake, or

with some good end in view ... Does any potter make a pot for the sake of the pot, or with a view to the water? ... The external form is for the sake of the unseen form and that for the sake of yet another ... in proportion to your maturity" (Mesnevi IV. 2881 ff., quoted by Coomaraswamy 1. c. p. 262).

- (2) "The beginning, which is thought, finds its end in the work; and know that in such wise was the making of the world from eternity. The fruits come first in the thought of the heart "at last they are actually seen" and : "... the crafts are all the shadows of conceptual forms" (Mesnevi VI, 3728) quoted by Coomaraswamy, 1. c. p. 264).
- (3) "In the time of separation love fashions form, in the time of union the Formless One emerges saying, "I am the source of intoxication and sobriety both; whatever the form, the beauty is mine ... The form is the vessel, the beauty the wine".
- (4) "His existence in time past and future is only in relation to you, both are the same to Him, but you think them two. (Mesnevi, III, 1152-53).
- (5) The general thematic context is the following : "O Seeker of the mysteries, if you wish see a dead man living - walking on the earth, like living men; yet he is dead and his spirit is gone to heaven; One whose spirit hath a dwelling-place on high at this moment, so that if he die, his spirit is not translated, Because it has been translated before death : this mystery is understood only by dying, not by using one's reason; Translation it is, but not like the translation of the spirits of the vulgar : it resembles a removal during life from one place to another. - If any one wishes to see a dead man walking thus visibly on the earth, let him behold Abu Bakr, the devout, who through being a true witness became the Prince of the Resurrected. In this earthly life look at the Siddiq Abu Bakr, that you may believe more firmly in the Resurrection. Mohammed, then was a hundred spiritual resurrections here and now, for he was dissolved (naughted) in dying to temporal lossing and binding. Ahmad (Mohammed) is the twice-born in this world : he was manifestly a hundred resurrections" (Mesnevi, VI 742-751).
- (6) Coomaraswamy points in this context to a parallel from the Hindu tradition. "When the deceased reaches the Sudoor the question is asked "Who art thou?" If he answer by his own or by a family name he is dragged away by the factors of time. He should respond : "Who I am is the Light thou art." (Jaininiva Upanishad Brahmana III. 14. 1-5. Coomaraswamy SP. II, S. 43-44).

B i b l i o g r a p h i c

- Mevlana Dschelaledain Rumi : Mathnawi-yi Ma'nawi, ed and transl. R.A. Nicholson, mit Kommentar, London 1925-40.
- Çelebioğlu, Amil : «XIV. - XV. Yüzyıl Şairlerinden İbrahim Bey'in Manzum Mesnevi Şerhi - The Verse Interpretation of the Mesnevi by İbrahim Bey, a XIV th - XV th Century Poet.»

- Coomaraswamy, Ananda, K. : Selected Papers (= SP) I-III Princeton (N. J.) : Princeton University Press 1977.
- Coomaraswamy, Ananda, K. : Time and Eternity, Ascona : Artibus Asiae Publishers 1947.
- Corbin, Henry : L'imagination créatrice dans le soufisme d'Ibn Arabi, Paris : Flammarion 1958.
- Göçgün, Önder : Mevlane ve İnsan in 1. Milli-Mevlana Kongresi 161-173.
- Nasr, Seyyed Hosein : Sufi Essays, London : Allen and Unwin 1972.
- Reznikoff, Igor : Fondements de l'art sacré in Echanges fev. 1948.
- Schuon, Frithjof : Approches du phénomène religieux, Paris : Le Courrier du Livre, 1984
- Schuon, Frithjof : Islam and the perennial philosophy, World of Islam Festival Publishing Company Ltd. 1976.
- Schuon, Frithjof : Le soufisme, voile et quintessence, Paris : Dervy-Livres 1980.
- Die Mevlana-Zitate werden wortgetreu wiedergegeben, wie sie der jeweilige Autor angeführt hat.

'PHILOSOPHIA PERENNIS' AÇISINDAN MEVLÂNA'NIN ÖNEMİ

Esoterik olduğu şeklinde yanlış anlaşılıp abartılan Ben-arayışı- na karşılık 'Philosophia Perennis' değişik formlar içinde zamansız hakikatlere işaret etmektedir.

"Ben" in aşılması "ölümden önce ölümsüz" hadisi anlamındadır.

Mevlâna'da pseudoesoterik sayesinde psîşik olarak kendinden geçme şeklinde devamlı kendine yönelme olayı vardır. Bu nedenle otantik geleneklerle karşılaşma zorunluluğu söz konusudur.

Sufizm, diğer geleneklerle karşılaşmak için ideal bir çıkış noktasıdır. Mevlâna özellikle bu noktaya temas etmektedir. Mevlevî Sema'nın önemi buradadır.

Araştırma, Mevlâna'yı maneviyat arayıcısının duyarlılığı açısından günümüze özellikle uyan bir gelenek şahidi olarak göstermeyi amaçlamaktadır.

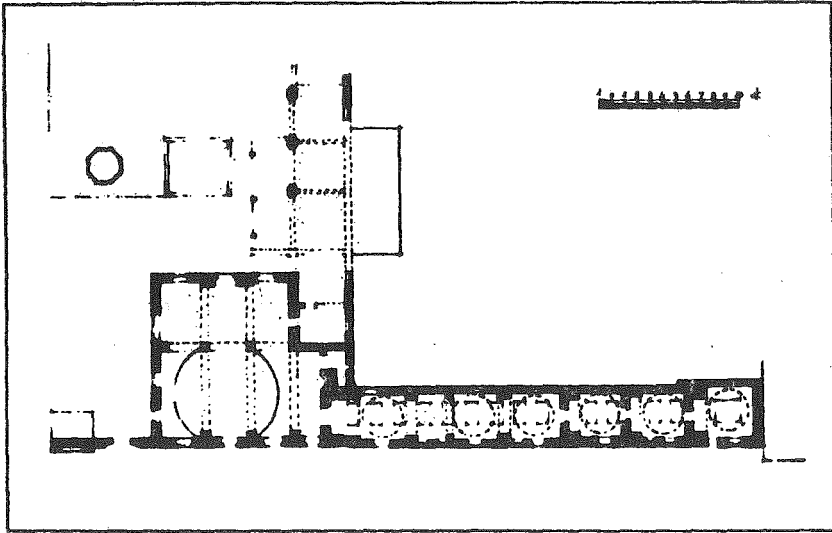
LEFKOŞA MEVLEVİ TEKKESİ

H. Fikret ALASYA

Osmanlıların Kıbrıs'ı fethini müteakip, zamanın iskân politikası tahtında, Anadolu'dan, her 10 haneden 1 hane halkı, bütün malzeme, teçizat ve malları ile, Kıbrıs'a "Sürgün hükmü" tahtında, 5720 hane halkı olarak, iskân edilmişlerdir. (1)

Bu göçmenler arasında, bilhassa Karaman'dan giden Türklerin de bulunmasının, tabii bir neticesi olarak "mevlevilik" Kıbrıs'a girmiş ve mevlevi tekkesi de, inşa edilmiştir.

Mevlevi Tekkesi, Lefkoşa'da Girne kapısı yanında, düzgün kes-

Lefkoşa, Mevlevihane'nin Planı

- (1) Halil Fikret Alasya, Kıbrıs Tarihi ve Belli Başlı Antikitetleri, Lefkoşa, 1930, s. 55-58
Mühimme Defteri No. 19, s. 334-335

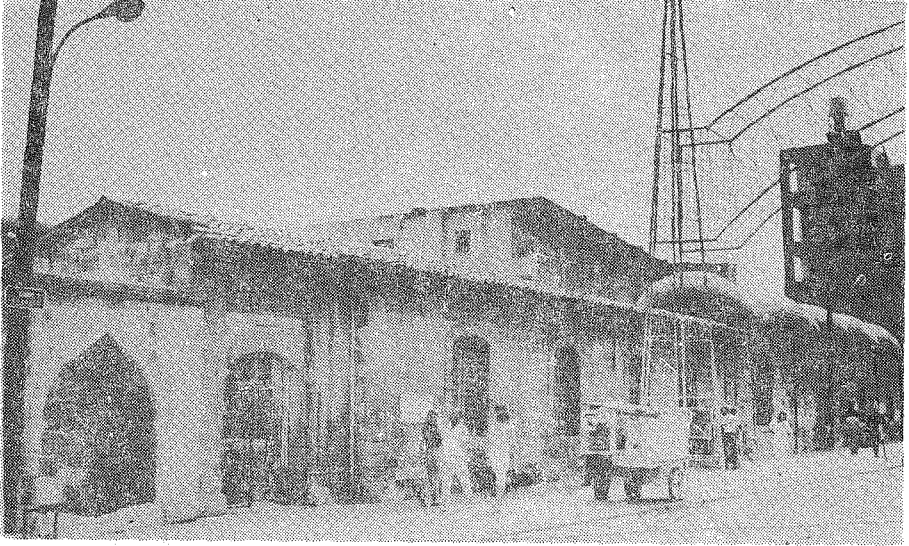
me taştan, Emine Hatun ile Arap Ahmet tarafından bağışlanmış bulunan, geniş bir arazi üzerine, XVII. yüzyıl başlarında yapılmıştır.

İlk yapıldığı devirlerde, türbe, derviş odaları, mutfak ve misafir odalarından ibaret olan bu külliyyeden, günümüze, orijinal özelliklerinden, çok şey kaybetmiş olan, semahane ve türbe bölümleri gelebilmiştir.

Türbe bölümleri de, ihtiyaç duyuldukça, ilaveler yapılarak, bugünkü hale gelmiştir.

Girne caddesi üzerindeki duvarlara, dikkatle bakıldığında, binanın bölümlerini görmek mümkündür.

Mevlevihaneye giriş kapısının solunda, bu gün de fonksiyonuna devam eden, bir çeşme vardır. Kare plânlı bu çeşmenin, önündeki sivri kemerin oluşturduğu niş içerisindeki kitabe, yıpranmış olup okunamayacak durumdadır (2).

Çeşmenin yanında bulunan ve üzerine "Ya Hazreti Mevlâna" ibaresi bulunan basık kemerli bir giriş kapısından L şeklinde bir avluya girilmektedir.

Avlunun doğusundaki basık kemerli giriş kapısından da, kare plânlı, semahane'ye girilmektedir. Semahane, eğimli ahşap tavanı taşıyan, iki fil ayak ile, bunları birbirine ve duvarlara bağlayan, kemerlerle iki bölüme ayrılmıştır.

(2) K.T.F.D. Eğitim, Gençlik, Kültür ve Spor Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü yayını, Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Lefkoşa, 1982, s. 17-18

Birinci bölüm, giriş kapısının önündeki bölüm olup, enine dik - dörtgen mekânlıdır. Kare ayaklarından sonra başlayan ikinci bölüm, güney yönüne doğru, bir kemerle uzanmakta olup, burada bir mihrap, dervişlerin sema yeri ve mutrip mahfeli bulunmaktadır.

Kuzeydeki, mutrip mahfeli olarak kullanılan ahşap balkonda, mevlevi müzisyenleri tarafından ayin için tasavvuf müziği icra edilmekteydi. Etrafı ahşap parmaklıklarla çevrilmiş bulunan balkona, kuzey-batı köşesindeki ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır.

Mutrip mahfelinin karşısında, semazenlerin sema yaptıkları yer bulunmaktadır. Etrafı ahşap parmaklıklarla çevrili olan bu dairevi bölüm, diğer döşemelerden iki basamak aşağıdadır. Bu bölümün güney duvarında, alçıdan yapılmış, basit bir mihrap vardır. Mihrabın üst bölümü, boya ile yapılmış, zeytin dalından çeleneklerle süslüdür. Ortadaki büyük çelengin içerisinde "Biz sana zikretmeğe dahil olduk" cümlesi yazılıdır.

Türbelere, semahanenin güney duvarındaki, bir kapıdan girilmektedir. Dar ve uzun olan bu kısmın zemini, 4 basamak daha yüksektir. Girne caddesi boyunca bir aks üzerinde sıralanan türbelerin üzeri, altı kubbe ve bir tonozla örtülüdür. Doğu ve batı duvarlarındakibasık kemerli pencerelerin, dışta demir parmaklıkları ve içte ise cam kanatları vardır. En son türbede, dışa açılan, basık kemerli bir kapı bulunmaktadır. Kemerlerle birbirine bağlanan bu türbeler içerisinde, genellikle mevlevi ileri gelenlerine ait, 16 mezar vardır. Bazılarının üzerinde, her hangi bir kayıt bulunmadığından, mezarların hepsinin kimlere ait olduğu, bilinmemektedir. Sadece 6 tanesinin kimlikleri belirlenmiştir.

Semahaneden türbeleer girişten itibaren, birinci mezar 1934-1954 yılları arasında şeyhlik yapan Şamli Selim Dede'ye (3). İkinci mezar, bir asker olan ve mevlevihaneye arazi bağışladığı söylenen, Arap Ahmet Paşa'ya, Üçüncü mezar, 22 Eylül 1931 tarihine vefat eden (4) Şeyh Fevzi Dede'nin torunu, Kıbrıslı Şeyh Celaleddin Efen-

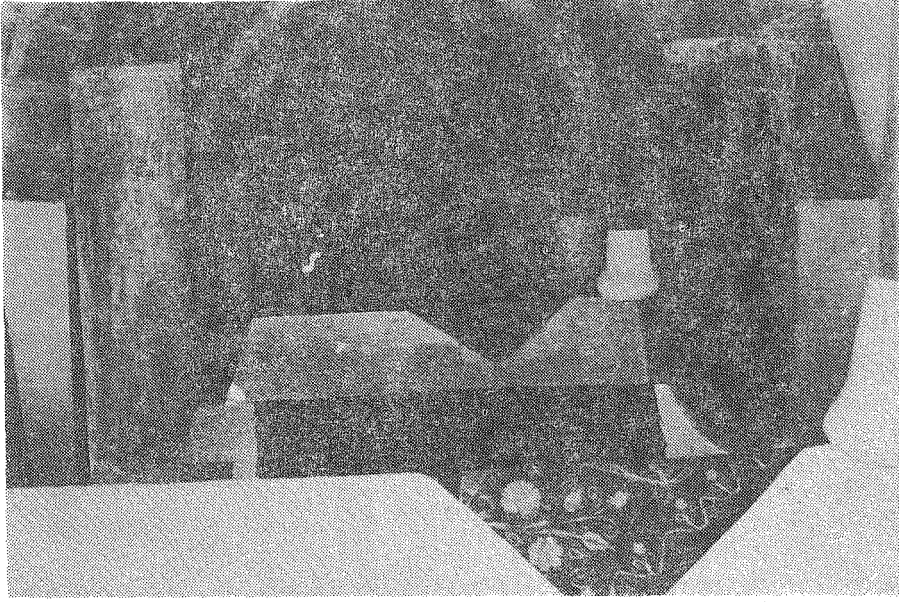
(3) Memorandum, Lefkoşa Evkaf Vekâleti Kaymakamlığına, Lefkoşa Evkaf Vekili, 7, 12, 1937

Memorandum, Hasan İbni Selim EL-Nublani, 14, Teşrisani, 1935

Lefkoşa Evkaf Vekâleti Kaymakamlığına, Lefkoşa Evkaf Vekili, 30, 6, 1936
Lefkoşa Evkaf Vekâleti, Lefkoşa Evkaf Vekili, 10 Temmuz, 1936 No. 165/936
Kıbrıs Evkaf Murahhaslığı canibi, âlisine, Mevlevi Dergâhı Şeyhi Selim Dede, 9 Temmuz 1936

(4) Evkaf Murahhaslığı Canibi Âlisine, Lefkoşa Evkaf Vekili, 22 Eylül 1931, No. 132

di'ye (5), Onuncu mezar, adı tesbit edilemeyen, mevlevi şeyhine, hizmet etmiş bulunan Arap Abdullah efendiye, onaltıncı mezar ise, Kıbrıslı şeyhlerden Hattat Şeyh Fevzi Dede (Seyit Feyzullah Dede)-ye ait olup, burada çift mezarda, eşi ile birlikte gömülmüş olduğu rivayet edilmektedir.

Mevlevi Tekkesinin bahçesinin, güney doğusunda, tekkenin inşa edilmesi için, büyük arazi bağışlayan, Emine Hatun'un mezarı vardır.

Mevlevi Tekkesi 1934, 1962 ve 1967 yıllarında tamirat görmüş ve 1963 yılında ise "Lefkoşa Türk Etnoğrafya Müzesi" olarak hizmete sokulmuş olup halen bu fonksiyonunu yapmaktadır.

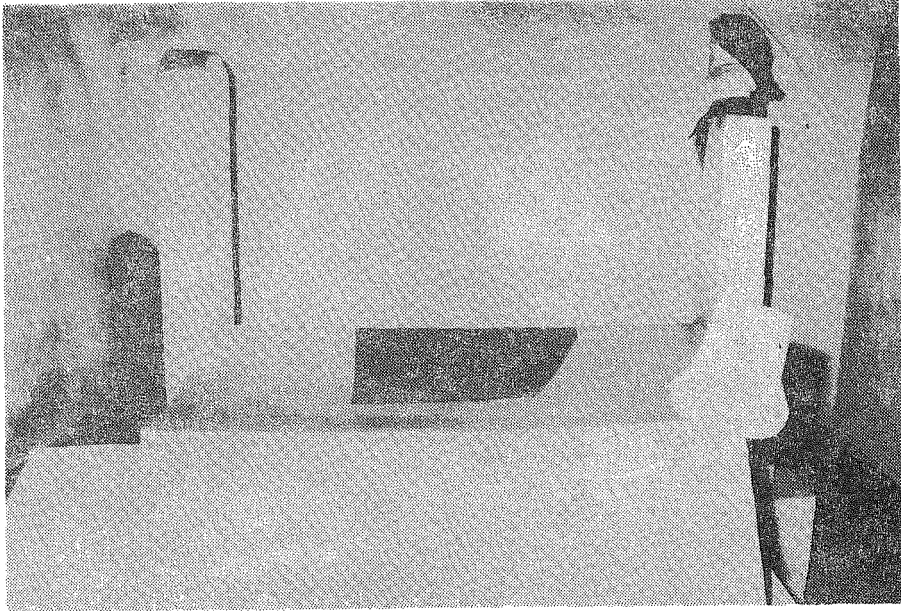
Müze haline getirilmesinde Sayın Mehmet Önder'in büyük gayret ve hizmeti geçmiştir.

Müzenin avlusunda, Osmanlı devrine ait eserlerden, mezar taşları, içerisinde, mahkeme sicilleri, mevlevi elbiseleri, mevlevi müzik aletleri, halılar, fermanlar, beratlar ve nişanlar vardır.

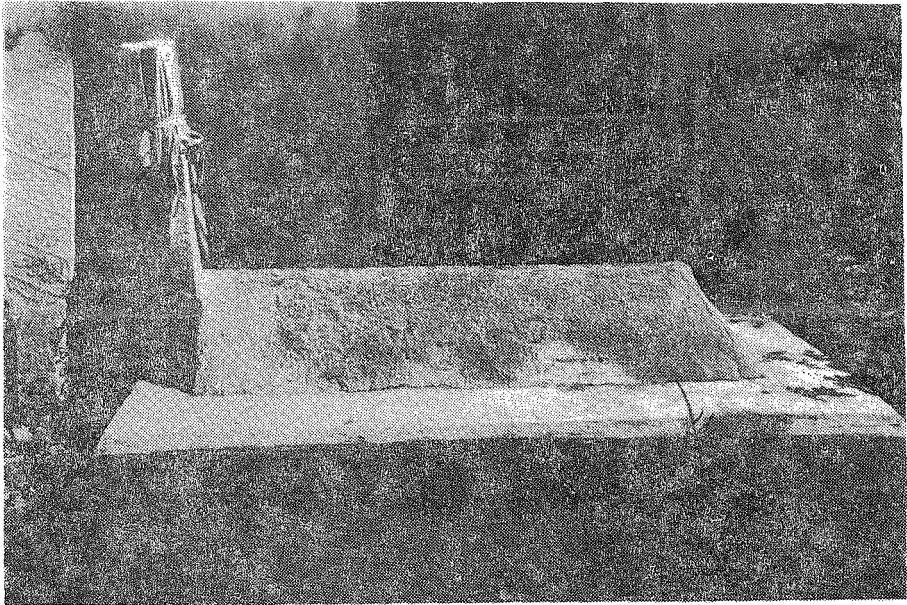
Müzede sergilenmekte olan en mühim eser; şüphe yok ki, daha önce Bayraktar camiinde, muhafaza edilmekte olup, Kıbrıs Fatihi,

(5) Evkaf Murahhaslığı Canibi Âlîsine, Lefkoşa Evkaf Vekili, 22 Eylül 1931, No. 132

Lala Kara Mustafa Paşa'ya ait olduğu bilinen, "Kur'an-ı Kerim"dir. Ayrıca ceviz sandıkları, paralar, tütün keseleri, el işleri ve çeşitli etnoğrafik eserler de sergilenmektedir.

Şeyh Feyzullah Dede

Mevlevî Tekkesi 1934, 1962 ve 1967 yıllarında tamirat görmüş ve 1963 yılında ise "Lefkoşa Türk Etnoğrafya Müzesi" olarak hizmete sokulmuş olup halen bu fonksiyonunu yapmaktadır.
Müze haline getirilmesinde Kadın Aileleri Birliği'nin büyük gayret ve hizmeti geçmiştir.

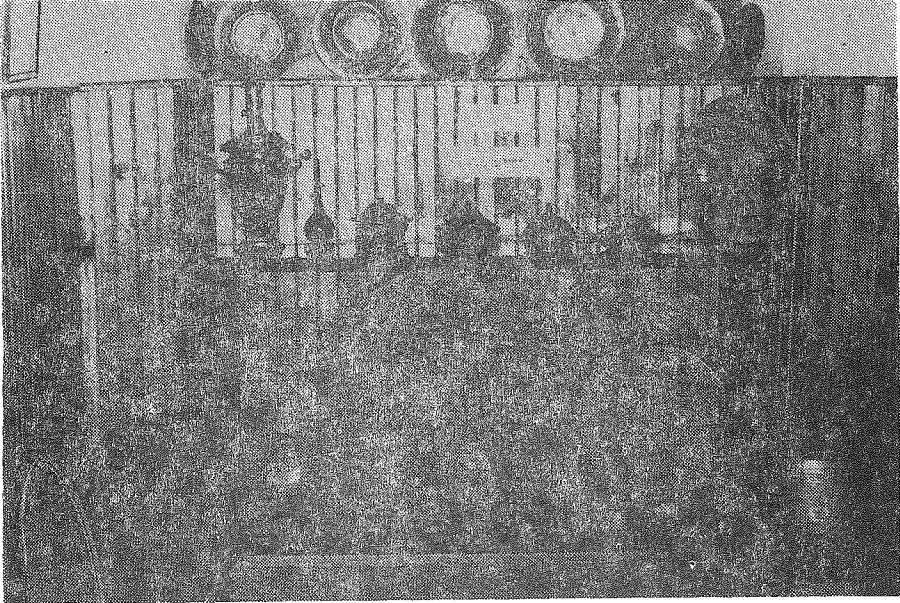
KIBRIS TÜRK ETNOĞRAFYA MÜZESİ

(MEVLEVİ TEKKESİ)

CYPRUS TURKISH ETHNOGRAPHICAL MUSEUM

(MEVLEVİ TEKKE)

1925 yılında Atatürk inkılaplarına uygun olarak, Türkiye'deki tekkelerin, zaviyelerin kapatılması üzerine, Kıbrıs Türkleri de tekkelerin kapatılmasını talep etmişlerdir. (6) Ancak İngiliz sömürge

(6) Kıbrıs Türk Müzelerini ve Eski Eserleri Sevenler Derneği yayını No. 4, Lefkoşa, Lefkoşa Şehri Müze ve Eski Eserleri, s. 2

idaresi, Kıbrıslı Türkleri, milliyetlerini unutturmak gayesi ile, Türk değil, sadece Kıbrıslı Müslüman olarak görmek ve Türkiye ile ilişkilerini kesmek istediğinden, buna yanaşmamış ve tekkelerin idaresini Şam'dan gelen, Şamlı Selim Dede'ye bırakmıştır. Selim Dede'nin, 1954 yılında ölmesinden sonra, Kıbrıs'ta ki mevlevilik de tarihe karışmıştır.

Kıbrıs Mevlevi Tekkesinde, Sema Ayınleri, aşağıda belirtilmiş olduğu veçhile, 1938 yılı 4 Eylül tarihine kadar icra edilmiştir :

- 14 Nisan 1935 saat ö.s. 3.30 (7)
- 15 Mart 1936 saat ö.s. 3.00 (8)
- 12 Aralık 1937 saat ö.s. 3.30 (9)
- 4 Eylül 1938 saat ö.e. 09.00 (10)

NETİCE :

Kıbrıs Türkü, Anavatanla milli kültür birliğini her zaman için çok sıkı bir şekilde, devam ettirmiş ve bu maksatla, İngiliz Sömürge idaresine karşı, sürekli olarak, mücadele vermiştir. İngilizlerin, her türlü baskısına karşı, devamlı olarak, müslüman Türk olduğunu savunmuş ve böylece Anavatan'ın, her türlü yardım ve desteği ile, dünyada ikinci bağımsız Türk Devletini kurmuştur. Güçlü bir Türkiye Cumhuriyeti var oldukça, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da, müstakil bir devlet olarak varlığını devam ettirecektir.

NICOSIA MEVLEVI TEKKE

Cyprus was conquered by Sultan Selim the Second, between 1570-1571 at the cost of 50.000 lives. With the view to inhabit the Island, a Firman was issued by Sultan, making emigration to Cyprus compulsory. So 5720 families had arrived to settle in Cyprus. Some of the families were from Karaman and were Mevlevi. They were in

-
- (7) The Office of the Evkaf Agent, Nicosia. 9 April. 1935, No. 165/935
 - (8) The Office of the Evkaf Agent, Nicosia. 12 March 1936, No. 1933 No. 165/936
 - (9) Lefkoşa Evkaf Vekâleti Kaimakamlığına, Lefkoşa Evkaf Vekili 7, 12, 1937
 - (10) The Office of the Evkaf Agent, Nicosia. 31 August 1938, No. 165/938, Evkaf Dairesinden alınmış bulunan belgeler Sayın Mustafa Haşım Altan aracılığı ile temin edilmiştir.

need to have "Mevlevi Tekke" in order to perform whirling ceremonies. That is why the "Mevlevi Tekke" was built at the beginning of the XVII th century in Nicosia.

The Tekke is composed of two parts. One for whirling of the Dervishes, and the other for burial ground of the Dervishes and the other personnel of Tekke.

The usual whirling ceremonies lasted up to 1938. Cypriot Turks have maintained close cultural ties with fatherland Turkey and voluntarily adopted the Atatürk's reforms, consequently the Tekke gave an end to its activities in 1938. Mevlevi Tekke is "Cyprus Turkish Ethnographical Museum" since 1963.

KOSOVA'DAKİ MELAMİ TEKKELERİNDE MEVLÂNA'YA AİT GELENEKLER

Prof. Dr. İskender RIZA

XIV. yüzyılın sonlarına doğru ve XV. yüzyılın ilk yarısında Hacı Bayram Veli tarafından Ankara'da kurulan Bayramiyet inancının ilham kaynağı, Melamiyet olduğu ve Melamiyet'e dayandığı açıkça görülmektedir. Osmanlı-Türk bölgelerinde, Türk inancı olarak ortaya çıktığı ve çok kısa bir zaman içinde Anadolu'ya ve Rumeli'ye yayıldığı da bilinir.

Hamzeviye konusunda bugüne kadar yapılan araştırmalar ve elde edilen yeni bilgiler, Ankaralı Hüsamettin'in halifesi olarak Şeyh Hamza'nın, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Melamiyet-Bayramiyet inancının Halifesi, doğrusu temsilcisi olduğunu ve eski geleneklere dayalı olarak Melamiyeti sürdürdüğünü göstermektedir.

Melamiyet-Bayramiyet inancı Yugoslavya topraklarında çeşitli milletler arasında yayılmıştır. Türkler, Arnavutlar, Boşnaklar, Çerkezler ve diğerleri. Bunlar çeşitli tabakalardandı /zaanatçı, tüccar ve aydınlar/.

Melamiyet'in üçüncü dönemini Melamiye-i Nuriyye oluşturmaktadır. Bunun kurucusu, "Arap-Hoca" olarak bilinen Şeyhu SEYİDU MUHAMMEDU NURİ ARABİ'DİR/1897'de vefat etti/. O, birinci ve ikinci dönemde görülmeyen bazı yenilikleri Melamiyet'e getirdi ve bu inancı tazeledi.

Muhammed Nuri'nin gelmesiyle, Melamiyet'in merkezi Bosna'dan, Makedonya ve Kosova'ya taşındı. Muhammed Nuri fazla Üsküp ile Prizren'de faaliyet gösterdi. Sık sık İstanbul'a gitti. Şeyhul-İslâma Mola Beya, Mirefteli Abdullaha Harirzade Kemal gibi, diğer faal şahısları ve alimleri etrafında toplamayı başardı.

Melamiye-Nuriyye'nin, Makedonya, Kosova, Bosna, Yunanistan ile Türkiye, özellikle Anadolu'ya yayıldığı belirtilmişti. Şimdi ise Ma-

kedonya'da bu inanca ait tekkelerin bulunduğu yerleri belirtelim : Ustramca-Seyyid Muhammed Nuri'nin şahsen faaliyet gösterdiği yer, Üsküp, Manastır, Köpürlü, İştıp, Radoviş...

Türkiye'nin Rumeli bölgesinde, Edirne ile İstanbul'da, Anadolu'da ise Ankara, İzmir, Eskişehir ve Bursa'da Melamiye tekkeleri bulunur. Balkan savaşları döneminde Melamilerin buralara yerleştikleri tahmin ediliyor.

Fakat, bu fırsattaki konumuz Kosova'daki Melamiyet tekkeleridir. Kosova'nın hemen hemen her şehrin Melamiyet tekkeleri bulunurdu. XIX. yüzyılın 70'li yıllarında SEYYİD Muhammed Nuri-Arabi'nin bu yörelere gelerek, Prizren'de kurduğu tekke en eski ve en önemlisidir.

Prizren'de ve Kosova'nın diğer şehir ile kasabalarındaki Melamiyet tekkeleri dışında, Melamiyet tarikatına ait tekkeler de kurulmuştur. Bunlar, Mitroviça, Rahovça, Priştine, İpek ve Gilan da, aynı zamanda Prizren yakınındaki Studeniçan ve Brod'ta da bulunmaktadır.

Muhammed Nuri'nin Melamiyet'e getirdiği yenilikler, Cuma namazlarından sonra ve aynı gün akşama müzik eşliğinde yapılan zikir /SANUT ismi Celal/ tekkeleridir. Tekkeler, şeyhlerin aileleriyle birlikte ikamet ettikleri yerd. Burada, zikir yapmaktan çok, görüşüp, sohbet edilirdi. Muhammed Nuri'nin Melamiyet'e getirdiği bu yenilikler, diğer tarikatların, aynı zamanda Mevlevi tarikatının etkisinden kaynaklanmaktadır.

Kosova'da Melamilerin toplandıkları tekkelerde Mesnevi konusunda /Mevlâna Celaleddin Rumi'nin/ tartışmalar yürütülüyordu. Rahovçal Şeyh Süleyman Efendi, Kosova'da bugüne kadar "Mesnevi"yi en iyi yorumlayanlardan biridir. Mesnevi konusundaki açıklamaları o kadar ad yapmıştır ki, bugün Melami ve başka tarikatlara ait Şeyh ile Muridler onu ziyaret etmekte, "Mesneviler" konusunda ki açıklamalarını dinlemektedirler.

Öyle ki, Kosova'daki tüm Melami tekkelerinde, Mevlâna Celaleddin Rumi hakkında sözlü açıklamalar geleneği sürdürülmektedir. Örnek olarak bir rivayete göre, Celaleddin Rumi'nin babası, Bahadeddin Veled, Muheddin Arap ile görüşebilmek için günün birinde Şam'a gitmiş. Beraberinde oğlunu, Celaleddin'i de götürmüş. Muheddin Arabi, Celaleddin'in babasının arkasından geldiğini görünce "Allah'ın kudretine bakın, deniz nehrin peşinden geliyor" demiş; ya da başka bir rivayete göre Mevlâna'nın getirdiği şarabı, orada bu-

lunanlar denetlemek istedikleri zaman, şarap dud'tan pekmez'e dönüşüymüş.

Kosova'daki birçok Melami tekkesinde, Mevlâna ve babası Bahaeddin hakkında işittiğimiz hikaye çok ilginçtir : Bahaeddin hastalandığı zaman, muridleri yanına çağırmiş ve oğlu Celaleddin öldüğü zaman onun yanında gömülmemesini emanet etmiş. Daha geçlerde Mevlâna Celaleddin Rumi vefat ettiği zaman, muridler babası Bahaeddin'in emanetini bildikleri için, onu başka bir yere gömmek istemişler. Fakat, mezarını kazmak istedikleri zaman, bir avuç toprak bile kazamamışlar. Birkaç yerde mezarını kazmayı denemişler, fakat başaramamışlar. Bu yüzden, Bahaeddin'in, oğlunun yanında gömülmemesi emanetine rağmen, Celaleddin ancak babasının mezarı yanında gömülebilmıştır. Celaleddin'in naaşı toprağa verildiği an, babasının mezarından tabutun Bahaeddin'in vücuduyla birlikte kalktığı ve oğluna ikram ettiği söylenir. Orada bulunanlar ancak bu olaydan sonra Bahaeddin'in, oğlu Celaleddin'in yanında gömülmesini neden istemediğini anlamışlar.

Kosova'daki Melami tekkelerinde bu hikayelerin anlatılması bir gelenek olmuştur. Bu ise, Kosova'daki melamilerin Mevlâna Celaleddin Rumi'ye karşı hissettikleri büyük saygının bir eseridir. Daha önce andığımız Rahovçalı Şeyh Süleyman Kolar, Mesnevi'yi en iyi tanımakla birlikte, Kosova'da Mesnevi'nin özgün şeklini, yani Farsçasını okuyabilen tek kişidir.

Buralara, Muhamed Nuri Arabi'nin gelmesiyle müzikli zikrin başladığını daha önce belirtmiştik. Fakat, Balkan savaşlarından sonra Melami ve diğer tekkelerde bir gerileme belirmiş, zikir yapan muridler sayısı da azalmıştır. Çünkü, çok sayıda derviş Türkiye'ye göç etmiştir. Eski Yugoslavya'da, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasında Kosova'da Melami tekkelerindeki durum biraz düzelmiş, diğer tekkelerdeki faaliyetler canlanmıştır.

Şimdi, Melami tekkelerine ait olan ya da bugün bile Melami tarikatına düşen bazı Şeyhleri analım :

1. Bord'lu Topal Recep, Prizren tekkesinin şeyhiydi. 1900 yılında öldü.
2. Yakova'lı Süleyman Baba, Yakova Melami tekkesinin şeyhiydi 1902 yılında öldü. Çok bilimli ve tasarruf hakkında birkaç eser yazdı.
3. Prizrenli Hacı Ömer Lütfi Efendi, Prizren tekkesinin şeyhiydi. 1929 yılında öldü.

4. İbrahim Arif Baba Hoca, Prizren yakınlığındaki Studeniçan tekkesinin şeyhiydi. 1941 yılında öldü.

5. Mustafa Hayrullah Baba-Tafa, Studeniçan tekkesi şeyhiydi. 1959 yılında öldü.

6. Ekrem Hoca, bugün Studeniçan şeyhidir.

7. Yusuf Arif Baba-Yusuf, Prizren tekkesinin şeyhiydi. 1957 yılında Türkiye'ye göç etti.

8. Bayram Stičar-Baba Bayram, Prizren yakınlığında Brod tekkesinin Şeyhiydi. 1934 yılında öldü.

9. Osman Çaro-Dafka-Baba Osman, Brod tekkesinin şeyhiydi. 1957 yılında Türkiye'ye göç etti. Soyadları "Kardeşler" olan iki oğlu Şaban ile Halil bugün İzmir de yaşıyorlar, Şaban, Halife-Baba Şaban'dır.

10. Brod'lu Şeyh Gülderen İbrahim, 1962 yılından itibaren Priştine de yaşadı ve orada 1978 yılında öldü. Yakova'da Melami tekkelilerinin şeyhleri Süleyman Baba ile Hafız Hasan'dı. Bu şeyhler, Yakova'daki tekkeye gömülmüşlerdir.

11. Hacı Şeyh Kadri Efendi, Kosova Mitroviçası tekkesinin Şeyhiydi. 1933 yılında öldü.

12. Rahovça'da, daha önce belirttiğimiz Şeyh Süleyman Efendi Kolar bulunuyor.

Nasıl ki, Melamiye-Nuriye tarikatı Makedonya ve Kosova'dan Türkiye'ye yayıldı, aynı zamanda Birinci ve İkinci Dünya savaşı sırasında özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra İstanbul'da gurbe te gelen Kosovalı muridler oradaki Melamiye-Nuriye Şeyhlerinin tekkelerini ziyaret ederek, yeni ruhi bilgiler edindiler. Bunların arasında : Fehim Tandıç; 1950 yılında öldü. Aşık İbrahim Hoca; 1979 yılında öldü. Bugün İstanbul'da yaşayan İzzet Bey.

Aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yine Kosova'ya dönen muridler de vardır. Kâzım Gülderen, Aziz Gülderen, Abdurrahman Beçirovski, Şuayip Beçirovski, İsmail Gülderen ve Priştine'deki Melami tekkesinin şeyhi İbrahim Gülderen.

Onların Türkiye'den Kosova'ya dönmeleriyle, Melami tarikatı güçleniyor, zikirde de kimi değişimler yapıyor. Öyleki, yeniden zikir sessiz yapılmaya başlıyor, ya da sadece Allah'ın adı söyleniyor. Fakat, bugün Kosova'da zikir konusu tartışılıyor ve İstanbul'un Me-

lami tekkelerindeki zikir anlayışı yorumlanıyor. Kosova tekkeleri genelde İstanbul'lu Şeyh Fehim Tandıç'ın zikir anlayışını kabul ediyorlar.

Bu çalışmada, Kosova'daki Melami tekkelerinde, özellikle kimi muridlerin-Şeyh İbrahim Gülderen'in zikir anlayışını sunuyoruz:

ZİKİR

Zikir, yani anmak, ilim ve şuur ile mezkûru müteala ve müşahade etmektir. Peygamberimiz bir hadisinde "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Bunları sayan cennete girer" buyurmuştur. Malumdur ki (Allah) lafzı şerifi esma ve sıfatın hepsini cami olan bir ismi zattır. Şu halde Alah'ı zikretmek tafsilatiyle aramak demektir. Bunun tafsilatı da doksan dokuz esmâi hüsnâdır. Bu isimlerin teallük edeceği muhit de alemdir. Bu isimlerin asariyle alemde tecelli eden Allah bir yerden mu'tidir, yani bir mazhardan verir, bir diğer mazhardan da mânidir. Bir yerden bäsittir, diğer bir yerden de kâhızdır. Bir cihetten râhimdir. Diğer cihetten müntekimdir.

Bunları bizim anlayacağımız gibi Türkçe konuşalım. Allah bir yerden verir, başka bir yerden de vermeyi men eder. Bir yerden açar, ferahlandırır. Diğer bir yerden kapar, sıkar. Bir yerden acır, esirger, başka bir taraftan azap eder, öc alır.

Bu isimlerin eserlerini alemde müşahade ettiğimiz zaman Allah'ı anarsak yani gördüğümüz şeylerin iyi kötü her ne olursa olsun Allah'ın kainata tecelli eden isimlerinden bir ismin mazharı olduğunu ilim ve şuhud ile zevk ve tahakkuk edersek Allah'ı o anda zikretmiş, anmış oluruz. Çünkü, bu ilim vücudumuz nahiyesindeki enfüsi kuvvetlerden her bir kuvvete gelip geldikçe dilimizde zikrin elifazı deveran etmese bile, her bir hareketimizle, sözümüzle Allah'ı anmış oluruz.

Zikrin, Zâk'rin ne demek olduğu Kur'an-ı Kerim'in "Ricalden öyleleri vardır ki alim satımları, işleriyle, güçleriyle meşguliyetleri Allah'ı anmaktan kendilerini alıkoymaz" (1) Mealindeki ayeti kerimesiyle pek açık bir surette bildirilmiştir. Peygamberimiz zikrin keyfiyetini soran bir kadına cevaben "kızım senin zikrin elinde ve elindeki iğnenin ucundadır. Alah'ın sana verdiği kuvvet ve kudreti anarak, ayalının, çoluğunun, çocuğunun giyeceklerini dikmek, yamalarını yamamak yiyeceklerini pişirip önlerine koymak senin için bir zikirdir." dediğini unutmamalıdır.

Hakiki zikirden maksat, duygu ve uyanıklıktır. Yoksa medlül-

nü, manasını bilmediği bir şeyin yalnız lafzını, ismini dilde dolaştırmak, işinden gücünden kalıp mesleğini meskenete devretmek değildir. Maksat hak mefhumunun ne demek olduğunu yakın derecesinde bilip aşk ve şevk ile Allah'ı anmaktır.

Mevlid sahibi Süleyman efendi Merhum Mevlidinde :

**Bir gez Alah dise şevk ile lisan
Dökünür cümle günah misli hazan**

Beytiyle bu hakikatı ne güzel izah etmişlerdir.

Bu tahsilattan anlaşıldığına göre, ister veli ister şeyh, ister mürid ne olursa olsun hiçbir zümre efradından birinin Allah'ın zikrini sayı ile tayin etmeye din, şerait, hakikat bakımından selahiyeti yoktur. Peygamberimizden de böyle sayı ile bir kimseye zikir verildiği katiyen sabit değildir.

Şurasını pek derin düşünmelidir ki davet olunduğumuz yere gidebilmek için ilk önce oranın duhuliyesini ibraz etmemiz gerektir. Oranın duhuliyesi duygu ve uyanıklıktır. Peygamberimiz Kur'an'da kendisinin ve tabi olanların davet olunduıkları yere basiretle yani duygu ile çağrıldığını emri ilahi ile bildiriyor.

Cennet denilen yer hiç ekilmemiş, çırpıplak düzovadan ibarettir. Ne meyvalı bir ağacı, ne barınacak bir köşkü yoktur. Bu muvakkat hayata gözlerimizi kapadığımız vakit çağrıldığımız yere gideceğiz. Eğer Cennete girmek müyesser ise orada icab eden tesisât, götürdüğümüz bu malzeme ile kurulacaktır.

Bir melek koltuğumuza girip de buyurunuz makamınız burasıdır, diye bizi cennetin hazırlanmış herhangi bir köşküne oturtacak değildir.

Cennetin böyle olduğu gibi cehennemın cdunlarını, zincirlerini de yine sahibi buradan yüklenip, boynuna takıp götürecektir.

Hülasa cennetin mimarı; ilim ve marifet, cehenneminki de vehim ve cehalettir. Cehennemın zincirleri insanın kendi vehmi ile kendi manasında yarattığı bir takım kayıtlardır. O kayıtlar durdukça bu zincirlerin boyundan çıkacağı yoktur.

**Bağı çöz itlaka uç, kalma kafeslerde esir
Olma zincire mukayyet, mahşeri enzarda
Ke'si kâfuru bırak humhanei ebrarda
Aynı Kevserden gel iç meyhanei abrarda**

Fehim Tandıç

Kur'an'da bildirildiğine göre, cennetin sekiz, cehennemin de yedi kapısı vardır. Halbuki cehennem kesafet ve kesret ehline mahsusdur. Cennet ise letafet ve vahdet ehlinin durağıdır. Bu itibarla cehennemin kapıları cennetin kapılarından fazla olması icab eder. Çünkü, ehlinde kasreti şuhudu galip geldiği için oraya giren daha çoktur. Bundaki hikmet nedir? Malumdur ki cennet ve cehennem nisbi ve itibarıdır. Biraz evvel söylenildiği gibi birinin hasılı ilim, diğerinki cehildir. Türk'ün yüksek alimlerinden Mısri :

**Ger azabı ahiretten bulmak istersen halâs
Arif ol kim cehl odundan kopiser cümle azap**

Beyti ile bu hakikati güzel izah etmiştir. Onun için cennetin kapıları bir fazla olup sekiz olmuştur. Ve sekizincisi de ilim ve irfanıdır. Eğer insanda bu şühud tahakkuk ederse vehmin yarattığı yedi cehennem ilmi ve şühudi bir istihale geçirip o anda hemen cennet olur. O vakit bu şühud ile cennet sekiz olur, nitekim bu şühud ile Nemrudun narı İbrahim Aleyhisselâmin nur olmuştur. Eğer bu zevk, bu şühud olmazsa geriye kalan yedi cehennem olduğuna şüphe yoktur.

Bu cehennem ateşi nârı tabiattır. Bir kimse ona mahkûm olursa cehennem faaliyete gelip yalınlanır, insanı yakar. İlim ve Şühud ilavesiyle sekize çıkarılırsa bununla beraber yedi cehennem sekiz sennet olur. İşte cennet kapılarının bir fazlasıyla sekiz oluşunun cehennem kapılarının yedi kalışının ilmi sebebi budur.

İşte bu incelikleri tam bir yakın ile bize öğretenler Peygamberimizin "Alimler Nebilerin varisidir" dediği ilim ve fikir adamları olan velilerdir ki insanları vehmin, cehaletin boğucu kabuslarından kurtarıp ilmin, irfanın feyizli havasıyla teneffüs ettirir, nereden gelip nereye gideceğini bildirir. İlim ne demek olduğunu, Kur'an'ın insanlara ne dediğini bunlardan sorup anlamalı, Yoksa daha Peygamberimize Nübüvvet gelmeden aşağı yukarı 35-40 sene evvel vefat eden anasını, babasını iman etmeden öldükleri için cehennemde yaşıyor diye anıran davul kadar risaleler yapan şeytanın varislerinden değil.

Bu makule mahlûklara ülema demeden ise cennet, cehennem mültezimleri demek tam manasiyle yaraşır.

**Çıkar ağzından ateşler yakar Şeytanı mel'unu
Sanasın yedi Tamunun azabı kendi'dir vaiz.**

Mısrii Niyazi

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Abdülbâki Gölpınarlı : Melâmilik ve Melâmiler (İst. Üni. Türkiyat-Enstitüsü yayın. İst. Devlet Mat. 1931)
- Abdülbâki Gölpınarlı : Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, İst. 1983.
- Gası Ask : Nesto o Melamijama kod nas. Glasnik Isvz. br. 5. Sarajevo 1933 godine.
- Basagic Safvet - beg : Kratka aputa u prošlost Bosne i Herceq Sarajevo 1900, qadine.
- Basagic Safvet - beg : Bosnjaci i Hecegovci u Islamskoj - Knjizevnosti Sarajevo 1912.
- Basagic Safvet - beg : Znamemh Hevah, Bosnjari i Herceqouc u Turskoj, Carvini, Zagreb 1931.
- Efendic, F. : O Islamzaciji, "Gajret". Kalendar. 1947, Sarajevo 1940.
- Elezovic, G. : Turski Spomenici, Knj. I. Sv. 1 (1348-1520) SKA. Beograd 1940.
- Elezovic, G. : Derviski sedovi Muslimansue tekije u Skopljn. Prilozi za pron-cavauje, Muslim-anskog zivota Skoplge 1925.
- Hadzijahic Muhamed : Knjizevnost Bosanskih Hamzeviija "Zivot" 4.April.1968.
- Handzic Mehmed : Zikrin Glasnik IVZ. God III. Gr. 2. 193.
- Hartmann, R. : As-Sulami's Risalat ul Malamatiyya D. ISL. VIII (1918)
- Kadri Halimi : Derviski Redovi İnjihova Kulna Westa na Kosovu i Metohiji, II, Pristina 1957.
- Mehmed Ali Aynvi Bey : Hadzi Bayram Veli, İstanbul 1343.
- Palikruseva, Galaba : Derviskiot Red Halveti Vo Makedonija, Zbornik na Stipskiot naeoden n-uzej, Sv. I, 1958, STIF.
- Palikruseva, Galaba, et Krum : Les Tekkes en Macedonic.
- Towovski : aux XVIII. e et XIX. e siecle. Estrattodaghi Atti del Second. Cougresso internazionale ghiarte turca. Napoli 1965.
- Sharif, M. M., (ed) : A History of Muslim Philosop, 2. Vols Wiesbaden 1963.
- Shapolyo, Enver Behnan : Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul 1964.
- Gası Ask : Risale - Salihije ed Muhammed Nuri, A. Arabija. Islamska misao br. 7. 1985.
- Dzemaal Cehajic : Derviski Redovi u Jugoslovenskim - Zembama, Sarajevo 1986.
- Dzemaal Cehajic : Neke karakteristike ucenja - Dzalaluddina Rumija i nastanak derviskog Reda Mevleviija. POF. XXIV, 1974. Sarajevo.
- Dzemaal Cehajic : Dzelaluddin Rumi i Mevlevizam u Bosni i Oercegovini - XVII. IZRAZ, Sarajevo, 1973.
- Annemarie Schimemel : Molitva kod Mevlana dzelaluddin Rumija. Glasnig. VIS - a. u SFRJ. XLVIII/2 Sarajevo 1985.
- Fehim Tandaç : Öz Söz, Dir Bilgilerinin Özünden Söyler İst. 1944.
- Adem Handzic - Muhammed Hadzijahic : O Progonu Hamzeviija u Bosni 1573.
- Filipović Nedim : Prine Musa i sejh Bedreddin. Sar. 1971.
- Filipović Nedim : Tasavvuf - - Islamski Mishcizam POF. XXIV/1974, Sarajevo 1976.

**BİR İDDİAYA CEVAP: (YİNE GEL, YİNE GEL...)
RUBAİSİ MEVLÂNA'NINDIR...**

Dr. Mehmet ÖNDER

İstanbul'da yayımlanan (Tarih ve Toplum) Dergisinin Şubat 1987 tarihli sayısında (s: 96-99), Prof. Coşkun Üçok imzasıyla (Onaltı Türk Devleti) başlıklı bir makale yayınladı. Makalede, Cumhurbaşkanlığı forsundaki Onaltı Türk Devleti'ni temsil eden Onaltı yıldız ve onaltı ayrı Türk Bayrağı'nın tenkidi yapılmakta, aslında bu yıldızların Türk devletlerini simgelemeyeceği, tarihte Türklerin daha çok sayıda devlet kurdukları, bütün bu bilgilerin araştırılmadan (filân demiştir ki) anlayışı ile geçirildiği ifade edilmektedir. Makale de şu iddialara da yer verilmektedir :

(İşte, bu yüzyıllarca süren, "filân demiştir ki" yönetimi, bizde bir şey söylendi mi, onu irdelemeden, araştırmadan hemen kabul edip yineleme ve yapma alışkanlığının iyice yerleşmesine neden olmuştur. Örneğin, ne zaman, nerede, ne vesileyle olursa olsun, gazetede, radyoda, televizyonda Mevlâna Celâleddin Rûmî'den söz edilse hemen "Gel, gel, ne olursan ol gel/İster atesperest, ister hıristiyan..." ile söz başlanmaktadır. Acaba bu dizeleri ilk ortaya atan, onları Mevlâna'nın hangi yapıtında görmüştür? Dünyaca tanınan bu büyük şair ve mutasavvıfın bir büyük anlamlı sözü yok mudur ki, kendinden yaklaşık 200 yıl önce yaşamış (ölm: 1049) olan İranlı Dâi-Şair Ebu Sa'id bin Ebi'l-Hayr'ın dizelerini Mevlâna'ya malederek söyleyip durmaktayız, anlaşılır şey değildir!...)

Makalede, Mevlâna'nın değil de, Ebu Sâid bin Ebi'l-Hayr'a ait olduğu iddia edilen rubâi'nin farsça aslı, bilindiği gibi şöyledir :

Bâz â bâz â her onçi hesti bâz â
Ger kâfer-u gebr-u bût-peresti bâz â
In dergeh-i mâ dergeh-i novmidî nist
Sad bar eger tövbe şikesti bâz â

Rubâiyi mısra mısra şu şekilde türkçeleştirebiliriz :

**Yine gel, yine gel, her ne olursa ol, yine gel,
Kâfir, Mecusî, putperest olsan da yine gel,
Bizim dergâhımız umutsuzluk dergâhı değildir,
Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel.**

Acaba bu rubâî gerçekte kimindir.

Şüphesiz, ilk önce kim söylemiş ve ilk önce kimin eserinde görülmüşse onundur. Bu da Mevlâna Celâleddin'dir.

Söyle ki, Mevlâna'nın gazellerini içine alan ve 21 bahir, yani bölümden ibaret olan Divân-ı Kebir'in son bölümü rubâilerine ayrılmıştır. Bu rubâilerin sayısı, Mevlâna üzerine araştırmaları ile tanıyan Prof. Bediuzzaman Furuzanfer'e göre (bak. Mevlâna Celâleddin, Külliyyat-ı Şems ya Divân-ı Kebir, cüz: 8, Tahran 1342 Hş.) 1983 adettir. Yine tanınmış Mevlâna araştırmacılarından Abdülbâkî Gölpinarlı'ya göre (Bak. Mevlâna Celâleddin. Rubâiler, İstanbul, 1964) 1795 adettir. Mevlâna'nın vefatından sonra çeşitli yıllarda "istinsah" edilen Divân-ı Kebir'lerde rubâî sayısı azalıp çoğalmakta, bazan da Mevlâna'nın rubâilerinden (müntehâbat) adıyla seçmeler yapılmaktadır. Divân edebiyatı uzmanları bilirler ki, özellikle farsça rubâî söyleyen şairlerin rubâileri arasına, sonradan başka bir şairin rubâisi girebilmekte, rubâilerde onu yazanın mahlası bulunmadığı için karışan bu rubâileri ayırmak çoğu zaman güç olmaktadır. Şu hale göre, yukarıda da dediğimiz gibi, bir rubâî, onu ilk yazanın, ilk söyleyenindir.

(Bâz â bâz â...) diye başlayan bahis konusu rubâinin Mevlâna'dan 150 yıl önce yaşayan Ömer Hayyam'a (ölm. 1123) ait olduğunu söyleyen çıkmış, fakat rubâileri çok meşhur olan Hayyam'ın gerçek rubâileri arasında bu rubâîye rastlayan olmamıştır. Şair Ziya Paşa, Türk, Fars, Arap şairlerinden seçmeleri içine alan Harabat adlı eserinde (s: 242. İstanbul, 1322), bu rubâî'nin Afdal-i Kâşi (Kâşânî)ye ait olduğunu kaydetmiş ise de kaynak gösterememiştir. Onüçüncü Yüzyıl yaşayan ve Mevlâna'nın çağdaşı olan İrân şairi Baba Afdaladdin Muhammed Kâşânî'nin rubâilerine ait en eski yazma, İstanbul'da Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Son yıllarda Tahran'da yayınlanan (Musannafat-ı Afdalud-din Muhammedi'i Marakiy-yi Kâşânî, c: 2, Tahran 1331-1337 Hş.) adlı eserdeki rubâiler arasında (bâz â bâz â...) rubâisi bulunmamaktadır. Demek ki, Ziya Paşa, bir duyguya dayanarak yanlış teşhis koymuştur. Bu rubâî, yine bazılarının ceffel kalem iddia ettikleri gibi Hâzif-ı Şirâzî (ölm. 1390) nin de değildir. Yazma ve basma hiç bir Hâfız divânında görülmemiştir.

Gelelim, sayın Çoşkun Üçok'un birçok gazetelerde de sansasyon haber niteliğinde de yer alan ifadelerine. Sayın Üçok (bâz â bâz â...) rubâisinin Ebu Said bin Ebi'l-Hayr'a ait olduğunu kesin bir dille iddia etmektedir.

İrânlı Ebu Said Fadlullah bin Ebi'l-Hayr, 967'de Horasan'ın Mehane şehrinde doğmuş, 82 yaşındayken 1049 yılında yine bu şehirde ölmüş, rind-meşrep mutasavvif bir şairdir. Rubâiler de yazmıştır. Tanınmış orientalist Prof. Reynold Nicholson'un ifadesine göre, Ebu Said'e izafe edilen birçok rubâinin bu şaire aidiyetinden şüphe etmek lâzımdır. (Nicholson, Ebu Said maddesi, İslâm Ansiklopedisi, c. 4, s: 47, Ank. 1945). Ebu Said'in kendisine ait en doğru 92 rubâisi, tanınmış orientalist Prof. Hermann Ethe tarafından Almancaya da çevrilerek yayınlanmıştır. (bak. Die Rubais des Abu Sa'id bin Abuhhair, München, 1875)

Bu rubâiler arasında (bâz â bâz â...) rubâisi bulunmadığına göre, Ebu Said'e bir başkası tarafından mal edilmesi, her zaman şüphe ile karşılanacaktır. Oysa rübâi Mevlâna'nın yazma en eski Divân-ı Kebir nüshalarında açık-seçik yer almaktadır. Bu yazma nüshaların birisi de Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesinde (2106) numarada kayıtlı Divân-ı Kebir'dir. Cildi, kâğıdı ve yazısı bakımından 15. yüzyılda yazıldığı anlaşılan bu Divân-ı Kebir, 266 yaprak (532 sayfa)dır. İçerisinde Mevlâna'nın 556 şiiri (6770 beyit) ve 208 rubâisi kayıtlıdır. Bu rubâiler (bâz â bâz â...) rubâisi ile tamamlanmaktadır. (bak. Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu, c. 2, s: 165, Ankara 1971).

Aynı rubâi, Mesnevi şarihi Rusuhi İsmail Ankaravî (ölm...)nin Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi yazmaları arasında 2167 numarada kayıtlı (Minhac'al-fukara) adlı eserinin kapak sayfasında iki şekilde yazılıdır. Birincisinde rubâi olduğu gibi yazılmış, ikincisinde mısralar yer değiştirilerek (Ger kâfir-u gebr-u but-peresti bâz â...) mısra'ı da (Ger kâfir-u ger sanem-peresti bâz â...) olmuştur. Kitap 1158 Muharrem (1745 Şubat) tarihinde Mevlevî Derviş Mehmed Ali eliyle yazılmıştır.

Mevlâna'ya ait olduğu şüphe götürmez bir gerçek olan bu rubâi, ayrıca hattat şair Nazıfzade Hamit tarafından güzel bir talikle yazılmış ve Mevlâna Türbesine asılmıştır. Yine rübâi daha değişik bir ifade ile türkçeye manzum olarak şu şekilde çevrilmiş ve levha halinde yazılmıştır :

Gelsün, varlık namına ne varsa gelsün
Kâfiri, putperesti, Mecusi'si gelsün
Yoktur bizim dergâhımızda novmidi
Yüz kere tövbe edüb tövbesin bozan gelsün.

Rubâi'nin ifade mânâ, çeşitli ifadelerle yorumlanmış olmakla birlikte, Mevlâna'nın bir tasavvuf neş'esi içinde buna benzer rubâi ve gazelleri vardır. Esasen tasavvuf ve tahrikat neş'esi mevlevî şairlerini zaman zaman bu tür anlamlar taşıyan beyitler, mısralar yazdırmıştır. Güşen-i Esrar adlı tasavvufî eserin sahibi ve mevlevî şairi İbrahim Şâhîdi (ölm. 1550)nin farsça şu beyti bunun bir örneğidir:

“Her ki hâned gû biyâ hær ki hâhed gû bürev”
“Perde dar-ü hâcib-ü derban der in dergâh nist”

Bu beytin türkçesi şöyledir: (Kim isterse de ki, gel! Kim isterse de ki git! Bu dergâhın perdedarı, hacibi ve kapıcısı yoktur). (Bak: M.C. Duru, Mevlevî, s: 126, İstanbul, 1952)

Son olarak rahmetli üstad Abdülbâki Gölpınarlı, en eski Divân-ı Kebir nüshalarını karşılaştırarak Mevlâna'nın kendisine ait 1765 rübâisini tesbit ederek türkçeye çevirmiş, bunları (Mevlâna Celâleddin Rubâiler, İstanbul, 1964) adı ile yayımlanmıştır. Alfabetik kafiye esasına göre sıralanan bu rübâilerin (A) harfinin 69 sayılı rübâisi (bâz â bâz â...) rübâisidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, son yıllarda çok sık söylenen, okunan ve yazılan (Yine gel, yine gel, her ne olursan yine gel...) diye türkçeleştirilen rubâi, en eski Mevlâna divanlarında yazılı olduğu gibi Mevlâna'ya aittir. Bu rubâi'nin Mevlâna'ya ait olmadığını söylemek için, rubâiyi Mevlâna'dan önce, en azından Mevlâna çağından yazılmış bir başka şairin divanında somut olarak göstermek lâzım... Bu şimdiye kadar mümkün olmadığına göre, Mevlâna'ya ait bir rubâiyi, (şair, Mevlâna'dan önce veya Mevlâna çağında yaşamışta olsa) bir başkasına mal etmek doğru değildir.

“THE QUATRIAN” YİNE GEL, YİNE GEL
“BELONGS TO MEVLÂNÂ”

With the copy of “Tarih ve Toplum” magazine dated February 1987. A university Educational Staff claimed that the well-known quatrain beginning with “bâz â, bâz â” (yine gel, yine gel) doesn't belong to Mevlânâ but to an Iranian poet Ebu Sa'id Bin Ebi'l Hayr

and is included in his divan. There had been such claims before and I answered some of them with the articles published in "Tercüman" (a daily paper) and "Çağrı" magazines in 1976 and convinced with absolute evidence that the quatrain in question belongs to Mevlâna. It seems that owner of the latest articles hasn't read any of my articles and says "Whenever and wherever Mevlânâ is mentioned, he is remembered with this quatrain but it is in nowhere in his works, instead the quatrain has been taken from the Iranian poet Ebu Said bin Ebi'l Hayr". So, the same thing has been the subject matter again with certain expressions and claims and this claim has even been reported in daily papers. Many Mevlânâ admirers and readers have asked the righteousness of the claim. The aim of this paper is to reply the above mentioned claim with documents in detail.

LA BIBLIOGRAPHIE ITALIENNE SUR MEVLÂNA

Prof. Dr. Gabriel Mandel Khân al-Afghâni

Il y a des artistes, des penseurs, qui honorent le pays dont ils font partie. Mais certains d'entre eux sont d'une telle envergure qu'ils honorent l'humanité toute entière. Les noms de ces personnes sont sur les lèvres de tous les intellectuels de quelque lieu ou de quelque période que ce soient, et ils font partie du bagage inaliénable de leur formation culturelle. Il est donc nécessaire que ceux-ci disposent d'instruments valables pour étendre leur connaissance des oeuvres et de la pensée de ces pôles de lumière. En effet, plus les intellectuels d'un pays se prodigueront dans l'illustration de ces oeuvres-là, ainsi qu'à leur divulgation dans la langue de leur pays, et plus ce pays lui-même se révélera civilisé.

Gialal al-Dyn Rûmy, comparable en Occident seulement à Dante, à Milton- à Goethe, a été étudié de façon exhaustive en Angleterre, en France, en Allemagne, en Hollande et dans l'Espagne aujourd'hui si attentive aux valeurs de l'Islâm. Je veux rappeler notamment les traductions magistrales de Micholson et d'Eva de Vitray Mayerovitch, que j'estime beaucoup.

Et en Italie? La bibliographie sur Mevlâna apparaît très réduite. Elle se compose en tout et pour tout :

1) d'un recueil d'une cinquantaine de poèmes et douze quatrains (Gialal ad-Din Rûmi : Poesie mistiche, a cura di A. Bausani. B.U.R., Milano 1980);

2) de cinq poèmes dans une anthologie (MORENO, Martino Mario : Antologia della mistica arabo-persiana. Laterza, Bari 1951); et de quelques autres menus aperçus.

D'autre part il a fallu attendre en Italie l'année 1977 pour disposer d'un ouvrage sur le Soufisme rédigé par un auteur italien (MANDEL, Gabriele : Il Sufismo, vertice della piramide esoterica.

Sugar Co, Milano 1977), exemple demeuré jusqu'à nos jours unique.

Cet état de fait est probablement dû à accepter les valeurs de l'Is-lâm dans un pays qui, surtout à cause de la présence du Vatican, montre depuis longtemps déjà et en certains endroits une méfiance certaine vis-à-vis de l'Is-lâm. Ceci va d'ailleurs de par avec l'incon-cevable pénurie de bibliographie italienne à l'égard d'un autre per-sonnage, partie intégrante de l'histoire universelle, et qui est l'un de ses plus éminents représentants : Kemal Paşa Atatürk.

Mevlâna, dans l'ensemble de ses oeuvres, nous apprend à dépasser les préjugé limitatifs, le conditionnement restrictif, le chantage moral, ainsi que tout sentiment négatif qui, acidement, sème dans les consciences d'ici-bas l'imposition formelle d'une idéologie-Politi-que ou religieuse-qui ne soit point à une dimension humaine valable pour l'humanité toute entière.

De l'ensemble de ses oeuvres sourd en effet un enseignement valable pour toute l'humanité, tout comme il se révèle idoine à l'évolu-tion harmonieuse du simple individu. Hasan Hâlet Çelebi a su par-faitement l'exprimer en quelques mots : "Son couvent /...../ fut durant des siècles le refuge des esprits libres contre le fanatisme dévastateur des dogmatistes et de plus il protégeait la littérature et la musique".

Ceci est valable encore aujourd'hui, et ce sens oecuménique d'une fraternité universelle guidée par la compréhension, par la cul-ture, est fort bien illustré par ses vers.

Une telle conception, cependant, peut faire ombrage à des modè-les de pouvoir prévaricateur, tant religieux que politiques, qui ont ce besoin vital d'un obscurantisme qui nie la connaissance et la dif-fusion des informations culturelles, ce qui est bien spécifique de cer-tains milieux italiens (pas de tous, par bonheur). En Italie, à coté d'éminents chercheurs comme, au premier chef, Anna Masala, mais également cette succession qui va de Michele Amari jusqu'à Fran-cesco Gabieli en passant par l'ISMEO, existent des résistances, des oppositions, des impositions qui visent à empêcher la connaissance de la civilisation islamique, oppositions auxquelles s'ajoutent des associations italiennes d'intégristes musulmans.

La faible connaissance du Mevlâna en Italie est aussi à attribuer à une telle situation. Toutefois il faut dire que les conférences et les expositions que j'organise à Milan pour faire connaître la Turquie intéressent beaucoup les gens, qui sont restés jusqu'à présent sans informations sûres, et qui en demandent avec impressement.

Mais venons-en à l'examen des deux livres mentionnés plus haut.

Alessandro Bausani- très connu savant de la langue arabe et de la culture islamique- se base essentiellement sur la traduction en anglais réalisée par Nicholson (Leiden 1925-1937), ce splendide monument en huit volumes, véritable hommage à la figure du Mevlâna. Ceci dit, l'auteur ne suit même pas cette traduction. Il attribue surtout des titres aux cinquante poèmes choisis et publiés, ce qui en vérité, est arbitraire : personne, même pas Mevlâna ne l'a jamais fait; ensuite il en altère les termes en maintes occasions, modifie l'ordre des vers, en supprime certains dans le corps du poème; et, comme lui-même le reconnaît, il ajoute des mots afin de consentir au lecteur une consultation plus aisée, certe, mais non scientifique; ainsi en va-t-il pour "La table et le calame" qui est traduit par "la table de jaspé et le calame de Dieu"; quant aux vers "L'homme de Dieu est au delà du sacrilège et de la religion; pour l'homme de Dieu juste et injuste son semblables", ils deviennent : "L'homme de dieu est au delà de la Foi et de la non-Foi; l'homme de Dieu est au delà du mal et du bien".

Or : religion et Foi sont fort différents; "juste" et "injuste" n'ont pas la même valeur que "mal" et "bien". Le dystique "Si mon corps était moins exigeant, il créerait moins d'obstacles à mon coeur, il serait devenu soumis, il ne faudrait pas tant de paroles" est ainsi rendu : "Si mon corps pourdissait moins de tromperies, tourmentait moins mon coeur tel un prédateur, ce serait là un moyen pour mettre fin à tant de paroles". La divergence encore une fois est évidente, et se poursuit pendant une bonne partie du recueil italien, dans un style surchargé, retors, lourd, qui détourne de la lecture comme de la compréhension du message.

Et comme si ceci ne suffisait pas, le livre débute avec deux poèmes (gazel) que l'on trouve habituellement placés en fin d'un ouvrage dans les éditions érudites, car ils n'apparaissent pas dans les recueils traditionnels, et que sont pour cela considérés comme douteux malgré leur grande qualité. Sur ces derniers, je voudrais ajouter quelques mots. Car, malgré les perplexités qu'ils provoquent, ils doivent à mon avis être acceptés comme étant les poèmes autographes du Mevlâna, si l'on veut bien tenir compte des considérations suivantes :

Après l'affaire d'alHallaj l'ouverture et l'oecuménisme des soufis s'était révélé périlleuse. Les intégristes de l'époque -avec leur res-

triction mentale- imposaient aux soufis un comportement plus prudent. C'est pour cette raison que certains poèmes du Mevlâna parmi les plus progressistes et évolués furent passés sous silence, les soustrayant ainsi à la directe paternité du Maître; et voilà pourquoi ces poèmes plus oecuméniques ont été considérés comme d'attribution incertaine au cours des siècles. Mais tout ceci n'est pas spécifié dans le texte de Bausani, comme d'ailleurs ne sont pas spécifiées les significations profondes et authentiques de la pensée Soufi.

D'une valeur différente se révèle l'autre ouvrage qui nous fait connaître une partie de l'oeuvre du Mevlâna. Je veux parler de l'Antologia della mistica arabo-persiana, introduite et choisie par Martino Mario Moreno et publiée par Guiseppe Laterza à Bari, en 1951. De la page 63 à la page 89, à la suite d'une très brève introduction consacrée au poète (un texte de 19 lignes), il nous donne des fragments du Mesnevi. De manière générale l'auteur suit la traduction de Nicholson de 1848. L'altération est évidente, mais elle est ouvertement proclamée (et même le style apparaît liée à des formes littéraires vieillies, d'une culture provinciale associée à la pensée de Benedetto Croce; de cet ensemble émerge avec une certaine fidélité l'esprit du Mevlâna, si bien qu'en le lisant, le dilettante peut en retirer une information correcte, mais cependant trop brève.

Je tiens enfin à dire que pour donner témoignage d'une réalité dans laquelle se trouve la connaissance du Mevlâna en Italie, mon exposé se trouve contraint de sacrifier des thèmes bien plus brillants, et qui m'auraient été bien plus chers, philologiquement et philosophiquement.

Telle apparaît donc la situation bibliographique du Mevlâna en Italie. Mais permettez-moi de partir de ce fait et de profiter de l'occasion qui m'est donnée, pour exprimer une autre idée. Bien que possédant une stature de pays occidental, la Turquie jouit de sa propre culture séculière; une grande culture qui a fait grande la civilisation islamique et dans laquelle est bien insérée la figure du Mevlâna. La valeur de la Turquie réside aussi dans le fait qu'elle renoue les liens avec sa civilisation islamique, la poursuit dans une interprétation moderne, en développe les valeurs. Et tout ceci est important.

Pour tous ces motifs l'Université Islamique de Bari entreprend la publication des oeuvres des maîtres soufis pour les faire bien connaître et la première de ces oeuvres est consacrée justement au Rubailer du Mevlâna.

Et je termine par ces mots, mèmes de Celal alDayn Rûmy (in : Fyhi, mâ fyhi chapitre 44, ed Gölpinarlı pag. 143) : Herkes, kendi yerinde oynar, nerdeyse oraya göre lâf eder. Ku'an, iki yüzlü bir ipek kumaştır; ikmisi bu yüzden faydalanır, kimisi o yüzden. Her ikisi de doğrudur. Çünkü Ulu Tanrı iki bölüğün de ondan faydalanmasını diler.

İTLYANCA'DA MEVLÂNÂ BİBLİYOGRAFYASI

Öyle sanatçılar, öyle düşünürler vardır ki ait oldukları ülkeleri şerefendirirler. Ancak bunlar arasında bazılarının düşünce yelpazesi o derece cihanşümuldür ki bütün insanlığı şerefendirirler. İşte Mevlânâ böyle biri : Farsça yazılmış Türk şiirinin temsilcisi Mevlânâ, İslâm dünyasını şiir yoluyla Allah'a bağlayan Mevlânâ, gerçek sanatın özü Mevlânâ işte böyle bir şahsiyettir. Böyle cihanşümul şahsiyetler, her yerde ve her devirde entellektüel çevrelerin ağız tadlarıdır; ve entellektüel kişilerin yetişmesinde vaz geçilmesi imkansız baş referanslardır. Bu nedenle, insanlık aleminin düşünce kutupları bu cihanşümul şahsiyetlerle ilgili düşünce ve eserlerin varlığının duyurulması bakımından entellektüel kişilerin bazı önemli vasıtalara sahip olması bir zarurettir. Bu bakımdan bir ülkenin bilim adamları bu tür eserleri yüceltikleri ve bunları kendi dillerinde ortaya çıkarıp anlaşılır hale getirdikleri ölçüde, bu ülke o derecede medenî bir ülke demektir.

Sadece Dante ile, Goethe ile, Milton ile mukayese edilebilen Celaleddin-i Rumi -bugün islâmî değerlere açık kabul edilen- İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da, Hollanda'da, İspanya'da birçok araştırmalara konu olmuştur. Acaba bu tür araştırmalar İtalya'da ne durumdadır? *İtalyanca'da Mevlânâ Bibliyografyası* son derece ihmal edilmiştir. Böyle bir bibliyografyayı şu şekilde sıralayabiliriz :

1 — A. Bausani'nin yaptığı *Celaleddin Rumi : Poesie Mistiche* (B. U. R., Milano, 1980 50 Odes ve 12 Dörtlük'den oluşan bir şiir derlemesi. Şiirlerin seçimi ve tercümelemleri ile ilgili bir de inceleme ihtiva eden bu derleme bende büyük şüpheler yol açtı.

2 — Moreno, Martine Mario'nun *Antologia della Mistica Arabo-Persiana* (Laterza, Bari, 1951) adlı antolojik eserinde sadece 5 şiir söz konusu edilir.

3 — Ayrıca bunların dışında zikredilemeyecek kadar önemsiz çalışmalar.

Ancak 1977 yılında tasavvuf (soufisme) felsefesi ile ilgili İtalyanca bir eser verilebildi: Gabriel Mandel'in **Il Suffismo Vertica della Piramida Esoterica** (Sugar Co, Milano) adlı eserinde Mevlânâ için ayrı bir bölüm açılmıştır. Bu konuda bugün tek örnek durumundadır. Özellikle Vatikan'ın bulunduğu bir ülkede islâmî değerlerin karşılaştığı engeller ve önyargılar, bütün bunlar için muhtemel sebep olarak gösterilebilir. Ancak bunlara rağmen bugün, islâm medeniyetine karşı geniş çapta yeni bir ilgi duyulmaktadır.

Ayrıca üniversal tarihe mal olmuş ve insanlık tarihinin en büyük temsilcilerinden biri olan Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili olarak da İtalyanca'daki bibliyografya kısırlığı anlaşılır gibi değildir.

THE BIBLIOGRAPHY OF MEVLÂNÂ IN ITALIAN

There are such men of art and thinkers that honour the country they come from. But only some of them have world-wide span of thought that honour all the human kind. Mevlânâ is someone like that; He is the representative of Turkish poetry written in Persian; he is the man who connects the Islamic world to the God with poetry; Mevlânâ the essence of real art is such a great person. These world-wide persons are the full enjoyment of intellectual environment in every period and place and then they are the most important references that cannot be neglected in maturing of the intellectuals. Just for getting aware the existence of thoughts and works about these world-wide characters, it is necessary for the intellectuals to have some important means. As long as the scholars of a country exalt these kind of works, and make them comprehensible in their own languages, then this country will be so civilized.

Jalaladdi Rumi, who can be compared only with Dante, Goethe and Milton became the subject matter of several researchers in the countries such as England, France, Germany, Spain and in Holland - the countries which are accepted to be open to the Islamic values. And what about these kind of researchers in Italian? The bibliography of Mevlânâ has been long neglected in Italian. And such a bibliography is as follows:

1 — Celalëddin Rumi: Poesie mistiche (B. U. R. Milano 1980) a collection of poetry which consists of 50 Odes and 12 quatrains. This collection which also contains an analysis of the selection of the poems and their translations made me suspect.

2 — The work of Moreno, Martiona Mario called *Antologia della mistica arabo persiana* mentions only five poems.

3 — In addition to these, there are some other unimportant works which do not worth mentioning.

In 1977, however, a work about sufism in Italian was published. In Mandel's work which is called *Il Sufismo Vertice Della Piramide Esoterica* (Sugar Co, Milano) a special part has been devoted to Mevlânâ. Today it is the only example on this subject. Especially in the country where Vatican dominates, the difficulties and prejudices the Islamic values face can be shown as the probable reasons for all these. In spite of all these, today there is a new interest in Islamic culture on a large scale.

Also the scarcity of the bibliography in Italian about Kemal Atatürk, who is a universal character, and one of the greatest representatives of the history human kind is not understandable.

-
- (1) Isa-begin bütün bu vakf ettiği mallar, vak-namesinde ayrı ayrı zikr edilmiştir ki : Miljacka nehri üzerinde değirmenler, bir mezra, dükkanlar, bostan, bağlar, Hleb selište, Vrti, Selişte ve Podine denilen tarlalar, Podine kurbunda bir mezra, Yonculuk atik, Zagornica, Mecuputnica, Nizputnica, Bilavica adlarını taşıyan eraziler, Koşeva çayı üzerinde değirmen, bu çay yanında iki mezra, Bolna köyünde değirmen, bu değirmen altında bir ve üstünde iki mezra, Vsoko nahiyesinde Zeljeznica (bugün Fojnica) nehrinde değirmenler, Lyubogošte Köyü yanında Luka denilen mezra, orman arkasında Brus denilen mezra, zindan yakınında erazi vakıf mallarıdır. Bu toponimlerin bazıları Türk adlarını, bazıları da Bosna halk adlarını taşır. Bak : Vakıfname iz BiH (XV i XVI vijek, Sarajevo 1985, izd. Orijentalni institut, s. 9-25; Mehmed Mujezinović, *Musafirhane i tekija Isabega Is-hakovica u Sarajevo, Nase starine, Godisnjak Zavoda za saztitu spomenika kulture Sh. Bosne i Hercegovine, III, s. 245-252*)
 - (2) Söz konusu bu tekke 1957 senesine kadar mevcüd idi. Sarajevo yeni şehir planı uygulamaları sırasında yıkıldı. Meşhur Yugoslav romancı Mehmed (Meşa) Selimović yazdığı *Derviş i smrt* (Derviş ve ölüm) adlı romanında bu tekkenin hatırasını diriltti, gelecek için sakladı, çünkü romandaki olay bu tekkenin civarında vetekkede geçer. Evliya Çelebi de 1659'da gördüğü bu tekkeyi mükemmel sûrette tasvir etmiştir. Onun Şeyhinin de büyük müşmiler bir âlim olduğunu ve naybaşısı Mustafa'nın da hattat olduğunu da belirtir. (Mehmed Mujezinović, yukarıda adı geçen makale).
 - (3) Basagic, *Bosajnci i Hercegovci u Islamskoj Knjizevnosti*, Sarajevo 1968, s. 107.

MEVLÂNÂ VE ORUÇ AYI

Dr. Müjân CUNBUR

Şair ve düşünürlerimiz tarafından İslâmın temel inançları ve ibadetler, işlenen konu gereği Türk edebiyatına mal edilmişlerdir.

“Abdestimiz namazımız, doğruluktur taatimiz”

diyen Yunus gibi Hz. Mevlânâ da eserlerinde bütün ibadetlere, bil-hassa namaza ve özellikle de oruca geniş yer ve büyük değer vermiştir. Onun eserlerini her okuyuş ve tarayışında oruçla ilgili beyit ve şiirleri dikkatimi çekmiştir. Yunus’un namaza olan ilgisine mukabil Mevlânâ’nın oruca olağanüstü bağlılığı üzerinde durulacak bir konuydu.

Yüzyıllara eserleri ve kişiliğiyle hâkim olan bu Büyük İnsanın bu kimliğe ulaşmasında orucun insana kazandırdığı nitelik ve değerlerin önemli bir rolü vardı. Bu da düşünülecek bir husustu.

I. Miletlerarası Mevlâna Kongresi’nin Ramazana rastlayışı da Mevlâna’nın oruç ve oruç ayı hakkındaki görüş ve düşüncelerinin bir bildiriyle ele alınmasına sebep olmuştur.

Konuya girererken belirtilmesi gereken bir husus, Mevlâna’ya göre orucun, ibadetlerin en büyüğü sayılmasıdır. Onun Divan-ı Kebir’inde “rûze” ve “sıyam” redifli şiirler vardır. Ayrıca Mesnevi’de ve yine Divan-ı Kebir’de oruçla ilgili pekçok beyit bulunmaktadır. Büyük düşünür bu şiir ve beyitlerde orucu bütün özellikleri, insana sağladığı büyük manevî kazançlarla ele alır ve “Mah-ı Rûze”yi yani Oruç Ayı’nı başlangıcından bayrama kadar arada çeşitli geleneklere de dokunarak anlatır. Ayrıca ve özellikle Kadir Gecesi’nin değerlendirmesini yapar.

“Fihî Mafih”ten bildirildiğine göre, oruç insanı bütün zevklerin ve güzelliklerin kaynağı olan varlıktaki yokluğa götürür. Orucun dayanağı sabırdır. Tanrı da sabredenlerle beraberdir. Mevlâna’nın bu görüşünün dayanağı, Bakara Suresindeki :

“Sizi korkuya, açlığa yakalatırız. Sabredenleri müjdele ve açlığa sabrenleri güzel sevab ile müjdele” mealindeki 155. âyettir.

Oruç, Mevlâna’ya göre nefsi yenmek için en önemli silahtır ve nefsi yendikten sonra ulaşılan bir manevî haz kaynağıdır.

Tasavvuf kaynaklarından “Risale-i Kuşeyriyye” de bu hususta şu bilgi verilmektedir :

“Açlık sufilerin vasıflarından ve mücahedenin esaslarından biridir. Zira sülûk erbabı, açlık ve yemekten sakınmak itiyadına derece derece ulaştı ve açlıkta hikmet kaynaklarını buldular.”

Yine bu eserde onbeş günde bir yemek yiyen, ramazan bitinceye kadar yemek yemeyen, her akşam iftarını sadece su ile yapanlar anlatılır.

Mevlâna’nın şiirlerinde konunun ele alınışına gelince, üç aylardan bahsettiği bir şiirinde Ramazanın gelişi ile ilgili şu iki beyit vardır :

“Oruç kadehi geldi, bu işareti inkâr edenin şarapsız neşeyi görmesi için bütün kadehleri kırdı.

Ramazan ayı geldi, ağzı mühürleme zamanıdır, dudaktaki lezzeti göstermek için oruçla dudakları mühürledi” (D. K. Konya nüs. C. I, S. 98)

Mevlâna ilk beyitte bir takım semboller kullanmıştır. İşret Tanrı yolunda yürüyüş ve yaşayış, şarap ilâhî aşk anlamına gelmektedir. Oruçla ilâhî neşenin kazanıldığı anlatılmaktadır.

بارك بار آمد ماه روزه
رفت خوسه بارای همراه روزه

beytiyle başlayan gazel bir Ramazan tebrikidir. Mevlâna “Kutlu olsun oruç ayı geldi. Ey Orucun yoldaşı senin de yolun hoş olsun” diye söze girer. Orucun yeni ayını görebilmek için çatıya çıkmıştır. Hilâle baktığını, başından külâhının düştüğünü ve o oruç şahında başının mest olduğunu anlatır ve seslenir :

“Müslümanlar! Başım o gündenberi sarhoştur. Orucun yeri, devleti bahtı ve ikbali ne güzeldir.”

Sonra Türk'le çadır münasebetinden yararlanarak, Ramazan hilâlini, kara çadıra giren ay yüzlü bir Türk'e benzeri ve

"Bu ayın dışında bir ay gizlidir. Tıpkı bir Türk'ün oruç çadırında gizlenmesi gibi.." der.

Orucu harman yerine benzeten Mevlâna bu güzel ayın bir yol gösterici olduğunu, eğer onun yüzü atlas gibi sararmışsa, bunun oruç dibasından bir elbise giymesinden ileri geldiğini, bu ayda duaların müstecab olduğunu anlatır. Oruç kuyusunda sabreden kişiyi Mısır Melikinin yani Tanrı'nın Yusuf gibi seveceğini müjdelere. Gazel şu iki beyitle biter :

"Ey söz, sahurunu az yap ve sus, oruç kendi orucundan ağâh oldu.

Ey Tebriz'in gururu, dinin Güneşi gel, sen oruç ordusunun baş komutanısın"

من کلمة انزلها بنينا
من نهارك يا ربنا

beytiyle başlayan gazel de bir Oruç ayı müjdesidir. Bu gazel (Konya nüs. c. I, s. 88-89) Mevlâna'nın bir buyruğu ile başlar ve devam eder :

"Ekmekten ağzını yum, şekerle benzeyen oruç geldi. Yiyip içmenin hünerini gördün, şimdi de orucun hünerini seyret.

İki yüz ülkenin padişahı olan oruç senin başına konmuş bir taçtır. Çabuk belini bağla, çünkü oruç kemeri geldi.

Şu siccin gibi aşağılık dünyada, illiyine, Tanrının yüceliklerine kânat aç ve hemen orucun bakışından Allah'ı gören görüşü al.

Ey saygıdeğer gümüş, bu sayılı günlerin ocağında, oruç kıvılcımları içinde hizmet seni ateş yapar, yani eritip saf hale getirir.

Meryem'in İsa'sına oruç Zemzem suyu oldu ve O oruç yolculuğu sayesinde dördüncü kat göğe erişti.

Nerde kuşların kanat çırpışları ve nerde meleklerin kanatları? Kuşlarınkı yem kanadadır, meleklerinki ise oruç kanadı...

Orucun zararı varsa, yüz türlü de hüneri var, oruçlu başın sevdası bir başka sevdadır.

Bu oruç bir güzel gibi çarşaf içinde gizlenmiştir. O çadırdan geç de oruç ne imiş gör.

Boynunu inceltir, ama ölümden de emin eder. Mide dolgunluğu yemeğin eseridir, sarhoşluksa orucun eseri.

Ey efendi! otuz gün bu denizde bir baştan öte uca, öte uçtan bu başa yüzersin de, sonunda oruç incisine yani inci gibi sevaba ulaşırsın.

Oruç kalkanı önünde Şeytan'ın bütün düzenleri, hileleri, tezvirleri ve okları kırıldı.

Oruç şerefiyle, kudretiyle senden sana bir güzelce "Söz kapısını bağla, oruç kapısını aç" der.

Ey Tebrizli Tanrı Şems'i, sen hem sabırsın, hem perhiz; hem şeker saçan bayramsın, hem orucun şerefi ve kudretisin."

Mevlâna bu parçasında orucun, müminlere kazandıracığı manevi haz ve zevkleri, Hak katında sağlayacağı itibarı anlatır ve orucu değerlendirir. Yine bir başka gazelinde Ramazanın gelişini, insanlara kazandırdıklarını şöyle müjdeler :

«Ramazan geldi, fakat bayram bizimle birlikte; kilit geldi, fakat anahtar bizde.

Oruç ağzı bağladı, gönül gözünü açtı, gözün gördüğü o nur bizimle birlikte.

Oruçla cavnı da, gönlü de temizledik; pislik bizimle birlikte ama çoktan arındı, gitti.

Oruç tutmak zahmetlidir ama, görünmeyen gönül definesi bizimle birlikte.

Ramazan gönüller hizmetine geldi, fakat gönlü yaratan bizimle birlikte." (Konya nüsh. C. II, s. 5)

Bu coşkun şiirde Mevlâna, Oruç Ayında Cenab-ı Hakk'ın kullarla birlikte olduğunu böylesine açıklıkla dile getirir.

فمن... لم يلبس بالظان
فمن... لم يلبس بالظان

beytiyle başlayan gazelinde ise, Mevlâna orucu kerem edip çocukların tarafına gelen anneye benzetir ve

“Ey çocuk oruç çarşafının eteğini tut, sakın bırakma” der.

Oruç ananın güzel yüzünü seyredip latif sütünü emmeyi, o yurdu yurt edinip, kapısında oturmayı emreder. Şu beyitlerle sözlerini sürdürür :

“Tanrı'nın ilkbaharına benzeyen rıza ovasına bak, oruç nergisleriyle dolu can bahçesini seyret.

Hele ey nazlı günca sen ne de zayıfsın, ne kadar da boy atmışsın. İpte oynayan bahar canbazı giib bir sıçra da oruç çenberinden atlayı ver.

Ey gül! kanlara batmışsın, halbuki gönlün hoş, gülüp duruyorsun, yoksa oruç hançerinden hoşlanan Halil'in İshak'ı mısın?

Neden ekmeğe aşıksın, dünyanın tazeliğine bak, hele bir oruç harmanından can buğdayını topla.”

Büyük Düşünür her halde bu gazelini bahara rastlayan bir Oruç ayı için söylemiş olmalıdır.

تشیب بآناه زری

mısrasıyla başlayan gazelde Oruç Ayı'nın geldiğini bildiren Mevlâna, yemeyi, içmeyi bırakıp Kevser havuzunun kenarında binlerce dudakları susuzluktan kuruyanı seyretmeyi, oruç ateşiyle arı-duru suya bakmayı, destiyi bırakmayı öğütler; yüzlerin sarardığını söyler, şiiri Kadir gecesini anarak bitirir. “Sıyam” redifli uzun şiirinde ise orucun medhiyesini yazmıştır.

ایستب بآناه زری

mısrasıyla başlayan bu şiirde :

“Orucu şaşılacak bir şey bil, insana can ve gönül bağışlıyor, şaşmak istiyorsan oruca şaş.

Yaşayış göğüne mirac etmek istiyorsan bil ki oruç senin meydanaandaki arab atındır.

Oruç can gözünün açılması için bedenleri kör eder, senin gönül gözün kör olduğu için hiç bir ibadet seni aydınlatamıyor.

Oruç her hayvanın ömrünü eksiltir, halbuki insanın insanlığını olgunlaştırır.

Şu sultanın katında gizli, özel hizmete koşulmuş yararlı, faydalı oruçtan başka kim var?

Oruç kararan beden mutfaklarını aydınlatmak üzere geldi.

İman beş direk üstüne kurulmuştur, ama vallahi o direklerin en büyüğü oruçtur.

Tanrı bunların beşinde de orucun kaderini gizlemiştir, zaten oruç Kadir gecesi gibi gizlidir.

Oruç güneş gibi taşları lâ'l haline getirir.

Tilkiden bile titreyip korkanları ormandaki arslanlara üst eder oruç.. Midesine bağlı olanların talihlerinde oruç yoktur.

Oruç Süleyman saltanatı bağışlayan yüzüktür, ancak seçkin kişilerin başlarına giydirilen taçtır.

Oruçlunun gülüşü oruçsuzun secdedeki halinden daha iyidir, çünkü oruç onu Rahman'ın sofrasına oturtacaktır.

Oruç hamama benzer, bütün kötülüklerden, içini dolduran yiyeceklerin pisliklerinden seni yur, arındırır.

Yemek isteğini uğursuz bir yıldız bil, oruç ise seni Zuhalleri aydınlatan ışığa çevirir.

Bilgi ışığıyla aydınlanmış hayvan gördün mü hiç? Beden de hayavndır, onun ardına düşüp orucu bırakma.

Beden hırsını şeker kamışı gibi kır, orucu şeker gibi bol bol canının içinde bul.

Katren nasıl denize ulaşacak? İşte oruç sel gibi seni (hakikat) denizine ulaştırır.

Ayağını oruçla yücelt de başa döndür, çünkü oruç başa dönmüş kişilerin selâmete ulaştığı yerdir.

Nefsine savaşa girişince orucu öyle ucuza satmam ben diye kendini yerlere at, diren.

Nefsin gönlüne musallat olmuş Rüstem gibidir. Ancak oruç onu gül yaprağı gibi titretir.

İçinde Ab-ı Hayatın gizli olduğu karanlık, akli başında olanlara göre oruçtur.

Canının içinde Kur'an ışığını istiyorsan, oruç bütün Kur'an'ın tertemiz sırrının ışığıdır.

Oruç sana, ruhani sofraların başında oturan erlerle aynı kâseden yemek yedirir.

Oruç seni gün gibi gönlü ve canı temiz bir hale kor da padişahla buluşma bayramında varlığını kurban eder.

Oruç ülkesine neşelenerek ayak bas, çünkü oruç gamlılara haramdır.

Kim etek gibi orucun ayaklarına düşerse, tezine ölümsüzlük yakasından baş gösterir; yani orucun insanı ölümsüzlüğe ulaştırdığını söyler.

Mevlâna bir terci-i bendine (Konya nüsh. C. I, s. 68) :

“Ey ay yüzlü sevgili, Ramazan ayı geldi, sofranın üstünü ört, yücelik yolunu aç” diye başlar. Bu şiirdeki bir beyitte tortudan arınmak, arılıktan da öteye geçip Kafdağı'na çıkmak ister. Orucu Kafdağına benzetir. “Oraya çıkan serçe bile Zümrüdü-anka kesilir” dedikten sonra şu beyti söyler :

“Orucun vereceği zayıflık benzi sarartır, başı döndürü, ama bu çeşit zayıflık yüzünden de insanlar yed-i beyzayı elde ederler”. Bilindiği üzere “yed-i beyza”, Hz. Musa'nın parlak eline verilen addır.

Mesnevî'de (c. V, s. 32 v.d.) bütün ibadetlerin topluca değerlendirilmesi yapılmıştır; bu arada Ramazanda eda edilen diğer bir ibadetten yani zekâttan da söz edilmiştir :

“Şu namaz da, oruç da, hac da, savaş da hep inanca tanıklık eder.

Tanrı'dan çekinmek veya cömertlik yüzünden bir inciye, bir değere sahip olmuşum, şu zekât verişimin, oruç tutuşumun ikisi de buna tanıktır.

Oruç der ki : Bu kişi, helâldan bile çekindi, harama nasıl el atar?

Zekât der ki : O, kendi malından ayırda da yoksula verdi, din ehlinin malını nasıl çalar?”

Bu sözler doğru insanın eğrilik yapamayacağını delili sayılıdır, bundan sonraki beyitlerde oruç ve zekâtı eğrilik için yapanlara temasla halkın bunların ibadetini kabul etmediği anlatılıp :

“Oruç ayında yemek yemeyen kedinin orucu, gaflete dalmış hayvanı avlamak içindir, bu yüzden kendiin uyur gösterir kedi.

Bu eğrilik yüzünden yüzlerce toplum kötü sanılmıştır; bu iş, ömertlerin, oruç tutanların adlarını da kötüye çıkarmıştır.”

Düşünürler bu tür namaz ve orucu riya namazı ve riya orucu saymışlardır. Mevlâna'ya göre de bu tür ibadetler şekilden ibaretir, onun için asıl ibadet özdeki manadır. Onun oruçla ilgili şu beyitlerinde bu manayı bulmak mümkündür :

“Oruç ayında, gün ortasında halkın önünde şarap içen rindleri hakkı için, onlar binlerce şişe kırdılar da oruçları bozulmadı, çünkü o kadehi aşk şişesi, (yani Tanrı) yapmıştır.

Oruç Ayında Yahudi gibi geceleri şarap içme, Muhammed'in meclisine gel de daima iç, daima.” (Külliyat-ı Şems, Yayınl. Bediüzzaman Fûruzanfer, Tahran 1339 HŞ. 4. C., 1733 Gazel)

Onun için esas olan Müslümanların tuttuğu oruçtur. Son beyitte bu husus ifade edilmek istenmiştir. Hazret-i Peygamberin oruçla ilgili “Oruç Allah azabına karşı kalkandır”, “Oruç kalkandır, kul ateşten onun korunur” hadislerini bir gazelindeki beyitte (Konya nüsh. c. II, s. 63) şöyle ifade eder :

“Peygamber oruç kalkandır dedi, ya oklar atan nefsin önünde, elden sakın bu kalkanı atma.”

Onun için nefsi yok eden oruç esastır, orucun özdeki manası da budur. Nefsi “benim orucumun, namazımın düşmanı” diye vasıflandırır. Mesnevi'de (c. 2, 637. beyit) “Namazdan, oruçtan, yüzlerce çaresizlikten ele geçen tad azığının kaybedilmemesi” konusu üzerinde durur. Bu tad insanın, bütün zevklerin, güzelliklerin kaynağı olan yokluktan kazanılmıştır. “Fihi Mafih”te bu konu üzerinde dururken “Allah sakrednlerle beraberdir” ayetini (Kur'an, sûre 2, âyet 249) zikreder. Sabır Hz. Mevlâna'nın çok sık üzerinde durduğu bir insanlık hasletidir.

Denilebilir ki, oruç ve namaz üzerinde tuttuğu tek değer, muhabbettir “Fihi Mafih”te Hz. Ebubekir'in üstünlüğünün oruç, namaz ve sadakasından ileri gelmediğini, onun Ashaba tercih edilmiş sebebinin imanı ve muhabbeti olduğunu ifade eder. Yine bu eserde Mevlâna adak oruçları bahsi üzerinde durmuş, Şafii ve Hanefi mezheplerinde yerine getirilmeyen adak oruçlarının kefareti olup olmadığı üzerinde durulmuş, eşeğini kaybeden, bulursam üç gün oruç tutarım diyen ve eşeğini ölü bulan bir adama dair kısa bir hikâyede anlat-

miştir. (Fihi Mafih, Meliha Anbarcıoğlu çevirisi, İstanbul 1959, s. 90) Onda riyazet oruçları bahsi de geçer.

Mevlâna'nın eserlerinde Oruç Ayı ile ilgili çok geçen bir konu da Kadir Gecesi'dir. Divan-ı Kebir'deki bir beyitte (C. 2, s. 50)

“Önünla buluşma gecesi Kadir Gecesi, ayrılık gecesiye kabir gecesidir, kabir gecesi de Kadir gecesinden kerametler görmede, yardımlara ermede” diye bu geceden söz edilir. İlâhî sevdiğine Beyt-i Mamur musun, yoksa Levh-i Mahfuz musun diye sorduğu bir gazelinde de sevgilisinin bedenini Kadir gecesine benzetip :

“Bedenin Kadir gecesidir, onun yüzünden devletler elde ederler, canının dolunaydır, karanlıklar onun yüzünden yarılıp yok olur” der. Mesnevi'de (c. 3, s. 274) bu gece için şöyle bir değerlendirme yapar :

Bu kararının, bu akın bir değeri varsa bile, gene bir yıldız gibi parlayan o Kadir Gecesinden elde etmiştir o değeri.”

Bu gecenin gizliliği için şu beyti söyler (Mesnevi c. 2, s. 418) :

“Hak Kadir Gecesidir; can, bütün geceleri sınasın diye geceler içinde gizlidir.

Fakat o genç, bütün geceler Kadir Gecesi değildir, ancak her gecenin Kadir gecesi olması ihtimali de yok değildir.”

Bir başka beyitte de Kadir Gecesiyle bayramı bir araya getirir :

“Bu gece Kadir Gecesi haline geldi, sus da hizmet et, böylece Tanrı'ya mensup her gönül tacından bir bayramlığa kavuşursun.”

Oruç Ayı'nın sona erip bayramın gelişine dair yazılan şu beyitte eski bir gelenek yani hilalin görünmesi konusu işlenmiştir :

“Ey yücelerden gelen yemekle sahur yeyip oruç tutan, orucunu aç, bir güzelse iftar et, çünkü bayram hilâli göründü.”

Bayram hilâlinin görünmesi gibi ramazan ayı hilâlinin gözlenişi de Mevlâna'nın Mesnevi'nin ikinci cildinde ele aldığı bir konudur. Hz. Ömer çağında Ramazan ayı hilâlinin yanlış ruyeti ile ilgili bir hikâye anlatılmıştır.

Oruç Ayının bitip bayramın gelişini müjdeleyen pek çok beyit ve şiir Mevlâna'nın eserlerinde yer almıştır. Bunlara birkaç örnek verelim :

“Oruç ayı geçti, bayram geldi bayram, ayrılık ayı geçti, sevgili göründü.”

“Bayram geldi, bayram geldi. O kutlu talih geldi, davulu al da çalmaya başla, çünkü o ay yüz gösterdi.” (D.K. Konya nüsh. C. 1, s. 72)

Bu beyitlerde görüldüğü gibi Büyük Düşünür, bir çocuk kadar coşkulu ve neşe doludur. Sevdiğine “bayram hilâlim benim” diye hitap eder, onun yüzünü bayram ayına, saçını da Kadir Gecesine benzetir. Nitekim ilâhi aşk sembolü olarak kullandığı şarabı da bayrama benzetip “O şaraptan başka herşeye boruçluyum” der. Birkaç beyitte de bu ilâhi aşk şarabının orucu bozmayacağını ifade etmiştir.

“A Bayram, yay sofrayı da Ramazandan öc al, o darmadağın simsiyah saçlara bu düzen ver, bizi yeniden topla, bir araya” getir. dediği beyti, daima az yemekten tarafa olan, açlığı tokluğa tercih eden Mevlâna için bir tezat gibi görünürse de bayramların birleştirici niteliğini belirtmesi bakımından önemli bir beyittir.

Tabii Mevlâna'nın Oruçla, Oruç Ayı, Kadir Gecesi ve Bayramın gelişiyile ilgili beyit ve şiirleri bu anılanlardan ibaret değildir. Ancak bir demet toplanıp sunulmuştur.

Sonuç olarak kısaca ifade edilmesi gerekirse, Mevlâna'ya göre oruç, ibadetlerin en büyüğüdür, inananları miraca götüren buraktır, Kur'an'ın sırrıdır. İnsanların arzuları ve nefisleriyle yaptıkları savaştır, onlara taze can bağışlar, insanların insanlığını olgunlaştırır. Varlıkta yokluğa ulaştırır. Hak katında insanı makbul kılan niteliklere sahip eder. Bu ibadetin yapıldığı ay olarak, Ramazan önemli ve manevi değeri büyük bir aydır. İnsanların kötülüklerden arındığı, bir yardımlaşma ayıdır. Bu ayda gizli olan Kadir Gecesi'ni Mevlâna, Tanrının gecesi olarak kabul eder ki herhalde bu en kısa, fakat en özlü değerlendirmedir. Sözün özü Mevlâna orucu sever, hatta zaman zaman namaza bile tercih eder görünür. Onun eserlerinde oruç ve oruç ayı adeta şiirleşip şahsıyla bütünleşir. Oruç Ayını takip eden bayram ayı ise Mevlâna'nın eserlerini sevinçle doldurur.

MEVLÂNÂ AND THE RAMADAN

According to Mevlânâ, fasting is the most sacred practice of worship. This great religious personality uses the Persian term 'ruze' and the Arabic term 'siyam' in order to mean 'the practice of fasting'.

Divan-ı Kebir contains a number of poems on fasting in which

these two words are used as poetic devices to rhyme. Again, in *Divan-ı Kebir* and *Mesnevi*, we come across couplets concerning fasting.

Mevlânâ was an enthusiastic follower of the practice of fasting and he explains his enthusiasm as follows : "Fasting enlivens human beings and provides them with a deep consciousness. Fasting is the ascension of believers. It enriches feasts and gives maturity to human beings. It refreshes the souls of those who long for the unity with God. Fasting is the was between man himself and his passions. It is the pure, secret light of the Koran."

Mevlânâ writes an appreciation of the Ramadan and Kadir Gecesi (the twenty-seventh night of the Ramadan). These poems always illuminate those who read them.

In my paper, I am going to deal with Mevlânâ's intrinsic love for fasting and present an interpretation of his views.

SARAYEVO'DA MESNEVİ DERSLERİ VE MESNEVİHÂNLAR ÜZERİNE

Salih TRAKO /Sarajevo-YUGOSLAVYA/

Osmanlı Hükümeti'nin Balkan ve Bosna'ya gelmesi, bu yerlerin İslâm kültürünün çerçevesine girmesi demektir. Bu kültür, bütün Balkan ahâlisinin yaşayışının her safhasında müslümanlarda olduğu gibi gayr-i müslimlerde de kendisini göstermiştir. Bugün de bu devam etmektedir.

Bu kültür mirasının büyük bir bölümünü tasavvuf tarikatları, bu arada Mevleviler, ülkelerimize getirdiler. Malûm olduğu üzere Mevlevilerin faaliyetleri, bu tarikatın manevî kurucusu Mevlânâ Celâluddîn'in ve O'nun dünyaca meşhur bulunan Mesnevi-yi ma'nevî'nin tesiri altında yürütülmüştür. Ama Mesnevinin felsefesinin ve muhtevâsının anlaşılabilmesi için geniş ittilâ'ât gerekiyordu. Bunun için Mevleviler çalışmalarını âdeta şehirler çerçevesinde yürütüyorlardı. İşte biz bu tebligimizde, Bosna'nın ilim ve kültür merkezi olan Sarajevo şehri ile iktifa ederek, elverişli kaynaklara göre, Sarajevo'da üç buçuk asır boyunca tedris edilen Mesnevi Dersleri ve Mesnevîhânlar üzerine bazı bilgiler vereceğiz.

On beşinci yüzyıl ortalarında ve hatta Bosna'nın tamamı Osmanlı idaresi altına girmeden evvel /1463/, Türkler Bosna'nın büyük bölümünü kendi hükümetleri altında tutuyorlardı. O zamanki Bosna Ucbeyi, sonra Bosna Sancakbeyi İsa-beg, İshak-Oğlu'nun /1464-1469/ Cemadelula 866 /1. 02- 3. 03. 1462/ tarihli vakıfnâmesinden öğrendiğimize göre, o zamanki ve bugün de Bendbaşı denilen Sareyovasi'nin kenarında bir misafirhâne yaptırmıştır. O, bu misafirhânesinin, diğer bina ve yerler ile beraber vakf etti. Bu misafirhâne aynı zamanda zâviye olarak da kullanılıyordu. Çevresinde bir ahır ve avlusu da vardı. (1) Maamafih, bunu dahi hatırlatmak lazımdır. ki: Bir vakfın te'sisi için, bilindiği gibi, bir vakıfnamenin tensih ve tasdiki en son iş'tir. Bundan bir hayli sene önce söz konusu vakfın yapılarının yaptırılmış ve düzenlenmiş olması gerekir. Buna binaen

1462 senesinden itibaren Gazi İsa-beg'in zaviyesi, O'nun zengin vakfının bir parçası olarak Sareyova'da te'sis edildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu zaviyenin Mevlevî tekkesi olup olmadığı konusu tasrihan belli değildir. Çünkü İsa-beg Üsküp'te kurduğu vakfın vakıf-nâmesinde zaviyenin Mevlevî tekkesi olarak da kullanılacağını tasrih etmesine karşılık, Sareyova'da kurduğu vakfın vakıf-nâmesinde böyle bir tasrihte bulunmamıştı. Fakat Üsküp'teki tasrihi gözönünde tutarak buradaki misafirhânenin aynı zamanda bir mevlevî tekkesi olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

Bundan yüz elli sene sonra, on yedinci yüzyılın birinci yarısında Hacı Mahmud nâm biri /öl. 1650/, İsa-beg zaviyesinin yanında Mevlevî tekkesini yaptırdı ki zamanla İsa-beg zaviyesini gölgesinde bıraktı. Anlaşıyor ki on yedinci asrın ortalarından itibaren Sarayevoda Mevlevî tekkesinin varlığında şüphe yoktur. (2)

Bu bilgilerin ışığında tebliğimin konusuna giriyorum. Mevlevîlik, bizim mütevazî düşüncemize göre, en aydın tarikat olmuştur. Onun şeyhlerinin ve müritlerinin de bir dereceye kadar münevver, ilim sahibi olmaları gerektir. Çünkü Rûmî'nin Mesnevî'sinin derin hikmetini müridlerine ve başkalarına okutmak ve öğretmek, açıklamak için bilgili olmaları lâzım gelir. Bu sebeple şu bir gerçektir ki Osmanlı devrinde Bosna'nın bir çok münevver ve şairleri, bu tarihin mensupları olmuşlardır. Burada bunlardan bir ikisini, en evvel Mostarlı Derviş-paşa Bayezidaga-zade'yi hatırlatalım. /Doğ. Mostar 1552 - Öl. Budin 1603/ Derviş-paşa meşhur Sûdi Basmiyi Çayniçevi'nin, yani Şeyh Sâdi'nin, Mevlâna'nın ve Hâfız'ın tanınmış şârihinin öğrencisidir. Bununla beraber bu büyük şâir, ünvanından da anlaşılacağı gibi, aynı zamanda Osmanlıların büyük seraskeri ve doğduğu yer olan Mostarın büyük vâkfıdır. Bize edebî mirası olarak çok zengin olan şiirleri yani bir Türkçe Divânı, bir Farsça Divânı, Mostar Kasidesi ve şâir Bennâ'i'nin Sehanamesi'nin Murat'ne adıyla Türkçe tercemesini bırakmıştır. Derviş-paşa aynı zamanda Mostar'da Mevlâna'nın Mesnevî'sinin tedrisini vakıfnâmesinde şart koşturmuştur.

Bunlardan biri de on sekizinci asrın birinci yarısında yaşayan /01. 1747/ Şeyh Fevzi Mostarî Blagayi'dir ki kendisi Mevlevî Şeyhi idi. Bu zât, Şeyh Sâdi'nin meşhur Gülistan'ına nazaran Fars dilinde Bülbulistan'ı yazmıştır.

Sarayevoda dahi Şerifi-zâde Fâdıl Paşa doğduğu bu şehre borcunu ödemiş, yukarıda kuruluşunu anlattığımız Bendbaşı'ndaki

Mesnevisinin tedrisi için vakıfnamesinde para ta'yin edip şart buyurmuştur.

Böylece Sarayevo'da asırlarca Mesnevi dersleri okutulmuştur. Bu derslerin geçmişte intikaya uğrayıp uğramadığını bilemiyoruz. Ancak Mesnevi dersleri hemen her devirde bir gelenek olarak okularak günümüze kadar gelinmiştir.

Sarayevo'da Mesnevihânlar konusuna gelince : Bugünkü bilgilerimize göre en eski Mesnevihân Şeyh Tevekkülî Dede'dir. Yugoslavya Şarkiyatı'nın kurucusu rahmetli Safvet-beg Basagiç'den öğreniyoruz ki Tevekkülî Dede on yedinci asrın birinci yarısında yaşamıştır. Zirâ Onun tâlibi Dibrali Vecdi Dede 1080. /M. 1669/ da ölmüştür. Tevekkülî Dede, Şeyh Atik Dede'nin öğrencisi imiş. Şeyhine yani Atik Dede'ye halef olmuş, ölümüne kadar da Mevlevî tekkesinde Mesnevi derslerini okutmuştur. Sarayevo'da ölmüş ve Sultan Cami'i /Careva dzamija/ haremindedir gömülmüştür. (3)

Bir diğer Mesnevihân Şeyh Abdülfettah'tır. Onun hakkında nişan taşına /mezar taşı/ düşürülen tarihten kesin bilgiler ediniyoruz. Kimin düşürdüğünü bilemediğimiz bu tarihin ikinci ve üçüncü beytinde şöyle denmektedir :

O evdal-i fudala ya'ni şeyh-i Mevleviyân
Şerif ve âlim ve memdüh-i bendeğân-i İlâh
O idi kâşif-i esrar-i Mesnevi-yi Şerif
Kemal-i fadlına olmuşdu bu Kitab güvâh.

Şeyh Abdülfettah Sarayevo'da ölmüş ve Bendbasa'da, yukarıda zikredilen Mevlevî tekkesinin avlusuna 1121 /m - 1709 - 1710/ gömülmüştür.

Bu arada şunu da belirtmeliyiz ki yalnız Mevlevî şeyhleri Mesnevi'yi okutmadılar. Halk şifâhî an'anesinden biliyoruz ki diğer bilim erbabı hiçbir tarikata mensup olmayan âlimler de camilerde ve başka hususi mahallerde Mesnevi'yi okutmuşlardır. Meselâ Mehmed Emin İseviç /Isevi/, ilimle şöhret bulmuş bir aileden olup, hiçbir tarikata da mensup olmadığı halde, Sarayevo At Meydanı'nda bulunan Bakir Baba Cami'sinde yıllarca Mesnevi-yi Şerif'i okutmuştur. 1816 senesinde Mehmed Emin ölünce, halk şu darbimeseli ortaya koydu : Umro Isevija, zavrsila se Mesnevija /sevi öldü, Mesnevi bitti/.

Avusturya'nın Bosna'yi (1878) istilâsından önce Sarayevo Gazi Hüsrev-beg Camisinde âlim Mustafa Efendi Uçambarlıç Mesnevi'yi

okutmuştur. Yakın geçmişte ise büyük âlim ve Yugoslav müslümanlarına kısa bir süre de reislik etmiş olan Hacı Mehmed Cemaluddin Çauşeviç, yirmi seneden müteceviz, önce Mevlevî tekkesinde sonra da -1917 den 1933 e kadar Mustafa /Müjga/ Merhemiç'in evinde Mesnevi'yi okutmuştur. Dokuz on yıllık bir aradan sonra, 1943 senesinden itibaren bu sefer Mustafa Merhemiç kendisi ve kendi evinde Mesnevi'yi okutmağa başlamıştır. Bu faaliyetine hemen ta ölüm tarihi olan 1959 senesine kadar devam etmiştir. Mesnevi Derslerine Mustafa Merhemiç'in ölümüyle on yıl kadar inkitaya uğradı. Bu eski adeti Saraylı Şeyh Hacı Feyzullah Hacıbayriç Sarayevo'da Nadimlini tekkesinde /Değirmenler üstü/ yeniden canlandırdı. Hacıbayriç bu Mesnevi derslerini hâlen sürdürmektedir. Bu vecihle bu üç yüz elli senelik an'ane, yani Mesnevi Dersleri an'anesi bugün de devam ediyor. Bu çalışmaların neticesi olarak Hacıbayriç Mesnevi-yi Şerif'in 1. cildinin Sırpça-Hırvatça tercümesi lüzumlu kısa şerhiyle birlikte 1985 senesinde neşretmiştir. İkinci cild ise basıma hazır vaziyettedir. Ümit edilir ki yakın zamanda neşredilecektir.

Sarayevo'da olduğu gibi Bosna'nın diğer bazı şehirlerinde de mesela Livno, Travnik, Mostar, Visoko'da Mesnevi okuma ve okutma an'anesi vardı. Ancak bu tebliğimizin dışında bir konudur.

COURSES ON THE MESNEVI IN SARAJEVO AND RECITERS OF THE MESNEVI

Together with the Ottoman sovereignty over the Balkans and Bosnia, Islamic culture had been strictly effective over muslim subjects as well as the non muslim population. The influence is still valid. Mevlevîs and sufi sects had the most effective agents in the rise and establishment of the Islamic culture. As in the other towns, in Sarajevo too, Sheiks and the Followers had given courses on **the Mesnevi** for three and a half centuries in Mevlevî Convents. For us, the sufism sect of Mevlânâ is the most sophisticated of all and Sheiks and the Followers in the order are, to some extent, intellectual and scholarly people as there is only one way of interpreting **the Mesnevi**. Therefore the tradition of carrying out studies in **the Mesnevi** has continued so far. Apart from the Mevlevî convents, and apart from the Sheiks and the Followers, some other people have given courses on **the Mesnevi** in private homes and the mosques.

The paper is a presentation of such studies on **the Mesnevi** depending on some factual documents.

MEVLÂNA VE GOETHE PANTEİSMİN İKİ BÜYÜK TEMSİLSİSİ

Mehmet Necati ABLAY

Panteizm yani kamutanrıçılık, dünya felsefesi tarihinde, mono-teizm, yani tek bir tanrı inancından sonra, insanların fikri devreminde vuku bulan en mantıklı felsefedir. Bu yüksek inanç, insanların dünya ve tabiatta kaydedilen fikir ilerlemelerin etkisidir. Bu sebepten eski Yunan klâsik felsefe tarihinde, ara-sıra yer alsın bile -yani Empedokle, Platon, Plotinni yazılarında- panteismin asıl manevi kuramcısı John Baruch de Spinoza tanılır, yani Batı Avrupanın modern ve rationalist kültürünün temelini kuranlardan.

Yukarıdaki andığımız iki büyük şahsiyetlerin, yani Mevlâna ve Goethe'nin her bir fikir benzemelerden en önderi panteizm felsefesidir. Bu nedeni ikisinin şahsi tabiat bileşimlerine ve ruhi eğitimlerine bağlamak gerek.

Mevlâna'nın ruhi eğitim unsurları : Orta şark dini ve layık arab, fars, Türk kültürü (Mutannabi, Atari, İsmailler, Tebrizli Şems) Orta Asya Türk cemiyetlerinin Gök-Tanrı inancı, eski yunan felsefesinin idealist yönü (Empedokle, Platon, Plotin).

Gothe'nin ruhi eğitim damarları : Eski Yunan ve Romalıların klâsik kültürü, Avrupa'nın modern çağları, bağlanan rationalism ve bu husus Spinoza ve hayatının son devrinde orta şark felsefe ve edebiyatı.

İkisi de tabiat bilgilerine tüm gönül ve inançlarıyla samimi bağlanmışlardır.

A. Mevlâna panteizm felsefesini yazılarında, estetik bir şekilde ifade ediyor. Bunlardan en önderlerini tekrarlayalım :

"Ovamızın ne ucu var ne bucağı. Gönlümüzün de kararı yok, canımızın da Dünyalarca şekle, kılığa girdi o varlık. Bu şekillerden, bu kılıklardan, hangisi bizim acaba?"

Divan-el-Kebir-den

Abdülbaki Gölpınarlı tercümesinden, s. 92
Mevlâna - Hayat ve Eserlerinden Seçimler,
Varlık Yayınevi - İstanbul 1963

“Anlamlar leminde, o âlemin rengine boyanmak için, eriyip gitmedeyim, çünkü anlam, suya benzer, ben de o su da Őekerim sanki.” Ibidem, s. 170

“Bu dnya da, o dnya da, bir mayadandır. Kfr de yoktur, din de, mezhep de.” Ibid, s. 180

Goethe ise kendi panteizm inancını, Şu sıralarda ifade etmekte :
“Da nun aber das grosse Wesen, welches wir die Gottheit nennen, sich nicht bloss in Menschen, sondern auch in einer reichen gewaltigen Natur und in mächtigen Weltbegebenheiten ausspricht.”

Eckermann, Gespräche mit Goethe
Montag, 28 Febr. 1831, s. 608

dedikten sonra, Şu satırlarla devam ediyor :

“Ubrigens ist die Natur und sind wir Menschen alle von Gottheiten so durchdringen dass es uns hält, dass wir darin leben, wehen und sind, dass wir nach ewigen Gesetzen leiden und uns freuen, dass wir sie ansahen und dass sie an uns ausgeübt werden, gleich viel ob wir sie erkennen oder nicht.” Ibid. s. 609

A. Eskiden panteisme ulaşmak için kullandıkları vasıta, aşktır. Mevlnanın tm felsefesinin ve hayat faaliyetlerin temeli aşktır.

“AŞk byklere baldır, ocuklara st. O, gemiye yklenen ve geminin ağırlığından fazla olduğu için, batmasına sebep olan son yktr.” Mevlna II, s. 68

“AŞk mezhebinde kfr de yoktur, imanda. AŞkta ne ten vardır, ne akıl. Ne gnl var, ne can. Byle olmayan, bu hle gelmeyen kişi, aşık değildir.” Ibid. s. 216

Goethe'ye gelince :

“Das ist es nun, was ich die Allgegenwart Gottes nenne, der einen Teil seiner unendlichen Liebe überall verbreitet und eingepflanzt hat und schon im Tiere das jenige als Knospe, andeutet, was in edler. Menschen zur schönsten Bltte kommt.”

Eckermann, Gespräche - 8 Okt. 192

West - östlicher Divan'da da hep aşk meselesi, estetik bir şekilde anlatılmakta :

**Wer von reiner Lieb' entrannt
Wird vom lieben Gott erkannt**

West - öst. Divan - Tekfir Name
Verlag Ullstein - Berlin, s. 52

**Nun tön'es fort zu dir, auch aus der Ferne
Das Wort erreicht und schwände Ton und Schall,
Ist's nicht der Mantel noch gesäter Sterne?
Ist's nicht der Liebe hochverklärtes All?**

A₃. Panteizm inancı, iki şahsiyette de, fikir ve estetik sahalarında, interessant sonuçlara yol açmış.

İkisi de panteizm felsefesini, statik, seyirci bir şekilde değil de diyalektik, aktif bir şekilde anlamışlar. Bundan doğan sonuçlar.

a. Dünya bir devrem.

Bu konuda Mevlâna diyor :

"Tabiat iş ve söz bakımından, cüzüleri arasındaki savaş, pek korkunç bir savaştır, ama ilim de bu savaşla durmamadır. Yokluk çöldünden, bu görünen âleme, iştiyaklarla bölük, bölük varlıklar gelip durmada. Bu çölden her akşam, her sabah, kervan üstüne kervan geliyor. Biz geldik, siz gidin, diye yerimizi, yurdumuzu alıyor. Oğlu gözünü açtımı baba, yükünü hemencecik kağnyaya koyuyor. O âlemden buraya bir âna yol var; oradan buraya geliyorlar, buradan oraya gidiyorlar. İyi dikkat et: oturmuşuz ama gidiyoruz; yeni bir hareket etmişiz, fakat görmüyorsun." Mevlâna - Gölpınarlı II, s. 69

b. Dünya bir savaş.

"Şu âlemde bakta gör: baştan başa savaştan ibaret. Zerre zerreye adetâ küfürlük te dinin savaşı gibi savaştır durur; Durur gibi görünürler ama, savaşları durgunluk âleminde bir. Onların görünüşteki savaşları, gizli savaşlarından ileri gelmede. Bu ayrılığı gör, bu ayrılığınla." Mevlâna Gölpınarlı II, s. 69

— Goethe de panteizm felsefesinin diyalektik bir şekilde anlamıştır :

"Bejahende und verneinende Eigenschaften bezeichnen das unbegreiflichste Wesen; der Anbeter staunt, ergibt und beruhigt sich Und wenn der weltliche Dichter die ihm vorschwebenden Vollkom-

menheiten an vorzügliche Personen verwendet, so flüchtet sich der gottergebene in das unpersönliche Wesen, das von Ewigkeit her, alles durchdringt.”

Goethe Mevlânadân ötürü
West-östlichen, Divan, s. 200

Başka bir şiirinde, hep Goethe “dünya bir devrem ve dünya bir savaş” konusunu ne güzel vasıflandırıyor :

**Als die Welt im tiefsten Grunde
Lag an Gottes ew'ger Brust
Ordnet'er die erste Stunde
Mit erhabner Schöpfungslust,
Und er sprach das Wort : Es werde!
Da erklang ein schmerzlich Ach!**

West-östlicher Divan,
Buch Suleika, s. 105

Başka şiirinde, hep bu konuyu anlatmakta :

**Woher ich kam? Es ist noch eine Frage,
Mein Weg hierher, der ist mir kaum bewust;
Heut'nun und hier, am himmselfrohen Tage
Begegnen sich, wie Freunde, Schmerz und Lust.**

Ibidem, Tekfir Name, s. 54

A₃. Panteisme tapınan, mutlaka tabiat ve arazi güzelliklerine de samimi şekilde bağlı olması muhakkaktır, çünkü bu güzellikler Tanrı gücünü ve kabiliyetini belirtirler.

13. asırda, Batı Almanya'nın orta çağ edebiyatında, tabiat güzelliklerini ifade eden şiirler ve cüzi'ler çok az miktarda rastgelmekte. Orta çağ Avrupa edebiyatının önder tarihçilerinden Jacob Burckhard, bu konuda diyor ki orta çağ Avrupa edebiyatında genellikle bir tabiat güzelliğinin hissi görülmüyor. (J. Burckhard, La civilisation de la renaissabce en Italie, s. 16-27)

Buna rağmen, orta şark edebiyatında o çağda, şiirler ve divanlar dolu tabiat güzelliklerine. Bunların arasında, parlak bir yer tutan Mevlâna'nın divanlarıdır.

Bakın şu ilk baharın gelişine :

“Ey gülüp duran ilkbahar, mekânsız âleminde gelip çattın. Bizze bir ses getir, ne gördün sevgilimizden?”

Ey mevsim, can gibi hoşsun, gözlerden gizlisin; eserlerinde meydandasın, kendin meydanda değilsen de - Ey yel, oynat dallarını. Bir bak, ağaçlar talihli kişiler gibi neşeli. A menekşe, senin neden gamla boynun bükülmüş?" Mevlâna II, s. 117

Başka yerde :

"Çoban sürüyü ovaya sürüyor.

Gel, padişahlar padişahı, yine can doğanlarını çağırıyor. Gel, çoban sürüyü ovaya sürüyor. Bahar geldi. Bütün Türkler yaylaya yüz tuttular. Kışlıktan yaylaya göç etmenin zamanı geldi. Koyunlara bildir ki kuru otu verme. Yazı ve orman gülüyor, tomurcuklardan yeni yapraklar fışkırıyor, çünkü. Gel, ... devlet tellâlı, dünya cennete döndü, diye nida etti. Gel, bu şekil, bu kılık, sevgilinin lutfuna benziyor.. Pıllını pırtını gül bahçesine taşı. Gülle nilüfer gülmede. Olabilir ki sevgili de oradadır. Mutlaka o sevgili, o âbi-i hayat kaynağının beyi orada!" Mevlâna II, s. 114

— Goethe'ye gelince, onda tabiat güzelliğinin hissi, o "Naturempfindlichkeit" konusu bütün hayatınca Werter'den başlayıp, Sturm und Drang devrinden geçip, West-östlicher Divana kadar, bütün hayatında ve eserlerinde mevcuttur :

Ne örnekten başlayabiliriz :

— Uber alen Gipfeln ist Ruh'

In allen Wipfeln spürest du

Kaum einen Hauch.

Die Vöglein schweigen im Walde

Warte nur! Balde, Ruhest du auch! - Goethe, Uber allen Gipfeln.

Şimdi umumi tanınmış, başka parlak bir örnek :

— Kennst du das Land wo die Zitronen blühén
Im dunklen Laub die gold'Orangen gluhén
Ein sanfter Wind vom blauen Himmel weht
Die myrte still und hoch der Lorbeer steht.

Mignon-Italienische Reisen

Verdiğimiz örneklerden anlaşılıyor ki, iki şahıstan da tabiat güzelliklerine, samimiyetle bağlı oldukları.

A4. Panteizm genellikle felsefe tarihinde ve umumi efkâr devrinde, bir insanı sükûnete, cezbevî, pasif bir hayat davranışına

dâvet eder. Mevlâna'da aksine faal, aktif bir tutum karşısındayız. Bu tutum orta şarkta, o asrın umumi efkarına nazaran, fevkalâde bir davranış ve Batı Avrupa'nın orta çağın fikir yöneticilerinde de görünmüyor. Bütün dünyayı yüzyıllarca süren tüm bir miskin ruhiyeti kaplamıştı. Bu vakitte Mevlâna'nın ifadeci bir hayat davranışına çağrısı, ruhi bir inkılâp sayabiliriz ve onun çağrıları bir dünya savaşının trompeti gibi seslenmekte :

"Davranın, kalkın, tellâl bağırdı; haydi dedi, nerde erler? Aşkla kıyamet tellâlı geldi size; ne de güzel kalkış bu!" MevlânaII, s. 169

Ve başka bir divanında :

"Andları kıracağım zaman, bağları koparacağım zaman, öğütleri kırıp gireceğim zamanı geldi-çattı!" Ibid, s. 169

— Bizi yaralayacaksan ercesine yarala, kuvvetlice vur bari. Bize taht kuracaksan derizin ta ortasına kur. Darağaç kuracaksan, ulu gök kubbesine kur o darağacı. Ibid, s. 160

Bu çağrılar, bu bağrılar o vaktin orta çağ dünyasının sükûnetinde, derin uykusunda bir S.O.S borusu gibi sesleniyor ve Nietzsche'nin Zarathuatra'sının çağrılarını anlatıyorlar bize, ama 600 sene önce.

Bu fikirler Goethe'nin Divanında, bir çok şiirlerinde bulunur. Batı Avrupa orta çağın maneviyatına karşı, Goethe'nin ruhi tesiri, yani o Sturm und Drang devri, bir inkılâb gibi tanıtılmaktadır. Goethe'nin ruhi devreminde, orta şark edebiyatında etkileri unutulmamalı. Hangi şair, hangi edebiyatçı, edebiyat tarihinde insan şahsiyetini o derecede yükseltici şiirler yazmıştır ve bunların en önemli örneklerini hep West-östlicher Divan'da bulunur!.

Bakin Zuleika ne diyor sevdalılıktan kendini kaybedecek hale gelen Hateme :

**Volk und Knecht und Überwinder
Sie gestehn zu jeder Zeit :
Höchstes Glück der Erdenkinder
Sei nur die Persönlichkeit
Jedes Leben sei zu führen
Wenn man sich nicht selbst vermisst;
Alles könne man verlieren,
Wenn man bliebe, was man ist.**

West-östlicher Divan
Sleika Name, s. 92

Başka yerde :

**Mein Erbteil wie herrlich, weit und breit!
Die Zeit ist mein Besitz, mein Acker ist die Zeit.**

Ibidem, Hikmet Name, s. 71

Başka yerde :

**Schau! die Welt ist keine Höhle,
Immer reich an Grut und Nestern,
Rosenduft und Rosenöle;
Bulbul, auch, sie singt wie gestern.**

Ibidem, Saki Name, s. 118

A₅ Bu ifadeci tavrın sonucu pragmatik, gerçekli bir hayat görünüşüne yol açtı. Eskisi de hayat sahnesinde seyirci durmayıp, dünya ve cemiyet problemlerine girişmek ve onları cevaplandırmak ve çözmek, konularını bir hedef saymaktalar.

-Diri olmak gerek- diyor Mevlâna.

Aska diri olmak gerek, ölüden hiç bir şey olmaz. Kınalı ayak, bu bu yola yaraşmaz, o çeşit ayakla bu yol aşılmaz.

Mevlâna II, s. 118

**Gönlü sâf sūfiyim ben;
Benim tekkem âlem,
Medresem dünya benim.
Değilim abalı sūfilerden.**

Mevlâna I, s. 293

— Toprağı inci haline getirecek, çalgıcıların teflerini altınla dolduracak, susuzlara sakilik edecek, kupkuru toprakta kevserler akıtacak, yer yüzünü cennete döndürecek, gamlıları sultan ve Sencer yüzlerce kiliseyi mescit, yüzlerce darağacını minber yapacak, erleri aramakta Mevlâna

Ibidem, s. 225

— Aşk, fazilet ve hünerde, bilgide, kitap yapraklarında değildir.

Mevlâna II, s. 132

Goethe'ye gelince, o West-östlicher Divan'ında, aynı fikirleri yürütmekte :

— Denn das wahre Leben ist des Handels

Ew'ge Unschuld, die sich so erweist,
Dass sie niemend schadet als sich selber.

West-östlicher Divan, Buch Hafız
s. 34 (Der Deutsche denkt).

Bakın şu yüzde-yüz, orta şark divanlarının tepkisiyle uyarlanan şiiirlere :

— Was verkürzt die Zeit?

Tätigkeit!
Was macht sie unerträglich lang?
Müßiggang!
Was bringt in Schulden?
Harren und Dulden!
Was macht Gewinnen?
Nicht lange besinnen!
Was bringt zu Ehren?
Sich wehren!

West-östlicher Divan,
Tefkir Name, s. 50

Goethe de Mevlâna gibi, dogmatizm, medreselerde kitap yapırların tozlarına paslanmış sufûlara karşı, sesleniyor :

Nicht so viele Federlesen!
Lass mich immer nur herein :
Denn ich bin ein Mensch gewesen
Und das heisst ein Kämpfer sein.

Ibidem, Hulde Name, s. 137

A. Tabiyi bu gerçekli hayat görünüşü iki şahsiyette özel bir ahlâk terbiyesiyle donattı: Madem ki hayat bir devrem, madem ki her hayat problemleri diyalektik bir şekilde anlaşılabilmekte, madem ki insanlarda küfürük ve iman, günah ve sevap vakkâ icabınca, bir olabilir, öyle ise, insanın moral taviri bu felsefeye uyması gerek, yani diyelim biz - **geniş bir moral**, tam yaşadığımız dünya gibi. Bu modern, fevk-âl-âde modern hayat tavrı, insan kusurları ve hatalarını geniş bir anlayışla muhakeme etmekle, insan kabiliyetine ve kudretine ta yücel hedefler vermekle, bu konuda Mevlâna'yı aslı teoreticien yani geniş bir moral fikrinin kuramcısı sayabiliriz

ve o derecede ki, 600 sene önce Nietzscenin “Yenseits von Gut und Böse” moralini öncelemiş diyebiliriz.

Bakın, Mevlâna bu konuda ne diyor :

— Bu dünya’da, o dünya’da bir meydandır; gerçek âleminde küfür de yoktur, din de, mezhep’te.

Mevlâna II, s. 180

— İman küfür, küfür de iman olmadıkça hiç bir Tanrı kulu, hakıyla müslüman olamaz!

Ibidem, s. 216

— Bu geniş moral asilzade erler için, yüksek bir terbiye temeli teşkil eder :

**Ne altına aldırış eder,
Ne kalender tâcına bakar.
Ne tasası vardır, ne kini.**

Mevlâna I, s. 293

Goethe’ye gelince, bu geniş moral onun bütün hayat tavırlarını o ölçüde teşkil eder ki, bazı çağdaşlar ve sonra gelen edebiyatçılar oportünizm’lan suçlandırıldılar. Doğru değil, çünkü bu tavır geniş bir dünya ve hayat felsefesine dayanıklıdır :

**Übermacht. ihr könnt’es spüren,
Ist nicht aus der Welt zu bannen;
Mir gefällt, zu konversieren
Mit Gescheiten, mit Tyrannen**

West-östlicher Divan
Rendç Name, s. 61

**Welch’ eine bunte Gemeinde!
An Gottes Tisch sitzen Freund und Feinde**

Ibid. Hikmet Nameh, s. 74

Bakın insan kusurları ve hatalarına karşı, ne geniş anlam :

**Betrübt euch nicht, ihr guten Seelen!
Denn wer nicht fehlt, weiss wohl, wenn andre fehlen;
Allein wer fehlt, der ist erst recht daran,
Er weiss nun deutlich, wie sie wohl getan.**

Ibid. Hikmet Nameh, s. 77

Yukarıda sunduğumuz fikirleri şu şekilde sonuçlayabiliriz :

Mevlâna ve Goethe'nin şahsi tabiatlarında, panteizm en önemli özelliklerinden birisidir. Bu özelliğin iki şahsiyette ruhi değişmelere yol açtığını yukarıdaki mısralarda anlatmaya çalıştık. Yani iki şahsiyette panteismi diyalektik bir şekilde anlamaları (A₁), dünya manzarasını bir devrem ve bir savaş gibi görmeleri (A₂), tabiat güzelliklerine ruhi bağlantıları (A₃), insan şahsiyetin son derecede yüceldirmesi (A₄), ikisi de pratik, ifadeci bir hayat davranışı sağlamakta (A₅), bunun neticesi ikisinde de geniş bir dünyevi moral taraftarları sayılmaları (A₆) kendilerini yazılarıyla tanıtmak istedim.

Ayrılıklara gelince, bunlar her bir şahsın yaşadıkları zaman ve mekân şartlarına bağlıdır.

Goethe : Batı Avrupa'nın o vakit ki, yani 18-19. asırlarındaki ekonomik, sosyal, siyasi, ruhi devremlere şahsen taraf alması, yani (büyük fen ve sanayi devreminin arifesi, büyük Fransız inkılabını tüm şahsiyetiyle yaşaması, Batı Avrupa'nın resmi kültür çevrelerinin en önemli temsilcileriyle gündelik münasebetleri, Batı Avrupa da gerçekleşen basım-yayım ve ulaştırma kolaylıkları -bu belki en önemli neden- Goethe'nin komple bir adam, Napoléon dediği gibi "voilà un homme" dünyaya getirip tamamlattırdılar.

Mevlâna : Orta şarkta, o devirde, yani 13 ncü asırda, yukarıdaki şartların az, pek az ölçüde mevcut olmaları dolayından, Celâled-din Rumi'yi cezbevî, kontemplatif bir tavıra mecbur etmişler, bu fevkalâde tüm tabiat varlığıyla donatılmış, şahsi. Bunun sonucu : felsefe, şairlik. Ama ne felsefe, ne şiir!

Hedef ettiğimiz paralelin sonuna eriştik.

Bu iki şahsiyetin fiber zenginliğinden, milletlerarası edebiyatının en güzel, estetik ve felsefe eserleri dünyaya gelmiştir : Mevlâna'nın Divan-ı Kebir'i ve Goethe'nin West-östlicher Divanı. Tercüme zorluklarından, dünya kültür tarihi, Divan-ı Kebir-i az ölçüde tanıtmakta ise, West-östlicher Divan her kitaphanenin bir elmas parçası sayılmakta, ki, tebliğimizin sonucunu Hegel'in bir değerlemesiyle bitirelim :

"Eine edle Poesie und freie Phantasie ist bei den Germanen im Orient angezündet worden und so hat sich auch Goethe an das Morgenland gewandt und in seinem Divan eine Perlenschnur geliefert, die an Innigkeit und Glückseligkeit der Phantasie, Alles übertrifft". "Bizim Almanlarda, yüksek gönüllü, hür tasarılı bir şiir Şark'ın parlak nesilerinden, doğdu.

Goethe Divan'ında orta şark'ın münevverleriyle muamele edip, bize derin hissiyatlı ve hoş hayallî bir ince dizi sundu ki, bu her şeyi geçiriyor”.

Hegel, Vorlesungen über Philosophie der Geschichte, s. 436

MEVLÂNÂ AND GOETHE TWO GREAT REPRESENTATIVES OF THE PANTEISM PHILOSOPHY

For me, the greatest resemblance between the two personalities in ideas was in Pantheism philosophy. It was something related to their personal refinement and spiritual training.

Mevlânâ's moral heritage :

Hindu, Platon, Platin from the ancient Greek Philosophy, Fars, Arab in Middle East philosophy, Atari, Mutenebbi, Şems Tebrizi and the sense of God from the ancient Dogmas.

Goethe's moral heritage :

Platon, Platin from the ancient Greek philosophy, Contemporary European culture especially of Spinoza, Far East and Middle East Literature, West - Ostlicher Divan.

A — IDEOLOGICAL APPROACHES

a — Both of them explained the Pantheism philosophy with a dialectic understanding.

— The world is a cycle

— The world is a Battle area-an area to join the opposition

Extracts from “Divan: Kebir” and “West Ostlicher Divan”

b — Both of them had sincere devotion for the natural beauty (Natur empfindlichkeit.)

c — Both of them had a positive, expressive point of view reflected to the way they led their lives.

d — Both of them praised the human character raising it to the throne of God.

Extracts from the same works.

e — Both of them described the call of a broad, high moral understanding "Nietzschen in enseits von Gut und Böse" years ago.

B — DIFFERENCES

Each of the was bound to the ideological views of their contemporaries.

Goethe : A west-European character (living in an epoch just before the industrial Revolution, being much affected with the French Revolution) he became a positivist, a complete character active in every field (Political, social, cultural...)

Mevlâna : A middle-east character. As the above mentioned reasons were less effective in his age, this made him contemplative and somewhat fatalist with a mystic attitude. This can be seen in his works on philosophy and aesthetics.

C — CONCLUSION

It is an international obligation for us to remind the unforgettable influence of them on the world literature and Intellectualism.

B i b l i o g r a f y a

- Mevlâna G. Rr. : Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden seçmeler, Abdülbâki Gölpınarlı tarafından düzenlenmiş III. cü basım, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1959, (Bizim tebliğde Mevlâna I).
- Mevlâna G. R. : Hayatı, Eserinden seçmeler, Abdülbaki Gölpınarlı tarafından düzenlenmiş, III. cü basım, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1963, (Bizim tebliğde Mevlâna II).
- Goethe J. W. von : West-östlicher Divan und Epen-Goethe's Sämmtliche Werke, IV, er Band-Pandora Klassiker, Verlag Ullstei, Berlin.
- Eckermann J. P. : Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens, 1823-1823, Aufbau Verlag, Berlin 1956.
- Jacob Burckhard : La civilisation de la renaissance en Italie Tome II, Paris 1885, Ed. Plon.
- Hegel Friedrich. G. W. : Vorlesungen über Philosophie der Geschichte Berlin, 1848, Verleg von Dunker u. Humblot.
- Lindner Herbert : Das Problem des Spinozismus, Weimar, 1960.

MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK TARİKATININ “HOŞGÖRÜLÜK” VE
“HÜMANİST” PRENSİPLERİNİN OSMANLI DÖNEMİNDE
DOBRUCA'DA TÜR-İSLÂM KÜLTÜR OCAKLARI
TARAFINDAN YAŞATILMASI HAKKINDA
BAZI MÛLÂHAZALAR (*)

Mustafa Ali MEHMET

XIII. yüzyılda, muhtelif unsurlara ve inançlara mensup olan topluluklara karşı oldukça geniş görüşleriyle, Anadolu'da “insaniyetçilik” ve “hoşgörülük” ilkelerini savunan ve Türk-İslâm âleminin ileri gelenlerinden sayılan Mevlâna Celâleddin Rûmî'ye hasredilen I. Milletlerarası Kongre dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa taraflarında ve özellikle Tuna ile Karadeniz arasında, Dobruca gibi, İslâm ve Hıristiyan dinlerinin karıştıkları bir Uç bölgede, bazı Türk-İslâm kurumlarının mevcudiyetinden ve imkân dahilinde örnekler vererek tıpkı Anadolu'da olduğu gibi, buralarda da insan sevgisini aşılamaaya çalışan ocakların varlığından bahsetmenin isabetli bir deneme olabileceği kanısıyla, işbu tebliği takdim etmeyi uygun buluyorum. Aynı zamanda, bu tür müesseselerden bazılarının başlangıç tarihlerini Osmanlı döneminden daha da gerilere, hattâ Mevlâna çağlarına kadar götürmek mümkün olduğunu da hatırlatacak olursak, amaç daha da iyi anlaşılır diyebiliriz.

Nitekim, XIII. yüzyılın ikinci yarısında, Selçuklular devrinde, Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin hayatta bulunduğu ve felsefesini etrafa yaymakta olduğu bir sıralarda, yani, 1262-1264 yıllarında, Anadolu Selçuklu Hanedanına mensup Sultan İzzeddin Keykavuş'un yönetiminde ve Bizans İmparatorunun aracılığıyla, Rumeli'nin “Dobruca vilâyeti”ne 10-12 bin kadar Türk-İslâm “oba”sının yerleştirildiği ve bu topluma Sarı-Saltuk-Baba'nın manevi derlik yaptığı tarihi gerçeklerden sayılır. Hattâ, Dobruca'nın Kuzeyinde bulunan Baba-dağı kasabasının adı Sarı-Saltuk-Baba'dan kalmış olup, bu ünlü

(*) Bildiri sahibi Kongreye katılamamıştır.

Türk-İslâm misyonerinin yedi kabrinden biri Babadağı'ndadır ve hâlâ mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'ya yayıldığı sıralarda, Sarı-Saltuk-Baba'nın türbesi, zaman-zaman, Babadağı'na uğrayan padişahlar tarafından ziyaret edilerek, onarılmış ve etrafına camiler ve medreseler inşa ettirilerek, her biri, Konya'da Mevlâna Külliyesinde görüldüğü şekilde, birer kültür ocağı haline getirilmiştir. Nitekim, XVII. yüzyılın ortalarından itibaren, Dobruca'yı defalarca enine-boyuna dolaşan ve, bu arada, Babadağı'na da sık sık uğrayan Evliya Çelebi, burada üç medrese bulunduğuna işaret ediyor ki, bunlardan birisinin kuruluşunu Sultan II. Bayezid (1481 - 1512) devrine kadar gerilere götürmek mümkündür, diyebiliriz, zira, daha 1484 yılında, Bağdan seferinden dönerken, Padişah, Babadağı halkının müracaatı üzerine, Sarı-Saltuk-Baba'nın Türbesini tamir ettirerek, Onu bir kültür merkezi hâline getirmiş ve, devamlı çalışabilmesi için de, zengin vakıflar tahsis etmiştir (Evliya Çelebi, *Seyahatname*, c. III, s. 367).

Diğer taraftan, Babadağı'nın, giderek, gerek askerî ve gerekse idari bakımdan öneminin artmasıyla, çeşitli kültür ocakları da o nisbette çoğalmıştır. Örneğin, XVII. yüzyıl başlarında, Silistre Beylerbeyi Gazi Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu cami'nin etrafında, bol vakıflar sayesinde, yeni bir kültür ocağı geliştirilmiştir. Bugün dahi "Gazi-Ali Paşa Camii" ve Türbesi, Sarı-Saltuk-Baba'nın Türbesiyle birlikte, mevcut olup, Romanya'nın "Tarihi Anıtlar"ı arasında korunmaktadırlar.

Aynı hususu, Karadeniz sahilinde bulunan Mankalya kasabası hakkında da söyleyebiliriz, zira, burada da, daha XVI. yüzyılın sonlarına doğru, Sultan II. Selim'in kızı Esmâ-Han (İsmi-Han) Sultan tarafından inşa ettirilen Cami ve çevresi diğer bir Türk-İslâm kültür merkezi haline getirilmiştir. Evliya Çelebi'ye göre, imam, hatip ve müderrisleri İstanbul'dan gelmekle, bunların ulema sınıfına mensup oldukları söylenebilir. (C. III, s. 356). Esmâ-Han Sultan Camii de "Tarihi Anıtlar"dan sayılmaktadır.

Şüphesiz, o devirlerde, bu çeşit kültür ocakları Dobruca'nın Güney taraflarında da görülebilirdi. Nitekim, yine Evliya Çelebi, Silistre'de, büyük veya küçük camilerin yanında, bir de "Medrese" bulunduğunu kaydettikten sonra, "her camide halk için dersler tutuluyor" şeklinde ayrı bir ifade de kullanıyor ki, bu da, o zamanlar, cami veya mescitlerin birer kültür ocağı teşkil ettiklerine bir delildir, diyebiliriz (C. III, s. 336). Yine Evliya Çelebi'nin *Seyahâtname*'sinden öğrendiğimize göre, Hırsava kasabasında da 17 cami mevcut

idi (C. V, s. 232). Bunlara, Dobruca'nın ortasında ve güzergâh üzerinde bulunan Karasu (Şimdiki Mecidiye) kasabasını ve diğer önemli merkezleri de ilâve edecek olursak, Osmanlı devrinde, Dobruca'nın baştanbaşa birer Türk-İslâm kültür ocağıyla donatılmış olduğunu söyleyebiliriz.

Bunlardan başka, Muharrem-Baba (Mankalya'da), Koyun-Baba (Babadağı'nda), İshak-Baba (İshakçı'da) ve diğer "Baba" veya "Dede"lerin türbelerini de hatırlatabiliriz ki, vaktile, Rumeli'de Osmanlı ordularına katılan Dervişlerden birçoğları bu taraflarda kalmış olup, zamanla, bunların türbeleri de, Konya'da Mevlâna Türbesi gibi, gerek Müslüman ve gerekse Hıristiyan toplulukların birer ziyaretgâhı olmuşlardır. Yine, bu cümleden olarak, XV. yüzyılın başlarında, Anadolu'dan Karadeniz yoluyla, Eflak'a gelen ve oradan da, Tuna nehrinin Güneyine geçerek, "Ağaç-Denizi", yani Dobruca'nın "Deliorman" taraflarında, Sultan Mehmet Çelebi'ye karşı büyük bir köylü ayaklanmasının başına geçen ve, daha önceleri, Musa Çelebi'nin kadıaskerlik görevinde bulunan Şeyh-Bedreddin Mahmud (Simavnakadıoğlu)'nun, **Vahdet-i Vücüt** felsefesine istinâden, Balkanlar'da, gerek Müslüman ve gerekse Hıristiyan halkların hep bir tek varlığa inanmalarını telkîyn etmiş olduğunu da hatırlatabiliriz, zira, bu da, Mevlâna'nın: "Yine de gel; Ne olursan ol, yine de gel!" çağrısında ki "hoşgörülük" ve "toleranslık" prensiplerine uzak olmasa gerektir.

Öteyandan, yine Osmanlı döneminde, İmparatorluğun birçok yerlerinde olduğu gibi, Dobruca taraflarında da, bazı "Bektaşî" Tekkelerinin mevcudiyeti belgelerle sâbittir. Nitekim, II. Mahmud zamanında, Yeniçeri Ocağı lâğvedilmeden (1826), Dobruca'nın Nalbant köyü civarında bulunan bir Bektaşî Tekkesine yeni hademelerin tayin edildiğini ve vakıfların idaresiyle görevlendirildiklerini görüyoruz. Aslında, söz konusu kurumlar, gerek Hacı-Bektaş-Veli'yi ve gerekse diğer Tarikat ileri gelenlerinden bazılarını birer "Pir" edinecek, mensup oldukları Tarikatların gelenek ve göreneklerini, Avrupa taraflarında yüzyıllar boyunca yaşatmışlardır. Hattâ, Sarı-Saltuk-Baba'nın dahi, geniş görüşlü Bektaşîlik Tarikatiyle ilgisi bulunduğunu, Babadağı'na uğrayan seyyâhlar özellikle belirtirler (**Bakışç** - 1641).

Sünnî ve Alevî inançları birarada yaşatarak, onları birbirleriyle kaynaştıran bu kültür ocakları, her ne kadar Mevlevîlik Tarikatından farklı bazı âyin ve gelenekleri benimsemiş olsalar da, özellikle **Dünya** ve **Ahret** hakkında ileri sürdükleri görüşler, Mevlâna ve Mevlevîlik prensiplerine aykırı gelmiyorsa, diyebiliriz. Bu suretle,

söz konusu ocaklar, sinelerinde “hoşgörülük” ve “İnsancılık” (Hümanist) kavramlarını barındırarak, bu kez, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa taraflarında ve özellikle Balkanlar’da, insanlara karşı sevgi duygusunun yaygınlaşmasına hizmet ediyorlardı. Nitekim, Sarı-Saltuk-Baba’nın, ancak Türk-İslâm topluluğu arasında şöhret sahibi olmakla kalmadığını ve, bilakis, Dobruca’nın Kuzey bölgesinde yaşayan Hıristiyan halkın dahi onun Türbesini ziyaret etmekte olduğunu, hattâ, Saint-Nikola, Saint-Spiridon, Saint-Ilie v.b. gibi, Hıristiyan âlemine mensup bazı “Aya”ların isimlerini verdiğini, yine seyyâhların kayıtlarından anlıyoruz (**Bakışç** - 1641). Ayrıca, Sarı-Saltuk-Baba külliyesinde yaşamalarını sürdüren Dervişlerin “Yabancılar karşı misafirperver” olduklarını da kaydediyorlar ki, bu da, dil veya milliyet farketmeksizin, insanlara karşı “hoşgörülük” prensibinin diğer bir örneği sayılabilir. Hattâ, bütün Dobruca Türk-İslâm toplumunun böyle bir meziyete sahip olduğuna dair bazı müşahedeleri de, yine gezginlerin eserlerinde görebiliyoruz.

Nitekim, Evliya Çelebi, **Seyahâtname**’sinde, “Çitak” diye adlandırdığı, Dobruca Türk-İslâm toplum hakkında izahât verirken, onlarda “misafir için akşam ve sabah, yeteri kadar yemek bulunur”, veya onların “kapıları açık olup, misafire **yok** demezler”, şeklinde ifadeler de kullanıyor (Cilt III, s. 357). Hattâ, birçok köy ve kasabalarda, ayrıca “misafir odaları” bulunduğunu, yine XVII. yüzyıl ortalarında Dobruca’yı ziyaret eden İngiliz seyyâhı Robert Bargrave açıkça belirtir. (**Romen Ülkelerine dair yabancı gezginlerin rivayetleri**, Cilt V, Bükreş, 1973, s. 483 - Romencedir). XVII. yüzyılın sonlarında ve XVIII. yüzyılın başlarında, Buğdan Moldavya) ile İstanbul arasında defalarca seyâhat eden **Dimitrie Cantemir (Kantemiroğlu)** dahi, **Osmanlı Tarihi** adlı eserinde, Dobruca halkının Asya’dan gelen Türkler olduğuna işaret ederken, son derece konuksever olduklarından da bahsediyor ve, devamla, şunları ilâve ediyor: “Onların köylerinden bir yolcu geçerse, hangi milletten ve hangi dinden olursa olsun, tüm aile babaları kapılarının önüne çıkar ve onu, evlerine girip, kendileriyle beraber yemeğe oturması için, en nâzik bir şekilde davet ederlerdi” (**Istoria Imperiului Otoman..**, Bucureşti, 1876, s. 309, not: 123). Bu geleneklerin XIX. yüzyıl ortalarında da devam ettiğini görüyoruz, zira, Kırım Savaşı sırasında (1853-1856), Dobruca’dan geçen Fransız hekimisi Camille Allard, burada yaşayan Türk-İslâm toplumu hakkında edindiği intibâlarını kaleme alırken “ecnebî milletlere karşı en iyi bir şekilde davranıyor” gibi ifadelerde kullanmakla, diğer gezginlerin müşahedelerini teyid eder.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan da anlaşıldığına göre,

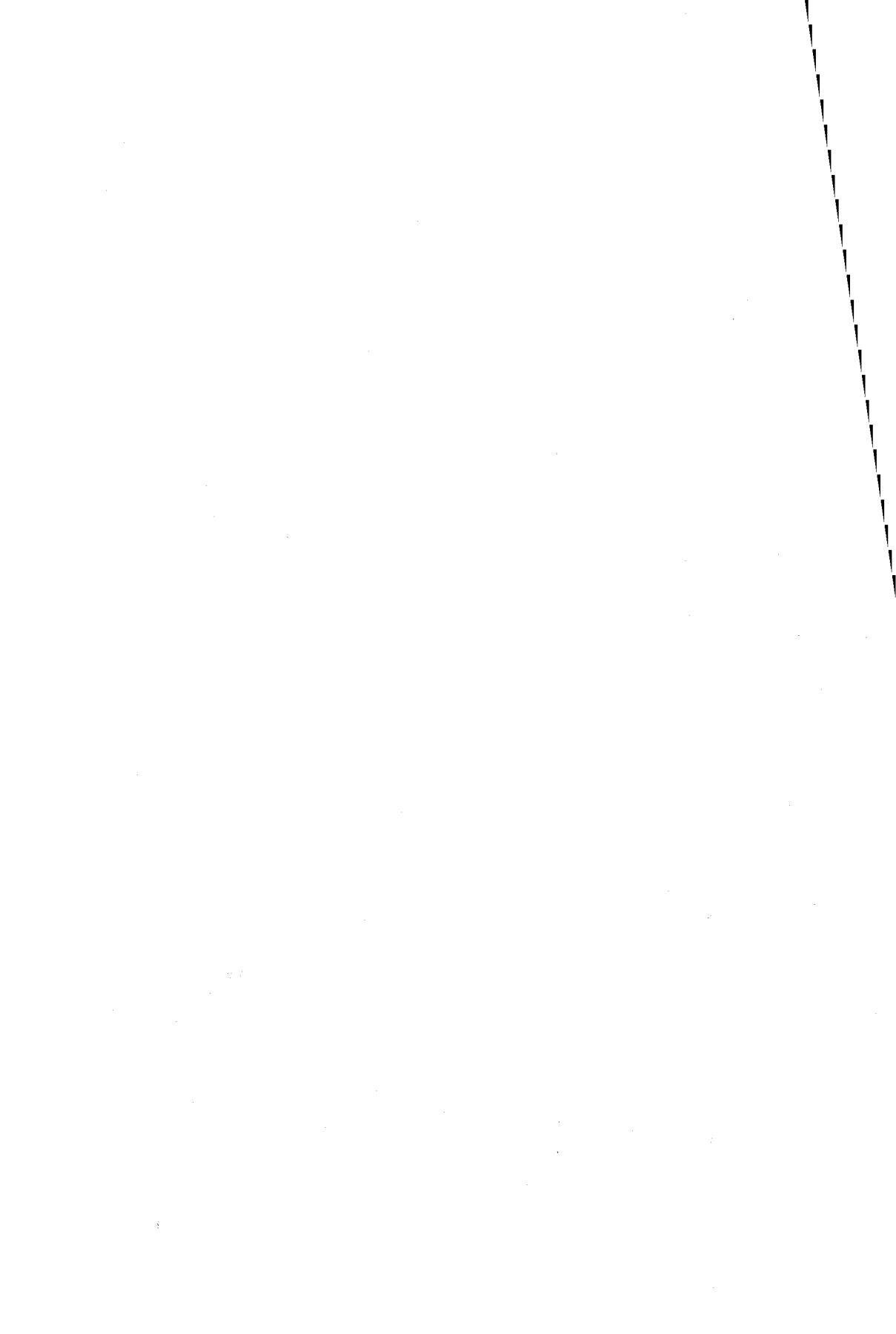
Dobruca gibi çeşitli unsurların ve inançların karıştığı ve yüzyıllarca hep bir arada yaşamak zorunda kaldığı bir serhat bölgede gelişen Türk-İslâm kültür ocaklarından her birinin, hoşgörülük prensibini ve insan sevgisini, kendileri için esas gâye kabul etmiş olduklarını söyleyebiliriz. Şöyle ki, Anadolu'da, Mevlâna ve Mevlevilik Tarikatının rahatça yaydıkları dostluk ve kardeşlik ilkelerini, bu kez başka şartlar altında, Rumeli'de ve özellikle, bugün Romanya'nın bir bölümünü teşkil eden Dobruca'da, yukarda ancak bazılarının hatırlatmakla yetindiğimiz Türk-İslâm kültür ocakları ve hattâ tüm Türk-İslâm toplumu deruhde etmiş bulunuyordu. Durum böyle olunca, Rumeli'de ve Dobruca'da "Evlâd-ı Fâtihân" adıyla da bilinen Türk-İslâm toplumunun manevî değerlerinin gelişmesine ve az bir zaman içinde yerli halkla uyuşum sağlamasına yardım eden örgütlerin yüzyıllarca yaşattıkları "hoşgörülük" ve "insaniyetçilik" prensiplerinin, Osmanlı dönemi kültür çerçevesi dahilinde, yerini tayin etmek ve bu ilkeleri barındıran müesseselerin özelliklerini tesbit etmek Türk kültürü üzerinde çalışanlar için daima şerefli bir görev sayılmalıdır, diyebiliriz.

SOME REFLECTIONS ON THE SURVIVAL OF THE IDEAS AND THE SUFISTIC SECT OF MEVLÂNÂ IN DOBRUDJA

Mevlânâ is known to have ideas relevant to the believers of various religions and the peoples of various nations.

The paper explains that the Ottoman Empire had cultural centres spreading humanistic views and love among people in Europea through Dobrudja. Such institutions and centres were also existent in the days of Mevlânâ. It is known that between the years 1262-1264 ten to twelve thousand Turco-Islamic population were palaced in the province of Dobrudja. The spiritual leader of this group of people was Sarı Saltuk, one of whose seven tombs is known to be visited by trespassing Sultans to pay homage. After the reign of Sultan Beyazid II. mosques and religious schools began to be built around his tomb in Babadağı and these have become cultural centres, the number of which has continually increased-And as a result of this, Dobrudja is full of such institutions, tombs and monuments of the Turco-Islamic Culture.

Some of these tombs, as those of Mevlânâ and Sarı-Saltuk, have become visiting places, not only for muslim but also for christian people. Thus, these centres for culture and religious belief have initiated a friendly and a humane understanding and tolerance between the peoples of Islamic and Christian origin.

HAZRETİ MEVLÂNA'NIN GÜZEL VE GÜZELLİK HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Şefik CAN

Sayın dinleyiciler,

Size Hz. Mevlâna'nın güzel ve güzellik hakkındaki görüşlerini kısaca arz etmek istiyorum.

Güzellik nedir? Bizim üzerimizde etki yapan, ruhumuzu okşayan, bizi mâ'nen değiştiren, bize tatlı, ifade edilmez bir heyecan veren güzellik mefhumu, çok eski zamanlardan beri insanları meşgul etmiştir. Bu konu "Bediiyyat = Estetik" nâmı altında bir ilim olarak incelenmiştir. Güzellik anlamını filozoflar, âlimler kendi anlayışlarına, sezîşlerine göre yorumlamışlar, bu ilme dair hayli eserler yazmışlardır. Güzelliği akıl yolu ile, ilimle anlatmaya çalışmışlardır.

Hazreti Mevlâna güzelliği, akıl yolu ile değil, gönül yolu ile aşk yolu ile, iman yolu ile ifade buyurmuştur.

Hz. Mevlâna'ya göre, bütün güzellikler güzeller güzeli olan Hak'ka râcidir. Bu dünyada gördüğümüz bütün güzellikler, Hak'kın güzelliğinin birer zerresidir. Çünkü Hak "Hüsn-i Mutlak"dır. Gerçek güzellik, tam güzellik ondadır. O güzelliğini, sanatını, yaratığı her şeyde göstermektedir: Geceleri gökyüzünde parlayıp duran yıldızlarda, ay ışığında, güneşin doğuşunda, batışında, denizlerde, göllerde, ormanlarda, dağlarda, derelerde, her şeyde güzellik var. Çiçeklerde kelebeklerde, denizlerin derinliklerinde yaşayan yaratıklarda, uçuşan kuşlarda güzellikler var.

Bütün yaratıkların en şerefli olan insanlardaki maddi ve manevî güzellikler saymakla bitmez. İnsanın ortaya koyduğu sanat eserlerindeki güzellikler de...

İşte bizim güzel bir ses dinlerken, yahut güzel bir manzara karşısında duyduğumuz, fakat ifade edemediğimiz, sadece "Hoşumuza gidiyor" deyip geçtiğimiz hayranlığın sebebini, gönül sırlarına aşina olan Hz. Mevlâna açığa kavuşturmuştur.

Mevlâna'ya göre, bir güzellik karşısında duyduğumuz hayranlık, bizi güzeller güzeline yâni Allah'a yaklaştırmaktadır. Gerçekten de bizim bir güzellik karşısında duyduğumuz hayret ve takdirle gönlümüz bambaşka bir hal alır, tatlı, ifade edilmez bir heyecan duyarız. Güzel çalınan bir ney, bir keman, bir piyano ne olursa olsun duyularak çalınıyorsa bizi etkisi altına alır. Güzel bir şiir, bir kahramanlığı, bir fedakârlığı, bir şefkati, bir merhameti belirten bir hikâye, bir piyes de bizi heyecanlandırır. Usûlüne göre güzel bir sesle söylenen bir ilâhiyi dinlerken şahsiyetimiz değişir, biz o anda kendi içimizden çıkarız. Ruhumuz şu beden hapishanesinden kurtulur, maddî varlığımızı terk ederiz. O anda biz bambaşka bir insan olmuş gibiyiz. İhtiraslarımızdan, kötü huylarımızdan, günahlarımızdan sıyrılmış, tertemiz lekesiz bir insan olarak Sevgili Rabbimizin huzurundayız. Lütuflar sahibi Allah'ımızın, pek güzel seslerle, ilâhi nağmelerle bize ikramda bulunduğu bir "Mâide-i asuman" da, bir gökyüzü sofrasında, ruhani gıdalar almaktayız. Hoşumuza giden güzel ses sustuğu zaman, kanatları kırılmış kuşlar gibi, gökyüzünden aşağılara düşerek eski halimize döneriz.

Bizim hoşumuza giden bizi ötelere götüren, ilâhi nağmelerin devam etmesini isteriz. Bu ilâhi sesleri meydana getiren sanatkâr, ötelere bir şeyler duyan, onu çeşitli vasıtalarla duyuran, ifade eden bir kişidir. Sanatkârda herkeste bulunmayan manevî bir sezîş vardır.

Sanatkârın bazan kendi manevî gücünden kendisinin bile haberi yoktur. Kimisi sesiyle, kimisi çaldığı çalgı ile, kimisi ortaya koyduğu san'at eseri ile, kimisi güzelliği ile, edâsı ile bizi büyülemekte, bizi ötelere götürmektedir. Bu hususta Hz. Mevlâna mesnevisinin bir yerinde

غوب روياہ آينهٔ غوبی او
عش آينهٔ عکس مطلوبی او

(Güzel yüzlüler, Allah'ın güzelliğinin birer aynasıdır. Onlara gönül vermek, onları sevmek, Hak'kı istemenin Hak'kı aramanın akisidir. Hak'kın düşünülmesidir.) diye buyurmuştur.

Burada dikkat edilecek bir nokta var : şirke düşmemiz için, Allah'ın güzelliğini mânevi yönden düşünmemiz gerek. Nitekim Hz. Mevlâna bu hususta bizi uyarmaktadır :

از قدحهای صور بگذر ره ایست
باره در جاست لیک از جام نیست

(Suret kadehlerinden, yüz güzelliklerinden geç. Onlara kapılma. Şarap kadehtedir. Fakat kendisi kadeh değildir.) demektedir.

Gerçekten de gelip geçici güzellikle, Hakk'ın güzelliği bir olur mu? Et ve kemikten bir yığın olan şu tenin üstünde ilâhi bir nur görülmektedir. Duvara güneşin ışığı düşmüştür. Duvar bir güzelce parlamaktadır. Fakat duvar, güneş değildir. Bir şair bu duyguyu şöyle dile getirmiştir :

“Afıtâb-ı Hüsni huban âkibet eyler üfûl
Ben muhi Beb-i lâlealim Lâühîbbül âfilin.”

(Güzel yüzlülerin, güzellik güneşi sonunda batar gider. Ben fânî güzelleri sevmem, ben batmayan sonu olmayan güzeli severim) demektedir.

Mevlâna şirke düşmemiz için güzeli değil, güzelliği görmemizi, sevmemizi ifade buyurmaktadır.

صورت یاری که سوی او سوی
از برای مؤنسی اسه می روی

Bir dostu görmeğe gidersin, bu gidişin onun suretini, dış yüzünü görmek için değildir. Onun görünüşünün sevgi ve şefkatle sana yakınlık göstermesindedir. Aslında sen dostunu görmeğe gitmedin. Mânâ bakımından yine suretsizlik alemine, sonsuzluk alemine gittin. Fakat senin bu gayeden, bu maksattan haberin bile olmadı. Çünkü sen gaflettesin. Mevlâna bir rubaisinde :

ما ندیم که نامر تو آموخته ایم
چشم از لهر خوبا به جرابه روخته ایم

(Allah'ım, senin sevgini öğrendikten, seni tanıdıktan sonra gözümüz bütün dünya güzellerini görmez oldu) demektedir.

“Divân-ı Kebir”lerinde de :

صوفیانیم آمده در کوی تو
شئی نه از جمال روی تو

(Biz dervişler, sizin mahallenize geldik. Allah rızası için bize güzelliğinizden bir şeyler veriniz) diye sadece güzellik niyaz etmektedir. Çünkü bütün güzellikler Hakk'ın güzelliğinin tecellisidir. Bu sebeple, bir güzel yüzlünün verdiği hayranlık kendisinden, kendi maddî güzelliğinden değildir. Ona o güzelliği veren güzeller güzeldir. Bu sebeptendir ki suret güzelliğine kapılıp kalmak, yaratıcıyı düşünmemek büyük bir suçtur. Büyük bir günahdır. Aslında fâni olan, geçici olan güzelliğe kapılmak akıl kârı değildir. Bizi bü-yüleyen bir güzellik karşısında (şekil verenlerin, sûret yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanına dikkatle bak ki ne yücedir 23/14) ayetini hatırlayacağız. Aslında bütün güzellikler onundur. Güzel çehrelerde, güzeller güzeli olan yaratıcıya, onun harika sanatını bulmak, ona hayran olmak, Hakk'ın gerçek mü'minlere bir lutfudur, bir ihsanıdır. Hz. Mevlâna bir mesnevi beytinde :

که بنم آید اصل هوای دست
بر صور آید عکس ما بدست

(Aklında, fikrin de, ilâhi mestliğin de temeli benim. O şekillerde, hayallerde gördüğümüz güzellik, meğer bizim güzelliğimizin aksi imiş) diye buyurmuştur.

Güzellere karşı duyulan hayranlık mü'minlere, Hakk'ın bir ihsanı olduğuna göre gerçek insan, güzelin maddî varlığına değil, manevî varlığına, o güzellik şarabını, o ruhanî şarabı lûtf edene yönelir, her şeyi ondan bekler. Can şarabını, Mansur şarabını sunacak canlı kadehleri, Hak yaratıp durmaktadır.

Neden güzellerden ve güzelliklerden hoşlanıyoruz? Hz. Mevlâna'ya göre güzeller ve güzellik bizi yalnız Hakk'a yaklaştırmakla kalmaz, bize rûh âleminde ki güzelliği de hatırlatmaktadır. Nasıl ki müzikde, güzel seslerde, ilâhi nağmelerde bir özlemin, bir iştiyakın ifadesi varsa güzeller ve güzelliklerde de ezel âleminin bir hatırası vardır. Hz. Mevlâna bu hususta şöyle buyuruyorlar :

جزدمده عشق نورگوسه نماند
جهانرا ز عهلاوت ازل هوسه نماند

(Benim kulağım da aşk gürültüsünden başka hiç bir şey kalmadı. Ruhumda ezel aleminin güzelliklerinden başka ne akıl kaldı, ne fikir.)

Mevlâna'ya göre, şu yaşadığımız hayatın bir evveliyatı vardır. Bizler daha dünyaya gelmeden ruhlarımız, ruh aleminde idi. O Ezel aleminde anlatılamayan güzellikler vardı. Bu yüzdendir ki burada gördüğümüz güzelleri seviyoruz. Bu güzellikler bize Ezel tatlılığını hatırlatıyor. Hz. Mevlâna gerek mesnevide gerekse divân-ı kebirde çoğu zaman bu konuya değinir.

شمع ازل است عالم افروزی من
زاهد شاهد عظمت بیروزی من

(Benim âlemim, benim dünyam, ezel nuru ile aydınlanır. Benim mutluluğum, o büyükler büyüğü, o güzeller güzeli yüzdendir.)

Şu şiirlerinde bu hakikatı ne güzel ifade buyururlar :

ز کجا آمده محرابی
ز شاه حرم سبحانی
یار کله هیچ بیادت آید
آه مقامات هوسه روحانی
بس فراموشه شدت ازها
لاجرم خیره و سرگردانی

جهان فروشی بکی سنی خاک
ایه به بیعت بدیه ازانی
باز ده خاک و بداه قیمت خود
نی غلامی ملکی سلطانی
جهت نوز فلك آمده اند
خوب رویاه غوسه بنهانی
دیوانه کبیر ۲۹۲۷

(Nereden gelmişsin, biliyor musun? Sen Hakk'ın hareminden gelmişsin. O rûhani alem, o güzellikler hiç hatırına gelmiyor mu? Onları unuttun da bu dünyada şaşkına döndün, böyle şaşırıp kaldın. Senin başın dönüp durmada. Bir avuç toprak karşılığında canını veriyorsun. Bu ne ucuz alış veriş? O toprağı geri ver. Kendi değerini bil. Sen köle değilsin, sen padişahsın, sultansın. Haberin yok. Gökyüzünden nice güzel yüzlüler senin için gizlice yeryüzüne inmişler.)

Bu dünyada gördüğümüz güzeller, bize ezel âleminin güzelliklerini hatırlatmak için gökyüzünden mi geldiler? Mecazi bir anlam içinde ne tatlı, ne hoş bir buluş!

Ruh âleminde, bu dünyada gördüğümüz her şeyin en güzelinin, en mükemmelinin, en kusursuz olanının örnekleri vardır. Bu dünyada gördüğümüz bütün hoşunuza giden şeyler, mesela : güzel bir manzara, güzel bir yüz, hoşumuza giden bir sanat eseri, bir musıkî, ruh âleminde, ezeldeki güzellikleri bize hatırlatmaktadır.

Yüce Peygamberimiz efendimiz de bazı hadislerinde güzellikten bahs buyurmuşlardır :

(Allah güzeldir, güzelliğı sever)

Başka bir hadislerinde :

(Yeşillik, akar su, güzel yüz insanı dinlendirir)

Diğer bir hadislerinde de (Hikmeti, güzel yüzlülerin yanında arayınız) diye buyurmuşlardır. Mevlâna'ya göre :

Güzellikler, bizi bizden almada, bizi beden zindanından kurtararak başka bir aleme, dolayısıyla Hakk'a götürmektedirler. Böylece güzel san'atların, hassas insanlar üzerindeki etkisinin ötesinde de Hak vardır. Gerçekten büyük sanatkarların ortaya koydukları şaheserlerdeki insanı büyüleyen, hayran bırakan güzellikde de Hakk'ın güzelliği tecelli etmektedir. Çünkü, hangi millet de, hangi memlekette olursa olsun, bütün sanat eserleri, ilâhi emaneti taşıyan insanın eseridir. İnsan, şu veya bu şekilde ortaya koyduğu şaheserlerde kendini, kendi insanlığını, kendi duygularını, düşüncelerini sergilemektedir. Fakat insanlara Allah'ın bir lütfu olarak verilen güzelliğin sırlarına, güzelliğin zevkine herkes varabilir mi? Bu güzellik dediğimiz şeyin gerçek yönünü herkes anlayabilir mi? Büyük estetik bilgini Charles Lalo (Güneş batarken meydana gelen güzel tablo köylünün aklına hiç estetik olmayan akşam yemeği düşüncesini getirdiği gibi, bir fizikçinin zihninde de aslında ne güzel ne de çirkin olan ve yalnız doğru yanlış olması muhtemel ışın tahlili fikrini uyandırır. Güneşin batması ancak güzelliği hisseden insanlar için güzeldir) demektedir. "Estetik : Charles Lalo Sayfa : 7"

Herkesin güzellikleri görememelerini de Hz. Mevlâna şöyle açıklamaktadır :

هر دیده روشنا یزدان فرد
شبه جهت را نظر آیات کرد

Cenab-ı Hak, gözleri marifet nuru ile aydın olanlara, bu dünya evinin altı yönünü kendi ayetlerinin mazharı kıldı. Onlar nereye bakarlarsa hakkı görürler.

تا بهر حیوانه و نامی که نگرند
از ریاضه حسن ربانی حیرند

(Gözleri aydın olanların, hangi hayvana, hangi bitkiye bakarlarsa baksınlar, Allah'ın güzelliğinin bahçelerinden mânevi gıdalar almaktadırlar.

Bundan dolayıdır ki Hak aşıklarına "nereye dönerseniz dönün, oradan onun yüzü, onun güzelliği vardır" dendi.)

جهاد برآت حسن شاهد ماست
فشاهد وجهه فی کل ذرات

(Ciban, bizim gerçek sevgilimizin güzelliğinin aynasıdır. Her zerre onun güzelliğinin şahididir.)

از قدح کرد در عطس آبی خورید
در دروه آب حسن را ناظرید

Susar da bir bardaktan su içerseniz, suyun içinde de Hakk'ı görürsünüz.

آنک عاشق نیست او در آب در
صورت خود بیندای صاحب نظر

Fakat Hak aşığı olmayan kişi, suyun içinde kendisini, kendi suretini görür.

صورت عاشق خوفانی شد در او
بس در آب اکنون که را باید بگو

Aşkın varlığı, Hak'da fani olursa, acaba aşık suda kimi görür?

حسن حسن بیندادر روی جور
له مجروره در آب از صنع غیور

Ay nasıl suya akseder, suda görünürse, Hak aşıkları da güzel-lerin yüzlerinde Hakk'ın güzelliğini görürler.

Mevlâna'ya göre bir Hak aşığı, bu dünyada gördüğü huri gibi güzellerin yüzünde, güzeller güzeli Allah'ın güzelliğinden başka bir şey göremez. Eğer aksini görürse, yani Hakk'ın güzelliğini görmez

de mefsâni duygulara kapılır ve güzelleri başka bir gözle seyr ederse, o âşık, Hak'kın gözünden düşer. Sözümü bir Hak aşıkının şu beyti ile bitirmek istiyorum.

(Kendi hüsnün hüblar şeklinde peydâ eyledin

Çeşm-i âşkdan dönüp sonra temaşa eyledin.)

Allah'ım! Kendi güzelliğini, güzeller şeklinde yarattın. Sonra aşıkın gözüne girdin, kendi güzelliğini seyrediyorsun.

MEVLÂNÂ'S CONCEPTION OF BEAUTY AND OF THE BEAUTIFUL

What is beauty? This concept, which influences our lives, which caresses our souls, which causes moral changes in us and gives us an undefinable sweet excitement, has occupied the minds of mankind since the early times. The subject was studied under the name "Beauty-Esthetics". The meaning of beauty was interpreted by philosophers and scholars according to their own understandings and perceptions. Numerous books were written on the concept. These philosophers and scholars expressed their views on beauty in terms of the mind and in terms of theoretical knowledge. Mevlânâ, however, has always tried to express his concept of beauty not in terms of the mind, but in terms of the heart, of love and of faith.

According to Mevlânâ, all beautiful things on earth are minute particles of the beauty of God, because God is the "absolute beauty". Genuine and complete beauty is in God only. God demonstrates His skills and His beauty to us in things we see. The admiration we feel for something beautiful draws us closer to God, "The Most Beautiful". Those with beautiful faces are actually the mirrors of the beauty of God. Loving these beautiful beings is the same as searching for God and thinking of Him. People with enlightened eyes receive moral nourishment from God's gardens of beauty whenever they look at a plant or an animal. Why do we enjoy beautiful beings and objects? According to Mevlânâ, all that we enjoy on earth, for example: a piece of art we enjoy, religious tunes which comfort our souls; all remind us of the beautiful things we had observed in our spiritual world in the past eternity.

SUR L'IMPORTANCE DE L'ORDRE MEVLEVI DANS LA SOCIÉTÉ SELDJUKIDE

M. M. Alexandrescu - Dersca Bulgaru
(Bucarest)

A l'encontre des ordres islamiques quise sont développés en Anatolie Seldjukide et ensuite dans l'Empire Ottoman, - tels que les Bektasis, les Rufâi et les Kadiri -, l'ordre Mevlevi, étayé sur l'enseignement du grand mystique sufi Mevlana Djelal ed-din Rumi, s'est formé en contact étroit avec la société seldjukide.

On sait d'ailleurs que les fondateurs de ces ordres - Bektasi, Rufâi et Kadiri - furent traités de manière différente dans les **Menakib** de Sams ed-Din Ahmed el-Aflaki (1). Abd el-Kadir est complètement ignoré, Rifa'i est condamné sévèrement tandis que Hadjdji Bektas est représenté comme ayant reconnu la supériorité de Djelal ed-Din auquel il venait d'envoyer un messenger pour obtenir des informations sur les procédés du célèbre mystique sufi.

A Konya où son père s'établi en 626/1229 avec sa famille (2), répondant à la requête du sultan seldjukide Ala ed-Din Keykubad (1219-1236), Djelal ed-Din trouvait un milieu formé de gens du commun et d'artisans. Ces derniers avaient fondé sous le nom d'Akhi (3) des associations corporatives ayant adopté l'idéal de la futuwwa, système d'organisation des corporations (**sinf**, pl. **esnaf**, en turc **esnaf**).

AU XIIIe siècle l'**akhilik**, forme particulière de la futuwwa (4) répandue parmi les artisans des villes anatoliennes, était florissant.

- (1) Ahmed Aflaki, **Manakib al-'arifin**, 718-754 de l'Hégire. Voir aussi la traduction Turque par Tahsin Yazıcı, **Ariflerin Menkıbleri**, Ankara, 1953.
- (2) Baba al-Din Walad mourut en 18 rabi' II 628 (23 février 1231) Al Konya. Ahmed Aflaki, **Ariflerin menkıbleri**, I, p. 32, 56.
- (3) Voir sur les akhi l'article de Fr. Taeschner dans l'**Encyclopédie de l'Islam**, seconde édition, I, 1-2 p. 331 et suiv.
- (4) **Ibidem**, II, p. 983 et suiv. (art. de Fr. Taeschner).

Il semblo avoir été développé surtout à Konya sous l'influence de la **futuwwa** de cour dont l'existence est attestée sous le règne du sultan Izz ed-Din Kayha'wus Ier (1210-1219) qui en recut l'habit (5), envoyé par le khalif al-Nasir (1180-1215). L'**akhilik** recut une nouvelle impulsion sous le règne du sultan Ala ed-Din Kaykubad Ier après l'arrivée à Konya du grand saikh Abu Hafis Umar al Suh qui y accomplit les rites de la **futuwwa**.

Djelal ed-Din établit un contact étroit avec les artisans et les **akhis** de Konya (6). C'est parmi les artisans et les gens du commun que Djelal ed-Din recruta la plupart des ses disciples. C'est ainsi qu'il fit de Salah ed-Din Zarkuk, un apprenti orfèvre illétre mais doué d'une beauté phisique frappante et d'un caractère agréable et modeste, son représentant (**na'ib**) et le chef (**khalifa**) de ses **murids**. Dix ans plus tard, après la mort de Salah ed-Din, Djelal ed-Din élut à sa place le fils d'Akhi Türk, le chef des **akhis** de Konya et des districts environnants. Türkoğlu Husam ed-Din Clebi devint son disciple et son ami. C'est en cette double qualité que Husam ed-Din suggéra à son maître de composer une oeuvre semblable aux **mathnavi** religieux de Sani'i et-'Attar. C'est la dictée de Məmlana que Husam ed-Din écrivit le **Mesnevi** (7). Un long poème didactique en vers doubles formant six **defter** dont les idées étaient assemblées dans une libre association.

A Konya, Djelal ed-Din rencontra aussi des **sufi** ou derviches, groupés en plusieurs sectes. Mais ce fut le derviche errant Sams ed-Din Muhammed Tabrizi qu' il avait déjà rencontré à Damasc - selon les dire d'Aflaki (8) - qui exerca une grande influence sur Mevlana après qu'il se fut établi à Konya, dans le khan des marchands de sucre (26 djumada II 642 / novembre 1244). Ce fut Tabrizi qui l'initia à un nouveau stade, inconnu jusqu'alors, de l'amour sufi, celui de l'aimé (**ma'suk**).

A Konya Djelal ed-Din rebcontra aussi des Grecs, groupés au-

(5) *Ibidem* p. 988.

(6) Cl. Huart, *Les Saints des Derviches tourneurs*, Paris 1918-1922, p. 117.

(7) J. W. Redhouse, *The Mesnevi... of Mevlana Jalálu'd-Din Muhammed er-Rumi*, Londres 1881, p. 1-135. L'édition classique est dû à R. A. Nicholson, *The Mathnawi of Jelalu'd-Din Rumi, edited from the oldest manuscripts available, with critical notes, translations and commentary*, London, 1924 - 1940 (G.M.S. VI, 1-5), traduit en turc : *Mevlana Veled İzbudak tarafından muhtelif şerhlerle karşılaştırılmış ve esere bir açılma ilâve edilmiştir*, İstanbul, 1942 sq.

(8) B. Furuzanfar, *Mawlana Djalal al-din*, Teheran 1315 H. p. 65-66

tour du monastère dit de Platon, des Arméniens et quelques Juifs ainsi que des Turcomans originaires du plat pays, désignés sous le nom de Turcs. Il y avaient aussi des esclaves d'origine byzantine, attachés à la garnison militaire de la ville. Djelal ed-Din entretenait des relations avec les différentes classes sociales, depuis les artisans jusqu'à la ultane Gürçi Hatun, l'épouse chrétienne du sultan Keykusrev passée à l'islam à la suite de calomnies lancées par sa mère (9).

Mevlana discutait aussi de problèmes religieux avec les prêtres chrétiens; il visitait les églises et les monastères et témoignait d'un grand respect pour les autres religions.

Tous ces contacts renforcèrent sa tolérance naturelle en inclinant sa pensée vers la conciliation de toutes les religions en sur une base philosophique. Pénétré de la conviction que les adeptes des autres religions croyaient, eux aussi, en Dieu et qu'ils poursuivaient le même but que les musulmans, mais que seule, les voies pour y parvenir étaient différentes, Djelal ed-Din les incitait à s'unir en Dieu, autour des idées du bien et de l'humanité (10). Mevlana découvrait ainsi les idées fondamentales qui unissaient toutes les religions.

Il considère Dieu comme une valeur absolue aux ordres de laquelle est placé le Bien et le mal (11). Dieu est au-delà du Néant-qui est son atelier (12) ainsi que de l'Être. Dieu crée et détruit au cours d'un temps discontinu (13) les choses endormies dans le Néant. (14)

La création du monde non-humain qui comprend la nature et le monde animal prépare la création du monde humain dont il est le précurseur. Il s'agit ici d'une évolution mystique, non scientifique et non darwiniste, la nature étant considérée par Djelal ed-Din comme une suggestion de Dieu.

L'homme dont l'émergence hors du monde animal indique des tendances vers le royaume des anges et de Dieu, est formé d'un corps,

(9) Bronet, *Histoire de la Géorgie*, I, p. 500, 524; Bar Hebraeus, *Chronography* p. 403; Quatremère, *Histoire des Mamelouks* 1/2, p. 141; Ahmad Aflaki, *Manakib*, trad. Cl. Huart, *Les saints des derviches tourneurs. Récits traduits du persan et annotés*, Paris 1918-1922, dex.

(10) Voir le recueil des dits de Mevlana Djelal ed-Din Rumi, *Fihî ma-fih*, ed. Badî' al-Zaman Turuzanfarr, Teheran 1930, p. 97.

(11) R. A. Nicholson, *The Mathnavi of Djelal ed-Din Rumi* II, p. 2617 - sqq.

(12) *Ibidem* II, p. 688-690, 760-762; IV p. 2341-2383.

(13) *Ibidem* I, p. 1440-1448.

(14) *Ibidem* I, p. 1447-1455.

d'une âme (**ruh**) nommée par les philosophes grecs $\Psi\upsilon\chi\mu$ et d'un esprit. Ce dernier participe de la révélation, étant un **ruh-i wahy** présent chez les saints et chez les prophètes. Ces êtres supérieurs sont considérés comme des signes manifestes de l'unité de Dieu qui est, d'après le Koran, "la lumière du ciel et de la terre". Invisible aux des hommes, Dieu n'est accessible qu'à la contemplation de l'âme (**ru'yat al-kalb**). C'est grâce à la lumière de la certitude intuitive (**yakin**) que le coeur s'élève jusqu'à Dieu qui projette un rayon de sa propre lumière dans le coeur de l'homme. Car, observe le mystique, c'est "le soleil qui permet que l'on voit le soleil" (15).

L'élévation de ces idées, exposées au cours cérémonies mystique que le Mevlana dirigeait plongé dans l'extase, ainsi que l'influence de sa puissante personnalité lui attira de nombreux adeptes appartenant à différentes religions. Ces derniers reconnaissaient que le Maître les avaient aidé à pénétrer la profonde réalité de leur propre religion, le considérant l'égal de leurs prophètes.

Ces idées et ses sentiments encouragèrent de nombreuses conversions parmi les chrétiens Grecs et Arméniens ainsi que parmi les Juifs (16). Parmi ces convertis à l'Islam dont le nombre aurait atteint, suivant A Eflaki le chiffre insigné de 18.000 se trouvaient aussi des prêtres et des moines.

Après sa mort, survenue en 1273 à Konya, ses idées furent propagées pendant dix ans par Husam ed-Din Celebi qui avait groupé autour de lui ses amis, formant le noyau de l'ordre Veledi appelé au début du XIVe siècle Mevlevi, adeptes de Mevlana.

La fondation d'un couvent érigé près de la **türbe** du Mevlana et la création par Sultan Veled d'une chaire pour la récitation du Mesnevi (**Mesnevihanlık**) contribuèrent à diffuser l'idée que l'homme ne saurait réaliser la plénitude de son être en dehors de l'Islam qui le conduit vers le salut et le bonheur suprême. Sous la direction de son troisième seikh Ulu Arif Celebi, l'ordre Mevlevi connut un grand essor non seulement dans l'émirat de Karaman mais aussi dans les principales villes d'Anatolie telles que Beyşehir, Alaşehir, Aksaray, Afyon, Amasya, Sivas, Tokat, Niğde, Erzurum, Bayburt et Denizli

(15) A. A. Nicholson, **Los Misticos del Islam**. Version espanola de Fernan-Valera, Mexico 1945, p. 79.

(16) Ahmed Aflaki, **Menakib**, trad. Cl. Huart, *op. cit.* I, p. 75, 105, 107, 114, 184, 185, 261; II, p. 3, 9, 14, 45, 112. Voir aussi le manuscrit de **Menakib** de la Bibliothèque générale d'Ankara, p. 67 a, 111 a, 143 a.

(17) **Ibidem**.

où apparurent d'autres monastères Mevlevi dont les portes étaient largement ouvertes aussi aux non imiteés.

L'Ordre contribua ainsi à la diffusion de l'Islam parmi les autochtones que les sultans Seldjukides avaient gagné à leur cause en leur distribuant des terres, en percevant des impôts équitables et en administrant bien leur état (18). Satisfaite sous le rapport matériel, la population non-musulmane prêtait une oreille favorable à la propagande religieuse des Mevlevi qui propageait l'idée que seule la religion musulmane conduisait ses adeptes vers le salut. Même s'il s'y ajoutait pour certains des considérations pratiques qui les décidèrent à embrasser l'Islam, l'Ordre Mevlevi a hâté le procès d'Islamisation. On peut donc soutenir sans risquer de se tromper que l'Ordre Mevlevi en diffusant l'Islam a puissamment renforcé la cohésion de l'État Seldjukide.

L'Ordre Mevlevi eut aussi un rôle économique insigne pour le développement de la société seldjukide. A l'encontre des autres ordres religieux tels que les Bektashi, des Rifa'i et les Kadiri dont les membres dépendaient pour leur entretien de la charité publique, les Meslevi n'étaient pas un ordre mendiant. Ils ne parcouraient pas les villes et les villages d'Anatolie en tenant le bâton ferré (*teber*) à la main et en portant l'écuelle de bois (*keşkul*) attachée à leur ceinture. Ils gagnaient leur subsistance par le travail, y étant entrinés dès leur noviciat. Suivant la règle de l'Ordre Mevlevi, le novice (*nevni-yaz*) qui avait accompli 18 ans était censé de passer à la cuisine (*çişle*) 1001 jours divisés en périodes de 40 jours. Il y accomplissaient les travaux les plus dégradants tels que faire la vaisselle, charrier l'eau, éléver les légumes. Pendant le noviciat les maîtres observaient les dons des novices afin de les développer pour la gloire de l'Ordre et l'avantage de la société. Aux novices ordinaires, dénués de talents pour la musique, la poésie et la danse, on enseignait divers métiers tels que celui de tailleur, de cordonnier, de mercier, de tannier et d'orfèvre., métier fort prisé par Ljelal ed-Din, Il s'agissait avant tout de les rendre utiles à la société dans laquelle ils étaient appelés à vivre, tout en leur permettant de gagner leur vie en exerçant un métier. Car la règle de l'Ordre Mevlevi leur défendait de mendier pour assurer leur subsistance en faisant appel à la charité publique. Ils rendaient ainsi des services insignes à la société seldjukide dont ils renforcèrent l'économie par leur travail ainsi que par leur habileté.

(18) O. Turan, *Le droit terrien sous les Seldjoukides de Turquie*, "Revue des études Islamiques", Paris, 1948. Idem, *Les souverains seldjoukides et leurs sujets non-musulmans*, "Studia islamica" I, Paris 1953, p. 74.

L'ordre eut un rôle important aussi sur le plan culturel, en donnant un nouvel essor à la poésie et à l'art seldjukide. On sait que Ljelal ed-Din a été un grand poète, doué d'un sens puissant du rythme, révélé surtout dans ses fameux **Ghazali**, dont certains étaient chantés par leur auteur ou destinés à l'être.

Suivant une tradition bien connue, Djelal ed-Din composait ses odes en dansant autour d'un pilier de son école. Selon une interprétation mystique ayant cours à son époque, "le chant que les hommes entonnent avec leur voix et la mélodie de la louange - dit-il - sont la chanson même des sphères célestes dans leurs évolutions". Dieu lui-même aurait inspiré ses louanges à toutes ses créatures. Chacun l'exprime dans son propre langage si bien que tous les sons de l'univers forment, tous ensemble, un immense cœur qui glorifie le Seigneur (Mawla), qu'il s'agisse du murmure de l'eau, du bêlement des brebis ou du chant des oiseaux (20). Car tant que la terre et l'eau étendent leurs voiles sur nous, nous garderons une pâle réminiscence de ces cantiques célestes.

Conscient de l'influence divine exercée par la musique qui stimule l'âme en l'élevant jusqu'à Dieu, Djelal ed-Din l'introduisit au centre même des pratiques religieuses. Il avait sans doute observé que les musulmans étaient très influencés par l'harmonie des sons qui avaient la propriété de les plonger dans un état d'éase ou même l'hypnose tout comme la concentration mentale et le recueillement,

Djelal ed-Din accordait une grande importance aussi à la danse (**raks**). Doué d'un caractère très émotif il était enclin à calmer son excitation par la danse qu'il introduisit, avec la musique, dans la pratique religieuse, les désignant toutes les deux par le terme de **sana**, c'est à dire audition. (21) Courante aussi dans d'autres ordres religieux, l'audition de la musique et la danse revêtit une importance exceptionnelle chez l'ordre Mevlevi. Aussi les novices qui s'avéraient doués pour la musique apprenaient à jouer de différents instruments tels que le **rebab**, le **ney**, le **kudüm**, le **halile**, appelé vulgairement **zil** et d'autres. Les novices qui possédaient une belle voix étaient entraînés à chanter les louanges du Prophète en qualité de **naathan** ou de récitateurs, **hanende**. Parmi les novices on choisissait aussi les futurs derviches **semâzun** qui pratiquaient les danses des derviches.

(19) R. A. Nicholson, *Los místicos del Islam*, p. 93.

(20) *Ibidem*, p. 94.

(21) *Ibidem*, p. 92.

Mais la cérémonie de la danse sous une forme régulière et solennelle n'atteignit son complet développement qu'après l'annexion de l'émirat de Karaman à l'Empire Ottoman. Ce fut l'oeuvre de Pir 'Adil Çelebi qui vécut pendant la première moitié du XVe siècle (mort en 1461) (22).

L'ordre Mevlevi accordait une grande importance aussi à d'autres arts tels que la calligraphie, la miniature, l'enluminure et la reliure des manuscrits. Les couvents (tekke) des Mevlevi devinrent ainsi de véritables écoles des beaux-arts, des conservatoires de musique et des écoles de danse. Aussi eurent-ils un rôle insigne non seulement dans le développement de la vie spirituelle et culturelle de la société seldjukide mais aussi dans sa vie artistique.

N'oublions pas non plus l'importance acquise par l'Ordre dans le domaine de l'architecture. Il contribua non seulement à l'embellissement de Konya mais aussi d'autres villes d'Anatolie telles que Manisa, Karahisar, Bursa et İzmir par l'érection de **mavlavikhana** et de **tekye**.

Le rôle insigne de l'Ordre Mevlevi dans la vie économique et culturelle de l'Anatolie continua aussi parès l'annexion de l'émirat de Konya qinsi que des autres émirats Seldjukide qui devinrent partie intégrante de l'Empire Ottoman sous les Sultans de la famille d'Osman. Dans cette nouvelle phase de son histoire et jusqu'à sa dissolution par le grand homme d'état Kemal Atatürk, le fondateur de la Turquie moderne, - l'Ordre Mevlevi donna à l'Empire Ottoman une pléiade de poètes, d'écrivains et d'artistes qui contribuèrent puissamment à l'essor de la vie spirituelle, culturelle et artistique otomane.

SELÇUKLU TOPLUMUNDA MEVLEVİLİK SİSTEMİNİN ÖNEMİ

İslâm alemindeki düşünce sistemleri -Bektaşilik, Rûfâilîk ve Kadîrîlik- içerisinde büyük mutasavvîf Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin eğitim anlayışı üzerine kurulmuş Mevlevîlik sistemi, Selçuklu cemiyyet yapısı ile teması sonucunda daha da gelişme kaydetmiştir. Kon-

(22) A. Gölpınarlı, *Mevlâna'dan sonra Mevlevîlik*, p. 99-100; Sur cette cérémonie voir H. Ritter, *Der Reigen der tanzenden Derwische*, "Zeitschrift für vergleichende Musikwissenschaft, I; A. Gölpınarlı, *op. cit.* p. 370-389; Idem, *Mevlevî âyinleri*, VI-XV. cilt, 1988-1939. İstanbul.

ya'da mutasavvıflar, ilim adamları ve hıristiyan papazlara ait teşekküller ve esnaf kuruluşlarından oluşan bir ortam bulur. Sultan Gürzi Hatun'dan halkın en küçük ferdine kadar, her sınıftan kişilerle ilişki kurar. Tolerans anlayışına güç katan bu ilişkiler sonunda, felsefi bir temele bağlı olarak bütün dinleri uzlaştırma yolunu aramıştır. O'nun iyilik ve kötülüğü bir arada bulunduran sisteminde Allah mutlaka bir değerdir. Var olanı yok eden, yoktan da var eden Allah'tır. İnsandan önce dünyanın yaratılmış olması; beden, ruh ve Alah'tan bir zerre olan akıl azizler ve peygamberlerde varolan akıldan teşekkül insanın yaratılışı için bir hazırlıktır. Sultan Veled'in kurduğu tekke üyelerince yorumlanan Mesnevi'deki son derece değerli fikirlerin ifşa edilmesi, sayısız tekke üyelerinin oluşmasına, hatta müslüman olmayan tekke üyelerinin de artmasına sebep olmuştur. Anadolu'da Mevlevilik sisteminin gelişmesi, selâmete ve dünya dışı bir mutluluğa insanı ulaştıran din olmadan, insanın kendi varlığı ile bütünleşmesinin mümkün olamayacağı fikrini yaymıştır.

Sosyal alanda, hıristiyanlara karşı toleransın artmasını sağlamış ve böylece, müslüman olmayan yerli halkın önemini iyi kavramış olan Selçuklu sultanlarının siyaset anlayışına katkıda bulunmuştur.

Maddi açıdan, Mevlevilik sisteminin oynadığı ekonomik rol büyüktür: esnaflık ve zanaatkârlık büyük önem kazanır; binbir günlük süre içinde genelde eziyetli elişleri yapmayı mecbur tutan "Çile" sisteminde mecburi çiraklık devresi boyunca kişinin kendine has tabii yetenekleri, kültürel ve manevî açıdan ortaya çıkar. Oluşturulan sistem, sadelik bakımından eşsiz ve Celaleddin-i Rumi'nin kendine has bir üslupla kaleme aldığı eserlerinin tanıtılmasında büyük katkıda bulunmuştur. Dini uygulama ve ibadetlerin esasını teşkil eden "Sema" denilen müzik türü ve dansın gelişmesine meydan vermiştir.

Bu bakımdan Konya'daki Mevlevihane ve Anadolu'nun başka vilayetlerinde kurulan tekkeler, Selçuklu toplumunda birer müzik konservatuarı oldukları kadar, edebiyat ve güzel sanatlar okulları halini almıştır.

THE IMPORTANCE OF SUFISM IN SELJUK SOCIETY

Among the religious orders such as, Bektâşi, Rûfai and Kadiri, Sufism, established on the great sufi Mevlâna's understanding of

education, considerably developed in Seljuk community. Sufis find their milieu among the scholarly and scientific organizations of scientists and christian priests and guilds in Konya. They get in touch with people of every class from Sultan Gurzi to an ordinary citizen. As a result of those relations strengthening the understanding of tolerance, sufism has tried to find the way of compromising all religions depending on a philosophic basis. In this system which holds virtue and vice together, Allah (God) is of supreme value. Allah can create out of nothing and can destroy all existence. The earth created before human beings is a preparation for the creation of man who is composed of the wisdom which exists in saints and prophets. The revelation of the very precious ideas in Mesnevi, which was interpreted by the members of the Takya, established by Sultan Veled gained innumerable takya members and even increased the number of the non-moslem disciples. The development of spreading the idea that man's integration with his own existence is impossible without religion which brings security and mystic happiness to man in : Anatolia.

It enabled the increase of tolerance towards the Christians in the social field and this contributed to the political understanding of the Selçuk Sultans who understood the importance of the non - moslem population.

The economical role of the sufistic order is of great importance. Artisanship and trade gain importance: in the "Çile" system, which requires doing sophisticated handiwork that takes many days of endurance, natural talents of the practitioner come out during the compulsory apprenticeship period. The established system is unique with its simplicity and it has contributed to the recognition of Celalâddin-i Rûmi's works which were written in a style peculiar to him. It led to the development of a kind of music and dance called "Sema" which constitutes the essence of religious service and worship.

Therefore, the mevlevi convent and the takyas in other Anatolian states have been not only the music conservatories but the schools of letters and fine arts as well.

DARWIN'DEN ÖNCE BİR MEVLÂNÂ DÜŞÜNCESİ

Mustafa Necati Sepetçioğlu

“İnsan evrimine ait araştırmalar henüz başlangıçtadır. Sebebi ise şimdiye kadar sağlam sonuçlara ulaşmaya yarayacak olan fosillerin nisbeten az elde edilmiş olmasıdır. Fakat son on yıl içinde bir sürü yeni delile rastlanılmıştır ve ileride daha birçok delile rastlanılması kuvvetle muhtemeldir. Bu, ister istemez görüşlerimizi devamlı olarak gözden geçirmemizi ve değiştirebilmemizi gerektirir. Böylece, bizden öncekilerin insan evrimi konusundaki bazı düşüncelerini terkederek, yeni yeni delillerle karşılaştıkça görüşlerimizi değiştirmeye hazır olmamız gerekir.

Bu bölümün başında da belirttiğimiz gibi, insan, maymun ve gerçek maymunlar ve primatlar familyasının diğer mensuplarının hepsinin, fosil delillere dayanarak gerektiği kadar geriye gidecek olursak ortak bir atadan geldikleri konusunda hiç şüphe yok ise de, insan evriminin gelişiminden emin olabilmek ve geçirmiş olduğu evreleri izleyebilmek için daha pek çok şey öğrenmek ve daha pek çok delil bulmak zorundayız.

İrimaymunlar kendi yönlerinden, biz insanlar ise kendi yönümüzden özelleşmiş olduğumuzdan, iri maymunları iri maymun - insan kökeninin ilkel örnekleri olarak kabul etmekten vazgeçmemiz gerekir.” ... Yukarıya aynen aldığım sözler, ünlü İngiliz Arkeoloğu ve Prehistorya araştırmalarında güvenilir bir kaynak olan Louis Seymour Leakey'in (Doğ. 1903) İnsanın Ataları adlı eserinden aktarmadır. 1933/1934 yıllarında daha çok Prehistorya öğrencileri için bir ders kitabı olarak yayınlanmış bulunan İnsanın Ataları'nın son basımının önsözü 1953 tarihini taşıyor. Kitabın Türkçesi Türkiye'de, 1971 yılında Türk Tarih Kurumunca yayınlandığı için kulağınızı tirmalayan bir takım kelimeler için hepinizden özür dilerim.

Belirtmek istediğim husus, yukarıda zikrettiğim, namuslu bir ilim adamının o kesin sözleri değildir aslında. Leakey, söz konusu

eserde, büyük bir sahtekârlıktan da söz eder. Kendisinin de bu sahtekârlık yüzünden ne gibi hatalar üzerine nasıl teoriler geliştirdiğini ve hükümler verdiğini açıklamaktan çekinmez.

Sözü edilen sahtekârlık Piltdown kafatasıdır. İnsanın maymundan türediği, veya maymunun gelişmesi sonucu insanın belirttiği iddialarını gerçekleştirebilmek uğruna sarfedilen gayretler sonucu birçok fosiller ortaya çıkarılmış ve bunların arasında da en çok ilgiyi, İngilterede, Sussex'de bulunduğu iddia olunan Piltdown kafatası toplamıştı. Öyle ki bununla Neandentral İnsanın atasının bulunduğu itirazsız ilan olunmuştu. Maymunla insan arasında tek güvenilir geçiş idi bu kafatası. Darwinciler de böylece zaferlerinin doruğunda yaşama zevkine ermişler idi.

Ne var ki, araştırmacılara gösterilmekte çok titiz davranılan buluntu, ilk ciddi incelemede, çağdaş bir maymun kafatasının sahte boyalarla ve sun'i işlemlerle eskitilip fosilleştirildiği ispat edilince varsayımlı teoriler de gülünçleşivermişti. Bununla birlikte Darwin'in iddiaları, hala geçer akçe bilinip, bir kısım ideolojilerin şiddetli taraftarlığı ile de vazgeçilmez, kesin ve çürütülmesi günah yasalar gibi tabulaştırılmakta, aksini inanıp savunanlar tukaka, gerici veya en azından cahil diye teşhir edilip sıfırlaştırma yolunda hücumlara maruz bırakılmaktadırlar.

Halbuki Darwin'in hiç bir zaman kesinleşmemiş ve kesinleşmesi de pek zor iddiaları yeni değildir ve ötedenberi söylenilegelmektedir. Türlerin Kökeni'nde bizzat kendisinin de belirttiği gibi daha önce bu iddialar üzerinde düşünülmüştür de. M.Ö. 570 yılına yakın Heraklitus, M.Ö. 384/322 yılları arasında Aristoteles başlangıç iddialarının varsayımçılarıdır. Darwin'in, iddiayı ilmi olarak ele aldığını söylediği Buffon'ı, düşünceleri sık sık değiştiği için pek de öncü olarak kabul etmediği anlaşılmaktadır; Ona göre bu konuda yargıları "büyük ilgi uyandıran ilk insan" Lamarck'tır. Darwin Lamarck'ı pek beğenir. Buna rağmen günümüz yazarlarından Çetin Altan, aynı Lamarck'ı, Hegel'in "Değişim âni sıçramalarla olur" düşüncesinden hareket ederek "ıflâs etmiş bir düşünce sahibi" diye ilân etmekten çekinmemektedir. (Gökyüzü Dergisi, Sayı 10 Ekim 1986)

19. yüzyıl boyunca, 18. yüzyıldan aktarma iddiaları, daha yumuşak bir sözle belirtmek gerekirse fikirleri, Geoffroy Saint Hilaire, Dr. W. E. Wells, W. Herbert, Prof. Haldeman ve diğer ötekiler gibi botanikçi biyolog ve zoologlarla başka araştırmacılar Darwin'in iddiası doğrultusunda söyleyip durmuşlardır. Yüzyılın fikir, edebiyat ve hatta siyasi alanlardaki yoğunluğu düşünülecek olursa, yeni ye-

ni gelişen bir kısım ilim dallarında geliştirilen iddiaların kesinleşmesi için harcanan onca çaba zamanında özgün ve hayret verici önemlilik derecesinde yer tutabilmiş ise de bugün için pek sağlam ve ciddi görülmeyebilir. Fakat başta kilisenin karşısında olanlarla, ateist ve daha sonra da marksist düşüncenin silahşörleri sırf dini açıklamaya karşı olmak, Hristiyan inançları sarsıp ilim karşısında temelsizliğini ispat edebilmek ve durabilmek için Darwin'de biçimlenmiş iddiayı kendilerine bayrak iddia olarak kabul etmiş ve belgelenmesi imkansız bir yorum tarzını ilmi bir gerçek olarak, neredeyse itirazlara dahi, kapalı tutmuşlardır.

Halbuki Darwin, yüzyılının heyecanından sıyrılırsak, basit bir yorumdur, sadece bir yorum. Hristiyan dünyasında İncil'in ve daha önceki Tevrat'ın ve diğer kutsal kitapların açıklamalarına karşı bir din dışı yorum.

1809/1882 yılları arasında yaşamış olan Darwin, gerek Türlerin Kökeni (1859) gerekse İnsanın Türeyişi (1871) adlı iki önemli eserinde kendi yorumunun doğruluğunu ispatlamak üzere örnekten örneğe geçer. Fakat her örneğin bir tür kendi yorumunu doğrulamak üzere seçilmiş gelişmeler olduğunu belirtmekten kaçınarak. Nitekim Hristiyan Dünyasında Darwin'in bütün açıkları, karşılarında ve hele bizde, Türkiye'de, şarlatanlık suçlamalarıyla kötülenmiş olsalar bile, ortaya çıkarılmış, en sağlam sandığı dayanaklar da çürütülmüştür. Günümüzün gelişmiş ilmi karşısında ise Darwin kolay kabul edilebilecek bir merhale bile sayılmayabilir. Bu yüzden ben, Darwin'i, bir yorum olarak kabul ediyorum ve kendi kültür dünyamızda ona bir yer aramağa çalışıyorum.

Çünkü biz, Yahudi ve Hristiyan kökenli bir Batı Kültürü ve Medeniyetinin dışında Türk ve Müslüman bir kültür ve medeniyetin düşünce çemberi içinde nefes alan insanlarıyız. Herhangi bir yorumun ölçüsü ancak kendi kültür çemberimiz içinde değerlendirilirse bir değer kazanır veya anlamsızlığı ile başbaşa kalır.

Bu düşünceyle Darwin'in yaradılış ve yaşayabilme yorumu diyebileceğimiz iddiasını kabul veya reddedebilmemiz için kendi mihenk taşımıza sermemiz gerekmektedir. Öyle olunca da 1809/1882 yıllarına karşı 1200/1273 ve Darwin'in yorumuna karşı bir Mevlâna Celâleddin Rûmî rahatlıkla ve kolayca çıkabiliyor.

Darwin'den 600 yıl önce yaşamış olan Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Mesnevisinde üçüncü Cildde, 3924 ncü beyit (Ez Cemâdî...) ile başlayan ve devam eden sözler, Nahîfi tercemesiyle şöyledir :

Ben cemâd iken olup buldum nemâ
Çün nemâ gitti manem hayvan-nümâ
Âdem oldum gitti hayvanlık bu dem
Pes nedir havfım bana gelse adem
Mevt ile çünkim gide vâsf-ı beşer
Var meleklerle benimçün pâ vü ser.
Hem gerek bana melelden setr-i rûh
Küllî şey'in hâlik illâ vechehu.

Aynı cildin : "Pişirenin Bu Veçh İle Nohudu Kaynatıp Pişirmesinin Hikmetini Anlatarak Ondan Özür Dilemesi" başlığı altında ve 4326 ncı beyitten itibaren Nahifî tercemesiyle :

Çünkü âteşlerde çektim ictihâd
Mukbil oldum buldu kadrim izdiyâd
Bir zaman pür-cûşîş itdi rûzgâr
Dig-i tende bir zaman tutum karar
Bu iki cûşîş edîp hisse karîb
Rûh oldum pes sana oldum edîb
Bu cemâdiyetten it sa'y-ı kavî
Olasın ilm ü sıfât-ı mânevî
Ben ki rûh oldum gerek bir def'a sen
Cûşîş et geç hadd-i hayvânâttan

dedikten sonra söylenilenlerin anlaşılmasında nasıl bir yol izlenilmesini belirtir şu kaydı koyuyor :

... Hak'dan iste keşf ola bu nükteler - Bihatâ ol müntehâda cilveger. (Bu ince anlamların açılmasını HAK'dan dile ve bir hatâ etmeksizin işin sonuna ulaş).

Örnekleri çoğaltmanın hiç bir gereği yoktur; bu ve buna benzer düşünceleri Mesnevi'nin bütün ciltlerinde kimi zaman parça parça, kimi zaman geriye dönüşlerle ve kimi zaman da benzetmeler yoluyla bulmak mümkündür. Ayrıca Fih-i Mâfih'de de (Remzi Ktb. 1959 baskısı - Gölpınarlı) 100 ncü sahifede açıkça belirtilmiştir. "Hani önce topraktın, cansız idin. Seni bitki âlemine getirdi. Bitki âlemin den pıhtılaşmış kan-et âleminde hayvanlık âlemine, oradan da insanlık âlemine sefer ettin.."

Mevlânâ'nın bu düşüncesine Türkiye'de ilk defa İsmail Hâmi Dânişmend tarafından dikkat edilmiştir. Fakat bu zâtın, daha ziyâde Darwin'ci heyecanların etkisinde ve Mevlânâ'nın, fikri değişik olaylara değişik açılardan izâh edici yaklaşımlarını gözönüne almadan ileri sürdüğü açıklamalar, üstelik Ankaravî ve Abidin Paşa ve

Surûri gibi müfessirleri de gördüğü halde, açıklamalarında ısrar edişi, en azından bir hatâ olmuştur.

Darwin'in, vaktiyle TEKÂMÛL ve şimdilerde evrim-devrim sözleriyle gözlerimizde büyütülen Gelişme Nazariyesini, İsmâil Hâmî Dânişmend gibi zevâtı dahi yanlışa sürükleyen cazibesiyile düşününce, 600 yıl önceki Mevlâna yorumunun değeri kendiliğinden meydana çıkmaktadır. Bu, Türk kökenli bir İslâm şâir ve düşünürünün tasavvufta kemâline eren bir yaratılış izâhına bakış açısıdır. Kur'ân-ı Kerim'in açıklamalarını esas alarak ve Türk Tasavvufunun nüzül-şühûd devri süzgecinden geçip ifâdesini bulmuş olan bu yorumu göre cansızdan canlıya gelişen bir süreklilik ve gelişme söz konusudur. Bu sürekli gelişmede hiç bir tesâdüfîlik bulunmadığı gibi boşluklar da bulunmamaktadır; ölçmek ve yok olmak süz konusu edilerek gelişme halkalarında bir yenilenmeyle bağlanma hayaline yer verilmektedir. Bir ayağı şeriatte ötekiyle 360 derecelik dâireler çizbilecek bir serbestlikte hareket eden bir pergel gibi hayata ve yaratılışa bakmasını bilen bir insan ile, aynı hayatı ve yaratılışı daracak bir kalıba dökmeğe çalışan ve daha sonra ideologların elinde dalgalanıp duran bir başka insan.. Mevlâna Celâleddin Rûmî ile Charles Darwin, arasındaki yorum farkıdır da bu. Aynı zamanda iki ayrı inanç ve kültür sisteminin yetiştirdiği iki ayrı yaratılışın, yüzyıllar farkı ile aynı doğruyu görebilme veya görememe çizgisindeki mutluluk veya ızdırap anlarıdır.

Yorum, gerçeğin dışındaysa sırtır, gerçekte ise huzur verir, gerçeği aşılırsa uçurumdan hiçbir farkı yoktur ve önce sahibini sürükler, uçuruma düşen de kurtulamaz.

Bu bakımdan, yorumlar, hele büyük kültürler çenberini birinden diğere aktarıırken ve aktarma anında muhakkak aynı çenber içindeki mevcutlarıyla karşılaştırılmalı, varsa, ona göre değerlendirilmeli, yoksa kendi kültür çenberi içindeki yeri araştırılmalıdır. Aksi halde çıkarıcı ve ard niyetli ideologların (şartlatan da diyebilirsiniz bunlara) elinde bir kukla olur çıkarsınız.

AN IDEA OF MEVLÂNÂ PRECEDING DARWIN

Charles Darwin, as a theologist and botanist, wanted to make the results of the hypothesis and claims suggested formerly more definite with the patterns evaluated himself. He also showed these definite patterns of his hypothesis in his most important works.

Yet, as a result of Darwin's intensive studies, this hypothesis that has been expressed from Aristotle to Lamartine and accepted by the latter botanists and by those who studied fossils became a law and he was accepted as a further step in the subjects such as evaluation of the species, and their survivals in different natural environments by some researchers and ideologists. And Darwin became a fixed starting point.

For this reason, trying to make the indefinite documents and specimens clearer and definite, and also trying to show Darwinism as a new irreligious fact and as a scientific explanation of creation, has led to some scientific forgery.

Whereas, Darwinism is a way of looking at the evolution of creation and creatures. The same way of looking was known far before Darwin's period in Turkish-Islamic world. This above comment which finds its base in the interpretation of the Koran and which has survived through Turkish mysticism was pointed out of in Mevlana's Mesnevi and in Fih-i Mafih centuries before Darwin. In this view, there is an evolution and continuity from non-living to life. First, it had evolved into plant, then to animal and latter on to the top of his existence as a human being. It should be the duty of science and human wise to see the former various hypothesis and point of views and meditate upon them before exposing them to certain fanatic views, unless there have been true evidence based on documents.

DİMİTRİYE KANTEMİR GÖZÜ İLE MEVLEVİLİK

Mehmet Ali EKREM

Dünya'nın en büyük şairlerinden biri olan, hele doğu-İslâm kültürünün özü sayılan, Mesnevi'si ile İslâm âleminde geniş etkileri görülen, tekek ve divân şiirimizin tasavvuf çığrını yüzyıllar boyu beslemiş olan Mevlâna, bilhassa Mesnevisi'nin batı dillerine çevrileceği ile, meşhur Türk dehalarından biridir.

Mevlâna'nın ismi yabancı tarihçiler, edebiyat tarihçileri ve eleştiricileri tarafından çeşitli kaynaklarda ve incelemelerde sık sık hatırlatılıyor. (1) Bu kaynakların önemli kısmı araştırmacılar tarafından tesbit edilmiştir, incelenmiştir.

Sunduğumuz tebliğde, Mevlâna ve Mevlevilik hakkında hepsi geniş bilgi kapsayan bir Romence kaynak üzerinde durmak istiyoruz. Türk kültürü tarihinde, hele "Kantemiroğlu edvârı" ile kayıtlı, vakanüvis tarihlerinde "Kantemiroğlu", "Küçük Kantemiroğlu", "Ulah Beyi", kimi Türkçe ansiklopedilerde "Kantemir" biçiminde yer alan Boğdan Voyvodası Dimitriye Kantemir'in (1673-1723) "Muhammed (İslâm) dini sistemi" başlıklı kitabı söz konusudur.

Boğdan voyvodası Dimitriye Kantemir, Osmanlı tarihi araştırmaları ve Türk müziği sahasında uğraşları ile dünyaca meşhur bir âlimdir. "Kantemiroğlu edvârı" başlıklı yapıtı İstanbul Üniversitesi Türkoloji Enstitüsü kütüphanesinde muhafaza ediliyor (2). "Osman-

- (1) Bükreş'teki Bilimler Akademisi kütüphanesinde muhafaza edilen batılı dillerde eserler şunlardır : Rumi Celaleddin, Mesnevi oder Doppelverse des Scheich Mevlana Dschelal ed din Rumi. Aus dem Persischen übertragen von Georg Rosen. Mit einer Einleitung von Friederich Rosen. München : Ben Georg Müller, 1913; Rumi Maulana Jalalu'd-Din Muhammed. Mesnevi : Ma'navi The spiritual couplets. Translated and abridged by Em Wenhield, London, 1898.
- (2) Ayrıntı için bak : Bedrettin Tuncel, Dimitriye Cantemir ve Türkler, Dimitriye Kantemir (1673-1723), UNESCO, Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1975, s. 5-48.

lı İmparatorluğu'nun yükseliş ve çöküş tarihi" (3) ise Türk bilim adamlarının kaleminden çıkan çeşitli tanıtım yazıları ile, veya Türkçeye çevrilerek aktarılan parçaları ile Türkiye'de az-çok bilinmektedir. Tebliğimizde değineceğimiz "Muhammed dini sistemi" eseri ise, bilgimize göre, şimdiye kadar, Türkiye'deki Türkologların çalışmalarına konu teşkil etmemiştir. "Muhammed dini sistemi" Türk medeniyeti'nin Osmanlı çağıının din, medeniyet, kültür, gelenek, görenek, folklor, tarikatlar gibi geniş yönlerini kapsayan bir eserdir (4). Dimitriye Kantemir İstanbul'da 22 sene kalmıştır (5). Bu vesile ile Türkçe, Arapça ve Farsca'yı öğrenmiş, Türk kültür hayatını yaşamış, zamanın Türk şahsiyetleri (kültürel ve siyasi) ile yakın temaslarda bulunmuştur. Ayrıca, Mevlevilik te dahil, bir çok tarikatların hayatlarını mahallinde incelemiştir. Bu nedenle "Muhammed dini sistemi" eserinin başlıca kaynaklarını, ilkönce Kur'an-ı Kerim olmak üzere, Türkçe, Arapça ve Farsice yazılan dini ve tarihi eserler teşkil etmektedir (6). D. Kantemir, siyasi ve askeri maksatla, çar Büyük Petro'nun arzusu ve siparişi ile, yazdığı bu kitap için önemli batılı kaynaklardan da yararlanmış (7). 1722 yılında Sanktpiterburg da Rusça yayımlanan metin, daha önce hazırlanan Latince metni ile karşılaştırılarak, Romenceye çevrilmiş ve 1977 yılında Bükreşte yayımlanmıştır (8).. Bildirimiz bu metne dayanıyor. Meşhur âlim, Dimitriye Kantemir, eserinde Mevleviliğe özel bir bölüm ayırmıştır (9). Bu bölümde biriktirilen bilgilerin ekserisi muharririn şahsi izlenimlerine dayalıdır, Mevlevilikle ilgili öz görüş ve düşüncelerini ifade etmektedir. İlkönce, zikrettiğimiz bölümün en önemli kısımlarını aktaralım :

(3) Aynı eser.

(4) Eserde, Mevlevilik yansira İslam dinine dair toplu bilgi, Kur'an, Müslüman tarikatları, Türklerde düğün gelenekleri, Türk toplumunun çeşitli sosyal yaşamına dair muhtelif ve kapsamlı bilgi veriliyor. Bu nedenle, eserin, tümü ile, Türkçeye çevrilmesinde yarar bulunacağı kanısındayız.

(5) Bu hususta ayrıntılar için Prof. Bedrettin Tunçel'in daha önce değindiğimiz yazısına bak : Prof. Mihai Berza, Kantemir'e saygı, Dimitrie Cantemir, UNESCO, Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1975, s. 49-72; İsmail Baha Süreksan, Kantemiroğlu ve Türk musıkisi, aynı eser, s. 73-108.

(6) Başlıca kaynaklar : Yazıcıoğlu Mehmet, Risale-i Muhammediye; Muhammed ibn Bir Ali Birgil., Vasiyetnâme; Cevahir ül-İslâm; Ludovico Marracci, Refutatio Alcorani, Padova, 1698; Sir Paul Rycout, The Present State of the Ottoman Empire, London, 1662 (Constantin Belli'nin 1667'deki İtalyanca çevirisi) v.s. Mevlevilerle ilgili verilerin ekserisi öz izlenimleridir.

(7) Ibidem.

(8) Dimitrie Cantemir, Muhammed dini sistemi, çeviren ve yayım için hazırlayan : Virgil Cindea (Vireil Kindea), Bükreş, 1977.

(9) Başlığı : "Mevlevi dervişleri tarikatı"dır.

Kantemir, Mevlevi dervişlerin İlahî imânları ve insanlara karşı sevgilerine dair görüş ve düşüncesini şu cümlelerle dile getiriyor: "Dervişlerin samimi inançları, âdetleri ve geleneklerinden bahsetirken, doğrusu, kendimizden (hristiyanlardan) ötürü utanıyorum. İsa'ya ve haç'a tapanlar, gerçek hristiyanlar, utansınlar, Müslümanlardan ders alsınlar!.. Çünkü bunlar (Mevlevi dervişler) imâna ve insanîyetliğe dair boş laftan çekinirler, bu hususta gösterişi sevmeyenler, imânda ve insan sevgisinde gayet samimidirler, imân ve insanîyetliklerini lâfla değil, işle, eylemlerle gösterirler. Bu gerçekler karşısında doğruyu söylemekten kendimi alamıyorum... Mevlevilerde takdir edilen esas aksiyom: "Kişide, meşreb değil, mezheb aranmak gerektir" sözleri ile ifade edilir" (10).

Muharrir, Mevlevilerin mütevazilikleri, kanaatkârlıkları, zariflikleri ve atılganlıkları üzerinde ısrarla duruyoruz. Zikrettiğimiz eserde bu konuya dair şunları okuyoruz: "Mevlevilerde takdire şayan ilk vasfı mütevazilik, maddî nimetlere düşkün olmamak, kanaatkârlık teşkil eder. Bu vasfı derin dindarlıkla, itaatlıkla ve Pitagora tür sakinlik ve sükûnetle süslerler. Dervişler maddî çıkarılardan ve manevî hırastan gözlerini uyanıklıkla çevirirler. Ancak karınlarını doyuracak, açlıktan ölmeyecek miktarda yemek yerler. Bunlarda israf kesinlikle yasaktır. Haklarında iyi veya kötü sözler için "Eyvallah" derler ve başka hiç bir şey söylemezler. Bir derviş diğer bir dervişe hiç bir zaman "Bire" sözü ile hitab etmez. Bir melevi derviş hiç bir zaman sinirlenmez, olay çıkarmaz. Kötü ve zararlı her şeyden kaçır, bu çeşit şeyler için "neme gerek" der. Hatırlattığımız meziyetlerinden ötürü Mevlevi dervişler, bu fani dünyada, tam ruhi sükûnet içinde ve bahtiyar yaşarlar. Mevlevi derviş, okumak, istirahat etmek veya başka bir işle meşgul olmak istediği zaman, hiç bir vakit hücresinin kapısını kilitlenmez. İçerden veya dışarıdan gelen misafir kapının önüne yaklaşarak: "Hu, dede sultan!" diye yumuşak sesle bağıırır. Hücre sahibi: "Hu, hu" diye cevap verirse içeri girer, aksi takdirde, girmez, çekilip gider. Mevleviler, misafirlerine karşı, çingene veya musevi olsa bile, gayet zarif bir şekilde davranırlar, yakınlık ve ilgi gösterirler, gerektiği zaman, ellerinden gelen hiç bir yardımı ve iyiliği esirgemezler. Bütün bu davranışları maksatlı ve tamahkârlıklı değildir, insanîyetlik, iyi kalplilik namına yapılmaktadır. Kabul ettikleri hediyeleri tekkeninkilerine veya mağazasına teslim ederler. Mevlevi derviş ancak kendisine bir soru sorulduğu zaman konuşur. Söyleyeceklerini bir kaç sözle, kısaca, söyler, fazla konuşmaz. Daima gerçeği söyler, doğru ko-

(10) D. Kantemir, Muhammed dini sistemi, Bükreş, 1977, s. 394.

nuşur, iyi bilmediği şeylerden bahsetmez. Tarikat üyeleri, mümkün derece, etraftakileri rahatsız edecek gürültülü gülüşten çekinirler. Ancak, yüzlerinde bir neşe, dudaklarında bir tebessüm belirir. Bu anda bile dinlerine, imânlarına derin bağlılıkları daha iyi görülür.

Bu dervişler konuşmalarında fevkalade derin anlam taşıyan ve faydalı tabirler kullanırlar. Hiç bir zaman gevezelik ve boşboğazlık yapmazlar. Mukabelelerinde kavga çıkmaz, şikâyet duyulmaz, kıskançlık görülmez. Çünkü, onlarda muteber bir buyruğa göre, düşmanı bile üzmemek gerektir.

Mevleviler cahil ve mütecaviz kişilerle, fena kalpli zenginlerle söze gelişmekten yılan ısırığından çekinir gibi çekinirler. Tarikat mensuplarına bu çeşit kimselerden korunmak lüzumunu gerçek misâllerle, hikâyelerle, tavsiye ederler. Bu hususta dinlediğim bir hikâyeyi anlatmakta fayda görüyorum. Bir zamanlar, devrin zalim bir hükümdarı ile meşhur bir yasacısı aynı gün ölürler. Diğer bir yasacı, rüyasında, meşhur yasacı'nın Cehennemlik, zalim hükümdarın ise Cennetlik olduklarını görür.

Rüyasını şeyhine söyler. Şeyh: "Zalim padişah yasacıları sevdiği için Cennete girmiş, meşhur yasacı ise imparatorları ve bunlarla dostluğu sevdiği için Cehennemlik olmuş" der, diyor". (11)

Prens Kantemir'in mevlevi dervişlerde gördüğü diğer meziyetleri yemekte temkinlilik, sabır ve yüksek irade oluşturur. Bu meziyetleri şöyle anlatıyor: "Mevleviler arasında oburluk denilen şey hiç görülmez. Bunlar, ancak, hayatlarını devam ettirecek, açlıktan ölmeyecek miktarda yemek yerler, su içerler. Mevlevilerin dini inanışlarına göre "hikmet ışığını görmek isteyen bir kimse hiç bir zaman karnını yemekle doldurmaz; midesi boğazına kadar yemekle dolu bir kimse hikmet ışığını görmekten mahrumdur; Mevlevilerin nazariyesinde sabır, kendini tutabilmek, yenilgisiz bir kudrettir. İnsanı şereflendiren bir vasıftır bunlar. Ağgözlülüğün kötü neticelerini ifade etmek için: "Yasacıya altın ve gümüş yakışmaz, özel ihtiyaçları için altın-gümüş kabul eden yasacı yasacılıktan çıkar" deyimini kullanırlar. İnsanlığa ve insana karşı derin sevgi ve saygının önemini vurgulamak amacıyla: "İnsanları sevmeyen bir erkek, deve ile dövülecek güçte olsa bile erkek sayılmaz" deyimini söylerler. Bu cümleden olarak, keza: "İnsanlar topraktan yaratılmıştır, insanları sevmeyen bir kimse insanlıktan çıkar" tabirini kullanırlar." (12)

(11) Ibidem, s. 385-396.

(12) Ibidem, s. 397

Dimitriye Kantemir, takdim ettiğimiz eserinde, dini meşguliyetler dışındaki meşguliyetleri, çalışmaları, hayat tarzları ile de ilgileniyor: "Mevleviler, ayrıca, muhtelif sahalarda büyük becerilik ve incelik gösterirler" dedikten sonra şunları ekliyor: "Hele müzikte, şiir ve ilm-i kelâm'da yüksek başarılarla ulaşırlar. Bir dervişin şeyhliğe yükselmesi için geniş bilgiye sahip olması, Kur'an'ın tefsirini gayet iyi bilmesi lüzumludur; bu nedenle, dervişlerin ehl-i kelâm olmaları gerektir.

Şarap içmek yasaklığı Mevlevilerde diğer Müslümanlar derecede sert değildir. Buna rağmen, yolda sarhoş gezen bir derviş şeyhi tarafından cezaya çarptırılır. Şarap içmeyen dervişler berç kullanırlar. Bu içki ilkönce uyku, daha sonra neşe getirir ve ruhu canlandırır. Türklerde şairler ve âlimler bu içkiyi her zaman içerler, hem de çok içerler. Sultan Mustafa (II. Mustafa) zamanında berç içkisine bağlı bir olay'a tanık oldum. Sultanın emri ile Mısır'dan bir derviş getirildi. En keskin haşhaş suyundan yapılan 60 dirhem berç yedi (içti); hem de bir aç köpek gibi yedi (içti). Bir çeyrek saat sonra derin bir uykuya daldı. Üç saatten fazla bir müddet, başını göğsüne eğerek, hiç kıpırdamadan, ölü gibi, durdu. En nihayet, derin uykudan uyanır gibi uyandı. Bu derviş hiç bir türlü saçma-sapan söz söylemedi, gevezelik etmedi. Söylediği her kelime açıktı, derin anlam taşıyordu, öğütlerle dolu idi. Eğer bunun konuşmasındaki Kur'an sözleri çıkarılsa idi geri kalanların hepsini kuşkusuz söyleyebilirdim. Bu çeşit içki içenlerin bir kısmı gazel okurlar, bir kısmı ise güzel nutuklar tutarlar, faydalı ve manalı hikâyeler söylerler. Dört saatten fazla konuşanlar da olur".(13)

Kitabın Mevlevi dervişlerin mukabelelerine ait kısmında şunlar kayıtlıdır: "İki veya daha fazla sayıda Mevlevi tekkesi bulunan yerleşimlerde mukabeleler aynı günde değil, ayrı ayrı günlerde düzenlenir. Bunun sebebini ise halkın dağılmaması, mukabelede tüm Mevlevilerin bir arada bulunması arzusu teşkil eder. Mevleviler mukabele günü "tennure" dedikleri bir elbiseyi giyerler. "Tennure", gerçekte, bir eteklidir, Fransız kadınları'nın etekliklerine benzer. Bel-den ayağa kadar uzanan bu giysisi yuvarlak ve geniştir. Derviş daire şeklinde dönerek dans ederken bu eteklik yuvarlak bir şekil alır. Ruslar buna "fusta" (eteklik) derler. "Tennure" ekmek fırını anlamını taşır. Mevlevi bu elbise ile yaptıkları dansları ile Allah'larına karşı yüksek aşkı ifade ederler. Mukabele merasimleri başlamadan önce bütün dervişler Mevlâhaneye toplanırlar. Bunların kiliselerine

(13) Ibidem, s. 398

Mevlâhane denilir. Dervişler, ünvanlarına göre, şeyhin sağ ve sol tarafına yerleşirler. İhtiyarlar daha yüksek bir yere otururlar, gençler ve çocuklar ise (dört yaşında çocuk dervişler de vardır) şeyhin önündeki yere yerleşirler. Başlarını öne eğerek, gözlerini yere dikerler ellerini göğüsleri üzerine kavuşturarak dururlar.

Mukabele vaiz ile başlar. Vaiz üç saat tutar ve öğütlerle sonuçlanır. Öğle namazı zamanı geldikte müezzin ezan okur ve öğle namazı kılınır. Ezan sesi gayet berrak ve hoştur. Namazdan sonra peygamberleri için "naan" çalınır. Bu müzik sona erdikten sonra ney başlar, buna saade nahare eşlik eder, ölçü tutar. Başka müzik aleti kullanmazlar. Bu aletlerle ilk önce, "taksim", müteakiben "fasl" çalınır. Daha sonra, "semaya" başlar. O ana kadar başlarını önlerine eğerek dikkatle müzik dinlemekte olan dervişler, kalkarlar, ellerini vücutlarına çeşit çeşit şekilde yapıştırarak, hızla, dönmeye başlarlar. Bu, gayet güzel bir manzaradır. O kadar çabuk dönerler ki insan veya başka şey oldukları belli olmaz. Müzikle birlikte, bu dönüşler, bir kaç saat sürer. Söylediklerine göre tarikatın kurucusu Mevlâna 15 gün ve gece durmadan dönermiş. Hem de yemeden ve içmeden. Gerçekten, bu dönüşleri yapmak için büyük becerikliğe ve güç'e ihtiyacı vardır" (14).

— * * —

"Muhammed dini sistemi" kitabından Türkçeye çevirerek sunduğumuz cümlelerde, dünyaca meşhur bir âlim olan Dimitriye Kantemir'in Mevlevilerin kuvvetli imânları, yüksek felsefeleri, tasavvurları, gelerek ve görenekleri, çeşitli durumlarda takındıkları tavurları hususunda müsbet görüşleri açıkça ifade ediyor. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Kantemir Türkiye'de 22 yıl kalmış ve Türk toplumunu, bütünü ile, çok iyi tanımıştır. Mevlevilerden bahsederken, D. Kantemir, daima hristiyanlığı gözönünde tutmakta ve hristiyan dinini mukayese ölçüsü olarak kullanmaktadır. Meselâ: Mevlevilerin güçlü imânlarına, samimi inanışlarına hasrettiği cümlelerden hemen sonra: "Ne yazık ki diğer insanlar (hristiyanları kastediyor) dini inanış ve duygularını yalnız dış görünüşleri ve elbiseleri ile göstermeye çalışıyorlar. Bu tür gösterişten vazgeçerek İsa'nın gösterdiği doğru yola dönerlerse ne mutlu olurdu bize!" diye yazıyor. Eseri sipariş eden çar Petru'da veya hristiyan okuyucularında İslâmî fazla övüyor intibasını uyandırmamak amacı ile, bazı bazı, Mevlevilere dair: "... gerçeği bilmeyen ve ahlâk felsefesinden bihaber imânsızlar" gibi sözler kullanıyor. Bu eserde Kantemir'in, hayatının

(14) Ibidem, s. 399-400.

hemen hemen yarısını geçirdiği Türk toplumuna dair nostalcini de sezmek mümkündür. Kantemir 49 yaşında ölmüştür.

Dimitriye Kantemir'in, Mevlevi dervişlerinin hayatını, bütün incelikleri ile ne derecede ifade edebildiği hususundaki yargıyı tebliğimizi okuyan Türkiyeli uzmanlara bırakıyoruz. Bizim izlediğimiz amaç bilimsel çevrelerin dikkatini, kısaca, ancak bir bölümünü sunduğumuz "Muhammed, dini sistemi" kitabı üzerine celbetmektir.

SUFISM FROM THE VIEWPOINT OF DIMITRIE KANDEMİR

Mevlâna, one of the greatest poets in the world, has had a great impact especially on the Eastern and Muslim World nourishing the sources of the mysticism of Takya and classical Ottoman poetry for centuries and there is no doubt that he is one of the world-wide known geniuses.

Particularly after the translation of MESNEVI into the Western languages, Mevlânâ's works are seen more often in foreign sources and scholarly studies on them are numerous

The subject-matter of the paper I am going to present is a Romanian source concerning Mevlevism. The title of this work written at the beginning of 18th century is "the system of Mohammedia Religion (Islam). As for its author, it is Dimitrie Kantemir (1673 - 1723) who appears in the Turkish chronicles with the names "Kantemiroğlu", "Küçük Kantemiroğlu", or "Ulah Bey" and in some Turkish encyclopedias as "Kantemir".

This author contributed a lot to the Turkish history and culture. The two most important works of his are: "The history of the Rise and Decline of the Ottoman Empire" and "Kantemiroğlu Period".

The system of Mohammedia Religion which constitutes the subject-matter of my paper is a source that hasn't been handled sufficiently within the Turkish studies. I am of the opinion that it is of great importance to study the influence and interest created by Mevlânâ and Mevlevism in the world.

This work that depends on personal impressions and views contains detailed and objective information about the takva life of the dervishes, the mysticism in the classical Ottoman Poetry, the cus-

toms of the dervishes, their religious ceremonies and their sound and respectable moral structure.

Another respect of the work which draws our attention is that from time to time, Kantemir ceases giving his observations and impressions and compares the Cristian priests with the dervishes in favor of the latter.

I am attaching the Turkish translation of the important points of the above mentioned source to the paper.

POLONYA'DA MEVLÂNA HAKKINDA YAPILAN BAZI ÇALIMŞALAR

Dr. Danuta CHMIELOWSKA

Polonya'da şark edebiyatı orta çağdan başlayarak XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başına kadar ya tercümeler olarak ya da telif eserlerimizi etkileyerek kendini hissettirir.

17. yüzyıldan sonra Avrupalılar doğu memleketlerine seyahat etmeye, ticari ilişkiler kurmaya başladılar. Böylece kültürünü ve edebiyatını daha yakından tanımaya başladılar.

Bunlar, Hint, Arap, Türk ve diğer şark edebiyatlarından alınan motifler şeklinde görülüyordu. Bu edebiyatın ahlâki ve didaktik yönleri Polonyalı yazarlar ve okuyucular için entresan geliyordu. Hem de bu gibi duygular o devir Polonyasının atmosferine uygun geliyordu.

Avrupalılar Eski Hint, Arap, Türk ve Çin eserlerine karşı ilgi duymaya başladılar. Bu eserlerden bazıları bazan dolaylı olarak Avrupa dillerinden, bazan da doğrudan doğruya Lehçeye tercüme edilmeye başladı.

Türk edebiyatından direkt tercüme yapan önemli şahıslardan biri Çahrowski Bey idi. Bundan başka Samuel Otwinowski adında, Türkçe bilen bir kişi Saadinin Gülistanını Farsçadan değil, Türkçeden Lehçeye tercüme etti. Böylece gittikçe Türkçeden ve diğer doğu dillerinden yapılan tercüme sayısı arttı. Bu eserler işlenen dürüstlük, doğruluk, ahlâki davranışlarda bu ülkelere karşı hayranlık uyandırmaya başladı.

Mevlâna ise XIX. yüzyılın sonunda, XX. yüzyılın başında bir şair ve fikir adamı olarak Polonya'da tanınmaya başladı. Ne yazık ki Mevlâna ve O'nun eserlerinin yeterince geniş kitlelere ulaştığını söylemek pek mümkün değildir. Polonya'da Mevlâna üstüne yapılan çalışmaların kronolojik şekilde tebliğimin ekinde sunuyorum.

Polonya'daki ayinlerden edinebildiğimiz bilgiler onu XIII. yüzyıldan bugüne kadar yetişmiş dünyanın en büyük fikir adamlarından biri olarak göstermektedir. Bu yayınlardan bir kısmı Mevlâna'yı Türk şairi olarak tanıtmakla beraber maalesef çoğu İran'ın en büyük mistik şairi Mulavi olarak tanıtmaktadırlar. Fakat bütün yazılarda onun büyük bir mistik şair ve tasavvuf adamı anlatılmaktadır. Polonyalı Yazar Julian Adolf Swiecicki 1902 de dünya edebiyatı tarihini hazırladı. Bu eserin ikinci cildi Fars Edebiyatına aittir. Burada Mevlâna hakkında verilen bilgiler dikkatimizi çekmektedir. Kitapta Mevlânaya 10 sayfa kadar yer ayrılmış. Burada özet olarak Mevlâna hakkında şu bilgilere rastlıyoruz. Onun ailesinden ve doğumundan bahsettikten sonra tarihi olaylar sebebiyle Konya'ya göç etmişlerdir. Selçuklu Sultanı Alâaddin'in misafirperverliği ve onlara yardımı neticesiyle Konya'ya yerleşmişlerdir.

Bundan sonra hayatı boyunca orada çalışmış ve değerli eserler vermiştir. Bu eserden sonra Mevlâna'nın hocalık hayatı, öğrettiği fikirler ve Şemsi Tebrizi ile olan dostluğu kendisini tamamiyle tasavvufa veriş şairliğinin de bu dostlukla alevlendiği anlatılmaktadır. Eserlerinden en fazla İslâmî doğu kültürünün özü olan ünlü Mesnevisinden bahsedilmektedir. Yazar ayrıca Mesneviye Feridüddin Attar'ın Pendnâme'si, Mantiku't-Tayr ve başka bir eseriyle karşılaştırıyor. Neticede diyor ki, Attar Pendnâme'de sadece ahlâki motifleri Mantiku't-Tayr'ında mistik duyguları, üçüncü eserinde inziva hayatını işlemektedir. Mevlâna ise Mesnevi'sinde her üç duyguyu birden başarıyla işlenmiştir. Yine Swiecicki'ye göre Mesnevi'nin İslâm aleminde çok geniş etkileri olmuş tekke ve divan şiirinin tasavvuf çığırını yüzyıllar boyu beslemiştir. Yazar Mesnevi hakkında bilgi verirken giriş bölümünü anlatıyor, sonra hasta, köle kızının karşılaşmasının, onu saraya Hükümdar ile davet etmesini ve doktor çağırıp tedavi ettirmesini anlatarak bu bölümde örnek parçalar veriyor. Beyitlerin Almanca'dan lehçeye tercümesini yapıyor (Almanca'ya Rosen tercüme etmiş idi). Ayrıca alem-i misâ hakkında okuyuculara bilgi veriyor.

Çalışmasının ikinci bölümünde Mevlâna'nın iki divanında bulunan şiirlerden de bahseder. Bir kaç örnek parça vererek yine bunları Almanca'dan lehçeye çevirir (Hartin tercümesi) Gazellerinde işlenen görüşlerin insan ruhunu anlattığını ve verdiği nasihatların ölümsüz olduğunu bugünde geçerli olduklarını anlatır.

Ayrıca Mevleviliğin temellerini attığını da anlatır. Smgtchowski bu bilgileri verirken Sprenger, Nicholson, Rosen gibi Avrupa ilim adamlarından faydalanmıştır.

Mevlâna hakkındaki çalışmalar arasında XX. yüzyılın ilk yarısında iki çalışma önemlidir. Bunlardan biri Micinski Tadeusz'un 1905 te Varşova'da yayınlanan Chimera dergisinin IX. cilt sayfa 373-400 arasında yer alan bazı gazellerin almanca'dan lehçeye tercümesidir. İkinci çalışma Lange Antoninin 1921 de çıkan doğu edebiyatı şiirleri antolojisi diyebileceğimiz kitabıdır. Bu kitapta Mısır, Asur-Babil, İbrani, Arap, Fars ve Hint edebiyatı şiirlerinden seçmeler yer almaktadır. 263-266 sayfalar arasında Mevlâna'nın gazellerinden örnekler vermiştir.

Memnuniyetle görüyoruz ki artık Polonya'da Mevlâna'nın şiirleri dolaylı olarak Avrupa dillerinden değil doğrudan doğruya Farsca'dan ve Türkçe'den lehçeye tercüme edilmektedir. Bu ilim adamların başında Varşova Üniversitesi Fars bölümünde çalışan Dr. B. Mejewske ile Kvakoy Üniversitesi'nde çalışan Bay Dulgba gelmektedir. Bunların arasında Türkolog M. Labgdzliğ, D. Chmielowska da bulunmaktadır.

Şunu da memnuniyetle belirtiyim ki Polonya halkının Mevlâna Musikisi hakkında bilgisi vardır. Mevlâna'nın şiirleri işlediği konular dışında çok ritmik ve ahenkli olduğu için dinleyicileri çok etkilemektedir. Polonya'nın en ünlü bestecilerinden biri olan Karol Szymanowski "Gece Şarkısı" adlı meşhur III. senfonisini mevlevi musikisinden etkilenererek yazmıştır.

Mevlâna hakkında çıkan makale ve tercümeler :

XIX. y.y.

Mecherzynski Karol : Przegląd literatury ludow wschodnich. Krakow 1851; Dzelaleddin Rumi. Divan : Prelozyl... w : Dywan Wschodni. Warszawa - Krakow 1921, s. 258, w : Antologia. Literatura perska. Wielka literatura powszechna. T. V. cz. 1. Waszawa 1932.

Münnich Wilhelm : De poesi persica. Rocznik Karakowskiego Towarzystwa Nauk, X. T. XXXV. Krakow 1825.

Szujski Jozef : Rys dziejow pismiennictwa swiata niechrzescijan skiego. Krakow 1867; Dzelaleddin Rumi s. 257, 273, 275, Divan - fragment.

1900-1945

Antologia. Literatura Perska. Wybor tekstow i uklad Tadeusza Grzebieniowskiego. Wielka literatura powszechna. T. V. cz. 1, s. 344-386.

- Lange Antoni** : Dywan Wschodni. Wybor arcydzieł literatury egipskiej, perskiej i indyjskiej. Warszawa-Krakow 1921, İçinde : Abu İkasim, Firdausi, Szah namech, ss. 237-241, Omar Chayyam, Rubay yat, ss. 249-255, Chakani, ss. 254-256, Dzelaleddin Rumi Divan, ss. 263-266, Hafiz, Dywan, ss. 267-272 Wielka literatura powszechna T. V. cz. 1, Warszawa 1932.
- Micinski Tadeusz** : Mevlana Dzelaleddin Rumi, Chimera T. IX, z. 27 Warszawa, 1915, ss. 373-400, Dzelaleddin Rumi, Divan Warszawa-Krakow 1921, ss. 258-262.
- Swiecicki Julian Adolf** : Literatura perska, T. V. cz. 1-2, W-wa, 1902 1945'ten.
- Majewska Barbara** : Literatura perska w Maly słownik pisarzy Świata. Warszawa 1968, Literatura na swiecie, Warszawa, 1983,
- Wladyslaw Duleba** : Dywan Perski, Warszawa, 1981, 1983.

POLONYA'DA MEVLÂNÂ ÜSTÜNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

XIII. yüzyılda yaşıyan Mevlânâ Celaleddin Rumi dünyanın en büyük şairlerindendir. Özellikle Doğu-İslâm kültürünün sentezi sayılan **Mesnevi** adlı eseriyle islâm dünyasında büyük ve derin etkileri olmuş, Türk tekke ve divan şiirinin tasavvuf kaynağını oluşturmuştur. Farsça yazdığı altı ciltlik yirmi altı bin beyite ulaşan **Mesnevi'si** tasavvufu açıklayan en önemli eseridir.

Ayrıca Mevlânâ'nın Divan-ı Kebir adlı eseri de çok önemlidir. Bu kitabındaki gazellerinin büyük bir bölümünü Divan-ı Şemsi Tebriz diye bilinmektedir. Bu eserde iki binden fazla gazelleri ve bin yediyüz elliden fazla rûbaileri yer almıştır. **Fihî ma Fih** eseri, **Mektubat**, **Mecalis-i Seb'a** fani dünya çapında beş büyük eser bıraktığını biliyoruz.

Mevlânâ'nın eserleri birçok doğu-batı dillerine çevrilmiştir. Bu arada Polonya'da tanınmakta ve eserleri bilinmektedir. Ne yazık ki, onun eserleri yeterince geniş kitlelere ulaştığını söylemek pek mümkün değildir. Lehçeye çevrilen Mevlânâ'nın eserlerinin çoğunluğu gazeller ve rubailerdir. Tadeusz Micinski ve Antoni Lange almancadan lehçeye tercüme ederek büyük Mevlânâ'nın tanınmasına yardımcı olmuşlardır.

STUDIES CARRIED OUT MEVLÂNÂ IN POLAND

Mevlânâ Celaleddin Rumi, who lived in the thirteenth century, is one of the greatest poets of the world. With his work **Mesnevi**, that was accepted as a synthesis of the eastern Islamic Culture, he has a profound effect on the Islamic world, and he has established the origins of the mystic sources of the Turkish Tekke and Divan poetry. His most important work explaining mysticism is **Mesnevi** written in Persian. It comes in six volumes and contains almost six thousand verses.

Mevlânâ's **Divan-ı Kebir** is also very important. Many of the ghazels in this books is known as **Divan-ı Şemsi Tebriz**. His **Divan-ı Kebir** contains more than two thousand ghazels and more than 1750 quatrains. We know that he left five well-known works : **Fihî Mafih** (Discourse of Rumi), **Mektubat** (Letters), **Mecalis-i Seba** (The Meeting of seven).

Mevlânâ's works have been translated into a lot of eastern and weteren languages. Meanwhile he has been known in Poland, and his works have been read, Unfortunately, it is not possible to say that his works reached all the people. Most of his work translated into Polish are ghazels or quatrians. Taudeusz Micinski and Antoni Lange translated Mevlânâ's works from Germany into Polish and so they helped great Mevlânâ to be known.

A FEW REMARKS ON A STORY FROM THE MESNEVI

Dr. Michael GLÜNZ

In Book II of the *Mesnevi* Mevlâna Celâleddin Rumi tells us the story of Moses and the shepherd (1). As I think this story is very well known to you all, I see no need to begin with an outline of its contents.

In his book on the sources of the stories contained in the *Mesnevi* (2) the Iranian scholar Badi'uz-zamân-i Furûzânfer has drawn attention to a short text in Ibn 'Abad Rabbih's "*al-'Iqd al-Farîd*" that resembles quite closely the account given by Mevlâna:

One day a prophet of the Banî Isrâ'il - the name of Moses, however, is not mentioned - hears a man speak to God. "My Lord," the man says, "if you had a donkey, I surely would send it to pasture along with my own donkey. It would mean no inconvenience to me." When the prophet gets upset with this man's words, God says to him: "Let him alone! For we recompensate everyone in accordance with the capacity of his mind." (3)

There are of course other versions of this story and stories somehow related to it - let me just mention the names of Abû Nu'aym of Isfahan, author of the *Hilyat al-Awliyâ'* (4), and Abû Tâlib of Mecca who has written the famous *Qût al-Qlûb* that serves as one

(1) *The Mathnawi of Jalâlu'ddin Rûmi*, ed. ... with critical notes, translation, and commentary by Reynold A. Nicholson. Leiden, London: Brill, Luzac, 1925 - 1940. Book II, vv. 1720 ff.

(2) *Ma'âkhidh-i gişas wa tamthilât-i Mathnawî*. 2nd ed. Tehran: Amir-i Kabir, 1347 h. sh., pp. 59 ff.

(3) Cf. Furûzânfar, op. cit., 60.

(4) Cf. Abû Nu'aym al-Işbahânî, *Hilyat al-awliyâ' wa-tabaqât al-aşfiyâ'*. 2nd ed. Beirut, Dâr al-Kitâb al-'Arabî, 1387 h.q./1967, Vol. 3, p. 222 f.; also Furûzânfar, op. cit., 60.

of the sources for Imâm Ghazzâlî's *Ihyâ' 'Ulûm ad-Dîn* (5) - upon which Mevlâna may have drawn when he was telling his own version. Now, I don't want to go into the details of who Mevlâna's predecessors may have been and what they might have wanted to tell their readers. Let me just say that all these other stories are quite short and they have only one point to make, usually this is that God will not be offended by the words of a simpleton who does not know better.

But, let us now look into what Mevlâna makes out of this story :

There are at least two aspects to it, the first one being a matter of contents, the second one having to do with how the story is told.

As to the contents of the story in Mevlâna's *Mesnevi*, it seems obvious that its author wants to teach us a lesson in mystical theology. Moses and the shepherd appear as representatives of two schools of theological thinking, anthropomorphism (*tashbib*) on the side of the shepherd, and transcendentalism (*tanzih*) on the side of the prophet Moses. Very much like Ibn 'Arabî, Mevlâna shows us that neither of the two is right (6). But, whereas Ibn 'Arabî points out the dynamic polarity between God's hiddenness and his constant manifestation, his incomparability and his being mirrored by all of his creation, Mevlâna lays stress upon the fact that human language in itself is not able to convey what or how God really is. When we talk about God, we can say he is like this or like that or he is unlike everything else, but these are mere words, they do not contain anything of the divine reality. What really counts, however, is the spiritual state in which we are when we speak. The shepherd who has a pure heart stands, when we use the mystical terminology, on the station of 'familiarity' (*uns*) with God, and therefore God takes no offence at his words. Moses on the other hand, who is a prophet and a guide to the exoteric aspects of religious life, must take offence, for it is not tolerable that a man speak to his creator as if He were of his kind.

(5) Cf. *Muhammad al-Gazzâlîs Lehre von den Stufen zur Gottesliebe* - Die Bücher 31 - 36 seines Hauptwerks eingeleitet, übersetzt und kommentiert von Richard Gramlich. Wiesbaden : Steiner, 1984, p. 4 - 6; for the story of Moses and a man named Burkh al-Aswad see *ibid.* pp. 02 f.; 720 f.

(6) For a detailed discussion of this matter cf. Nasrollah Pourjavady, *Le problème de la transcendance divine et de l'anthropomorphisme chez Ibn 'Arabî et Djalâl al-Dîn Rûmî*, in : *Luqmân*, 1ère année, No. 2, 1985, pp. 16 - 41. See also *Nûr ud-dîn 'Abdurrahmân-i Djâmi*, *Eilsilat udh-dhahab*, in : *Haft Awrang*, ed. M. Mudarris-i Gilâni, Tehran : Kitâbfurûshî-i Sa'dî, s.d., pp. 5 f.

Now, when the shepherd and Moses come together, a development is set into motion : the shepherd is seized by remorse and runs out into the desert, then God rebukes Moses of having brought separation between him and his servant, and later on he reveals to him "mysteries which cannot be spoken" (v. 172) as Mevlâna says, the secret - as we might guess - of the right course between anthropomorphism and transcendentalism. At last Moses goes after the shepherd, following his tracks into the desert until he finds him. When he tells him not to worry about what was said before and to continue in his peculiar way of adoration, he is surprised by the answer of the shepherd who in turn tells Moses that he too has learned a lesson. From now on he is no simpleton anymore, for the contact with the prophet has shown him a way out of his very restricted and naive view of the creator. He too has found the right course between seeing God as one with his creatures and regarding him as totally sperate from them.

Apart from this theological interpretation of the story there is another level of meaning that can be explored. When we regard the shepherd not only as a representative of one special mode of theological thinking, i.e. anthropomorphism, but also as a model for the mystical saint, the friend of God (*wali Allâh*), we may learn something more : the goal of the mystical path, the self-realization of the mystic as the perfect man (*insân kâmil*), cannot be attained without the help of prophetic revelation. It is true, Moses the prophet, has to realize in the course of events that a lover of God is not bound by the rules of outward religion. As Mevlâna puts it : "Oh Moses, they that know the conventions are of one sort, they whose souls and spirits burn are of another sort." (v. 164), or, as Abû Nu'aym has said : "Where you love truely, the rules of decent behaviour do no longer apply" (7). But also the mystical lover, the shepherd in this story, has to change his cenception of reality. In the poetical diction of Mevlâna his way resembles that of a man riding a horse over flat ground; he will never be able to fly. Only when the whiplash of the prophet makes his horse shy he becomes aware of another dimension, the way up to the sky, to the world beyond our earthly existence. The function of the prophet is - as it seems to me - not so much the function of a lawgiver and guide to the formal and ritualistic aspects of religion, rather it is that of a catalyist, or a force

(7) Abû Nu'aym, *Hilya*, Vol. 10, p. 288, line 2.

from outside that can initiate a process which never would start by itself.

I think we should come now to the second aspect of the story told by Mevlâna. As I have mentioned, the sources upon which the author of the *Mesnevi* might well have drawn are short texts, mainly in Arabic prose. Mevlâna however, writing in Persian verse, has not only enriched the spiritual contents of this narrative but also its literary form. He has, for instance, added details that give life to the story and make it a pleasure to read. We might just have a look at how the shepherd addresses his Lord:

Where art Thou that I may become Thy servant and sew
Thy shoes and comb Thy head?

That I may wash Thy clothes and kill Thy lice and bring
milk to Thee, O worshipful One;

That I may kiss Thy little hand and rub Thy little foot,
(and when) bedtime comes I may sweep Thy little room.

(v.v. 1721 - 1723)

This is not some dry theological description of God's anthropomorphic features, it is a vivid picture of a shepherd-god, a deity that can be seen and touched and towards whom one can have the most intimate feelings, as the poet indicates by the use of the diminutive in the last verse.

Although Mevlâna very often complains about the inadequacies of human language, he nevertheless is a great poet and a master of rhetorical technique. In this story as well as in the rest of the *Mesnevi*, he makes use of all the figures and tropes current in Persian poetry. Rhetorical artifice, however, is only a means and not an end for Mevlâna; his use of poetical forms always serves to convey a message or to emphasise a spiritual meaning.

In the following verse, for example, he uses a figure called *tarsi'*, i.e. close parallelism between the two hemistichs of a verse:

ما زبان را ننگریم و قال را
ما درون را بنگریم و حل را

We (= God) look not at the tongue and the speech;

we look at the inward (form of existence) and the (spiritual) state.

(v. 159)

Here a small difference in wording serves to draw attention to the great difference in meaning between the two hemistichs, especially between the two expressions *qâl* (speech) and *hâl* (spiritual state).

As we are not allowed to exceed our time, it is impossible to go deeper into this matter. But, before we come to an end, let us consider one more point: Mevlâna has not only embellished the story of Moses and the shepherd by adding details and using the language of poetry, he has also changed the whole structure of this narrative. In the *'Iqd al-Farid* we find a very simple structure of the story. After an exposition introducing its main character as a pious but ignorant man who lives the life of a monk in his cell and owns a donkey, we read the words he speaks to God. The prophet's reaction to this is given in the shortest form possible: "*Fa-hamma nabiiyun kâna fihim fî dhâlika z-zamân.*" (Then a prophet who was amongst them in those times got upset.) God's reply to the prophet takes another sentence and the story is over.

Mevlâna's story is much longer and much more structured. It starts with the shepherd's prayer to God. Then Moses criticises the shepherd with an explicit discourse on God's incomparability and the theomorphic features of the perfect man. When he ends, the shepherd repents and turns towards the desert. Now it is God's turn to criticize Moses with a discourse on human language and divine reality, followed by a series of mystical revelations to the prophet. In the end Moses too repents and heads towards the desert. When he and the shepherd meet for a second time and Moses tells him that he may continue to praise the Lord in his own words, we might expect the story to end, which, in fact, it does not until the shepherd's answer to Moses has introduced a new element into the text.

Instead of the sequence 'introduction - conflict - solution' as in Ibn 'Abd Rabbih's version, we have a sequence of 'shepherd's speech - Moses' rebuke - shepherd's repentance - God's rebuke - Moses' repentance' which can be regarded as the combination of two parallel sequences of 'speech - rebuke - repentance'. To this is added a concluding part where it is made clear that God's correction of Moses' view did not invalidate Moses' arguments but rather

puts both views, the anthropomorphist's and the transcendentalist's, into balance.

I do not claim to have given you a comprehensive interpretation of this story - far from it - but I believe that what I have said is enough to show once again that Mevlâna Celâleddin Rumi was not a theorist of mystical philosophy, nor was he a mere poet, a storyteller, and a craftsman of beautiful speech, his genius has surpassed both, and in his works, in the *Mesnevi* as well as in the *Divân-i Kebir*, spiritual depth of meaning and outward beauty of poetic form are inseparably combined.

MEVLÂNA'NIN TABIBLERİ.

Ekmeleddin Müeyyet-Beyhekim ve Gazanfer

Dr. Şehabeddin Uzluk

Selçuklu çağında Konya'da Mevlâna (672/1273) ile tanışmış iki tabib sarayda vazife almışlardı. Bu devre (626/1210) yılından sonralara rastlamaktadır. Tarih kaynaklarına göre O, Selçukluların Anadolu Devlet teşkilatında en parlak ve kültürce yüksek devridir. Geniş sınırlar içinde bütün şubeleriyle sağlık ve eğitimde yoğun bir mevcudiyete sahip bulunuyordu. Bu hususda Başşehir Konya: öteki şehirler arasında yüksek derece almış, çifte surları biri ötekinden güzel ve büyük yapılarıyla o zamanki Anadolunun göz alıcı bir beldesiydi. Doğu Asya'da başlatılmış olan kültür faaliyetleri bu yeni ülkede artık bir varlık içindeydi.

Özellikle birinci Alaeddin Keykubat (1219/1236) gibi, Devlet Başkanının topluluğu yürütmesi nedeniyle Baş şehre öteki illerden pek çok bilim ve sanat dallarına mensup kişiler gelmişlerdi ve gayretleriyle büyük işler sağlıyorlardı. Nitekim yukarıda adlarını geçtiğim tabiblerde burada öğretim vazifelerini de birlik de yürütüyorlardı. Bunlardan Ekmeleddün Müeyyet asıl bilgisi ile başka bilimlari de vardı. Bu yüzden vazifedeki yeri üst düzeydeydi. İki tabib de Saray dışında da büyük saygı ve sevgi kazanmışlardı.

Mevlâna ile bu iki tabib arası kısa zamanda: derin bir dostluğa erişti. Mevlâna, Ekmeleddin'in yüksek mevkii yüzünden ihtiyacı olanları için Ekmeleddin'e mektuplar yazıyordu. Bu mektupların sayısı üç tane olup içlerinde yardım isteyenlerini ihtiyaçlarından sonra tabibin meziyetlerini övüyordu. (Mevlâna'nın Mektupları, No. 16/90/120, Prof. Dr. F. Nafiz Uzluk yayını, İstanbul 1937)

Mevlâna'nın Tabib Ekmeleddin Müeyyetle buluşmaları çok defa hasta başında veya ilaç hazırladığı zamanlardı. Bu ziyaretlerde oğlu Sultan Veletde (1726/1316) bulunuyordu. Böylelikle tabib hakkındaki bilgileri artıyordu. Bu toplantıların çok zengin izlerini Sul-

tan Veled, Divan'ındaki kasidelerinde okuyoruz. Bu kasideler, babası derecesinde olmasa bile Mevlâna'nın oğlu olduğunu belli etmektedir. Özellikle tabibin geniş sahadaki bilim kudretini anlatmaktadır. (Sultan Veled Divan-ı, Sahife 230/232, Prof. Dr. F. Nafiz Uzluk Yayını, Ankara 1941)

Tabibler hakkında yukarıdaki kitaplardan başka, Mevlâna'nın kırk yıllık müridi Sipehsalar da Mevlâna'nın kişilik menkıbelerinde tabib Ekmeleddin'le görüşmeleri ayrı bir önem vermektedir. Bir defasında Tabib Ekmeleddin'in çalışma odasına gelmiş ve ne yaptığını sormuş o da Hükümdar Rüknettın için Tiryakî Farukî hazırladığını söylemiş ve hamurunu Mevlâna'nın önüne sununca Mevlâna ilacın neye yaradığını anlıyarak ey hazık Ekmeleddin içimizi bir ejderha sokmuştur ki, eğer Denizler Tiryak olsa ana ilaç etmek mümkün değildir. Dediğini ve hemen oradan uzaklaştığını yazar.

Mevlâna ile Ekmeleddin'in buluşmalarına ait başka bir olay: Mevlâna bir gün sema sırasındaydı tabib Ekmeleddin güzel elbiseler pırlantalı başlık giyerek gelmiş seyr ediyordu, Mevlâna yanına uğrayarak aziz tabib çok süslüsünüz, bu süsleriniz sizi sıkmasın Mıtrıba niyaz olsun, diye fısıldamış kılığında utanan Ekmeleddin'e teselli verdiğini yazmaktadır.

Bir başka olayda Sipehsalar, Mevlâna'nın cenaze töreninde Muarrif (cenaze namazını kıldıracağı davet eden) öne geçip Şeyh Sadreddin Konevi'ye buyur büyük alim sözüne tabib Ekmeleddin ileri atılarak Muarrif edebini muhafaza et, zira hakiki büyük alim Mevlâna (1207/1273) idi öldü sözünü geri al diye bağırdığını yazarak Mevlâna'ya karşı ölüm halinde bile derin saygısını bildirmektedir. (Sipehsalar, Menakıp Hz. Mevlâna, sahife 83/84/85/112, Ahmet Avni yayını, İstanbul 13351)

İbrahim Hakkı Konyalı da bu iki hekimi haber veriyorsa da Selçuklulardaki Baş Şehrin sağlık yurtları hakkındaki kanaatleri çok yanlıştır. Sebebi de, Selçuklu Devrindeki Konya'da bu yurtların az olduğu ve şehir dışında bulduklarını yazmaktadır. Halbuki günümüzdeki incelemelere dayanarak sözlerinin tamamen aksi neticesine varılmaktadır. Nitekim Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, Selçuk tababetinde ve incelemelerimizle birlikte Selçukilerde bu tesislerin iki Sur arasında buldukları anlaşılmaktadır. Bu devirde pek çok tabibler bulunduğu ve öğretim için Şifa Yurtları bugünkü karşılıklarıyla Tıp Fakülteleri vazifesini görüyordu.

Bunların günümüze kadar, gelebilenleri olup yapılarının asıl-

ları tamamiyle durmuyorsa da kalıntıları ve haklarında yazılmış vakfiyeleri vardır. (652/1250) tarihli ve yirmi kişi önünde yazılmış bir belge olup Büyük Karatay karşısındaki tabib Kemaleddin'in Küçük Karatay Medresesidir. Bugün içinde ve Konya planında (1882) yılına kadar mevcut olan birinci ve ikinci surların arasındadır. Yapıda büyük kısımlar kaybolmasına rağmen Eyvanla Türbe kısmı kalmış bulunmaktadır. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, Selçuk tababeti, sahife (92/93/95, Ankara 1940)

Tabib Ekmeleddin Mevlevi vesikalarına göre : Aslen Nahcıvan'lı olup Tıp öğrenimini tamamladıktan sonra Konya'ya gelmiş ve burada görev sırası üçüncü Kiyaseddin Keyhüsrev (1264/1283) faaliyetlerine devam ettiği belgelerden anlaşılıyorsa da adı verilen sokaktaki mescidin yanında söylenişlere göre; batısındaki Darulşifanın ne zaman yıkıldığı belli değildir. Mescidin de kim tarafından kurulduğu ve ölümünün kaç yılında vukuu bulunduğu bilinmemektedir. Mescit yapısı, gövde yönünden tam bir Selçuklu işidir. Selçuklu ustaları yönünden ikmal edilmiştir. Fakat, yapılış yılı gibi ustasının da kim olduğu işaretli değildir.

Mescid Alaeddin tepesinin batısında ve İnce Minare'nin ikinci Batı sokağındadır. Planı kare olup Doğusunda ince dik dörtgen ektir. Mescidin giriş kapısı bu yöndedir. İçeri girilince; sağda türbe kapısı vardır. Mescidin üstü tek kubbelidir. Kubbe ağırlığı, duvarlara ufak üçgenlerle gelmektedir. Pencere ve kapıları Konya Müzesindedir. Güzel işlenmiş yazılı ve renkli Mihrab'ı da (1907) yılında Mescid de sol üst kısmı kaybolmuş durumdaydı. Bu yıldan itibaren, Mihrabın kalan kısımları asıl resimlerine göre, Berlin'de tamamlanarak Kayser Wilhelm Müzesi İslâm eserleri bölümünde teşhire konulmuştur.

Tabib Ekmeleddin'in çalışma, arkadaşı Gazanfer Tebrizli bir Türk'tür. Ayrı ayrı yıllarda Konya'ya gelmişler ve burada tanışmışlar.

Ekmeleddin'in bir oğlu olup ne kadar yaşadığı ve sonra ne olduğu, annesiyle beraber haklarında hiç bir belgeye rastlamadık. Tabib Gazanfer'in aile durumuna aid bilgimiz acıklı olarak yoktur. Ölüm yılı da, malum değildir. Konya'daki çalışmasında Şehrin Ulu-ırmak semtinde kendi adıyla anılan bir yöresi vardır.

MEVLÂNÂ'S PHSYSICIANS : EKMELEDDIN MUEYYED
(CHIEFPHYSICIANS) AND GAZANFER

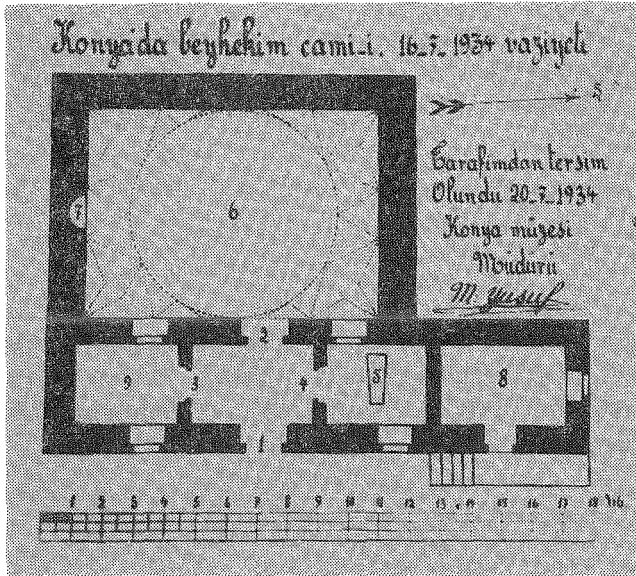
Ekmeleddin Müeyyed Beyhekim and Gazanfer were two famous doctors of Konya during the reign of Sultan Alâeddin Keykubât (1219-1236).

Mevlânâ had an intimate friendship with these doctors. We know that Mevlânâ corresponded with Ekmeleddin. There are some odes on these relations in Sultan Veled's "divan". Sipehsâlâr also gave some pieces of information about medical connections between Mevlânâ and the doctors.

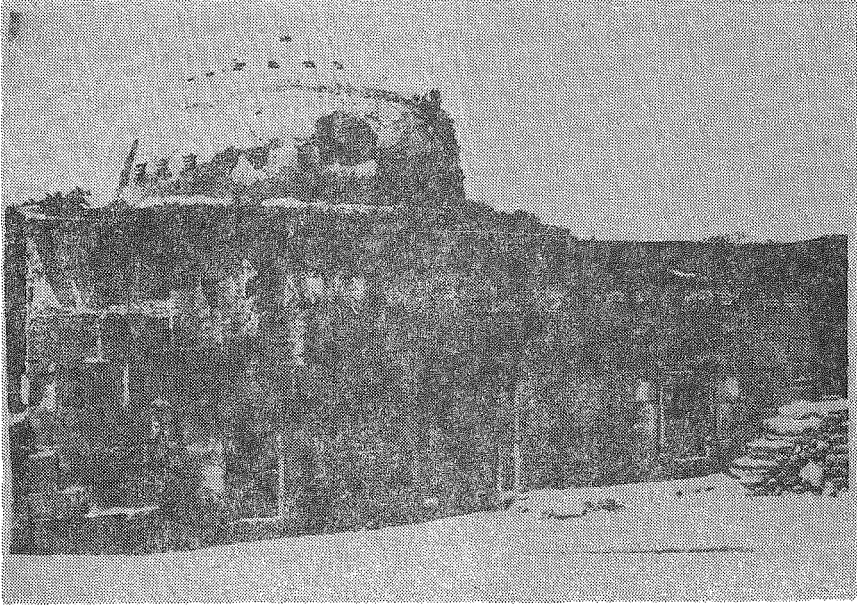
The information on the medical service and instuition of that period given by I. H. Konyalı is wrong. Our investigations and the investigations made by Prof. Süheyl Ünver, Phd, show that medical establishment were in between the two city-walls. There are some remnants and deeds of these establishments which were once the faculties of Medicine. One of them is The Küçük Karatay of the date 652/1250.

Dr. Ekmeleddin was originally from Nahçıvan. Later he settled in Konya His mosque is in the Selçukian style and is still standing.

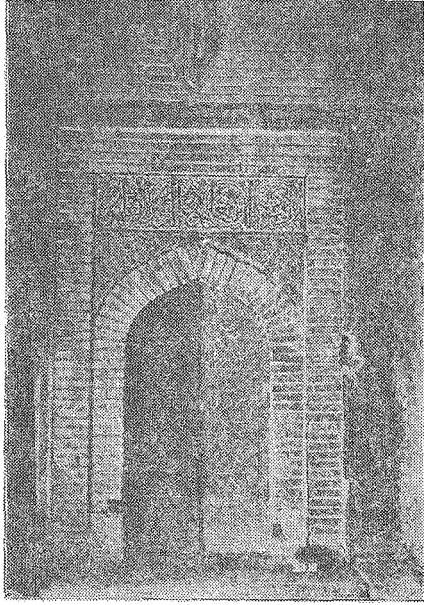
Dr. Gazenfer was a Turk from Tebriz. There is a suburb bearing his name in Ulurmak, a region of Konya.

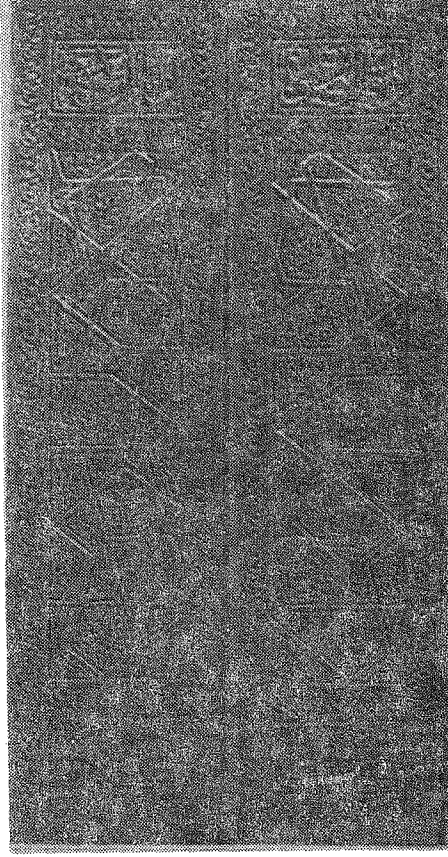
Beyhekim Mescidi'nin plâni

Beyhekim Mescidi'nin giriş portalı

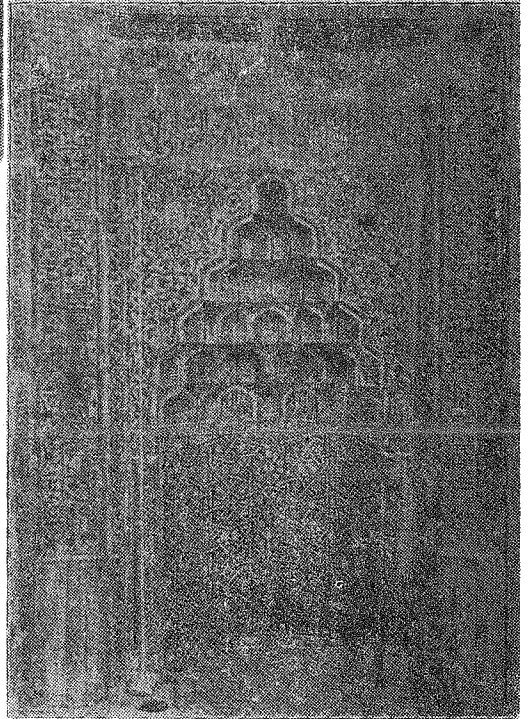

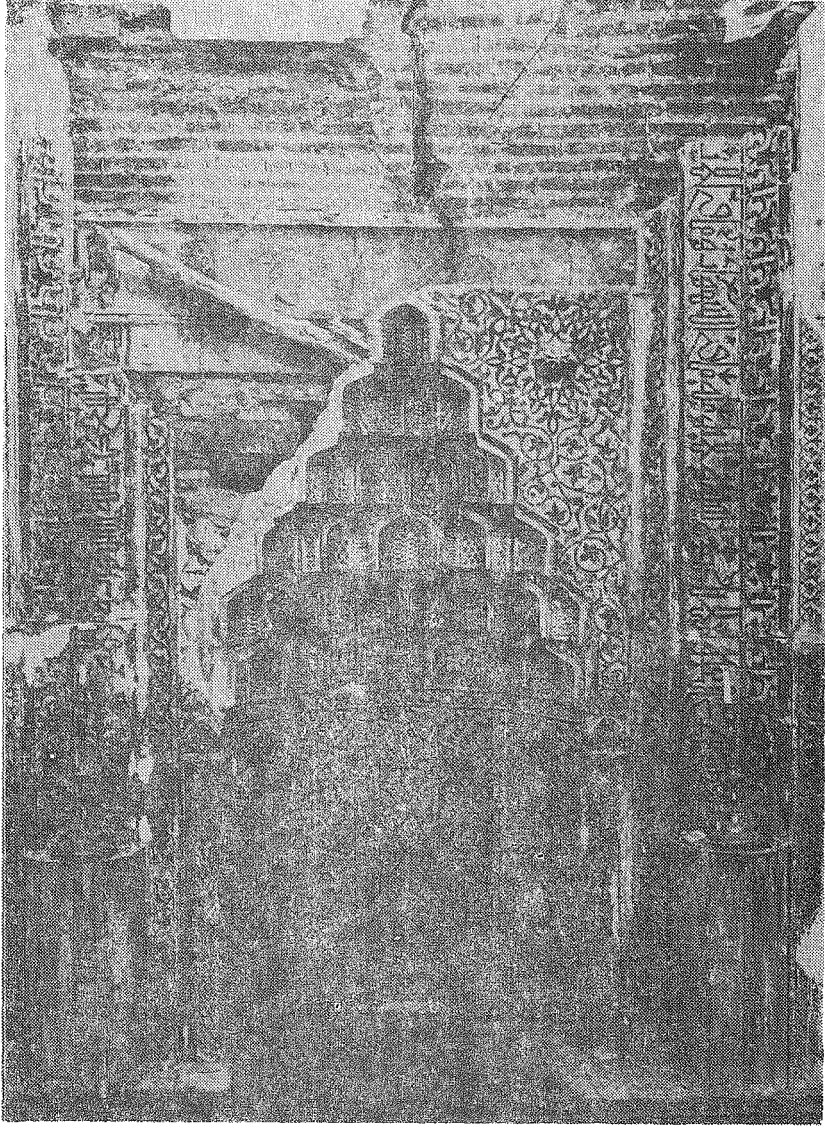
**Beyhekim Mescidi'nin
kapısı**

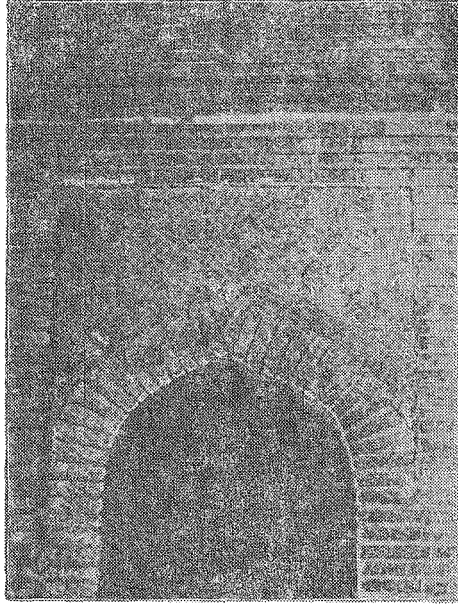
Beyhekim Mescidi'nin
giriş kapısı

Beyhekim Mescidi'nin 1907 den
önceki mihrabı

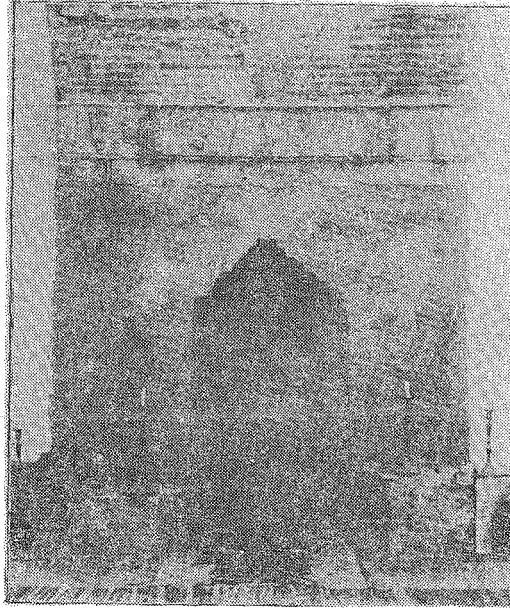

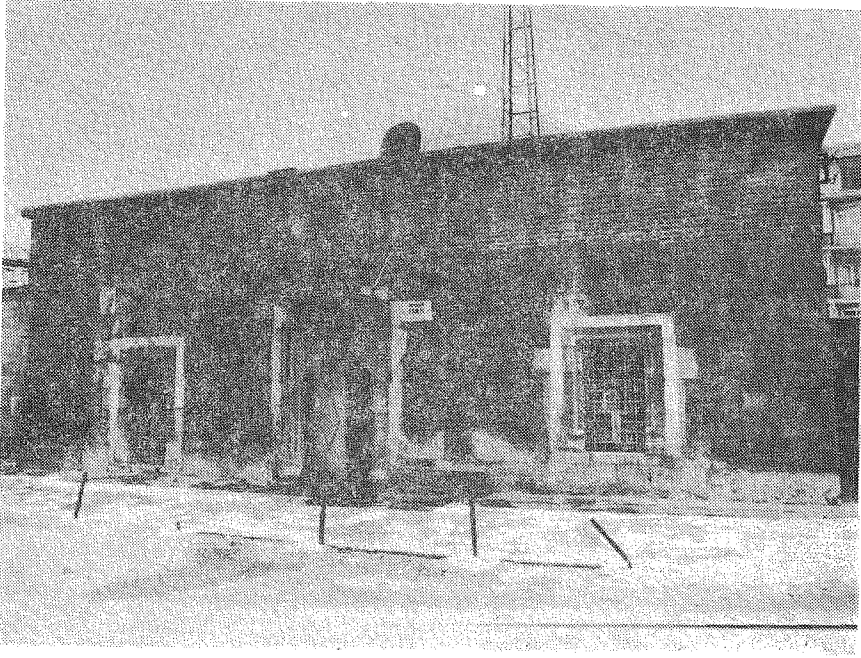
Boyhekim Mescidi'nin 1907 deki
mihrabı

Beyhekim Mescidi'nin doğu
bugünkü hâli

Beyhekim Mescidi'nin doğu
pencerelerinden biri

**Beyhekim Mescidi'nin kuzey - doğudaki yıktırılan
odasız hali**

16 - 17. ASIRLARDA MACARİSTAN'DA TASAVVUF VE MEVLEVİLİK

Gábor ÁGOSTON

1541'de Macaristan başşehri olan Buda'yı (Budin) işgal eden Kanunî Sultan Süleyman bu şehir ile memleketin orta kısmını Osmanlı İmparatorluğunun topraklarına ilhak edip, Macaristan'da 150 senelik bir Osmanlı hakimiyetinin temellerini attı. Fethedilmiş bu topraklarda Osmanlılar Balkanlar'da uyguladıkları, "klasik" de denilen idari-adli sistemini tatbik etmişlerdi. (1) Ancak, Osmanlılar Macaristan'ı tamamen feth edemediklerinden ve memleketin Habsburg hanedanından olan krallara ait kuzey kısmı ile Osmanlılara bağlı, fakat Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak edilmemiş Erdel'de işgalden önceki Hıristiyan idari-adli sistemi devam etmekte olup, Osmanlı hakimiyeti altındaki Macar topraklarında da nüfuzunu muhafaza edebildiğinden dolayı, buradaki Osmanlı idari-adli sistemi mühim değişikliklere uğrayıp, hususi bir "condominium"un meydana gelmesine sebep olmuştur. (2) Bundan dolayıdır ki, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve istilâ devirlerinde fethedilen toprakların iskân edilmesinde mühim roller oynamış "sürgünler" ile "kolonizatör Türk dervişleri"nden (3) Macaristan'ın işgali ile ilgili olarak bahs edemeyeceğimiz gibi, buradaki halkın Balkanlar'da gör-

- (1) Konu hakkında bkz. Hegyi Klára, A törökök berendezkedése meghódított országaikban (Fethedilmiş memleketlerde Türklerin uyguladıkları idari sistem). Történelmi Szemle (Tarih Dergisi) 3. 1981. s. 392-404.
- (2) Teferruatlı bilgi için bkz. Aynı müellif, Le condominium hungaro-ottoman dans les eyalets hongrois. Actes du Premier Congrès International des Études Balaniques et Sud-Est Européennes, III. Sofia, 1969. s. 593-603.
- (3) Konu hakkında bkz. Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler. İ. U. İktisat Fakültesi Mecmuası 11/1949-50/ s. 524-570., 12/1950-51/ 67-131., 13/1951-52/ s. 56-78. ve 15/1953-54/ s. 209-237. Ayrıca bkz. Aynı müellif, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler. I. İstila devirlerinin kolonizatör Türk dervişleri ve zaviyeleri. Vakıflar Dergisi 2/1942/ s. 279-353.

düğümüz geniş miyastaki ihtidası da söz konusu olamaz. Böylece, Osmanlıların tahminen 150 sene hüküm sürüp idare ettiği bu toprakların Müslüman nüfusu ekseriyetle kale ve strateji bakımından bazı mühim şehirlerde askerî ve idarî vazifeler icra eden muhafız ve memurlardan, daha az sayıda ise bunların iâşe ve hergünkü ihtiyaçlarını temin eden tüccar ve sanatkârlardan ibaretti.

Bu müslümanların dinî ve edebî hayatlarına ait araştırmaları-
mız her ne kadar iptidai bir durumda ise de, buradaki Müslüman
kültürünün çok geride kalmış bir seviyede olduğunu, hatta bu to-
prakların 1 nci asrın meşhur Türk tarihçisi olan İbrahim Peçevi'den
başka hiç bir önemli aydın yetiştiremediğini söyleyen tarihçilerle
hemfikir olamayız. Elbette, İmparatorluğun payitahtı olan İstanbul
veya Bursa, Edirne, Konya gibi büyük ve memleketin sakin mıntı-
kalarında bulunan şehirlere nispeten Macaristan'daki Müslüman
ahalinin kültürü, daimî savaflara sahne olan bir hudut bölgesine
mahsus hususiyetler göstermektedir. Bununla beraber buradaki
Müslüman halkın çocuk-çocuklarını tahsil ve terbiye eden mektep
ve medreselerin yerli Müslüman nüfusa nazaran yeterli sayıda bu-
lunduğunu, bu eğitim ve öğretim müesseselerinden Budin'deki Mus-
tafa Paşa medresesi gibi merkezi ve mühim bir okulda sonraları İs-
tanbul kadılığı ile Anadolu ve Rumeli kazıaskerliğine de tayin olun-
muş müderrisin de çalıştığını başka bir yerde göstermiştik. (4) Bu
tebliğde söz konusu asırlarda Macaristan'da faaliyet sürdürmüş ta-
rikatlardan, tasavvufî edebiyatın burada kaleme alınmış veya istin-
sah edilmiş bazı eserlerinden bahs olunmak istenmekte, Macaris-
tan'da şimdiye kadar hiç incelenmemiş bu konunun ehemmiyetine
dikkat çekilmek arzulanmaktadır.

Macaristan'daki Müslümanların dinî ve edebî hayatında muh-
telif tarikatların tekke ve zaviyeleri ile buralarda inzivaya çekilmiş,
tasavvufî eserler yazan veya istinsah eden derviş ve şeyhlerin özel
bir yeri vardır. Bu tarikatlerden doğrudan doğruya bir Türk tarika-
tı olan Bektaşîliği herhalde ilk başta hesaba almak lâzımdır. Bekta-
şî dervişlerinden meşhur Gül Baba'nın Osmanlı ordusu ile beraber
Macaristan'a geldiğini, Budin fethi esnasında orduda bulunup şe-

(4) Ágoston Gábor, Muszlim oktatás és nevelés a török hódoltságban. (Osman-
lı hakimiyeti altındaki Macaristan'da müslüman öğretim ve eğitim) Kelet-
kutató (Doğu Araştırmaları) 1. 198. s. 47-65. Hayatlarını tamamen veya
kısmen Macaristan'da geçirmiş Osmanlı aydınları ile bunların edebî faa-
liyetleri hakkında bkz. Aynı müellif, 16-17 nci asırlarda Macaristan'daki
Osmanlı aydınları. Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi. Tebliğler.
III. Türk Tarihi, Cilt 1. İstanbul, 1986. s. 1-9.

hadet rütbesine eriştiğini Evliya Çelebi, babasından naklen rivayet etmektedir. (5) "Fukâra-i Bektaşîyan"dan olan bu zatın ismini taşıyan Gül Baba tekkesi bilindiği üzere üçüncü Budin beylerbeyi olan Yahyapaşazade Mehmed Paşa tarafından, valiliği esnasında (1543-48) tesis edilmiştir. Budin'deki diğer tekkelerde 10-20 derviş bulunduğu zaman, zengin vakıflara sahip bu Bektaşî tekkesinde 60 civarında dervişin faaliyet sürdürdüğü, Bektaşîlerin nüfuzunu göstermektedir. (6)

Macaristan'da ilk kurulan beylerbeyliğın başşehri olan Budin'de söz konusu asırlarda Bektaşîlerle daimî bir rekabette bulunan Mevlevilere ait hiç bir zaviyenin tespitine şimdiye kadar muvaffak olunamamıştır. Bunun için 1591 Ekimin de bir elçilik heyetiyle Osmanlı İmparatorluğunun payitahtına giden ve Budin'i de ziyaret eden V. Vratislav adında bir zatın 11 Ekim Cuma gününde bir camiin yanından geçerken, halka teşkil edip döne döne Allah'ın ismini bağırıp zikreden dokuz Türk'ün âyinine şahit olduğu ve gördüğü Devran'ı kısaca tasvir ettiği şayanı dikkattir. (7) Devran'dan bahsedildiğinde zamanımızda ilk önce her ne kadar Mevlevilerin sema-i hatıra gelirse, bu zikrin diğer tarikatler arasında da yayılmış olduğunu, hatta 16-17'nci asırlarda Macaristan'da mevcudiyetini gösteren "Halveti taifesinin şeyh ve müridleri... de devran ile zikrullah" ettiklerini de düşünürsek, (8) çok kısa olan bu tavsire dayanarak Vratislav'ın Budin'de Mevlevilerin sema-i rahını görmüş olduğunu söylemek güçtür. Ancak Osmanlı İmparatorluğuna ilhak edilmiş Macar topraklarının hem idari hem de kültür merkezi olan bu şehirimizde (9) Mevlevilerin faaliyette bulunmadığını kabul etmek de imkânsız görünmektedir. Şehirdeki tasavvufi fikirler ile Fars edebiyatı taraftarları da bunun mümkün olmadığını teyit etmektedirler.

(5) Evliya Çelebi, Seyahatnamesi Cilt, 6. İstanbul, 1318/1902-3. s. 225.

(6) Teferruatlı bilgi için bkz. Lajos Fekete, Gül-Baba et le Bektasi derk'ah de Buda. Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae 4/1951/ s. 1-18. Ayrıca krş. Orhan F. Köprülü, Gül Baba, İslâm Ansiklopedisi (İ. A.) Cilt, 4. İstanbul, 1964². s. 832-833. Bektaşîler Hurûfilîğin temsilcilerinden 966/1558 tarihinde henüz sağ olan Misali'nin Gül Baba olduğunu kabul ederler ise de, doğru değildir. bkz. Abdülbâki Gölpınarı, Hurûfilîk metinleri kataloğu, Ankara, 1973. s. 78.

(7) Mitrovicel Vratislav Vencel vizintagságai (Ditrovçe'li Vratislav Vencel'in başından geçen belâlar) Bratislava-Budapest, 1982. s. 28.

(8) M. Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi fetvaları ışığında 16. asır Türk hayatı, İstanbul, 1983². No. 347. s. 85.

(9) Osmanlı Devri Budin için bkz. Lajos Fekete, Buda and Pest under Turkish Rule. Studia Turco-Hungarica. II. Ed. Gy. Káldy-Nagy. Budapest, 1976.

Yirmi seneye yakın bir müddet bu şehirde muhtelif memuriyetlerde bulunmuş Budin'li Ali Çelebi de tasavvufi fikirleri benimsemiş zatlardandı. Bu memurun tasavvufa karşı olan merakını 119 kitaptan ibaret kütüphanesinde mahfuz, 74 sufi şeyhin haltercemelerini ihtiva eden Mecalis al-uşşak ile Cevahir al-macani fi at-tasavvuf adlı eserleri de göstermektedirler. (10) Ali Çelebi'nin yine bu cümleden olan eserlerinden taradığımız kataloglarda henüz bulamadığımız, fakat isminde rical al-gayb tasavvufi tabirini taşıyan bir mecmâi (11) ile Kitâb-i Şeyh Rüşeni olarak kaydedilmiş ve Halvetiyye'den Rüşeniyye kolu müessisi Aydınli Şeyh Ömer Rüşeni (ölm. 892/1486)ye (12) ait olduğunu düşündüğümüz bir cildini ve muhalefat defterinde Kitâb-ı Külliyyât-i Bicân olarak gösterilmiş (13) ve herhalde 15 nci asır meşhur mutasavvıf ve müelliflerinden Yazıcıolu Mehmed (ölm. 855/1451) veya bunun küçük kardeşi olan Ahmed Bicân'a (ölm. 870/1465'ten sonra) (14) ait bir kitabını da zikrederim. (15) Budin'li Ali Çelebi tasavvufa temayyülleri olan tanınmış şairlerin eserlerinden Nakşibendilere yakın olduğu ileri sürülmüş Câmî'nin (ölm. 1492) Divânı ile şii ulemanın şiddetli taarruzunu mucip Silsalat az-zahab'ını (16) ve çağdaşları olan Fuzûlî'nin (ölm. 1556) Divanı (17) ile Uryanı Mehmed Dede'nin tesiri yüzünden ta-

-
- (10) **Lajos Fekete**, Das Heim des Ali Çelebi, eines türkischen Defterbeamters in Buda. Vostocnye istočniki po istorii narodov Jugo-Vostocnoj i Central'noj Evropy 2 (1969) No. 286. ve 373. Ayrıca krş. Aynı müellif, XVI. yüzyılda taşralı bir Türk efendisinin evi, Belleten, Cilt 29. sayı 116 (1965). kitaplar hakkında s. 634-637.
- (11) **L. Fekete**, a.g.e. (1969) No. 358.
- (12) Hayatı ve eserleri hakkında bkz. **Sehi Beg**, Heşt bihişt. Tıpkıbasım. Ed. Günay Kut, Sources of Oriental Languages and Literatures, 5. Harvard University Printing Office, 1978, s. 191-193., Latifi, Tezkire İst. 1314/1896 - 97. s. 48-49.
- (13) **L. Fekete**, a.g.e., (1969) No. 278.
- (14) Hayatı ve eserleri hakkında bkz. **Âmil Çelebioğlu - Kemal Eraslan**, Yazızcıoğlu, İ. A. Cüz 140. İstanbul, 1984, s. 363-368.
- (15) Konu ile ilgili diğer eserlerini L. Fekete de tasvir etmektedir. a.g.e. (1965) s. 634-637.
- (16) Göst. yer. ve a.g.e. (1939) No. 270, 284, 285 olarak bu eserin üç nüshası da kaydedilmektedir.
- (17) **F. Köprülü** Fuzulî'nin şiiğini "bir tarihi hakikat" olarak kabul ettiği halde, **A. Gölpınarlı** onun batınlığını vurguladı, ki bu telakki **F. Köprülü** tarafından hatalı bir görüş olarak nitelendirildikten sonra redd edilmiştir. Bkz. **F. Köprülü**, Fuzûlî, İ. A. Cilt 4. İstanbul, 1964, s. 189-691.

savvufa kapılmış Yahya Bey'in (ölm. 1582), (18) Şâh u Gedâ'nın (19) okumuştur. Adlarını yukarıda zikrettiğimiz eser ve müellifler bu Budin'li memurun tasavvufi fikirlere karşı olan merakını göstermeğe kâfidir, inancındayız.

Tasavvufi fikirlerin Macaristan'ın güney mntikalarında yaşamış Müslümanlar arasında daha çok yayılmış olduğunu, bu bölgede yazılmış ya da istinsah edilmiş eserlerden anlamaktayız. Muhtelif kütüphanelerde mahfuz bu tip kitapların çoğu Sigetvar (Szigetvá) ile Peçuy'da (Pécs) kaleme alınmıştır, ki bu hususta adı geçen iki şehrin tasavvufi -edebî faaliyetlerin birer merkezi olduğunu çıkartmak herhalde yanlış olmayacaktır.

Halvetî alimlerinden olan ve bir müddet Sigetvar'da, Kanuni Sultan Süleyman'ın vefat ettiği yerde inşa ettirilmiş türbe ve han-kahta vazife görmüş olduğundan, "Türbe şeyhi" denmekle de maruf Ali Dede b. Mustafa al-Bosnavi al-Mostari as-Sigetvari en mühim eserlerinden olan Muhâzarat al-avâ'il va musâmarat al-avâhir adlı kitabını 998/1589 tarihinde Sigetvar'da kaleme almıştır. (20) Basması ile bir çok yazmaları olan bu eser yazılışından yirmi sene sonra, 1019/1610 tarihinde Ala'uddin b. Huram as-Sufi adında bir zat tarafından yine Sigetvar'daki Süleyman türbesinde istinsah edilmiştir. (21) Ali Dede'nin ikinci mühim ve Muhâzarat gibi basılmış arapça eseri olan Havâtîm al-hikam ve hall al-rumûz ve kaşf al-kunûz, tasavvuf ve akaide ait 360 soru ve cevaptan mürekkeptir. (22) Bu eserin Antalya Kütüphanesinde muhafaza olunmakta bir nüshasında Segedin (Szeged) sancağına tabi Baç (Bács) kadısı Mehmed Efendi'nin 1095/1684 tarihli mülkiyet kaydı ile yine bu yazmanın sonun-

- (18) Hayat ve eserleri için bkz. **Sehi Beg**, Heşt bihişt, Appendix XXI, s. 336, **Aşık Çelebi**, Meşâir üş-şuarâ ed. G. M. Meredith-Owens, (Tıpkıbasım) London, 1971. 95b-97a. Ayrıca krş. **Mehmed Çavuşoğlu**, Yahya Bey divânından örnekler. Ankara, 1983. ve aynı müellif, Yahya Bey, İ. A. cüz 140. İstanbul, 1984. s. 343-347.
- (19) Bir çok yazmaları mevcut bu eserin 980'de istinsah edilmiş bir nüshası Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesinde, Türkçe Yazmalar O. 166. No.'da kayıtlı olup, muhafaza edilmektedir.
- (20) Ali Dede hakkında bkz. **Safvet Beg Basagic**, Bosnjaci i Hercegovci u islamskoj knjizevnosti (İslâm edebiyatında Boşnak ve Hersekîler). Sarajevo, 1912. s. 33-39. **Hazim Sabanoviç**, Knzivevnost Muslimana Bitna orijentalnim yztoima. Biobibliografija. Sarajevo. 1973. 96-101.
- (21) **Kasım Dobraca**, Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa (Arapça, Türkçe ve Farsça yazmalar kataloğu) Cilt, 1. Sarajevo, 1963. No. 756. s. 524.
- (22) **S. Basagic**, a.g.e. 37. Ayrıca bkz. Bosnalı Şeyh Ali Dede, Islâm'da hizmetler ve İletler. (Hallurumuz ve Keşfilkünüz. Rumuzlu ifadelerin Halli ve Hazinelerin Açılışı) Tercüme : Ahmet Faik Arslantürköglü. İstanbul, 1985.

da Baç Ulucamii imamına ait bir nüsha ile sağlam bir nüsha olan Mitroviçe'deki (Mitrovica) Nedayi Çelebi yazmasının mukayese ettilirip düzeltildiğini söyleyen diğeri bir kayıt, (23) eserin Macaristan'daki Osmanlı aydınları tarafından da tanınmış, hatta okunup istin-sah ettirilmiş olduğunu göstermektedir. Ali Dede 1007/1598 tarihinde memleketin doğu tarafında bulunan Gyula civarındaki bir sah-rada vefat edip, Sigetvar'a götürülüp, vasiyeti üzere "Sigetvar fet-hinde şehadet rütbesine erişmiş ve anda medfun" Şeyh Kasım nam bir azizin yanına defn edilmiştir. (24) Kanuni'nin son seferinde Sul-tan'ın maiyetinde bulunmuş meşhur Halveti şeyhi Nureddinzade Muslihuddin Mustafa Efendi'den (25) icazet almış Ali Dede'nin son-ra Sigetvar'daki Süleyman türbesinde vazife görmüş olduğu ve va-siyeti üzerine Sigetvar fethinde şehid düşen bir şeyhin yanına top-rağa verilmiş olduğu tabii bir husus olmakla beraber, Mekte-i mü-kerreme ile bir çok şehir ziyaret etmiş ve bu zatın İmparatorluğun sınırlarında bulunan bu yeri ne kadar sevdiğini de ispat etmek-tedir.

Sigetvar'da Halvetilerden başka diğeri tarikatların temsilcileri de eksik değildi. 1613 civarında isminden anladığımız kadariyla Nakşibendilerden olan Mirek Muhammed Nakşibendi-i Taşkendi adında bir zatın burada çalıştığını ve İran'ın eski ve yeni şairlerinin bazı güç beyitlerini Türkçe şerh eden Şehri ve güli adlı eserini bu-rada kaleme alıp tamamladığını bu eserin bazı yazmalarından öğ-renmekteyiz. (26) Müellifin bu tarihten iki sene önce Saraybosna'-da (Sarayevo) bulunup başka bir eser yazdığını, Budin şehrimizde doğmuş Miri (ölm. 1102/1690) bir mecmuasında söylemekte, ve Mi-rek Nakşibendi'nin bu eserini aynen mecmuasına almaktadır. (27) Bu husus Mirek Nakşibendi'nin mahali Osmanlı aydınları arasında bu tarihlerde bile meşhur olduğunu göstermektedir.

(23) Türkiye Yazmaları toplu kataloğu, 07, Antalya., İstanbul, 1982. No. 166, s. 88.

(24) *Tarih-i Peçevi*, II. İstanbul, 1263, s. 219.

(25) Hayatı hakkında bkz. *Atâi*, *Hadikatü'l-hadayik fi tekmeleti's-şakayik*, İstan-bul, 1268. 212-214.

(26) TÜYATOK, İstanbul, Süleymaniye Yazmalar Merkezi, Ali Nihat Tarlan Dermod. Ankara, 1981. No. 232. s. 113, *Manfred Götz*, *Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland*. Bd. XII, 4. *Türkische Hand-schriften*. Wiesbaden, 1979. s. 424-425., *Karatay Fehmi Edhem*, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe yazmaları kataloğu*, Cilt, II. İstanbul, 1961. s. 71-72.

(27) *Josef Blaskovic*, *Arabische, türkische und persische Handschriften de Universitätsbibliothek in Bratislava*, Bratislava, 1961. s. 365.

Tasavvufi fikir ve edebiyatın mntıkadaki ikinci merkezi Peçuydu. Buradaki müstensihlerden sadece Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih'ten bahsedeceğiz. 1627 tarihinde Peçuy şehrimizde bulunan bu zat ondan fazla tasavvufi eser istinsah etmiştir. Bunlardan vahdet-i vücud nazariyesinin en meşhur temsilcilerinden olan Muhyiddin İbn al-Arabî (ölm. 638/1240)'ye ait dört tane Arapça eser ile (28) Halvetiyeden Şemsiye şubesi kurucusu olan Şemseddin Sivasî (ölm. 1006/1597)'nin Gazalî'nin bazı risalelerinden istifade ederek marifet hakkında kaleme alınmış, Risâle-i menâzilü'l-ârifin adlı Türkçe eserini zikrederim. (29)

Yukarıdaki sahifelerde kısaca tasvir etmeğe çalıştığımız bu dinî-tasavvufi muhitte, Mevleviler de müsait bir zemin bulmuş ve Macaristan'da şu anda bilinen yegane Mevlevî zaviyesini tesis etmeğe muvaffak olmuşlardır. Abdülbâkî Gölpinarlı bir vesikaya istinaden Peçuy Mevlevihanesinin tesis tarihini 1665 olarak göster ve Gazi Hasan Paşa tarafından yaptırıldığını yazıyor. (30) Ancak yukarıdaki tarihten iki sene önce bu şehri ziyaret etmiş Evliya Çelebi, şehrin tekkelerinden bahsedip "Cümlesinden ma'mur ve mükellef Yakovalı Hasan Paşa'nın hayratı olan Hazret-i Mevlâna'yı Rumi tekkesi bir bağ-ı İrem içre ka'in" olduğunu kaydederek, Mevlevilerin 1663'te Peçuy'da faaliyette olduğunu göstermektedir. (31) Buna karşılık Macaristan'daki Osmanlı mimarî eserleriyle uğraşan bir Macar sanat tarihçisi Yakovalı Hasan Paşa tarafından yaptırılmış cami, medrese ve zaviyenin 16 ncı asrın ikinci yarısında tesis edilmiş olduğunu asrın bazı mimarî hususiyetlerine dayanarak, fakat hiç bir kaynak göstermeksizin yazmaktadır. (32) 16 ncı asırda Peçuy'da cami, medrese ve zaviye inşa ettirilmiş ve Hasan ismini taşıyan hiç bir paşayı tanımadığımız halde, 1648'den önceki bir tarihte Peçuy'

(28) TÛYATOK, Giresun, Ordu, Rize. Ankara, 1980. No. 368., 369., 381., 396. Ayrıca krş. İsmail Fenni, Vahdet-i Vücut ve Muhyiddin İbn Arabî, İstanbul, 1928.

(29) TÛYATOK, a.g.e. No. 380. Müftüzade Abdülkerim Şeyh Salih tarafından istinsah edilmiş diğer eserler için bkz. No. 374., 375., 376., 378., 382.

(30) Abdülbâkî Gölpinarlı, Mevlânâ'dan sonra Mevlevilik, İstanbul, 1953. s. 247.

(31) Evliya Çelebi, a.g.e., s. 199.

(32) Gyözö Gerö, Turkish Monuments in Hungary, Budapest, 1976. s. 17. Müellif ilk olarak Peçuy'daki Osmanlı mimarî eserlerinden bahseden kitabında (Pécs török müemlékei, Budapest, 1960. s. 23-24.) ortaya attığı bu görüşünü, Macaristan'daki Osmanlı mimarî eserlerini tetkik eden son kitabında (Az oszmán-török építészet Magyarországon, Budapest, 1980. s. 53. zaviye hakkında s. 58-59) aynen tekrar etmektedir.

da sancak beylik vazifesini icra etmiş, 1648 sonlarında (33) Bosna beylerbeyi olmuş, Sarhoş İbrahim Paşazade Hasan Paşa'nın sonradan Budin vezirliğine getirildiği, Peçuy'da cami ile bir medrese tesis etmiş olduğu, cami ve medresenin ihtiyaçlarını temin eden zengin vakıflar kurduğu kesin olarak bilinmektedir. (34) Hasan Paşa'nın hayatını çok kısa tasvir eden Basagic'in kitabı ile kullandığı kaynaklardan bu zatın Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yakovalı Hasan Paşa diye zikredilmiş paşa ile aynı zat olduğu anlaşılmalıdır. ise de, meseleyi şüphe bırakmadan halleden neticelere varıncaya kadar, mantığa çok yakın, fakat farazi olan bu fikrin ihtiyatla karşılanması icab etmektedir.

Kuruluş tarihini henüz tespit edemediğimiz Peçuy Mevlevihanesi'nin 17 nci asırda mamur bir durumda olduğunu Evliya Çelebi'nin yukarıdaki cümlesinden anlamaktayız. Zengin vakıflara sahip bu zaviyenin semahânesinde haftada iki defa "sema ve safa oldukda (dervişlerin) çarh-i felek gibi devranlar" ettiğini yine Evliya Çelebi rivayet etmektedir. (35) 1680'den evvel Halil adlı bir zatın zaviyeyi ele geçirmesiyle Evliya'nın seyahatı esnasında mamur bir durumda olan bu Mevlevihanedeki dervişlerin bir aralık dağıldıklarını da düşünürsek, Konya'daki Âstâne'den çok uzakta faaliyet sürdürmüş bu dervişlerin ne kadar güç bir durumda olduğunu anlayabiliriz. (36) Buna rağmen şeyhleri arasında bir hayli mürid yetiştiren ve zamanın üstad şairi olan Peçevi (Peçuylu) Ârifi Ahmed Dede gibi meşhur bir zatın bulunması, İmparatorluğun herhalde en garbtaki bu Mevlevihanesinin ehemmiyetini göstermektedir. Riyazi tezkeresinin bir zeylinde (37) Peçevi Ârifi Ahmed Dede'nin babası olan Mustafa Efendi'nin Mısır'da bir aralık hüküm süren Kala'unıya neslinden olduğu kaydediliyor ise de, (38) Mevlevî şairlerinin hal tercümelerini havi Esrar Dede'nin istifade ettiğimiz yazmasında (39)

(33) Naima, Hasan Paşa'nın H. 1058 zilkade'inde Bosna beylerbeyliğine getirildiğini ve H. 1060 yaz aylarında azl edildiğini rivayet etmektedir. **Tarih-i Naima**. Ravzat al-hüseyin fi hulâsat ahhâr al-hâfikayn. Cilt. 4. s. 380 ve Cild. 5, s. 24-25.

(34) **Safvet Beg Basagic**, Znameniti Hrvati Bosnjaci i Hercegovci u turskoj carevini (Türk imparatorluğunda meşhur Hırvat, Boşnak ve Hersekliiler) Zagreb, 1931. s. 24.

(35) **Evliya Çelebi**, a.g.e., s. 199.

(36) **Abdülbâki Gölpinarlı**, a.g.e., (1953), s. 336.

(37) **Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Kütüphanesi**, Türkçe Yazmaları 0. 238.

(38) a.g.e., vrk. 108/b.

(39) **Tezkire-i Şuarâ al-Esrar Dede**. Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları Qu. 42.

buna ait hiç bir malumat bulunmamaktadır. Esrar Dede'ye göre Peçevi Ahmed Dede tahsilini 'şehr-i mezburda vaki hanka-i Mevlevi-yede mesned-nişin-i irşad-i aşikan-i Mevlevi olan Hafız Mehmed Dede'den tekmi edip, Dede'nin sohbetlerine de devam etmiştir. Şeyhin vefatından sonra "hanka-i Peçuy meşihati kendülere ihale" olundu. (40) Ahmed Dede'nin vazifesini bir müddet icra edip, daha sonra şehirden hicret ettiğini ve "hicretlerinde üç ay mürurunda şehr-i mezburi kefere-i Engürüs zabt" ettiğini (41) kaydeden Esrar Dede'nin bu ifadesinden Peçevi Ahmed Dede'nin 1686'dan önce Peçuy'da faaliyet sürdürdüğünü ve 22 Ekim 1686 tarihinde sükut etmiş bu şehri 1686 Temmuz ayının ortalarında terk ettiğini anlayabiliriz. Ahmed Dede önceleri Filibe'de müceddeden bina ettirilmiş bir zaviyede, sonra ise İstanbul'daki Yenikapı Mevlevihanesi'nde şeyhlik yapmıştı. (42) Yeniçeri Başhalifesi Malkoç Mehmed Efendi tarafından 1006/1597 tarihinde kurulmuş bu Mevlevihanesinin sekizinci şeyhi olan (43) Peçevi Arifi Ahmed Dede 1137/1724 tarihinde vefat etmişti. (44) Vefatına kadar şeyhlik vazifesini icra eden Ahmed Dede, senelerce İstanbul aydınlarının meclislerine gider, eserler yazar ve tercüme ederdi. Tercümelerinden zamanın nüfuzlu sufilerinden olan Abdülgani al-Nablusi (ölm. 1731)'nin ibadete, sema'a, Mesnevi'nin okunmasına ve bir hayli şer'i meseleye ait al-Ukudü'l-Lü'liyye fi tarikü's-saadet al-Mevlaviyye adlı eserinin Türkçe tercümesini zikretmek yerinde olur. (45)

Peçuy Mevlevihanesi'nin tesiri mıntikasının dini-edebî vaziyetinde de görülmektedir. Farsça bilen, Farsça eserler istinsah eden

(40) Yazma Qu. 42. vrk. 97/a.

(41) Yazma Q. 42. vrk. 97/b.

(42) Yazma Qu. 42. göst. yer. Ayrıca krş. Yazma 0. 238. vrk. 108/b. Bu ikinci yazmada Ahmed Dede'nin babası olan Mustafa Dede Peçuy'dan Filibe'ye gittiği zaman, oğlunu Konya'ya gönderdiğini söyleyen müellif, sonra Ahmed Dede'nin "Konya'dan hilafetle Filibe'ye geldikde Vezir kethüdası Mustafa Aga Filibe'de Mevlevi-hane bina buyurub anda nice eyyam seccade-nişin-i irşad olub, badehu İslâmbolda Yeni-kapu Mevlevi-hanesi'ne nakl iderler ve anda dahi seccade-nişin-i meşihat" olduğunu kaydederek, Ahmed Dede'nin hayat ve faaliyetini Esrar Dede'den farklı olarak göstermektedir.

(43) **Zâkir Şükri Efendi**, Die İstanbuler Derwischkonvente und ihre Scheiche (Mecmu'a-i Tekaya). Nach dem Typoskript von Mehmet Tayşî hrsg. Klaus Kreiser. Freiburg im Breisgau, 1980. s. 31.

(44) Yazma Qu. 42. vrk. 97/b. Riyazi tezkeresinin istifade ettiğimiz zeylinde (vrk. 108/b.) Ahmed Dede'nin vefat tarihi H. 1141 (1728-29) olarak gösterilmekte ise de, doğru değildir.

(45) **Abdülbâki Gölpınarlı**, a.g.e., (1953), s. 194.

veya okuyan ferdlerin sayısı bu bölgede memleketin diğer muntıkalarına nispeten daha fazlaydı. Evliya Çelebi'nin rivayetinden anlaşılacağı gibi, bu muntıkanın hisar erleri Farsça mükemmel bilirdi. Hafız'ın Divan'ı, Sadi'nin Gülistan ve Bustan adlı eserleri, Omar Hayyam ile Nizami'nin Divan'ları her gün başvurup, en çok okudukları eserlerdi. Peçuy'daki başkilisenin duvarlarında 19ncu asırda hala mevcut, tasavvufi mahiyette olan bazı Farsça yazılar da herhalde buradaki Mevlevilerden kalma olup, onların nüfuzunu göstermektedir. (46)

Tebliğimizi bitirmeden önce bir sorunun cevaplandırılması gerekmektedir: Acaba Macaristan'daki Müslümanlar arasında gördüğümüz bu tasavvufi dini faaliyetlerin çağdaş Macar kültürüne nasıl bir tesiri olmuştur? Tebliğimizin başında da söylediğimiz gibi, Macarlar millet olarak İslâmlığı hiç bir zaman kabul etmediler. Bununla beraber İslâm dinini benimsemiş, hatta onu kabul edip Müslüman olmuş bazı kişilerden haberimiz vardır. Bunun dışında, 16ncı asır meşhur Macar saz şairi olan Bálint Balassa'nın (ölm. 1594) "Bazı Türk Beyitleri" adındaki şiirinde tasavvufi fikirlerinin izlerine bir Macar edebiyat tarihçisi dikkat çekmektedir. (47) Mevzuumuzla ilgili olan ikinci eser Yazıcıoğlu Ahmed Bican tarafından 1451 tarihinde, Gelibolu'da kaleme alınmış Anvâr al-âşikin adlı kitabın Macarca tercümesidir. Anvâr al-âşikin Erdel hükümdarı Gábor Bethlen'in tercüman ve kâtibi olan János Házi adında bir zat tarafından 1624 tarihinde Macarcaya tercüme edilmiş olup, iki sene sonra Macaristan'ın kuzeyinde bulunan Kassa (bugün Kosica), şehrinde basılmıştır. (48) Söz konusu asırlarda Kur'an-ı Kerim'in bazı Latince tercümeleri bilinmekteyse de, dini-tasavvufi mahiyette olan eserlerin Müslüman olmayan bir milletin anadiline tercüme edildiğinden haberimiz yoktur. Böylece János Házi tarafından Türkçeden Macar millî diline tercüme edilmiş ve ilim alemince meçhul bu kitabı son derece müstesna bir eser olarak saymak icab etmektedir.

Yukarıdaki sahifelerde kısaca tanıtıp, dikkat çekmeğe çalıştığı-

-
- (46) Bunlar hakkında bkz. **J. Hammer-Purgstall**, A pécsi fötemplomban található keleti feliratokról (Pécs'teki başkilisede bulunan doğu yazılar hakkında) Magyar Academiai Ertesítő, 1844.
- (47) **Szörényi László**, Valahány török bejt (Birkaç Türk beyti). Irodalomtörténeti Közlemények, 1976/5-6. s. 706-713.
- (48) Eserin eksik bir nüshası Macaristan Millî Kütüphanesi (Országos Széchényi Könyvtár) Eski Basmalar Koleksiyonunda (RMK, I. 556) muhafaza edilmektedir. Sağlam bir nüshadan yaptırılmış bir mikrofilmi yine burada bulunmaktadır. MF. 2/3834.

mız bu konu, hem Türk hem de Macar kültür tarihi bakımından son derece mühim olup, layikiyle aydınlanması için, Türk ve Macar tarihçilerin müşterek tetkik ve çalışmalarını gerektirmektedir inancındayım.

MEVLÂNA'S TAKYA IN PECUY AND ISLAMIC CULTURE IN HUNGARY DURING THE 17 th CENTURY

It is obvious that various seclusions, takyas, hermitages and the dervishes interested in sophism and writing religious works have a significant place in literature and the religious life in the Ottoman Empire.

Nevertheless we hardly have any idea about the activities of the dervishes living on the borders of the Empire.

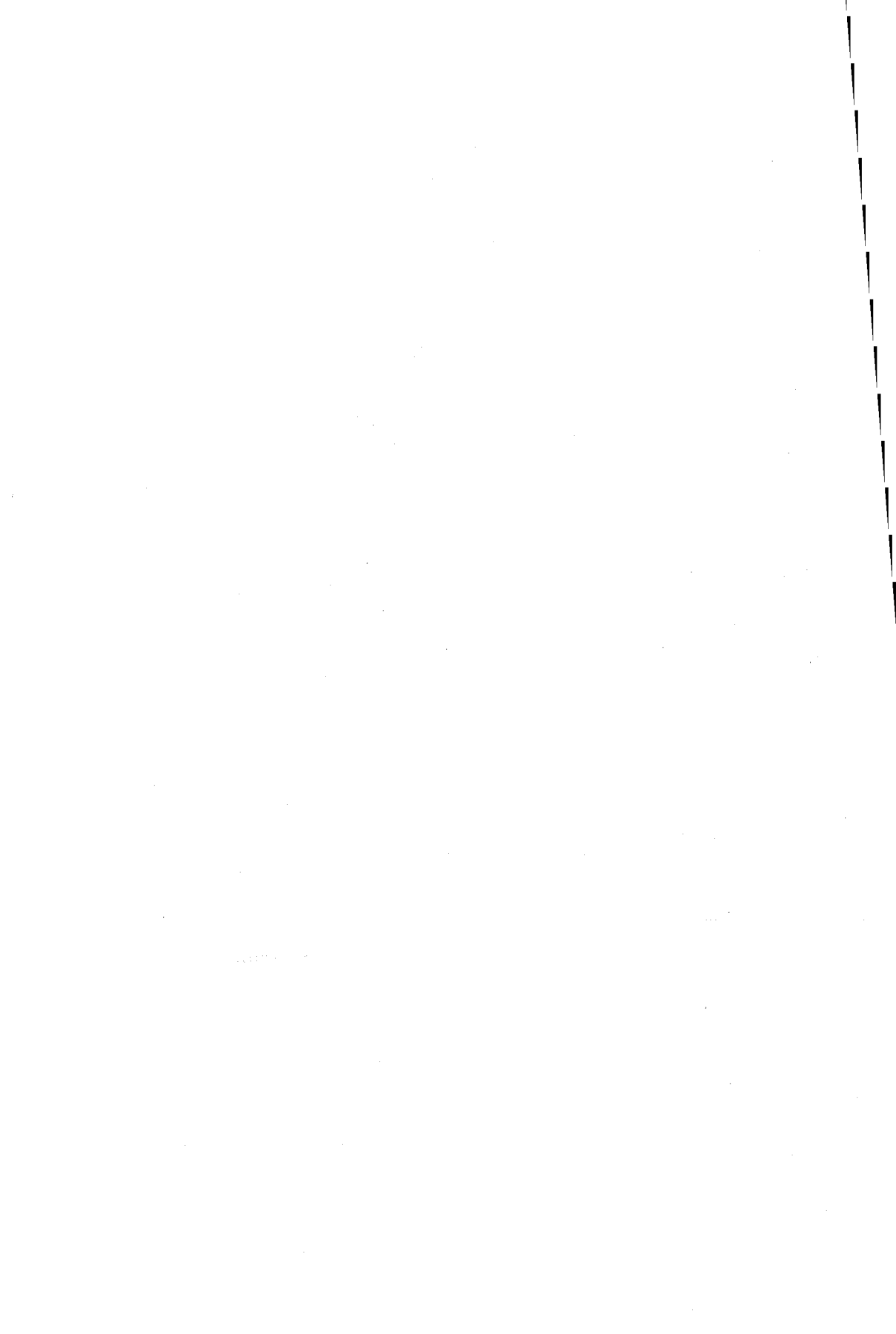
The only Islamic works mentioned in literature about Hungary of an area of 100.120 km and the sovereignty of the Ottoman Empire for 150 years are the tomb of Gül Baba and the convent of Bektashi nearby in Budapest.

However our sources include some information about the other religious seclusions in Hungary during the 16 th and the 17 th centuries.

On my paper I'll mention the last hermitage in Pecuy (birth-place of Ibrahim Peçevi) and the last sheikh of that hermitage: Pecevi Sufi Ahmed Dede studying on the manuscripts of Esrar Dede in the library of the Academy of science of Hungary and the other sources I'll describe the takyas and the last sheikh of Pecuy and the Persian manuscripts left by the dervishes visiting Hungary in order to give an idea about the literature and the religion life of Hungary.

In the last part of my paper I'll mention the influence of sophism on the intelligentsia of Hungary that contradicts the common belief that Ottoman literature had no effect. I'll mention the motifs of sophism in the balads of a hungarian mistrel in the 16 th century and the hungarian translation of 'Anvar al Aşık' by Yazıcıoğlu Ahmet Bican (1451) in Hungarian National library in order to prove that sophism had rather an effect.

I hope my study will enlighten the literature and the religion life of Mevlevies in Hungary during the 16 th century.

ÇAĞDAŞ KAVRAMLAR IŞIĞINDA SEMÂ

Nezihe ARAZ

Hanımfendiler, Beyefendiler,

Mevlânâ Celaleddin Rumi öğretisinin en önemli ve etkili üç elemanı hepimizin bildiği gibi **şiiir**, **müzik** ve **sema**'dır. Gerçi Mevlânâ öğretisini anlamaya çalışırken, bu üç elemanı birbirinden ayrı düşünmek yanlıştır, ama biz konuya açıklık getirmede bir kolaylık sağlayacağı için bildirimizde yalnızca **semâ** üstünde duracağız.

Görsel güzelliğin en üst düzeyine ulaşmış bir dinî raks türü olarak **semâ**, insanları, mevleviliğin diğer konularından, her zaman daha fazla ilgilendirmiştir. Müzik ve müziğe bağlı olarak dans ve bunların yanında **şiiir** insanlığın en eski çağlarından beri bir öğreti, bir yorum, bir eylem aracı olarak vardır. Tarihin bütün bilinen pederşahları, peygamberleri ve kanun koyucuları **şair**, **kâhin** ve **musikişinas** olarak tanımlanır.

Hindistan'ın en ünlü avatari **Krişna**, kahraman-kral-musikişinastır ve çalgısı ile çobanları ve çoban kızları coşturup raksettirmiştir.

Trak kavmini uyandırarak uygarlığa ulaştıran **Orfe** çenk çalar, besteler okur, yalnız insanları değil sesi ve çalgısıyla hayvanları bile mest eder ve ilahları kıskandırır.

Davut peygamber Mezamir'i ile ve olağanüstü güzellikteki sesi ile adeta kütle büyücülüğü yaparak insanları kendine ve öğretisine bağlamıştır.

Sokrates bütün hayatında Demon adlı bir Tanrı-cin tarafından uyarıldığını anlatmıştır. Sokrates için Demon vicdan anlamına geliyordu. Ve Demon sık sık Sokrates'in rüyalarına giriyor ve onu şu sözleriyle uyarıyordu: "Ey Sokrates, gözlerini aç, senin büyük bir ihmalin ve günahın var. Sen müziği unuttun!"

Sokrates için müzik akılcıların asla ayak basamayacağı bir bil-

gi alanının anahtarıdır. Sokrates, Demon'un uyarılarına karşı olan borcunu, hapishanede geçirdiği son günlerinde Apollon için övgüler dolu şiirler yazarak ve Ezop masallarını şiire dökerek geçirmiştir.

Tıpkı bunlar gibi, Mevlânâ da varlık birliği felsefesini ve bu felsefeden kaynaklanan **yaşama biçimini** insanlara düşündürebilmek için şiiri, rebabı ve sema'ı aracı kılmıştır.

Ama yalnız bunun için değil. İnsanlığa her teklif ettiği ilkeyi **önce kendi nefsinde yaşamayı ve kendi denedikten sonra âlem halkına sunmayı** ilke edinen Mevlânâ şiiri, müziği ve raksı, vecdinin ve coşkusunun ifadesi olarak önce kendisi için, kendi nefesine bir ikram gibi kullanmıştır.

13. yy. da, sema'nın, sema ile birlikte müziğin ve şiirin dinî bir eylem bir âyin türü olarak gündeme getirilmesi elbette büyük reaksiyonlara, tartışmalara yol açacaktır. Bu tartışmalar bugün de aynen devam edegelmektedir. Aslında, dönerek raksetme en eski toplumlardan beri vardı ve rask bütünü ile zaten dinî kökenli bir eylem biçimiydi. Ama islâm gelenekleri içine Mevlânâ ile geliyordu.

Klasik dans literatüründe, dönerek yapılan en eski danslara **dönme**, **topaç** ya da **burgaç** dansları denir. Dönme danslarının başlıca niteliği vecde dayalı ekstaz dansları oluşudur. Dönme olayı hemen her zaman insanı bedensel ve ruhsal bir ekstaz haline getirir. Yürümeye başlayan bir çocuğa kimse, dön, demeden ve dönmeyi öğretmeden çocuk denmeye çalışır. Hepimizin çocukluk anıları içinde döne döne oynarken düşüp yıkıldığımız sahneler vardır. Üç beş çocuk bir araya gelince el ele bir halka oluşturduğumuz ve "Dön baba dönelim-Hacılara gidelim" diye çığlıklar attığımız günleri unutmamız mümkün mü?

Dönerken yaşadığımız ekstaz ister çocukluğumuzdaki gibi bedensel, ister ruhsal olsun dönmedeki vecd, aslında bir vasıtaadır ve burada esas olan; bu vecd içinde ruhun bedeni bırakması ve bedenin, sonsuza ve sonsuzluğa ulaşmayı denemesidir. Topraktan, yere bağlı olmaktan kurtulmak ve göksel güçlere ulaşmak.. Dönme dansları insandaki bu istemi ve özlemi simgeler.

Bilindiği gibi, Pythagoras'cılar için **BİR** herşeyin kaynağıdır. Ve bu **BİR** yer küresinin merkezindedir. Pythagoras öğretisine göre uzayda, kendi yörüngesinde dönen bütün varlıkların birbirine çarpmadan dönerek sağladıkları uyum, bu, BİR'den, bu tek merkezden kaynaklanır. Bu, **varlıkbirliği** felsefesinin Pythagorasça anlatımıdır.

Mevlânâ ise bu anlatımı kendi dakik kontrol sisteminden geçirdikten sonra müzik-şiir-raks yoluyla ifade etmiştir.

Mevlânâ'nın sema etmeye ne zaman başladığı, yani Tebrizli Şems Konya'ya gelmeden önce mi, yoksa sonra mı sema ettiği çok konuşuldu. Sipehsalar (Ahmet Avni tercümesi, İst. Arşak Garoyan mat. 1331, S. 12-34) "Mevlânâ'nın semâ usullerinde Şems'e uyduğunu" açıklıyor. Ahmet Eflâki ise **Menakıb-el Arifin**'de, Mevlânâ'nın Şems'den sonra semâ'a rağbet ettiğini, bu halin, islâmın yalnız dış yüzüne bağlı olan mutaassıpların onu kınamasına sebep olduğunu anlatıyor. (Tahsin Yazıcı basımı, T. TK Ank. C. 1. 1959, S. 89)

Sultan Veled ise **İntihaname**'sinde Şems gelmeden önce Mevlânâ'nın zahid bir er olduğunu söyledikten sonra "Şemseddin onu kendince seçmiş olduğu semâ'a davet etti. Emri ile sema'a başlayınca Tanrı lûtfu ile, önceki haline oranla yüz kat ileri gittiğini gördü. Sema, etmesi ona, doğru yol oldu. Gönlünde, sema yüzünden yüzlerce bağlar, bahçeler oluştu, gelişti" diye anlatıyor.

Eflâki'den öğrendiğimize göre, Tebrizli Şems için semâ'nın aslı "**dostu görmek**"tir. Canlar, sema ederken varlıklarından çıkmalı, böylece Hakk'a ulaşmalıdır. Şems için, bunu yapamayanlara sema haramdır. Riyazat erbabına ise **mübah**'tır. Yani (sakıncasız, ister yapar, ister yapmaz)dır. Ama hâl ehline; yani kuramcı ve biçimci olmadan, eylemi ruhunda ve bedeninde yaşayanlara sema **farz**'dir.

Sema bireysel bir eylem biçimi olmaktan çıkıp kuralları saptanmış bir grup aktivitesi haline geldiği zaman.. yani yaklaşık 1460'larında, Sultan Veled'in üçüncü kuşak torunlarından Pir Âdil Çelebi zamanında, resmen mevlevî âyinin bir parçası olmuştur. O zamana kadar yapılan toplu sema törenlerinin biçimi hakkında ayrıntılı bir bilgimiz yoksa da, ne Sultan Veled'de ne Divanlarda ne Mesneviler'de, ne **Menâkıp**'da, ne de Sipehsalar'da semâ kurallarından ve ilkelерinden söz edilmediği bir gerçektir. Naat-taksim, Sultan Veled devri, selamlar-post duası ve mukabele, bölümleriyle bugün seyrettiğimiz tören Mevlânâ'dan çok sonra biçimlenmiştir.

Mevleviler, bu biçimlenmiş sema törenlerinde genellikle üç aşama kabul ederler : **doğal** sema, **ruhanî** sema ve **rabbani** sema. Sazla, sözle, raksla hem dönenleri, hem seyrederek onlara katılanları derin bir coşkuya götüren sema doğal; tasavvuf yolunda olgunlaşmış kişilerin, içinde tanrısal sırların doğmasına ve oluşmasına sebep olan semâ ruhani; mistik adamın, **Veli**'nin ulaştığı ve Tanrısal sırları ruhunda ve bilincinde yaşayan, o sırlarla yaşayarak hemhâl olan kişilerin semâ'ı ise **rabbani** semâ'dır.

Semâ'ı bu üçüncü aşamada yaşayanların başında da, elbette Tebrizli Şems ve Mevlânâ gelir. Bugüne ulaşmış toplu sema töreni üzerinde, biçimsel bir çok yorum yapılmıştır. Söz gelimi sema töreninin güneş sistemini, yani hem kendi yörüngesinde, hem güneş çevresinde dönen uyduların bir biriyle ve kâinat nizamı ile olan ilişkilerini simgelediği.. Veya dervişlerin eğitim yöntemi olan *seyr-i süluk*'un bütün aşamalarını.. Ve dervişin bu aşamaları yaşarken geçirdiği fizik ve psikolojik değişimleri simgelediği.. yorumlanmıştır. Tören, yoruma müsait geniş kapsamlı bir eylemler bütünüdür. Bir başka yorumda semazenlerin başındaki sikkeler mezar taşlarını, üstündeki cübbeler dünyayı, altındaki tennureler ölümü, kefeni, uhrevi hayatı simgeliyor diye kabul edilmiştir.

Bütün bu yorumlar güzel, zevkli ama düzeyde, kabukta kalmış anlatımlardır ve Şemsin ve Mevlânâ'nın semâ'ı ile pek ilişkisi yoktur.

Kaynaklar, Mevlânâ'nın, her hangi bir kurula bağlı olmadan, vecde geldiği her zaman; istediği her yerde; yani, her hangi bir mekân kaydına bakmadan semâ ettiğini bildiriyor.

Sipehsâlar'dan, bir gün, bir meyhanenin önünden geçerken rebap sesi duyunca semâ'a başladığını Eflaki'den, yine bir gün, kuyumcular çarşısından geçerken çekiş seslerinin ritmine kapılarak dönmeye başladığını.. bütün çarşığı da ayağa kaldırdığını öğreniyoruz. O günkü semâ'da Selahattin'in kendinden geçerek "yağma.. yağma.." diye feryad ettiğini, bu davete koşan uyanıkların Zerkûbi'nin altınlarını nasıl yağmaladığını da biliyoruz. Mevlânâ, çok mutluyken, çok kederliyken, sultanların önünde, hayat kadınlarının karşısında, kıyası, coşkuya kapılıp ruhunu bedenine sığdıramadığı her an sema etmiştir.

Der ki : "Rebap aşk kaynağıdır. Dostların dostudur. Bulut nasıl gülü ve gül bahçesini sularsa rebap ta gönüller gıdasıdır. Ve çoğunlukla, rebabın olduğu yerde semâ vardır."

Semâ'da önemli olan yalnızca bir hareket perfeksiyonu değildir. Semâ eden, hele Mevlânâ gibi bir vecd ve coşku adamı ise, seyredenlere mükemmel bir raks gösterisi sunmak için dönmez. Edita Alnaçık, "Bu, biçim perfeksiyonu klasik akademik bale dansında bile yeterli bir amaç olarak kabul edilmiyor" diyor.

Semâ aslında, duyarlı dervişin kendini araması, içinde saklı bütün yetenekleri ve güzellikleri bilincine çıkarıp yaşama eylemi ve savaşıdır. Semazen'in bu savaştaki hedefi keşfettiği, her gerçeği,

güzelliği ve o ışığı estetik bir eylem yoluyla başkalarına da iletme; tıpkı kan transfüzyonu yapar gibi, can ve güzellik nakline çalışmaktır. Burada önemli olan gösteri (şov) değil kendini başka insanlara adanmış olan semazenin, bir inanç felsefesini, raksa dönüştürerek o insanlara aktarması, nakletmesidir.

Mevlânâ'ya göre sema salt güzelliği, yani Tanrı cemalini raks ile gün ışığına çıkarır.

Burada bir an duralım ve Eflatun'un güzel ve güzellik konusunda dediklerini hatırlayalım :

"Güzel ölçüsüz değildir. Güzelliğin var olabilmesi için **proporsiyonun** var olması şarttır. Bu ölçü ve proporsiyon bileşimine **düzen** denir. **Düzen** güzeli en yüce, en gelişmiş düşünceye (ide'ye) bağlar. Ölçsüzlük ise bu bağlantıyı koparır.

İşte semâ, bu düzenin elemanlarını dervişin bedeninde ve ruhunda oluşturan estetik ve mistik bir alıştırma, bir egzersiz biçimidir. İnsanı güzele yani Tanrıya ulaştıran bir atılım, bir eylemdir. Ve Mevlânâ'ya göre semâ "aşıkların zorlu düğümlerini açar. Aşıқта, müşkül kalmayınca o artık su gibidir." Yansız ve niteliksiz. Ne tatlı, ne serin.. "Semâ'a başladım mı iki dünyadan da dışarı çıkarsın, kurtulursun" diye anlatır.

Mevlânâ, "Aşk kollarını boynuma dolarsa ne yapabilirim ben?" diye sorduğu heyecanlı soruyu yine kendi cevaplar gazellerinde: "Böylece semâ ederken kucaklarım onu, bağrıma basarım" diye sır verir.

Yüzleri kıbleye; yani inanmışların ortak merkezine dönmüş olanlar için "bu dünyada da semâ var o dünyada da" diyen Mevlânâ, "Benim bundan başka bir sanatım yok." "Başka işim gücüm yok. Benim sanatım da, işim gücüm de gökyüzü gibi, dönüp durmaktır".. der. Ve yine insanları: "Gerçek varlığınızın çevresinde dönün" diye öğütler. "Ey sevgi çemberinde dönenler" diye seslenir onlara, "Tanrıdan esenlikler size. Tanrı sizi, tıpkı şu dönme gibi, gerçek olan başlangıç noktasına ulaştırınsın". "Tanrı, semâ'da gözlerinizden perdeyi kaldırsın. Ve devrin (dönmenin yani), gerçek merkezin sırlarını göstere". Ve sonunda :

"Ey aşıklar ve gerçek erleri, Tanrıdan esenlik size; devirleriniz tamamlandı. Ruhlarınız arındı, Tanrı sizi gerçeğe ulaştırdı" diye müjdelere verir.

Bu müjdeyi alan semazen bedeninde ve ruhunda, en güzel, en

estetik proporsiyonu elde etmek; ya da bu proporsiyona sahipse; onu korumak için sema eder artık. Çünkü ancak o zaman, bir mevlevi dervişinin ulaşmak istediği çizgi, aşama gerçekleşebilecektir. Bu çizgi, bu aşama, insanın kendisiyle, başka insanlarla ve Tanrıyla uyumlu ve barışık bir birlik sağladığı huzur bölgesidir.

Semazen bu savaşımlı, zihinsel bir gayretle de yürütmez. Yürütmemelidir. Semazen, sema sırasında, yaşadığı bütün deneyimleri yalnız fizik olarak değil, organik ve psikolojik bir bütün olarak yaşar. Beden, sema'a bütünü ile katılmıyorsa, yani insan her hücresi ile ayrı ayrı dönmüyorsa, o dönmeye bir eksiklik var demektir.

Bu bütünlenme durumu ve bu organik değişim olayı Bayan Alnaçık'a göre, aynen klasik-akademik bale dansında da vardır. Klasik balede bu olay **claritas** kelimesiyle ifade edilir. Claritas saydam, ışıklı bir parlaklık demektir.

Sema'nın estetik ve ruhsal güzelliğini yalnız biçimle ve teknikle bağlantılı olarak görmek ve düşünmek çok eksik, hatta yanlıştır. Sema'da müziğin de etkisiyle anlam kazanan her figürde ruhun bedene bir mesaj, bir emir verdiği açıktır. Ve bu, gerçek bir semâ eylemi için şarttır ve semâ'ı sıradan bir dans olmaktan ayıran faktörlerden biri de budur.

Her eylem, belirli bir gerçeği ifade eder. Bu gerçek semâ ile açıklanıyorsa, daha doğrusu yaşanıyorsa, gerçeğin yapısı ile semâ'nın yapısı arasında elbette ortak noktalar olacaktır. Sema, insanın doyumuna, uyuma ve güzelliğe olan ihtiyacını ve bu kavramlara ulaşmanın yöntemlerini verir.

Doğal dünya ve onun yasaları ile bağdaşmak, kendi genetik ve psikolojik geçmişini aramak; dünyaya gelişin amacını ve yaşama sevincinin hoş ezgilerini yakalamak; kısası, insanın kendisi ile kendi dışındaki her şey arasında bilinçli bir iletişim kurmak.. işte semâ budur.

Dönme sırasında semazen bütün beden ağırlığını ve dünya yükünü kaybeder. Daha doğrusu bir bir terkeder. O şimdi sanki bir atom çekirdeğidir ve döndüğü mekân bir semâhanenin sınırlı kapasitesinde değil, bir uzay kesitindedir. Semazen toprak gibi bilinen, görünen, var olan bir kavramdan kurtulmuş; hava gibi görünmeyen, var olmayan bir dünyaya uzanmıştır. Yani somut ve soyut iki ayrı dünya arasında dönmektedir. Ama aslında bu iki dünyaya da hâkim olmak, dengeli bir biçimde bu iki dünyayı da yaşamak zorundadır.

Semazenin bedenindeki plastik uyum önce attığı her çark ile sonra o çarkı atma biçimine etken olan psikolojik durum ile belirlenir. Ve Mevlânâ'nın bir gazelinde dediği gibi semazenin "gönül gözleri aydın olur, gizli âlemleri görür, Tanrıya dalar".

Bütün bu özellikler semâ'nın niteliklerini belirlemede bize açıklayıcı bazı öğeler getirir. Sözgelimi :

1. Semâ, her şeyden önce, insan bedenine fizik kondisyon sağlar. Bu kondüsyonu semazenin vücudunun tam ortasından geçen ve Elif'i, Bir'i, Tanrıyı simgeleyen bir görünmez aks etrafında, bütün estetik elemanları da koruyarak, istediği kadar dönebilmek için yaptığı alıştırmalar sağlar.

2. Semâ aynı zamanda bir terapidir. Dönme sırasında semazen, olumlu ya da olumsuz bütün kazandığı, bedeninde ve zihinde sakladığı şeyleri üstünden atar. Hafızasının en uzak, en eski sınırlarına kadar iner, belleğini boşaltır, hafifler. Baskılardan kurtulur.

3. Aynı zamanda semâ bir estetik eylemdir. Semada her figür her hareket semazene mutlak güzele, tanrıya, ancak en güzel figürler ve davranış biçimleriyle varılabileceğini duyurur ve yaşatır.

4. Ve semâ, başka varlıklarla bir arada yaşama düzenini, herkes kendi yörüngesinde dönerken yine de toplumsal bir hareketin ancak bir kısmını yerine getirdiğini, başkalarının hayat alanına girmeden ve bütünün uyumunu âhengini, ritmini bozmadan yaşamanın aslıduğunu kabul ettirir.

Mevlânâ semâ edenlere "Baştan ayaktan geç; başsız ayaksız oynana" diye seslenir.

Varlığa dalmış sarhoş dostlarına : 'Yokluk yazılmış sana, yokluk fermanı gelmiş, sefere hazırlan da raksa gir' diye çağrıda bulunur.

Bir zamana, bir zaman dilimine seslenir ve sorar : "Bana, o zaman dilimini ne vakit gelecek? Ne vakit gelecek ve bana seslenecek : (Ey hiç bir şeyden haberi olmayan? Sen yok ol! Ve ey her şeyden haberi olan, oynamaya kalk)" diyecek? (Abdülbaki : 55)

İşte, oynamaya kalkan bu semazenin iki âlemi kucaklarcasına açılmış kolları, aslında, ruhun kendi dar bedeninden çıkıp kurtularak toplumsal bütüne ulaşmak arzusunu ifade eder. Semâ eden bunu anlamak için bilinçli bir figürü tekrarlamaz ama bu açılış ancak böyle bir özlemin ifadesi olabilir.

“Toplumsal bütüne ulaşmak” dedik. **Homo mysticus** dediğimiz mistik adam yani **Veli** böyle bir kucaklaşmaya, bütünleneceğe her an ihtiyaç duyar. Çünkü o, eşyayı, insanları ve cümle yaratıkları hem sonsuz bir **bireycilik** (infiyat) yasası içinde (yani **kesrette**); hem âlemle tek vücut halinde, (yani **vahdette**) görür. Mistik adam bu yokluk ve bu varlık kavramını, yani hem birey olarak tek başına olup sonsuzlukta kaybolmak; hem âlemle birleşerek sonsuzluğun bir parçası olmak.. Bir anlamda varlık şoku ve yokluk şoku diyebileceğimiz iki güçlü stimülüsü sürekli olarak yaşar.

Mevlânâ bunu bir gazelinin iki dizesinde inanılmaz bir açıklıkta ifade etmiştir. Onun öğretisini anlayabilmek için bütün yazdıklarını bir yana; bu iki dizeyi karşı yana koysanız, bana göre bu iki dize, terazide ağır çekecektir. Şöyle der o :

**Hem men menem, hem tü tüi, hem tü meni
Ni men menem, ni tü tüi, nitü meni.**

Yani :

**Hem ben benim, hem sen sensin, hem sen benim
Ne ben benim, ne sen sensin, ne ben benim.**

O halde, soru şudur : **Ben** dediğimiz kimdir, **sen** dediğimiz kim? Benler ve senler kime nazaran vardır, neye nazaran yok?

Sanırım Mevlânâ, semâ’ın derin anlamı içinde vücudundaki her hücreyi harekete geçirerek işte bu sorunun cevabını aramıştır. Bu cevap, onun hem kişiliğinde hem eserlerinde gerçi bin bir biçimde verilmiştir.

Ama biz araştırmamıza bir çeşni verebilmek için Sokrates’in hikmetli dilinden bu sorunun cevabını alalım.

Valery Dans Dialogu adlı eserinde şöyle anlatılır :

Sokrates, dans eden Athikte’yi göstererek; “Bak bak der, kendi ekseni etrafında nasıl dönüyor, bak! Ve ezelde bağlanmış olduğu her şeyden nasıl çözüyor.”

Dostu eryximaches sorar ona : “Acaba bu dönüş bir başka âlemi keşfetmek anlamına mı geliyor?”

Sokrates cevap verir :

“Aslında, denecek bundan başka hiç bir şey kalmadı” anlamına! Dans eden, dönerken, görünen her şey bir bir siliniyor ve insan, eylemleriyle, düşünceleriyle, fiziksel gücü ile, hatta düşleri ile başara-

madığı şeyleri bu, dönme dansı ile başarıyor ve tüm orantıları temelinden değiştirme gücünü sağlıyor. Yani, dervişlerin terminolojisi ile söylersek : **Tecelli perdesinin ötesine geçiyor.** Bu, tecelli perdesinin ötesine geçmek, nasıl oluyor, nasıl gerçekleşiyor?

IX. yüzyılın büyük Hint bilgisi Şankara'ya, Vaşkali adındaki yetenekli müridi bunu istemişti birgün : "Ey Bilge, bana Brahmayı öğret! "Şankara susmuştu. Vaşkali uzun bir süre beklemiş sonra isteğini yinelemişti : "Bana Brahmayı öğret". Bu istek ve susuş bir kaç kez tekrarlandıktan sonra Şankara anlamlı bir gülümseyişle şöyle demişti : **"Deminden beri hep öğretip duruyorum, ama anlamıyorsun. Çünkü bu öğretinin dili yoktur. Brahma ol. Brahma ol da Brahmayı bil. Brahma ol da Brahma'yı yaşa!"**

Bu konuşmadan en az üç yüzyıl sonra, bir öğrencisi Mevlânâ'ya soruya şöyle yineliyor : "Ey Mevlânâ! Bana aşkı öğret!"

Mevlânâ, belki de aynen Şankara gibi gülümsüyor ve cevap veriyor : **"Ben ol da bil. Ben ol da bil"**.

"SEMA" IN THE LIGHT OF CONTEMPORARY CONCEPTS

After having dealt with the whirling dances that have an ancient place in the history of man, this paper concentrates on 'Sema' of the Mevlevi and on where, when and how Rumi had practised 'Sema'.

Next, the formation of the sema rules that took place in the time of Rumi's son Veled was considered, as the dance had become a group activity rather than individual performance.

Beyond and behind the interpretation of sema as a form of plain dance, when considered as the reflection of various human activities, there appear some relations between 'Sema', and the birth and improvement of classical and academic ballet dance.

It has been discussed how effective 'Sema' is and what it teaches to man in order to set up peace and balance between body and soul; individual and society; outer and inner worlds; man and nature.

Not : Bu bildiriye hazırlarken özellikle klasik - akademik bale konusundaki derin bilgisi ile ve bu konuda hazırladığı çok değerli kitabı ile bana yardımcı olan İstanbul Konservatuvarı öğretmenlerinden **Edita Alınacı**'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

MEVLÂNÂ'NIN ŞİİR DÜNYASI

Feyzi HALICI

Mevlâna Celâleddin, Anadolu insanının ve kendisine bağlı müridlerinin şiiri sevdiklerini, bu yüzden fikirlerini şiir halinde sunmak mecburiyetinde kaldığını, Horasan'da yaşasaydı, orda şiir söylemenin ve yazmanın ayıp olduğu için, vaaz ve derslerde fikirlerini sunacağını, dini kitaplar yazmakla ömrünün, geçeceğini açıklar. Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled de "İbtida-name" adlı eserinde, babasının Şems'in gaybiyetinden sonra kendisini tamamen şiire verdiğini söyler.

On üçüncü yüz yıl doğu edebiyatının coşkun ve orijinal bir şairi olan Mevlâna, ilahî bir aşkla en yüce varlığa, Hakk'a vuslat yolunda duygularını, yazmaktan öte, söylemeği tercih etmiş, dursuz-duraksız bir şekilde Sema ederken, hamamda yıkanırken, gezerken, otururken, adeta bir saniye zamanı boşa vermemek gayreti içinde, şiirlerini Hüsameddin Çelebi'ye yazdırmıştır. Zaten bu konuda kendisini şiir söylemeğe Hüsameddin Çelebi zorlamıştır. Mesnevi'nin ilk on sekiz beytini bir kâğıda yazmış bulunan Mevlâna, kendisine devamlı ısrarda bulunan Hüsameddin Çelebi'ye sarığının içinde bulunan on sekiz beyti yazdığı kâğıdı uzatarak "Sen kaleme alırsan bundan sonra ben söylerim" demiş, Mesnevi bu konuşmadan sonra yazılmaya başlamıştır.

Mevlâna bir duygu, sezgi, onlardan da öte sınırsız bir heyecan ve aşkla dolu bir gönül eridir. Duygu ve duyarlığını Sema, musiki ve şiirle ifade etmede dahi bir kanmazlık, bir doyumsuzlukla başbaşa kalmıştır. Öye ki "Harfi, sesi, sözü birbirine vurup parçalıyayım da bunlar olmaksızın seninle konuşayım" demekten kendini alamamıştır. 26.00 beyitlik Mesnevisi için dahi, duygularını ifade etmekte kendini tatmin edememenin bir sonucu içinde; "Mesnevi harften, sestem, sözden kurtulunca derya olur. Ondan sonra o sözü söyleyen, o sözü dinleyen ve o söz; hepsi birden can olur." demek ince-

liğini göstermiştir. “Dilsizlerin dilini, dille ifade edilemeyecek sırlara sahip olanların can dilini öğren.”

Mevlâna şiir dolu, duygu ve duyarlık dolu bir mâna âleminde daima gerçek ve ilahî aşkı aramıştır. Hasreti, vuslatı alevler içinde yanarcasına en veciz, en güzel şekilde söylemiştir. Aruz vezninin belirli kalıpları, kafiye ve vezin endişesiyle sözlü edebiyatın en güzel örneğini verebilmenin nice zor bir iş olduğunu arif olanlar anlar.

“Gönül onun nurundan aydınlanınca sesleri tam renkler gibi görünür. Ve gerçek âşık, gözünün konuştuğunu, dilinin gördüğünü, ellerinin işittiğini söylerse şaşmamak gerekir.” Mevlâna Hazretleri kabına sığmayacak kadar heyecan ve vecd içinde bir gönül eri. Duygularını, duyarlığını Hakk’a ifade için sema ediyor. Semâı kâfi bulmuyor; duygularını dursuz duraksız şiirleriyle ifade ediyor. Bu yetmezlik, yetinmezlik içinde ilahî musikiyi deniyor.

Mevlâna her ne kadar şiiri bir araç olarak kullandığını söylerse de, o onüçüncü yüzyılın en güçlü, en orijinal bir şairidir. Şiirleri, bugün dahi deyiş kudreti, teşbihleri, imajları ile, günümüz şairlerini etkileyecek, onları hayran bırakacak bir güzellikte, bir inceliktedir. Yedi yüz yıl önce Mevlâna’nın şâhane bir üslup içinde, -yazdığı değil- gönül diliyle söylediği şiirler sınırsız, süresiz, sonsuz bir zaman içinde insanoğlunun mutluluğunu, Hakk’a vuslatını dile getirmekte, insanoğluna yepyeni bir “Yaşama sevinci” sunmaktadır.

Seyyid Burhanedin Duhakkık-ı Tirmizi, Sultan-ül Ülema Muhammed Bahaeddin Veled’in has müridiydi. Eflâkî Menakıb-al - Arifin adlı eserinde, Seyyid Burhaneddin’e atfen şöyle söyler: “Bana şeyhim Sultan-ül Ülemeden iki büyük şey nasip oldu. Biri dil, biri hal güzelliği. Dil güzelliğini, güzel, ince ve mânalı konuşma kabiliyetini Mevlâna’ya verdim. Hal güzelliğini de Selâhaddin-i Zerkubi’ye (Şems Hazretlerinin mânevî yolculuğundan sonra Mevlâna Hazretlerinin can ve gönül yoldaşı) verdim.

Herat hükümdarı Hüseyin Baykara ve onun veziri, Çağatay edebiyatının kurucusu Ali Şir Nevaî’yle bir üçlü gönül dostluğu yapan, inancın, kültürün, doyumsuz sanatın sınırsız burcunda at koşturan Nureddin Abdurrahman Molla Cami (1414-1492) Mevlâna Hazretleri için “Nist peygamber veli dâred kitabı: Peygamber değildir amma kitabı vardır.” Mevlâna dergâhının kapısında yazılı “Burası aşıkların kâbesidir. Buraya noksan gelenler tamamlanır.” Şair Molla Cami Nefahat-ül-Üns Min Hazarat-il kudüs: Mukaddes Makamlardan Huzur Nefesleri, adlı eserinde aynen şöyle yazmaktadır: “Mevlâna

Hazretleri beş yaşından beri ruhanî yüzleri, insanların en seçkinlerini gönül aynasında görür, bilir, tanırdı. Bunlar yücelik kubbelerinde saklı oldukları halde, onun için birer surete girer, görünürlerdi.” Yine aynı eserde Molla Cami şunları söylemektedir: “Mevlâna Bahaeddin Veled’in el yazısı ile yazılmış bir yazısını buldular. Aynen şöyleydi: Celâleddin Muhammed Belhî, altı yaşında iken Belh şehrinde bir Cuma günü, bir kaç yabancı çocukla bizim damda geziyorlardı. Bir aralık o çocuklar birbirlerine, “gelin şu damdan şu dama atlıyalım” dediler. Buna karşılık Celâleddin: “Bu türlü hareketleri kediler, köpekler yapar. Şayet canınızda kuvvet varsa gelin göklere uçalım.” İslâm mitolojisi diyenler bulunabilir belki bu olaya. Amma en son, en mütekâmil din olan İslâmiyetin ve Cenabı Hak’kın mukaddes kitabı Kur’an-ı Kerim’in onüçüncü yüzyıldaki bir tefsiri olan Mesnevî’de o devrin geçerli ilimlerini aşan nice gerçekler saklıdır, okuyanlar bilirler. Sırası gelmişken bir misal veriyorum “Gökyüzüyle yeryüzü, Allah’ın kudret ağacında yetişmiş bir elmadır.” O asırda bütün insanlar, bütün ilim adamları dünyayı bir tepsi gibi dümdüz biliyorlardı. Mevlâna hazretlerinin gökyüzünü, yani atmosferi de dünyanın bir parçası olarak dile getirmesi ne kadar gerçeği bildiğinin bir delili ise, dünyayı da bir elma gibi yuvarlak olarak görmesi de o kadar ilmi bir gerçeğin asırlar önceki ifadesi oluyor ve Mevlâna hazretlerinin şairliğinin, tesbih kudretinin inceliğini gösteriyor.

Gerek Menakıb-al - Arifinde, gerek Nefahat-ül Üns adlı eserde şöyle bir konu yer almakta. Mehmed Bahaeddin Veled hazretleri, Belh Sultanı Harzemşah Kutbeddin’in tedirginliği sebebiyle ailesiyle birlikte Belh’i terk ediyordu. Büyük gönül eri, mutasavvıf Feridüddin-i Attar’ı ziyaret için Nişabur’a gidiyorlar. Mevlâna’yı çok beğenen Attar, Esrarname adlı kitabını ithaf ederek Mevlâna hazretlerine veriyor. Mevlâna Hazretleri devamlı olarak bu kitabı yanında taşıyor. Burhaneddin’in hal ve kal ilmini pay etmesinde kal vasfını Mevlâna’ya verdim demesinden, onun çocukluktan beri hal-îçre olduğunu bildiğini burada belirtmeliyim.

Mevlâna zamanının bütün ilim dallarında söz sahibi olmuş, babasının vefatından sonra talebelerine ders veren alim, fazıl bir hocaydı. Mevlâna yine de kendini olgunlaşmış saymıyordu. Babasının şakirdlerinden Seyyid Burhaneddin Muhakkık’tan manevî ders almaya başlamıştı. Esasen Mevlâna’nın olgunluğa erişmesinde babası Bahaeddin Veled’den sonra en büyük pay, Seyyid Burhaneddin’e aitti. Dokuz yıl Mevlâna’ya ders veren Seyyid, Şems Tebrizi’nin Kon-

ya'ya geleceğini bildiği için Mevlâna'nın pek rızası olmamasına rağmen Konya'dan ayrılıp Kayseri'ye yerleşir.

Tarihler Şemsi Tebrizi ve Mevlâna Hazretlerinin 1244 yılında Konya'da karşılaştıklarını yazar. Sorulu, cevaplı ilk görüşmelerinden sonra kırk gün veya üç ay medresede bir hücrede sohbet ettiler. Bundan sonra Mevlâna hazretleri medresede ders vermediği, vaaz etmediği bıraktı. Kendisi bu hali için şöyle söylüyordu :

“Utarit gibi defterler ve kitaplarla meşguldüm. Bütün ediblerin üstbaşında oturmuştum. Fakat sakinin alın levhasını gördüğüm vakit kendimden geçtim, elimdeki kalemleri kırıp attım. Burada kalemleri kırıp attım demesi, Mevlâna'nın heyecan ve vecd içinde artık şiir söylemeğe başladığının işaretidir. Aruzla adeta doğmaca şiir söylemesi, Mevlâna'nın söze olan hakimiyeti kadar engin kültürüne, en belirgin bir delil olmaktadır. Halk, mürid ve dostları Şems'i kıskandılar. Öyle ki 10-11 Mart 1246 Perşembe günü Şems ortadan kayboldu. Bir türlü bulunamadı. Mevlâna hazretleri rebabın altı haneli olmasını emretti. Çünkü Arap rebabı dört haneli idi. Mevlâna “Bizim rebabımızın altı köşeli olması, dünyanın altı cihetinin sırlarını açıklamāsındandır. Elif gibi olan teller de, ruhların, Allah'ın elifi ile beraber olduğunu gösterir” dedi.

Mevlâna Şems'in gaybetinden sonra Sema'nın temelini attı. Âşıkların aşkı ve şavkı ile dünyanın her tarafı doldu. Aşağı ve yüksek tabakadan insanlar, kuvvetliler, zayıflar, fakirler, fakihler, bilginler, cahiller, müslümanlar ve kâfirler, padişahlar, her mezhepten kimseler ve tarikatçiler hep Mevlânaya yöneldiler. Herkes şiirler okumaya, vecde ve manevî neşeye kapıldı. Gece, gündüz Sema etmeğe koyuldular. “Bir gün Mevlâna : “Şems benden sorduğu vakit başımın tepesinde bir delik açıldı ve oradan bir duman çıktı, ta arşın tepesine kadar yükseldi.” İşte bu olaydan sonra dünya işlerinden elini, eteğini çekti.”

“Dünyadan ve candan geçmek zor değildir. Zor olan, mahalleyi terketmektir.”

**“Bizim Mesnevimiz birlik dükkânıdır
Onda birden başka ne görürsen puttur.”**

Mevlâna öylesine bir mâna alemindedir ki, duygusunu, duyarlığını ifadede bir kanmazlık, doymazlık, yetersizlik içinde kaldığını idrak eder Bütün insanlara aynı anda hitap etmek ister. Onun için, eşrefi mahlûkat olan insanın Hak yolunda sınırsız bir mutluluğa kavuşması tek gayedir. “Bir canım amma yüz bin bedenim var.” Sa-

dece insanları değil, mekânları dahi bir anda gezer, dolaşır ve oralarda yaşar. "Bir ayağı sımsıkı islâm prensipleri, yani şeriat üzerinde, diğer ayağı yetmiş iki milleti dolaşmaktan zevk alır.. Ayırma yapmaksızın herkesle görüşmek, konuşmak ilâhî ve sonsuz gerçeği onlara kendi dilleriyle, daha doğrusu ortak bir dille yani gönül diliyle anlatmak Hak yolunu onlara bildirmek ister: "Bütün şu âlemi aşk çengi yapacağım. Dilsiz çenkten üç yüz dil meydana getireceğim."

Bu duygusunu daha açık seçik bir şekilde söyler: "Yetmiş iki millet sırrını bizden dinler. Biz ney gibiyiz. İki yüz mezhep ehli ile bir perdede konuşuruz."

Mevlâna yedi yüz yıldan bu yana eşrefi mahlûkat olan insanoğluna sınırsız, süresiz ve sonsuz müjde çiçekleri sunar. "Dinle" diye başlar şiirlerine; "Öylesine dinle ki, dostun, kulağına gelen sözlerini renk olarak gör! Yani duyguyu, duyarlığı da bir var-oluş halinde yaşa!"

Mevlâna'nın şiir dünyası baştanbaşa gönül eğitimiyle ilgilidir. Mevlâna Hak'kın birliğinde insanı insan olmaya eğitir durur. "Ey dost sevgiyle eşiz, dostuz seninle. Her nereye ayak basarsan yeryüzü kesiliriz sana" diyecek kadar alçak gönüllü olan Mevlâna "Gel" çağrısıyla onları sevgiye, birliğe, mutluluğa, İslâmiyetin zengin iç-dünyasına, engin hoşgörüsüne davet eder.

"Arayın, arayın" diye onlara hitap eder. "Bütün iş, aramakta ve bulmaktadır" der. Bundan sonra, "olmak" başlar. Amma bu arayışı enaniyetinizin, benliğinizin ötesinde kendi içinizde yapınız, diye ilâve eder:

Benliği, enaniyeti üstünüzden bir giysi gibi çıkarmak. Bütün mesele bu.. Mevlâna bundan sonra altın öğütlerini kalbinize ses, nota ve hareket halinde nakseder:

**"Şefkat ve merhamette güneş gibi ol!
Başkalarının kusurunu ve ayıbını örtmede gece gibi ol!
Yardım ve cömertlikte akarsu gibi ol!
Hiddet ve öfkede ölü gibi ol!
Hoş görülmekte derya gibi ol!
Tevazu ve mahviyette toprak gibi ol!
Olduğun gibi görün, görüldüğü gibi ol!"**

POETIC WORLD OF MEVLÂNÂ

In "Fih-i ma Fih" Mevlânâ explains that the people of Anatolia loved poetry. He further states that the people of Horasan considered it a shame to recite poetry and that if he had stayed there, he would have expressed his ideas in prose and his life would have been involved in writing books of prose.

Mevlânâ, who was a great and genuine poet of the East of the XIII th Century, preferred to express himself orally and no matter where he had been and he employed Hüsamettin Çelebi to inscribe his poems so that he could make the utmost use of time.

Mevlânâ had always been after a divine love in a world of meaning full of poetry, feeling and sensitivity. He chanted his nostalgic feelings about union with God in the most concise form.

The paper presents selections from his poetic world.

YUGOSLAVYA'DA YAŞAYAN TÜRK ŞAIRLERİNİN ŞİİRLERİNDE MEVLÂNA

İskender Muzbeg ŞEFİKOĞLU

Ben bu tebliğimde Yugoslavya'da bugün yaşayıp sanat alanında çalışmalarını sürdüren Türk şairlerinin şiirlerinde Mevlâna Celâleddin Rumi'nin bir şair olarak etkisini, kişiliğinin ora Türklerinin şiirlerinde yaşadığını örneklerle göstermeye çalışacağım. Mevlâna salt Türkiye'de değil, Türkiye dışında da ad yapmış, birçok gelişmeleri etkilemiş bir şair, bir düşünürdür. Bugün Mevlâna Yugoslavya topraklarında şiirleriyle, sanatıyla, düşünceleriyle varlığını göstermekte, bura ulus ve halklarının belli kesimlerinde yaşamaktadır. Öyle ki, Yugoslavya'da yayınlanmış genel bilgi ansilkopedilerinde Mevlâna'nın yaşamı ve yapıtlarına ait genel bilgiler verilmekte, Sarayovo'da Tarikat Merkezi ve Mesnevi Kürsüsü tarafından otuz yıldan bu yana, her yıl Şeb-i Arus Akademisi düzenlenmektedir. "Şeb-i Arus 85" akademisinin elimizde geçen Sırp-Hırvat dilinde yayınlanmış malzemelerinden şu bilgileri de elde ettik: "Bu yılki akademi Sarayova'da düzenlediğimiz Şeb-i Arus akademisinin 29'uncusudur... Bu akademi her yıl 17 Aralık tarihinde, yani Mesnevi'nin müellifinin ölüm gününde düzenlenmektedir. Dünya Bilim, Eğitim ve Kültür Örgütü UNESCO Mevlâna Celâleddin Rumi'yi dünyanın büyük adamı olarak ilân etmiştir... Sarayova'nın Mevlâna Celâleddin Rumi ile bağılığı bizi çok uzağa - 1462 yılına götürür. O yılda Sarayova'da, Milatska nehri kıyılarında Gazi İsa Beğ Mevlevî tekkesini kurmuştur." (1)

Yugoslavya'da Kosova Bölgesi'nin Prizren kentinde düğün törenlerinde oynanan "Mevlâna Oyunu'nun da semalara benzer bir oyun olduğunu düşünmek belki doğrudur, ve Prizren'de sadece kız ve kadınlar tarafından müzik eşliğinde oynanan "Mevlâna Oyunu'-

(1) Şeb-i Arus '85'te sunulan Önsöz'den bir bölüm.

kurallarını ve geçmişini inceleyip bu konuda kesin bir yargıya varmak gereklidir. (2)

Bugün dünyanın dört bir yanında olduğu gibi Yugoslavya'da da Mevlâna'nın "Bu hır gür, bu savaş nereye dek?" gibi dizeleri, bu dizelerin taşıdığı derin düşünce ve mesajlar çok günceldir. "İnsanların dost olmasını, kardeş olmasını" (3) öğütleyen bu büyük şairin yaratıcılığı, yapıtları, özellikle şiirleri Yugoslavya'da yaşayan Türk şairlerinin birçoğunu yakından ilgilendirmekte, kimliklerini ise dolaysız bir biçimde esinlendirmektedir. Yugoslavya SFC Anayasa ve yasalarına göre, Yugoslavya'da yaşayan Türk halkına mensup 150.000'den çok vatandaşa Türk dilinde öğrenim ve eğitim görme, Türk dili, folkloru, gelenek ve göreneklerini yaşatıp somut gelişme koşullarında geliştirme hakları olduğu gibi, öteki ulus ve halklara tanılan tüm diğer haklar da tanılmaktadır. Bu haklar çerçevesinde çeşitli kuruluşlar çalışmakta, Türk halkının edebiyatı da gelişmektedir. (4)

-
- (2) Prizren'de oynanan "Mevlâna Oyunu"yla ilgili bilgileri Prizren'in "Doğru Yol" Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği Halk Oyunları Kolu başkanı Ferhat Derviş'ten elde ettim.
 - (3) Bkz. Semih Sergen : "Hazreti Mevlâna'da Barış ve İnsan Sevgisi", IV. Uluslararası Mevlâna Semineri (15 Aralık - 17 Aralık 1980)'nde sunulan bildiriden bir bölüm. Daha geniş bilgiler için bkz. "Mevlâna Sevgisi", Hazırlayan : Feyzi Halıcı, Konya Turizm Derneği, 1981 y. sayfa : 74-78.
 - (4) Örneğin, Yugoslavya'nın Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nde ve Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nde Üsküp, Prizren, Gostivar, Kalkandelen, Ohri, Priştine, Gilân, Tito Mitroviçası radyolarında günlük, Üsküp ve Priştine televizyonlarında günlük Türkçe haberler yayınlanır, haftalık kültür ve çocuk programları hazırlanır. "Birlik" ve "Tan" gazeteleri, aylık "Sesler" toplum-sanat dergisi, iki aylık "Çevren" bilim, kültür ve yazın dergisi, üç ayda bir çıkan "Esin" kültür ve sanat dergisi, "Sevinç", "Tomurcuk" ve "Kuş" gibi aylık çocuk dergileri yayınlanır. Kitap yayınlama etkinliği de gittikçe gelişmektedir. Öyle ki, Yugoslavya Türk edebiyatı hem yüzyıllardan beri gelişen zengin Türk edebiyatını hem de öteki ulus ile halklar edebiyatlarının özelliklerini ve değerlerini yakından izlemektedir. Bu edebiyat Eski Yugoslavya'da kendine bırakılmış. Halk Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ise, toplumsal dayanağı olan örgütlü bir gelişme kaydetmiş, şiirde, öyküde nice başarılar elde etmiştir. Edebiyatımız yayınlanmakta olan altı dergiyle, yurt ve yurt dışında yayınlanmış 17 antoloji ve seçkin kitabıyla, Yugoslavya'nın diğer ulus ve halkları dillerinde (Sırpça-Hırvatça, Slovence, Macarca, Arnavutça, Makedonca, İtalyanca, Romence, Slovakça vb.) yayınlanan 30'dan çok şiir panoramasıyla, 100'den çok özgün şiir ve öykü kitabıyla yaşamakta, gelişmektedir. Edebiyatımızı yakından izleyen Süreyya Yusuf' göre "Çağdaş Türk şiirinin ilk evresinde bir atılım, bir yoklama sü-

Birinci Milletlerarası Mevlâna Kongresi'ne gelmezden önce "Yugoslavya'da Yaşayan Türk Şairlerinin Eserlerinde Mevlâna" başlığı altında tebliği hazırlamak için, Yugoslavya'da bugün yaşayıp şiir yazan Türk halkı şairlerine onların şiirlerine başvurduğum, Mevlâna'nın şiir anlayışına, felsefesine, sanatına (dolaylı ya da dolaysız bir biçimde şiirlerinde yer veren şairlerin bana bu konuda yardım etmelerini istedim. Ayrıca, Yugoslavya'da 1945 - 1987 yılları arasında Türk dilinde yayınlanmış kitap ve dergilere yeniden bir bakış atarak Mevlâna'yla ilgili şiirler hakkında not aldım.

II. Elde edebildiğim bilgilere göre Çağdaş Yugoslavya Türk Halkı Edebiyatı'nda bir değeri oluşturan barış ve insan sevgisi, yaşama sanatı, ölüm kavramı, insan neşesi gibi konuların işlendiği şiirler le Mevlâna'nın yazmış olduğu şiirler arasında sıkı bir bağ, büyük bir benzerlik vardır. Örneğin, yedi yüz yıl önce şair Mevlâna :

Gel, gene gel, gene gel.

Kim olursan ol, gel

.....

Bizim kapımız umutsuzluk kapısı değil,

Olduğun gibi gel, ama gel

diye insanlar arasında ayrılık gayrılık yapılmamasını, eşitliğin sağlanmasını bir gereklilik olarak vurgularken insana gösterdiği sevgi ve saygıyı belirtmiştir. Yugoslavya'lı bir Türk şairi ise :

Bu ülkeyi adım adım gezdim

Biri yanaştı ve dedi

Affedin

Nerelisiniz?

Soydaşız

reci geçirildi" (Bkz. Süreyya Yusuf : Yugoslavya Türk Şiiri, "Tan" Yayınları, Priştine, 1976 y. sayfa 7-8; Süreyya Yusuf 1923 yılında Tito Köprülüsü'nde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Üsküp'te, Felsefe Fakültesi'ni de Belgrad'ta bitirdi, Üsküp, Priştine ve Prizren'de çalıştı, bir ara "Çevren" dergisinin sorumlu yazarlığını yaptı. 1977 yılında Ören'de (Türkiye) ölen Süreyya Yusuf her şeyden önce bir dil ustasıydı. Yazınla da uğraştı. Yayınladığı kitaplar : "Dilimiz ve Biz, Dilbilgisi", "Ali Ağa", öyküler, "Tan" yayınları, Priştine, 1974 y.), sendeleyeni dizelerle şiirler yazıldı. Daha gençlerde şiirimiz bu zayıflıklardan kurtularak kendi gelişme yolunu buldu.

**Sen dilince konuş
Ben dilimce konuşuyorum
Anlaşıyoruz, elbet, insanız. (5)**

demektedir.

Yugoslavya'da yaşayan bir başka Türk şairinin şiirinde: "Göklerde yer var sevgilerimize / bu gökler bizim, bu gökler sizin / yalın sevgiler sizin, ateşlileri bizim / göklerde bol bol yer var hepimize" (6) denilmekte, beraberliğin, kardeşliğin önemine işaret edilmektedir.

Büyük şair Mevlâna :

**Ölüm günü tabutum götürülmekte iken
Dünya için tasalandığımı sanma**

derken bir şairimiz "Ölüm" başlıklı şiirinde "Korkmuyorum senden ölüm /.../ yaşamayı sevmiyorum sanma / hep senden korkarak da / yaşamak istemiyorum" (7) demektedir.

Böyle örnekler daha da çoğaltılabilir ama çağdaş Yugoslavya Türk halkı şairlerinin burada örnek gösterilen, aynı zamanda belirt-

-
- (5) Altay Suroy Recepoğlu'nun bu şiiri "Sesler" dergisinde yayınlanan "Erlık Günlerimin Şiirleri" arasındadır. (Bkz. "Sesler" aylık toplum-sanat dergisi, Üsküp, sayı 82/1974 yılı, sayfa 27-47). Altay Suroy 1949 yılında Prizren'de doğdu, liseyi Prizren'de, Hukuk Fakültesini de Priştine'de bitirdi. Prizren'de yaşamakta, Belediye Mahkemesi'nde yargıç olarak çalışmaktadır. Yayınladığı kitaplar: "Ya 73", şiirler, "Tan" yayınları, Priştine, 1974 y., "Köprü", şiirler, "Birlik" yayınları, Üsküp, 1983 y. Altay Suroy Recepoğlu Kosova Yazarlar Birliği üyesidir.
- (6) İskender Muzbeg'in bu şiiri "Yaşamak" şiir kitabında yayınlandı. İ. Muzbeg 1947 yılında Prizren'de doğdu. Öğretmen okulunu Prizren'de, Hukuk Fakültesi'ni ise Priştine'de bitirdi. Prizren'de yaşamakta, Belediye Kamu Avukatı görevinde bulunmaktadır. Yayınladığı kitaplar: "Kaynak", şiirler, "Sevinç" yayınları, Üsküp, 1972 y., "Sevil", öyküler, "Tan" yayınları Priştine, 1974, "Yaşamak", şiirler, "Tan" yayınları, Priştine, 1975, "Gerçek", şiirler, "Birlik" yayınları, Üsküp, 1983 ve "Veliko oko", Sırp-Hırvat dilinde şiirler (çeviri), "Yedinstvo" yayınları, Priştine, 1986 y. İskender Muzbeg Kosova Yazarlar Birliği üyesidir.
- (7) Recep Bugariç'in "Ölüm" adlı şiiri "Sesler" dergisinde yayınlanmıştır. (Bkz. "Sesler" dergisi, sayı 206/1986, sayfa 30). Recep Bugariç 1934 yılında Üsküp'te doğdu. İlk ve orta okulunu ve Yüksek Pedagoji Okulu Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü sÜsküp'te bitirdi. Üsküp'tey yaşamakta, öğretmen olarak çalışmaktadır. Yayınladığı kitaplar: "Üç palto", öyküler, "Birlik" yayınları, Üsküp, 1974 y. "Küçük Adam", öyküler, "Birlik" yayınları, 1982, Üsküp, "Sigara", "Tan" Yayınları, Priştine, 1983 y.

mediğimiz daha birçok şiirlerinin Mevlâna gibi bir büyük şairin şiirlerinden doğrudan doğruya mı, yoksa dolaylı bir biçimde mi etkilendiklerini ancak araştırmak gerekir. Çünkü Mevlâna şiirinin gücü salt şiirde - dizeler arasında kalmamış, gelenek ve göreneklerimizden yaşam suyunu emerek gelenek ve göreneklerimize - yaşamımıza karışmış, davranışlarımıza yön vermiştir. Yugoslavya Türk halkının ünlü şairi Necati Zekeriya'nın dediği gibi "Mevlâna bugün her ülkede, bizde de ortaya koyduğu ebedî erdemler yüzünden, her mevsim meyve veren bir ağaç gibidir. Sabah onunla uyanmalıyız, yatmalıyız onunla. Tasavvuf ozanı olmasına karşın, güdümlü bir düşünürdür. ... Onun düşünce yapısı, dünya görüşü, toplum anlayışı, güzellik felsefesi, birçok yanlarıyla çağdaş yaşamımızda çok yakındır. ... Mutluluk felsefesini kurarken, bunu yabancılaşmaya karşı gelerek, ben'ini korumakla yapmıştır. /.../ Kişioğlu ben'ine saygı gösterdiği sürece büyüktür, ölümsüzdür. Mevlâna bunu bize miras bırakmıştır. Güçlükler karşısında başını eğmiyeceksin, bayrak gibi yüksek tutacaksın başını, kendine kendin anıt kaldıracaksın, hiçbir şeyin yıkamadığı. Dünyayı bir bütün göreceksin, kardeş bileceksin insanları. (8) Şairimizin bu sözleri bile Mevlâna'nın

**Kendine gel, benlikten çık, uzak dur
İnsanlara karıl, insanlara
İnsanlarla bir ol**

gibi dizilerini okuduktan sonra, benliğe, bencillığe karşı koymak amacıyla yazdığı kuşkusuzdur çünkü o mertlikten söz açar.

III. Mevlâna'ya, Mevlâna'nın felsefesine somut bir biçimde yer veren, bu büyük adamın yapıtlarından esinlenerek şiirler yazan ya da Mevlâna'yı saygıyla anan şairlerimiz şunlardır : Avni Engüllü (9),

-
- (8) Necati Zekeriya : "Mevlâna Bizde Yazarını Arıyor", değinme, "Sesler" dergisi, sayı 79, 80, 81 Üsküp, 1973, sayfa 41. Necati Zekeriya 1928 yılında Üsküp'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Üsküp'te bitirdi, felsefe fakültesinde de okudu. Üsküp'te yaşamaktadır. 20'den çok şiir ve öykü kitabı vardır. Yugoslavya'da yaşayan tüm ulus ile halkların dillerine çevrildi. Necati Zekeriya Makedonya Yazarlar Birliği üyesidir.
- (9) Avni Engüllü 1947 yılında Üsküp'te doğdu, öğretmen okulunu Üsküp'te bitirdi. Üsküp radyoevinde Türkçe yayınlar kültür sorumlusudur. Yayınladığı kitaplar : "İlk" şiirler, "Sesler" yayınları, Üsküp, 1972, "Söğüt altı", öyküler, "Sesler" yayınları, Üsküp, 1974, "Mete", şiirler, "Birlik" yayınları, Üsküp, 1983 y. "Döry Mevsim", şiirler, "Tan" yayınları, Priştine, 1984 ve "İn Mısın, Cin Mısın", şiirler, "Birlik" yayınları, Üsküp, 1985 y. Avni Engüllü Makedonya Yazarlar Birliği üyesidir.

İlhami Emin (10), Hasan Mercan (11), Agim Rifat Yeşeren (12), Zeynel Beksaç (13), Osman Baymak ve Fahri Mermer,

Avni Engüllü Mevlâna konulu iki şiir yazmıştır. Bu şairimiz “Dize dize Mevlâna’yı yaşamak” (14) şiirinde Mevlâna’nın ululuğunu şöyle dile getirmektedir.

**Mevlâna büyüklüğünden
nasıl da küçülüyor
büyük bildiğim
şu dünya.**

“Neyin Sesinden Gelen Mevlâna” (15) adlı şiirinde ise Avni Engüllü Mevlâna’nın güncelliğini, ölmezliğini anlatmak için: “Yayıyor evrene neyin sesi / dostlukları yaymak üzere / yıkarak / ayrılık duvarlarını / bir gül ağacı büyüyor / yarınlara Mevlâna bahçesinden /.../ yüzyılların öncesinden / Mevlâna’nın bahçesinden /.../ ve hep böyle, her geçen gün / hâlâ çiçek açıyor ağaç / mevlâ-namsı düşünceyle / insanlığın bahçesinde” demektedir. Avni Engül-

-
- (10) İlhami Emin 1931 yılında Radoviş'te doğdu. İlk ve orta okulu Radoviş'te, Yüksek Pedagoji Okulunu ise Üsküp'te bitirdi. Üsküp'te yaşamakta, Cumhuriyet Bilim, Kültür ve Eğitim Komitesi'nde başkan yardımcısı görevinde bulunmaktadır. Şiir öykü ve tiyatro oyunları yazmaktadır. Ondan çok şiir ve öykü kitabı Yugoslavya'da çeşitli dillerde ve Türkiye'de yayınlandı. İlhami Emin Makedonya Yazarlar Birliği üyesidir.
- (11) Hasan Mercan 1944 yılında Prizren'de doğdu. İlkokulunu bu kentte bitirdikten sonra çeşitli gazete ve dergilerde çalıştı. Priştine'de yaşamakta, Priştine TV'sinde çalışmaktadır. Yugoslavya'da yaşayan birçok ulus ile halkların dillerinde ve Türkiye'de yayınladığı şiir, öykü kitaplarının sayısı yirmiye aşar. Hasan Mercan Kosova Yazarlar Birliği üyesidir.
- (12) Agim Rifat Yeşeren 1951 yılında Prizren'de doğdu. Liseyi Prizren'de, Hukuk Fakültesini Priştine'de bitirdi. Prizren'de yaşamakta, Progres" tarım-endüstri kombinasında hukukçu olarak çalışmaktadır. Yayınladığı kitaplar: “34 rubai daha”, şiirler, “Tan” yayınları, Priştine, 1979, “Daha Güzel”, şiirler, “Birlik” yayınları, Üsküp, 1981, “Ne mi olmak isterim, ne mi olmak istemem”, şiirler, “Tan” yayınları, Priştine, 1983, “Bıktım Şiirden / Ufak Tefek Şiirler”, “Tan” yayınları, Priştine, 1985 y. Agim Rifat Yeşeren Kosova Yazarlar Birliği üyesidir.
- (13) Zeynel Beksaç 1952 yılında Prizren'de doğdu. Liseyi Prizren'de bitirdi. Priştine TV Türkçe yayınları kültür işbirlikçisi olarak Prizren'de çalışmaktadır. Yayınladığı kitaplar: “Gurur Duy Sen XX. Yüzyıl”, şiirler, “Tan” yayınları, Priştine, 1980, “Sevginin Rengini Arıyorsanız”, şiirler, “Birlik” yayınları, Üsküp, 1982, “Düşünce Us'a Durmadı Daha”, şiirler, “Birlik” yayınları, Üsküp, 1984 y. Zeynel Beksaç Kosova Yazarlar Birliği üyesidir.
- (14) Bu şiir “Sesler” dergisinde yayınlanmıştır. Bkz. “Sesler” toplum - sanat dergisi, sayı 204, Üsküp, 1986, sayfa 23-24.
- (15) Bu şiir henüz yayınlanmamış el yazısı olarak bana gönderilmiştir.

lü böyle yaşıyor, böyle anlatıyor Mevlâna'yı; Mevlâna'nın her düşüncesinin "düşüncenin ulusu", "düşüncede arılığın örneği" olduğunu vurgulayarak.

İlhami Emin'in Mevlâna'ya adanmış iki şiiri var: "Gülgözlü" ve "Binbir Çileli Şiir". "Binbir Çiçeli Şiir" in dizeleri beraberliği çağrıştırmaktadır, "binbir çileden" geçerek "tek güle" varmak için, yani bir güllüğü anlatmak, bir başarı elde etmek, huzura kavuşmak için yalnızlığa kapılmak değil, ortak çabalar harcamak gerekliliğine şöyle işaret etmektedir.

**Oysa tastamam şudur gülden kaçılmaz
Güllü ormanlar çünkü yalnız aşılmaz.**

Hasan Mercan "Bu ev" (16) başlığı altında Mevlâna konulu dokuz şiirini bir araya getirmiş, "Mevlâna Müzesindeki Müzik Aletlerinden Gönül Gözü Yürek Kesilir" (17) başlıklı şiirlerinde de rebaptan, teften, kudümden, müstahzenden vb. söz açmıştır. Bu şiirlerden bir örnek :

**"Müstahzen
Bir şarap örneği
Mahzen mahzen
İçer içirir
Biçer geçirir**

Sana kalan divanlaşmak"

Agim Rifat Yeşeren Prizren'li şair Hacı Ömer Lütfi'ye sunduğu "Bilmece" (18) adlı şiirinde, aynı çağda yaşamış Mevlâna ve Yunus ile bu şairlerden yedi yüzyıl sonra yaşamış olan şair Hacı Ömer Lütfi'de benzerlikleri, bağları şu dizelerle dile getirir :

**"Yaşamın en ince tellerinden
görülmeven kilimi dokumak ne demektir bilirim
desene
Mevlâna bağlarından, Yunus bahçelerinden geçtik
biz artık o eski biz miyiz Ömer Lütfi".**

Zeynel Beksaç Mevlâna sanatı ve felsefesine, Mevlâna'nın insan

(16) Bu şiir "Sesler" dergisinde yayınlanmıştır. Bkz. "Sesler" toplum - sanat dergisi, sayı 206, Üsküp, 1986 y. sayfa 23-29.

(17) Bu şiir henüz yayınlanmamıştır.

(18) Bu şiir şairin "Daha Güzel" şiir kitabında yayınlanmıştır. Bkz. A. R. Yeşeren : "Daha Güzel", "Birlik" yayınları, Üsküp, 1981, sayfa 76.

sevgisine, evrene bağlılığına çok ilginç bir yaklaşımla güçlü dizelerini okuyucuya sunmaktadır :

**“Al sevgiyi ver sevgiyi, gel Mevlâna’ca
Sal beşiği uyut evreni, uyan Mevlâna’ca
Aş kendini var kendine, dön Mevlâna’ca
Hayra yor düşü yarına, gör Mevlâna’ca
Sin içime içime sin, Engin ol Mevlâna’ca
Beni sende bul, beni bul, çağla Mevlâna’ca.” (19)**

İleri sürdüğümüz örnekler somut toplumsal - kültürel koşullarda, bu koşulların ürünü olan belli bir sanat anlayışıyla bugün Yugoslavya’da yaşayan Türk şairlerinin yapıtlarında Mevlâna’nın yaşadığını, birçok şairlerin esin kaynağı olduğunu belgelemektedir. Oysa ki, Necati Zekeriya’nın demin andığımız yazıda ileri sürdüğü gibi, “Mevlâna bizde yazarımı arıyor... Mevlâna hakkında genişçe yazılar yazılmalı, yeni incelemeler, araştırmalar yapılmalıdır.”

Cünkü büyük şair Mevlâna’nın :

**Her şey dünle beraber gitti, cancağızım
Ne kadar söz varsa düne ait
Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım**

gibi dizeleri şairlerimizi gün geçtikçe daha çok ilgilendirmekte, onlara esin kaynağı olmaktadır.

MEVLÂNÂ IN THE WORKS OF TURKISH POETS LIVING IN JUGOSLAVIA

In my paper entitled “Mevlânâ in the Works of Turkish Poets Living in Jugoslavia” I have investigated the impact of Mevlânâ and his philosophy in the creativity of Turkish poets who are already living in Jugoslavia. As is known, Mevlânâ ise a thinker and poet who had gained reputation and contributed to a good many improvements not only in Turkey but also abroad.

According to Jugoslavia SFR constitution and rules, the Turkish poets living in Jugoslavia have the right to train Turkish people in the Turkish language and omprove Turkish language, culture, folklore, customs and tradiitons in addiiton to having all the political

(19) Bu şiir Prizren “Doğru Yol” Kültür ye Güzel Sanatlar Derneği’nin kuruluşunun 35. yıldönümüne adanmış törende okunmuştur.

privileges given to other minorities. Mevlânâ's appeal to humanity and his love of it without any discrimination has brought this great man closer to the Turkish poets in Yugoslavia and influenced them.

Most of the poets who are more than forty live in Macedonia SR and Kosova and publish their works in the papers called "Birlik" printed in Turkish in Usküp, "Sesler", the review of art and society, "Sevinç", Children's review, "tomurcuk", Children's review and other books. They also publish their works in the papers called "Tan" printed in Pristine, "Çevren", the review of science, Society and Art, "Kuş", Children's review, "Esin", the review of culture and Art, and in other books, These poets publish their works in Turkish which is their mother tongue, but they also follow both national culture of Yugoslavia and developing culture in Turkey. In such a circumstance the process of being influenced is also obvious.

Apart from the poets who have employed Mevlânâ and his philosophy in their works such as Avni ENGULLU and Zeynel BEKSAÇ, there are some poets who don't commemorate Mevlânâ but give place to his teachings in their works. I will investigate into these poets in my paper.

İSKANDINAV SEYYAHLARI GÖZÜYLE DERVİŞLİK VE TARİKAT

Doç. Dr. Bernt BRENDEMOEN

İskandinav memleketleri ile Türkiye'nin arasında binlerce kilometre olduğu halde tâ orta çağın başından yolculuk imkânlarının hayli kolaylaştığı günümüze kadar İskandinav seyyahları Anadolu'ya gelmişlerdir. Tebliğimde, bu seyyahlardan bazılarının tanık oldukları din belirtileri, özellikle dervişlik ve tarikat ile ilgili izlenimlerini ele alacağım. Bu din olaylarının en etraflı şekilde tarif edildiği İskandinav seyahatnamelerinin geçen yüzyılda, yani, çağımıza nispeten yakın bir tarihte yazılmış olmasına ve dolayısıyla belki tarikat ve din bilimine büyük bir yenilik getirecek olmamasına rağmen yine de - dünya meşhur İskandinav yazarları tarafından yazılmış ve şimdiye kadar Türkçeye çevirilmemiş olduğundan - onları huzuruza sunarak tanıtmakta fayda görüyorum.

İlk seyyahlarımız olan Vikinglerden, yolculukları süresince tanık oldukları kültür olayları hakkında hemen hemen hiç bir yazılı kaynak kalmamıştır. Zira onlar daha ziyade toprak fethetmekle ve vakit buldukça fetihlerini methetmekle meşgul olmuşlardır. Ziyaret ettikleri memleketlerdeki yaşam tarzı ve kültür durumları ile ilgilenen, veya daha geniş bir tabirle, seyahatlerinden bir şeyler öğrenmeye çalışan İskandinav seyyahlarına çok daha geç bir tarihte rastlanır. Fakat orta çağda Anadolu ve Orta Doğu'ya gelen İskandinavyalılar gördüklerini yazıp vatandaşlarına bildirmeye vakit bulamamışlar ise de hiç değilse kendilerinin, gittikleri yerlerde büyük ilgi topladıkları bilinmektedir: Bu konuda, Volga nehri civarında ve Hazar Denizi etrafında İsveçlilerle yakından aşına olan özellikle İbn Fadlan gibi Arap tarihçileri son derece değerli bilgiler vermişlerdir (1). Fakat Vikinglerin kendilerinin büyük akınlarla Haçlı seferle-

(1) Orta Doğu ve Asya memleketlerine giden ilk İskandinavyalılar ve (orta çağdan sonraki devirler için) özellikle İsveçliler konusunda T. J. Arne: "Svenskarna och Österlandet", son derece yararlı bir çalışmadır.

rine katılıp Kudüs'e bazen İstanbul üzerinden gitmelerine rağmen Haçlılara özgü Orta Avrupa edebiyatı İskandinav edebiyatını hayli etkilemişse de düşmanlarının din ve kültürleri hakkında yazılı hiç bir şey bırakmamışlardır.

Bunun sebebi belki de kendi din ve kültürleri konusunda çok bağınaz oluşlarına bağlanabilir. Aynı bağınazlık rönesans devrinden sonra, hatta İskandinav memleketleri 16. yüzyılın ortasında Luther mezhebine geçtikten sonra her ne kadar devam ettiyse de artık Anadolu veya Orta Doğu memleketlerine gidenler, Haçlı seferine gitmiyorlardı. Genel bilgi epey artmıştı; dolayısıyla şu veya bu sebeple seyahat edenlerin, kültür seviyelerine orantılı olarak izlenimlerini önyargısız bir şekilde tarif edebileceklerini bekleyebiliriz. Fakat bu konuda seyyahattan seyyaha durum çok değişir; bazıları gördüklerini çok olumsuz, bazıları ise çok olumlu değilse de hiç olmasa tarafsız bir şekilde tarif etmişlerdir.

Müslüman memleketlerine gelen Avrupalıların karşıladıkları en yabancı, en ters şey, kuşkusuz din olayıdır. Haçlı seferlerinin çoktan bitmiş olmasına rağmen yine de Osmanlı İmparatorluğu hem siyasi, hem kültürel hem dini yönden bir tehdit teşkil ediyordu o devrin Avrupalıları göziyle. Böylece örneğin 1577 ile 1581 yılları arasında bir Avusturya elçilik heyetiyle gittiği İstanbul'da kalan sonra ilk Türkiye seyahatnamelerinden birini yazan Alman **Salomon Schweigger** (2), kitabının önemli bir bölümünü ayırdığı Müslüman dinini son derece horlayıcı, önyargularla dolu, büsbütün olumsuz bir şekilde tasvir ediyor. 1608 yılında Nürnberg şehrinde neşredilen ve 1665 yılına kadar on defa yeni baskısı çıkan bu seyahatnamenin Avrupa'da büyük bir etkisi olmuştur.

Müslüman olmayıp da Müslümanlığın sadece gözle görülen belirtilerine tanık olanlara her şeyden tuhaf, her şeyden yabancı gelen, kuşkusuz dervişlik ve tarikat idi. Alman seyyahı Schweigger'in bu konudaki ifadeleri yine son derece olumsuzdur. Fakat çağımıza doğru yüz yıl ileride, 1657 ile 1658 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğunu ziyaret eden **Claes Rålamb** (1622-1698) isminde İsveç'li bir diplomatın seyahatnamesine veya, daha doğrusu, çok kapsamlı

(2) 1608 baskısının faksimile baskısı, 1964 yılında Graz'da çıkmıştır. Çağdaş Alman diline çevirilerek 1986 da tekrar basılmıştır : **Salomon Schweigger** : "Zum Hofe des türkischen Sultans". Bearbeitet und herausgegeben von Heidi Stein. Leipzig, 1986.

günlük defterine bakarsak bambaşka bir ifade tarzına rastlarız (3). İki yüz sayfalık son derece detaylı bu günlük defterinin 18 sayfalık bir ekinde Râlab, Müslümanlığın ilkelerini en büyük tarafsızlık ve objektivite ile anlatıyor. Müslümanlık ilkelerinin böylece ilk defa İsveç dilinde tarif edildiği bu açıklamada yazarın Türklere olan bir sempati veya sevgisi belli oluyor. Böylece örneğin sünnet düğünlerini tarif ederken Türklerin ikramlara düşkün ve son derece misafirperver olduklarından bahsettikten sonra zenginlerin, fakir aile çocuklarını da kendi çocukları ile birlikte bedava olarak sünnet olmaya davet ettiklerini açıklamaktadır (s. 219). Schweigger'in ve başka Avrupalı seyyahların Müslüman dininde ters veya Hristiyanlığa göre günah buldukları hususlardan hiç biri hakkında olumsuz bir yargı vermekte; ancak açıklamasının en sonunda - belkide okuyucularının müslümanlığa sempati duyduğundan şüphelenmemeleri için "Türklerin dini, hep bu tür saçmalıklardan ibarettir" cümlesini yazmıştır. Fakat kendisinin gerçekten belli bir ölçüde İslâm dinine hayranlık duyduğu, tasvirinden bellidir. Müslüman olmayanlar için anlaşılması çok güç olan tarikat konusunda da tek bir aşağılayıcı mütalaada bulunmamaktadır. Mevlevilerin semâını nasıl tarif ettiğine müsâadenizle kulak verelim (s. 171; Râlab ve diğer seyyahlar tabiatıyla tarikat ve sama ile ilgili terimleri bilemedikleri için tercümemde bu terim eksikliğini korumaya çalıştım) :

"Yemekten sonra derviş ismindeki Türk rahiplerinin merasimlerine tanık oldum. Reisleri ilkönce küçük bir iskemlenin üstünde oturarak yanında bulunan bir vaizin Kur'an'dan okuduğu ayetleri bir akademi profesörü gibi tefsir ediyordu. Bunu yaptıktan sonra iskemleden indi, yere oturdu. Öne eğilip sakalını tutarak yeri öptü. Bir müddet ilahî söylendikten sonra müzik başladı. Sonra başlayacak olan raksa reis önderlik etti; büyük bir vakarla bir veya iki defa döndü, sonra tekrar oturdu. Böylelikle raks başladı: Yüzleri yukarı dönük kollarını uzatıp büyük bir daire şeklinde kendi etraflarında dönerek ilerliyorlardı. Ve herkes güzelce tempoya uyuyordu, bazıları hızlı, bazıları yavaş, fakat hepsi öyle dönüyordu ki entarileri etraflarında birer çan şeklinde duruyordu ve raks bitince herkes sendelemen ve herhangi bir baş dönmesi belli etmeden yerinde duruverdi. Bu şekilde raksı dört kere takrarlayarak her durduk-

(3) Clase Ralamb : "Diarium under Resa till Konstantinopel 1657-1658". Neşreden : Christian Callmer. (Defterde geçen türkçe kelime ve tabirleri çözmek konusunda meşhur Alman şarkiyatçı Franz Babinger'in yardımı dokunmuştur.) Historiska Handlingar 37 : 3 - Stockholm 1963. İslam dini ile ilgili bölüm, 212-229 sayfalarında bulunmaktadır.

larında başlarını eğdiler. En ilginç tarafı, ayaklarını nasıl koyduklarını görmektir: Bir ayak hep aynı yerde dönüyordu, diğer ise hep ilk ayağın önüne basılarak etrafa fırlıyordu.”

Başka Avrupalı seyyahlar da Mevlevilere hayran kalmışlar; örneğin meşhur İngiliz Lady Mary Wortley Montagu (1689-1762), Râ-lamb'dan 60 yıl sonra yazdığı bir mektupta şahit olduğu semain -garip olmakla birlikte - son derece estetik ve güzel bir merasim olduğunu belirtmektedir (4). Diğer tarikatler ise - yabancı seyyahlar tarafından ele alınmış oldukları ölçüde - bu kadar hoş karşılanmamışlardır (5). Bu konuda özellikle öykü yazarı olarak dünya şöhreti kazanan Danimarkalı Hans Christian Andersen (1805-1875), - edebi bir çerçeve içerisinde - son derece değerli bilgiler vermiştir. 1840-41 yıllarında Doğu Akdeniz memleketlerinde yaptığı bir seyahatten edindiği izlenimleri 1842 yılında “En Digtters Bazar” - yani “Bir Şairin Pazarı” başlığı ile neşretti (6). Yabancı dil olarak - tespit edebildiğim kadarı ile - sadece İngilizceye çevirilmiş olan bu seyahatnamede İstanbul ile ilgili bölüm önemli bir yer almakta; bu bölümün tamamı Türkçeye çevrilirse İstanbul ile ilgili seyahatname edebiyatının hayli zenginleşmiş olacağı kanısındayım.

Aslında son derece çekingen ve kuruntulu bir yaratılışa sahip olan Andersen, neden tekkelere gidip dervişleri görmek istediğini anlatmıyor. Sadece “Ruhani”leri - bunu da herhalde Rufailer için yanlış yazmış olsa gerek - görmek üzere Üsküdar'a vapurla geçerken Trablusgarp'tan geldiğini ve orada İsevilerin korkunç törenlerine tanık olduğunu anlatan bir şahısla tanıştığını belirttikten sonra Libya'daki İsevilerin adetlerini tüy ürpertici bütün kanlı detaylarıyla bu şahsın ağzından naklediyor. “Muhayyelemi böylece göre-

(4) “The Complete Letters of Lady Mary Montagu” (ed. R. Halsband) I (Oxford 1935), s. 402-3. (10 Nisan 1718 tarihli mektup.)

(5) Tarikat ve dervişlik konusunda - pek bilimsel bir biçimde değilse bile - en geniş bilgi veren Batılı kaynaklardan biri, J. P. Brown : “The Dervishes, or, Oriental Spiritualism” (Londra, 1868) başlıklı eseridir. J. M. d'Ohsson : “Tableau Général de l'Empire Ottoman”ın 4. cildinde (Paris 1791, s. 616 - 686) verilen bilgiler ise, bir çok yönden daha dakik sayılabilir.

(6) “En Digtters bazar” - “Romaner og Rejseskildringer” başlıklı 7 ciltlik roman ve seyahatname külliyyatının 6. cildi. (Kopenhag 1943-44.) İlk defa Charles Beckwith (Lohmeyer) tarafından 1846 yılında İngilizceye çevrilmiştir. (“A Poet's Bazaar”, Londra 1846). 1871 yılında New York'ta çıkan çeviri, - kitapta yazıldığına göre - yazarın kendisi tarafından çevrilmiştir. Dervişlerle ilgili bölüm (“The Dervises' Dance”). bu baskının 236-242 sayfalarında bulunmaktadır.

ceğim tekke ve rakslara hazırladıktan sonra Üsküdar'a indik" diyor (7).

Üsküdar'daki "büyük mezarlık"tan şehrin ucuna kadar yaptıkları uzun bir yolculuğun sonundan kendilerini fakirlere mahsus, önemsiz bir evin önünden bulduklarını belirttikten sonra şair, evin etrafında bulunan kahveler ile selvi ormanı ve ayinin başlamasını bekleyenleri tasvir ederek şöyle devam ediyor: "Nihayet tekkenin kapısı açıldı. Geniş bir sofaya girdik. Asılı yünvari bir perde vasıtasıyla ikiye bölünmüştü. Ortalık, bizim taşra kasabalarda vahşi hayvanların sergilendikleri kulüplerin giriş odalarına benziyordu. Herkes ayakkabısını veya çizmelerini çıkarmak mecburiyetindeydi, bunlar da perdenin arkasında dizildi.

Refakatimde bulunan, Trablusgarp'a gitmiş olan adam, cebinden bir çift çedik pabuç çıkarıp çizmelerinin üstüne giyerek içeri girince Türkler ona öfkeyle bakıp birbirlerine bir şeyler söylediler. Benim çizmelerim pantolonuma dikili olduğundan çizmelerimi çıkaramadım fakat adet yerini bulsun diye bir çakı ile çizmelerin bağlı / dikili olduğu ilmikleri çabucak kesip Türkler gibi çorapla içeri girdim. Sarıklı bir ihtiyar omuzumu okşayarak mülâyim bir yüz ifadesiyle tercümanımın bana çevirdiğine göre dine saygı gösteren ve Türk olmaya layık olan iyi bir insan olduğumu söyledi. Son sözleri "Allah seni aydınlatsın" şeklindeydi.

Şimdi esas tapınağa - buna tapınak denebilirse - girdim. Kare planlı bir odaydı. Üstte kadınlar için sağlam kafesli bir galeri, altta yontulmamış tahtalardan oluşan bir seddin içinde semanın yapılacağı yer vardı. Şu anda kırmızı, beyaz ve maviye boyalı postalarla kaplıydı; bunların üstünde bir sürü derviş mide üstü yatıyordu. Çoğu, Türklerin genellikle giyindikleri tarzda giyinmişlerdi, ancak aralarında, yeni mecburi kılınmış (8) asker usulü palto ve yüksek, büyük fes giyenler de vardı. Alınları yere değerek yatıyorlardı. Arada sırada başlarını kaldırıp bir şeyden korkmuş gibi çabucak başlarını tekrar yere vuruyorlardı. Soğuk taşlıkta çorapla durduğum için ısınmak amacıyla bazen sağ, bazen sol ayağımı diğer ayağımın üstüne koyuyordum; hiç rahat değildim.

Orta duvarda birer çerçeve içinde binalar tasvir eden tablolar

-
- (7) Gerçekten çok garip inanç ve adetleri olan İseviye tarikatı konusunda J. L. Michon'un Encyclopaedia of Islam IV, s. 93-95'teki makalesine atfedebiliriz.
- (8) Nizam-ı cedid ile ilgili olarak 1828 yılında ilân edilen giyim kurallarına göre.

ve Türkçe yazılı büyük levhalar vardı. Burada ayrıca defler, ziller ve kırbaçlanmak amacıyla sivri uçlu demir kırbaçlar vardı. Duvarın ortasında Türk camilerinde olduğu gibi adak görevini gören bir hücre/mihrabın önünde mavi cübbeli, yeşil sarıklı ve uzun, beyaz sakallı bir din adamı vardı; bu, bir buhardan sallayarak acaip bir gırtlak sesiyle Türkçe bir şeyler terennüm ediyordu. Bundan sonra bazı sesler koro şeklinde bir şarkıya başladı. Şarkı diyordum fakat aslında pek şarkıya benzemiyordu; daha doğrusu garip, vahşi, temposu sık sık değişen bir şeyler oluşturan seslerdi, bir çeşit ıskata veya acaip bir gırtlak solfejeydi. Biraz müzik anlayışı olan bir vahşinin, büyük bir opera aryasını dinledikten sonra onu kendine özgü bir şekilde nasıl taklit edebileceğini düşünürsek, işte öyleydi. Fakat aslında ahenksiz olmaktan ziyade korkunçtu dinlenmesi.

Dervişler bir kaç kere alınlarını yere değdirdikten sonra kalkıp papazın elinden öperek seyircileri odanın ortasından ayıran seddin boyunca yarım daire şeklinde diizldiler.

Raks başladı; aynı anda hayatımda gördüğüm en korkunç insan içeri girdi. Kenarsız, yüksek keçe külahlarından Pera (yani Galata)'dan geldikleri belli olan iki dervişin refakatindeydi. Tercümanının anlattığına göre Medine civarından gelen bir münzevi imiş. Gözlerinden çıkan ışıklardan mecnun veya divane olduğu bu kadar belli olan hiç bir kimseyi görmemiştim. Diğer raksedenler, sarık ve feslerini öne, mihrabın üstüne bırakıp yerine beyaz keçeden birer takke giymişti. Böyle bir takke ile münzevi girdi. Omuz ve sırtından siyah, uzun saçları uzuyordu. Beyaz cübbesinin üstünde kırmızı kumaçtan kesilmiş kanatlı iki atın şekli dikili bulunuyordu. Yarım dairenin ortasına girdi. Hepsi, sanki ayakları çivi ile yere çakılmış gibi duruyordu fakat aynı zamanda diğer uzuvları bir buhar makinesi tarafından harekete getirilmiş gibi bir halleri vardı: Her uzuv, aynı zamanda ve aynı yöne hareket ediyordu, ilkönce öne, sonra arkaya doğru, bir sağa, bir de sola. Bunun hepsini de bir şarkı veya daha doğrusu bir tekerleme eşliğinde yapıyorlardı; hem şarkı hem de hareketler ilkönce yavaştı, sonra gittikçe hızlanıyordu. Raksedenlerin, vahşi, ve hemen hemen uygunsuz tabiriyle nitelendirebileceğim vaziyetleri vardı.

Yarım dairenin dışında çömelerek oturan iki Türk genci, hep yeknesak bir vurgulama ile üçüncü heceye basarak yükselip inen şarkıyı yönetiyordu. Abdallah'tan Muhammed'e kadar Muhammed'in bütün sülalesini ele alıyorlardı, koro da "La illah! ilallah!" şeklinde cevap veriyordu. En sonunda boğuk bir uluma, horlama veya hırıltı gibi bir izlenim yaratılıyordu. Bazıları ölü gibi soluk benizli,

bazılarının yüzü kan rengindeydi, fakat hepsinin yüzünden ter akıyordu. Münzevi şimdi büyük cübbesinin bir tarafa atarak yenleri ellerinden sarkık uzun kollu, kırmızı bir yün gömlekle yalınayak duruyordu. Biraz sonra gazaba varıp dar gömleğini yırtarak paramparça edip; çıplak kollarını göğsüne vuruyordu. Bir eli sakattı, onu herhalde bir zamanlar kendisi sakatlamıştı. Ağzı, hep kanlı bir yarıydı; iki dudağı kesilip yok olduğundan beyaz dişleri sırtıyordu; korkunç bir manzaraydı! Ağzı yarılıp kanamaya başladı, gözleri dönüyordu, alınıdaki damarlar da kabarıyordu. Raksları daha ve daha şiddetlendiği halde hiç biri, yerinden bir karış kıpırdamıyordu. Raksedenler, insandan çok makinelere benziyorlardı; artık telaffuz edecekleri kelimeleri, kesik çığlıklara dönüşmüş, **Jehova**, “**je - hu**” halini almıştı; tekerlemenin diğer sözlerinden en çok “**ya - med**” (yani “**Yardım**”) kelimeleri anlaşılıyordu. Bir ölünün hırıltısına benziyordu, korkunçtu, raksedenlere baktıkça kendimi bir tımarhane-deki delilerin arasında imişim gibi hissediyordum. Vahşi çığlıklar şeklinde “**Ya - hu! Ya - hu!**” sözü duyuluyordu.

Refakatimdeki adam, “Allaha aşkınıza, gülmeyin, yoksa yandık, bizi öldürürler” diye fısıldadı. Ben de “Ne gülmesi - ben ağlamak üzereyim” dedim. Sarsıldım, korktum, artık dayanamıyorum” derken hemen girişe doğru koştum. Aynı anda raksedenlerden bir kaç tanesi yere yıkıldı.

Dışarıda sokakta hala “**Ya - hu! Ya - hu!**” şeklindeki vahşi çığlıkları duyordum.

Dışarıda, güneşte, ne güzeldi her şey, ne sıcaktı! Bir talaş parçası kadar ince, hafif kayığımız, kuvvetli akıntıların üstünden, gemiler ve sandalların yanından Asya'nın kıyılarından Avrupa'ya geçti. En ufak bir sarsıntı olsaydı devrilirdik fakat bu, düşüncelerimden uzaktı. Biz, dar-ı dehşetten geldiğimiz için her şey bize tabiat ve canlılık dolu geliyordu.

Ertesi gün **Mevlevi**'leri, yani **Pera**'daki dönen dervişleri ziyaret ettim. Bunların kendilerine özgü bir giysileri ve havadar, güzel bir tekkeleri vardı. Ruhanilerden daha yüksek rütbeli oldukları her şeyden anlaşılıyordu. Tekkenin kabristana yakın girişi, **Pera**'nın ana-caddesine bakıyordu. Avluda da yüksek bir kaç servi vardı. Esas tekke, raksların yapıldığı tapınak binasından ayrıydı.

İhtiyar bir Ermeni beni oraya götürdü. Avlu, tekkeye girmekten çekinen kadınlar doluydu. Tapınak binasının açık pencerelerinden bir kaç genç dervişin, dönerek alıştırma yaptıklarını gördüm.

Avluda durakladığımızda nöbet bekleyen askerler bize işaret ettiler. Ancak çizmelerimizi çıkarmak mecburiyetindeydik. Sonra salonun etrafında bulunan, hasırlarla döşenmiş olan galeriye girdik. Burada herşey temiz ve güzeldi, açık pencerelerden görünen Üsküdar ve uzaktaki Anadolu dağlarının manzarası da herhalde bu güzelliğin bir bölümünü oluştuyordu. Her pencere şahane bir panorama sunuyordu.

Girdiğim galeri, Türklerle hemen hemen doluydu fakat beni, yani bir yabancıyı, görünce herkes yer açıp sedde kadar varmam için birbirlerini iteliyorlardı. Hem burada hem diğer konularda Türkleri kibarlıklarıyla övmeliyim.

Artık merasim başladı: Bir derviş içeri girdi, hepsi yalınayak ve büyük koyu yeşil birer abaya sarılmış idi. Söylendiğine göre bir arşın boyunda olan, tamamen kenarsız beyaz birer keçe külah da başlarını örtüyordu. En yaşlıları içinden uzun beyaz sakallı biri salonun ortasına dikilip kol kol üstüne attıktan sonra bir dua okudu. Bunun eşliğinde yavaş, yeknesak bir müzik duyuluyordu: İki notalı bir ney sesi ve hep aynı kudüm sesiydi; adeta bir çeşmenin yeknesak şırlıtısına benziyordu. Öbür dervişlerin hepsi, yaşlı dervişin etrafında yavaş yavaş bir daire oluşturuyorlardı. Şimdi abalarını çıkarıp uzun, dar yenli, önlü açık, koyu yeşil birer gömlek ve ayak bileğine kadar uzayan, bacakları etrafında bollaşan, aynı kumaş ve renkten birer etekle dikiliyorlardı. Kollarını açıp hep aynı tarafa dönmeye başladılar; etekleri etraflarında havada birer huni şeklini oluşturuyordu.

Dairenin ortasında iki derviş hep aynı yerde, hep aynı yönde döndükleri sürece etraflarında diğerleri döne döne rakediyorlardı; uzun sakallı ihtiyar da sakin bir şekilde etraftakiler ile ortadaki iki derviş arasında yürüyordu. Raks, gezegenlerin güzergâhını temsil ediyormuş.

Üstümüzdeki kapalı bir galeriden yavaş, yeknesak bir şarkı duyuluyordu; kudüm ile ney, uyutucu musikisine, rakedenler ise hep aynı tempo ile dönmeye devam ediyordu. Yüz ifadeleri hiç değişmediği için soluk benizleri ile cansız birer kuklaya benziyorlardı.

Kudüma hızlı bir vuruşla sanki şimşek çakmış gibi birdenbire hareketsiz durdular. Kısa bir dua mırıldanarak okuduktan sonra yeknesak müzik tekrar başladı ve tekrar demin olduğu gibi herkes aynı yöne dönmeye başladı. Bakmaktan başım dönmeye başladı. Durmadan dönüp dönüyorlardı. Birisi sendeleyince ney ile kudümün temposu arttı, sendeleyenin dönmesi de gittikçe hızlandı, artık da-

yanılacak gibi değildi! Bu raks, tam bir saat sürdü fakat hiç bir korkunç tarafı yoktu. Hemen hemen zarif tabiriyle nitelenebilir fakat raksedenlerin insan olduklarını unutup onları kukla zannetmek daha yerinde olur. Zayıf, yeknesak müzik ile birleşen raks, sarsılmaktan ziyade duygulandırma kabiliyetine haiz, hafif bir mecnunluk dolu bir hava yaratıyordu. Bana bir çeşit bale izlenimini veren bütün olay, irşat edici veya moral verici olarak ne kadar nitelendirilemiyorsa da hiç değilse Üsküdar'daki tören gibi değildi : Oradaki dervişlerin raksı hafızamda bir tımarhane sahnesi gibi kaldı.”

Bu tercümenin tarafımdan amatörce yapılmış olmasına rağmen hiç değilse Andersen'in iki farklı tekke olayını nasıl karşıladığı belli olur. : Rufailerin töreninden çok korkmuş, Mevlevilerinkini ise zarif ve duygulara hitap edici bulmuştur. Andersen'in bu değerlendirmesi tabiiyle son derece kişiseldir; kendisinin İslâm dini hakkında hiç bir bilgisi olmadığı gibi tanık olduğu olayların ardında yatan mânevî değerleri anlama kabiliyetinden yoksundur. Fakat yine de tasvirinin - tercümemle göstermeye çalıştığım gibi - edebî bir doküman olarak son derece büyük bir değeri vardır.

Geçen yüzyılın sonlarına doğru - belki de Andersen'in İstanbul'u ziyaret ettiği yıllarda da - tekkelerdeki sema gösterileri adeta turistik olaylar şeklinde dönmüştü (9). İstanbul'a giden, mutlaka dervişleri seyretmeliydi. Böylece ele alacağımız son seyyah, bir çok romanı Türkçeye çevirilmiş olan meşhur Norveçli yazar Knut Hamsun (1859-1952). 1899 yılında İstanbul'a yaptığı seyahat esnasında İngilizce "Howling dervishes" tabirinden "Uluyan dervişler" şeklinde tercüme ettiği Rufai'lerin tekkesine götürülmüştü İzlenimlerini anlattığı "Under Halvmânen", yani, "Hilal altında" başlıklı seyahatname, herhalde Hamsun'un hoş görülme-yen birtakım ırkçı ve siyasî görüşleri ağır bastığı için, Norveç'te de Hamsun'un en az bilinen kitapları arasında yer almaktadır. İlk defa 1905 yılında çıkan bu seyahatname, yabancı dil olarak sadece Almancaya çevirilmiş bulunmaktadır (10). Türklere ve özellikle II. Abdülhamid'e olan hayranlığını sık sık dile getiren Hamsun, Rufai dervişlerine 5 sayfa ayırmış-

(9) Mevlevilerin "turistik değeri" için *Odysseus* (C. H. E. Eliot) : Turkey in Europe. Londra 1900. s. 199a bakınız.

(10) Norveççe aslı, "Stridende Liv" başlıklı hikâye antolojisinin bir bölümü olarak çıkmıştır. 1906 yılında Gertrud Ingeborg Klett tarafından yapılan Almanca çevirisi ise, "I Eventyrland" başlıklı Kafkas seyahatnamesi ile birleştirilmiştir : *Knut Hamsun : Reisebilder aus Russland und dem Orient*. Son baskısı : Münih 1979. Dervişler ile ilgili bölüm, bu baskının 174-179 sayfalarında bulunmaktadır.

tır. Fakat o da - Andersen gibi - İslâm dini hakkında tamamen bil-siz olduğu için olaydan fazla bir şey anlamamıştır. Hattâ sözkonusu bölümün girişinde sema çeşitlerini anlatırken şu cümleleri, derviş-lik olayını İslâm değil, Hıristiyan felsefesine dayanarak yorumladığı-ğını gösterir : “Semayı en aşırı şekilde icra ederek bütün İslâmiyete Allah’tan sevap kazandırabileceklerini zannediyorlar. Halkın günah-larını üstleniyorlar; dolayısıyla kendilerine eziyet eden din şehitle-ridir” şeklindeki ifadesi, yazarın herhalde pek doğru olmayan bir yorumundan kaynaklanmış olsa gerek.

Fakat Hamsun, hiç değilse Andersen’e muhalif olarak olaydan hiç korkmamış; tam aksine gördüklerini - belki de anlamadığını: telafi etmek için - büyük bir mizah gücüyle kendine göre tasvir et-meye çalışmıştır. Tasvir tarzı belki de saygısızlık sayılabilir - onun için burada herhangi bir alıntı sunmamayı yeğliyorum - fakat Tür-kiye’de gördüğü diğer şeylere karşı son derece olumlu, müsamaha-kâr ve açık görüşlü davrandığından biraz alaylı ifade tarzını ancak ve ancak İslâm konusundaki bilgisizliğine ve konuya tamamen ya-bancı oluşuna bağlamak gerekir.

Yine de olayı anlamak için büyük gayret sarfettiği meydanda-dır. Hattâ, tekke tasvirinin son paragrafında şahit olduğu töreni an-lamak için Rufailerin tekkesine bir kere daha da gittiğini anlatmak-tadır. Ve sonuç olarak Rufailerin merasimi esnasında kendilerine eziyet ederken yaptıkları garip hareketleri ve korkunç ulumaları dünyaya bir çeşit lâkayitlik veya boşvermişlik olarak yorumlarken bu lâkayitliğe veya boşvermişliğe, veya daha doğrusu, başkalarının, buldukları garip hareketler için ne düşündüklerine gösterdikleri aldırmaçlığa hayranlık duyduğu seziliyor. Ve en sonunda, tam bir hümanist düşünce çerçevesi içerisinde diyor ki, “Bütün insanların taptıkları bir Alah vardır. Allah birdi, sadece tapıldığı tarzlar de-ğişiyor.”

MYSTIC SECTS AND SUFISM THROUGH THE EYES OF SCANDINAVIAN TRAVELLERS

Although Scandinavian countries are far from Turkey, a cer-tain type of dialogue between Turkish people and the peoples of Scandinavia had been initiated through the travellers from those northern countries.

Except for the Vikings, who were the first voyagers to Anotolia

these travelers were the ones who made the peoples of Scandinavia aware of Asia Minor and of the Middle East, But today they have almost been forgotten.

The Swedish diplomat Claes Ralamb (1622-1693) is the most important of these travellers as he gave valuable information about Ottoman Society. In the reports recorded during an expiditon made to Arabia under the guidance of Carten Niebuhr, a Danish Scientist, between the years 1761-1767, very interesting information about the customs and the manners of peoples of the Ottoman Empire, However, those who expressed their impressions in the most effective way, were writers and poets. The famous Danish poet and story writer Hans Christian Andersen (1805-75) and the Norwegian novelist Knut Hamsun (1859-1952) descibed the journeys they made to Istanbul.

One of the most interesting aspects that these travellers and writers were concerned was the religious organization of the Ottoman Empire and the definition of the Islamic religion found among people.

The paper has focused on the impressions of the mentioned writers and those of others related with Sufism and Sufistic orders.

BİR EĞİTİMİN MİMARİSİ : MEVLEVİ MATBAH-I ŞERİFİ

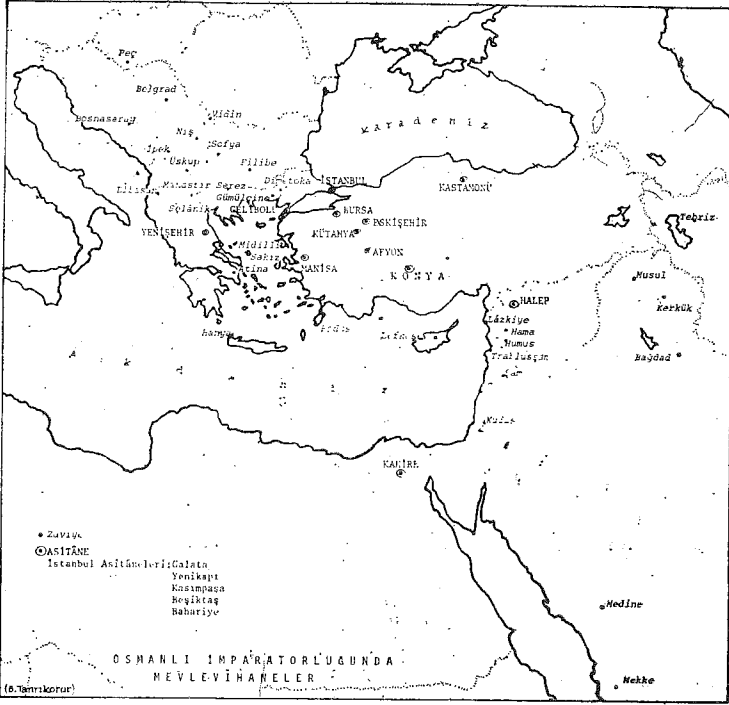
Ş. Bârihüdâ TANRIKORUR

Türk tarihi içinde yedi yüzyıla yakın bir süre İslâm uygarlığını temsil etmiş; kendi teknik ve estetik şartları içinde medeniyet âleminde silinmez izler bırakmış; mensûb olduğu ekolün en ünlü şairlerini, bestekârlarını, mutasavvıflarını ve mesnevihanlarını yetiştirmiş, en yüksek mûsiki eserlerini vermiş; taassuba göğüs germiş ve hayata ilâhî olduğu kadar beşerî bir mânâ da katmış olan Mevlevilik, kısmen öbür tarikatlerde de olduğu gibi, insanı manevî açıdan en ham bulunduğu bir noktada alıp çeşitli eğitim kademelerinden geçirdikten sonra, yaşadığı toplum içinde ve dünya üzerindeki görev ve sorumluluklarını anlamış; sabırlı, çalışkan, insan sevgi ve hoşgörüsüyle dolu, diğer insanlara hizmeti en değerli ibadet olarak kabul etmiş "insan-ı kâmil"i yetiştirmek amacını güden bir hayat felsefesi, Mevlevî tekkeleri de bu felsefenin öğretildiği bir nevi hayat okulları idi.

Mevlevilik her asırda İmparatorluğun gelişmesine paralel bir gelişme göstermiş ve devirlerinin bir nevi müzik konservatuvarı, güzel sanatlar akademisi ve edebiyat fakültesi niteliğindeki yüzlerce Mevlevihane, bu tarikatın ilim-irfan ocaklarını oluşturmuşlardı. Çile çıkarmış 'dede' ünvanlı Mevlevî dervişlerini yetiştirmeye mahsus tam teşkilâtli mevlevihanelere "âsitâne" deniyor ki hepsi 15 kadardır. Çok daha büyük sayıdaki, ancak çile çıkarılmayan küçük tekkelere ise -bilindiği gibi- "zaviye" denmiştir (Şekil 1).

Az önce sözünü ettiğimiz manevî eğitim kademeleri, mevlevî âsitânelerinde 1001 günlük çileyi meydana getiriyordu ve tarikate intisâb edecek ("çileye soyunacak") genç bekâr can'ın (âşık veya muhib) 'dede' oluncaya kadar bu eğitimin büyük kısmını dergâhın "Matbah-ı Şerif" (Şerefli Mutfak) denilen bölümünde geçirmesi gerekiyordu. Bu yüzden, mevlevî dervişinin ilk eğitimini geçirdiği merkez olan Matbah-ı Şerif'e "Mevlevî dergâhının rûhu" denmiştir.

Yemek pişirmeğe mahsus bir yer olan mutfak'la manevî eğitim

Şekil 1. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki Mevlevî Âsitâneleri haritası.

arasında ilk bakışta nasıl bir münasebet kurulabileceği hususu merak edilebilir. Ancak şu nokta dikkate alınmalıdır ki, genellikle büyük mevlvi âsitânelerinde biri Matbah-ı Şerif, diğeri günlük mutfak olmak üzere iki ayrı mutfak vardı ve Matbah-ı Şerif'te 1001 gün süreyle pişen yemek değil, dervişin kendisiydi. Yemek günlük mutfakta, İmparatorluğun son zamanlarında bazen maaşlı bir ahçı tarafından pişirilirdi. Buna mukabil Matbah-ı Şerif'te -o da sadece belli münasebetlerle- pişen tek yemek ise "lokma" adı verilen -pirinç, et, soğan, nohut, kişniş ve fıstıktan yapılmış- özel bir pilâvdi.

Benim bu tebliğde Mevlevî Matbah-ı Şerifiyle ilgili olarak söyleyeceklerim, bizden önce konuşan muhterem Celâleddin Çelebi'nin, Mevlevî Çilesi üzerine verdiği son derece aydınlatıcı bilgileri, mimari fonksiyon açısından bir nebze tamamlama amacını gütmektedir. Ancak, dervişin mânen pişirilmesi ile Matbah-ı Şerifi meydana getiren iç mekânlar arasında doğrudan bir bağlantı bulunduğu cihetle, Matbah-ı Şerif'teki mecazi pişmeyi bir cümle ile özetleyip konumuza girmek istiyoruz. Derviş, bir sabır, metanet ve rızâ adamıdır;

kendinden önce başkalarına hizmet etmeyi asıl ibadet ve yaşamanın amacı olarak kabul etmiş kişidir. Bunun için de önce kendisini, kendi zaaf ve çıkarlarının esiri yapan benlik duygusundan arındırması gerekir.

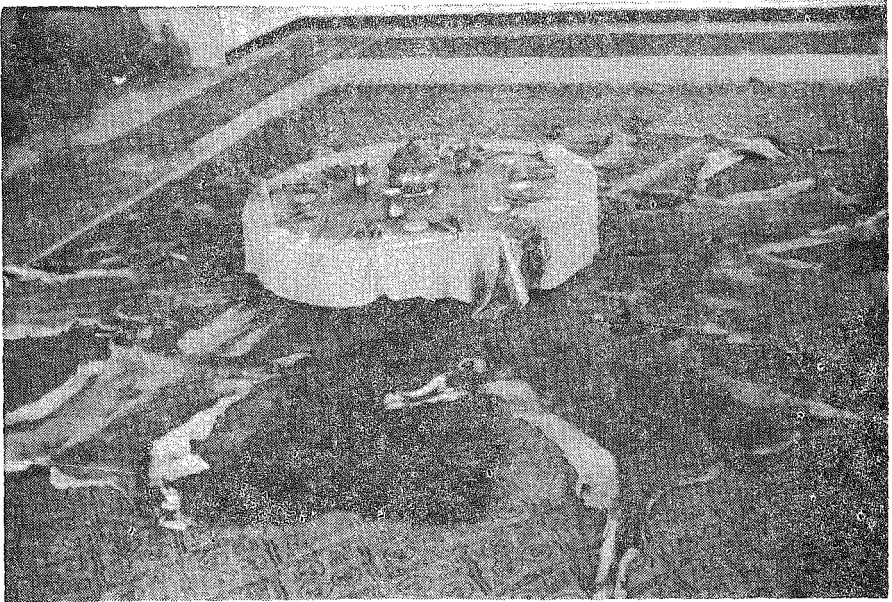
Tarıkate çığ olarak girmiş olan kimse ("çilekeş can") 'ben' olma şuurunu ve egoizmini (nefsini) kırarak mânen pişip olgunlaşacak, âdetâ bir nevi 'simyâ değişimi' geçirerek sabır, metanet ve rıza sahibi bir dervişe dönüşecektir. Ancak, Mevlevî çilesi, sürekli inzivâ, halvet, uzlet, oruç ve tecerrüd gibi insan gücünün üstündeki meşakkat ve mahrumiyetlerle dolu bir çile değildir. Mevlevîlikte çile çıkarmak için karanlık bir odaya kapanmak yoktur. Mevlevî dervişinin talim ve terbiyesi, pazarcılıktan çamaşırcılığa, bulaşıkçılıktan helâ temizliğine kadar 18 hizmetten oluşan, âdetâ ev temizliğine benzetilebilecek bir çiledir. Mevlevîlikte, bu yüzden, manevî eğitimin başlayacağı ilk mekân olarak -Âteşbâz adı da verilen- Matbah-ı Şerif seçilmiş, Ahçı Dede (veya Ser-tabbah) tekkenin baş mürebbi olarak kabul edilmiştir.

Tek mutfağı olan âsitânelerde günlük yemek başka bir ocakta pişirilir, yalnız mübarek günlerde belli bir mesarimle Kazancı Dede'nin idaresi altında 'lokma' pişirilen büyük özel ocağa Âteşbâz-ı Veli Ocağı denmişti; burada her zaman niyaz vaziyetinde bir can hürmeten dururdu. Bu ocak tekkenin kutsal bir sembolü olup Hz. Mevlânâ zamanında müridlerin yemeğini pişiren, keramet ve velîliğine kail bulunulan ('âteşbâz' 'ateşle oynayan' demektir) zatın makamını temsilen ihyâ olunmuştur. (Şu anda bu zatın türbesi -bilindiği gibi- Meram yolu kenarındadır.)

Mimarî kompozisyon açısından Matbah-ı Şerif çoğunlukla dede hücreleri koridorunun bir ucunda ve kahve ocağı ile Meydan-ı Şerif denilen odanın yanında bulunurdu. Giriş kapısının hemen sol tarafında, büyük Âteşbâz-ı Veli Ocağına karşı Saka Postu denen küçük bir set vardı. 'İkrar vermeğe' gelen can ilk üç gün burada dizleri üzerinde murakabe vaziyetinde oturur, diğer canların hizmetini seyreder, Âteşbâz-ı Veli Ocağına bakar, çileye soyunup soyunamayacağını düşünür, birşey okumaz, mecburiyet olmadıkça konuşmaz, orada uyurdu. İkrar verirse 18 gün süreyle ayakçılık hizmeti yapardı (canlara lâzım olan şeyleri getirir götürür, ortalığı süpürür, odun getirirdi). Bu sürenin sonunda, uygun görülürse, geldiği elbiseyi çıkarır, hizmet elbisesini giyer, böylece 'çileye soyunmuş' olurdu.

Kazancı Dede'ye teslim edilen bu 'nev-niyaz' (matbah canı), Semâzenbaşı Dede'nin nezareti altında, Matbah-ı Şerif'te çivili bir

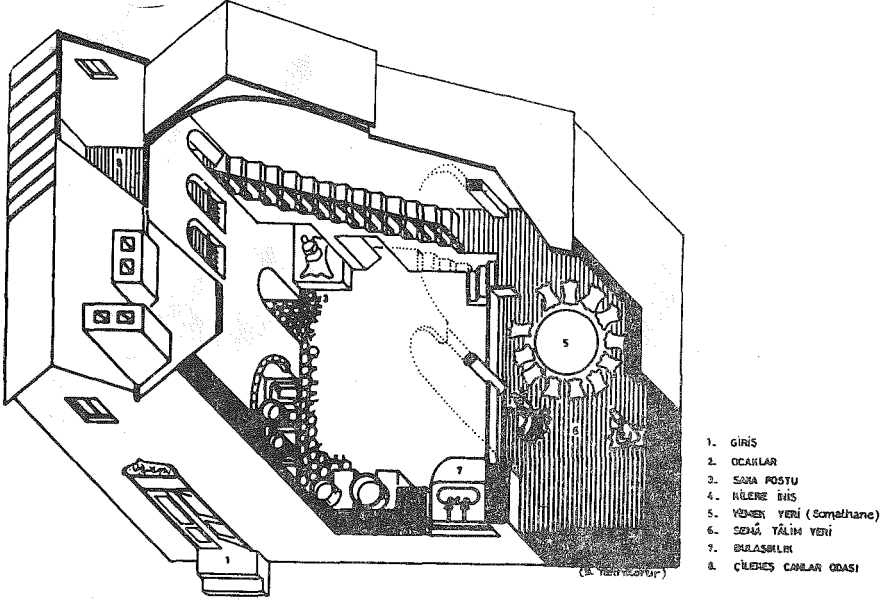
ahşap döşeme veya tahta üzerinde semâ meşkine başlardı (semâ meşkinde sol ayak, yerdeki çiviye baş ve ikinci parmak arasına sıkıştırmakla sâbitleştirilir). Bu yüzden, Matbah'ta semâ meşk edilen mahal, yerdeki çivi veya çivi deliklerinden kolayca tesbit edilebilmektedir. Çilekeş can 1001 gün boyunca 18 hizmeti yerine getirirken Matbah'taki bulaşıklıkta çalışır, diğer ocaklarda yemek pişiren dedelere yardım eder, Matbah'taki yemek yerinin (Mevlevî sofrası olan 'somat'ın) kurulup kaldırılmasında hizmet eder (Resim 1), bodrum kattaki erzak anbarında (kiler) kazanlarla kap-kacağın muhafazasına mahsus karanlık **Kazanlık**'ta çalışır (kazanlarla kap-kacağı parlattır) dı. (Kusuru görülen canlar da ceza çekmek üzere Kazanlığa kapatılırdı.)

Resim 1. Mevlevî sofrası olan 'somat'.

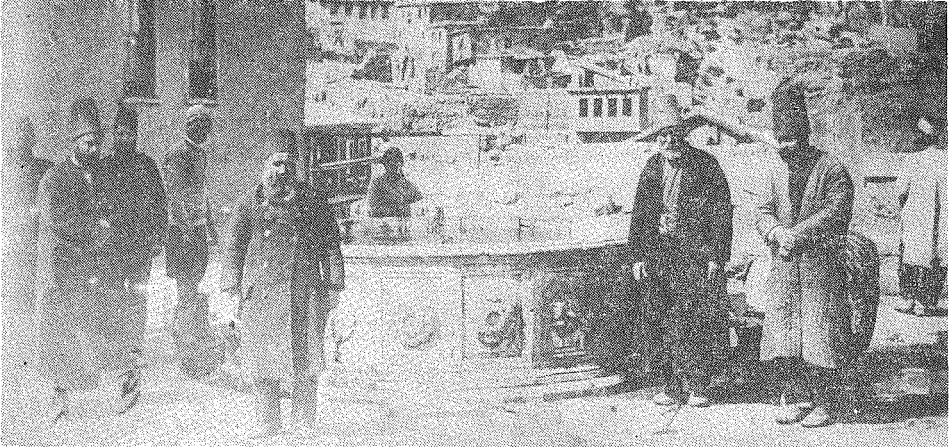
Sabah namazından sonra matbah canlarıyla bekâr dedeler, matbah yanındaki geniş **Meydan-ı Şerif**'te toplanıp kahve içerek çörek yerler ve murakabe ederlerdi. Bazı âsitânelerde bu oda aynı zamanda sohbet ve semâ meşki veya yemek yemek için de kullanılırdı. Burada biri şeyh veya ser-tarîk için kırmızı, biri ahçı dede (ser-tabbah) için beyaz, biri de kazancı dede için siyah renkli bir post kibleye karşı serili bulunurdu. (Kırmızı post 'Sultan Veled makamı'nı, beyaz post da 'Âteşbâz-ı Velî makamı'nı temsil ederdi.) Matbah canlarından hücresi bulunmayanlar da burada oturur, postlar üzerinde yatarlardı.

Matbah canlarının, posteki üzerinde üstlerine hırkalarını çekerek yattıkları Çilekeş Canlar Odası, genellikle ikinci katta, Âteşbâz ocaklarına yakın ve dış penceresi ana avluya, iç pencere veya kapısı matbaha bakan yüksek bir yerde bulunurdu (Şekil 2).

Şekil 2. Matbah-ı Şerif'in şematik çizimi.

Elimizde Afyonkarahisar ve Galata Mevlevihanelerinin Matbah-ı Şerif zâbitanını gösteren resimler mevcuttur (Resim 2, 3).

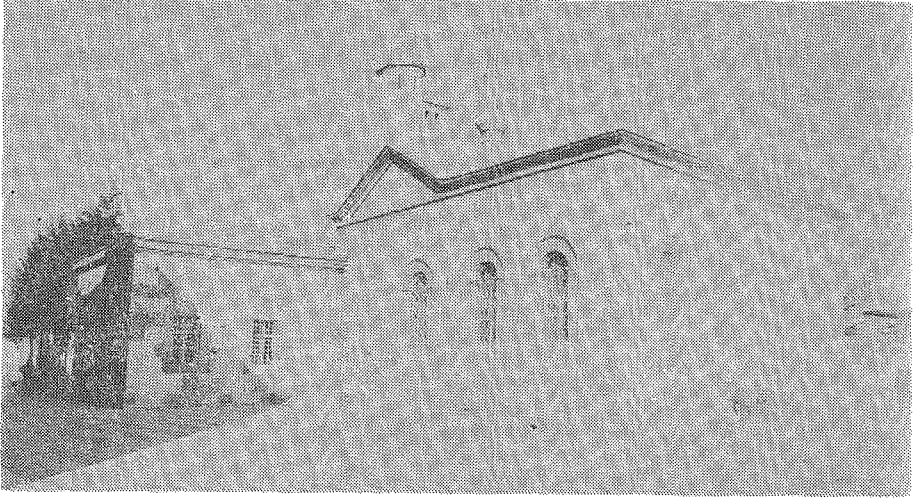
Resim 2. Afyon Mevlevihanesi Ahçı Dedesi Hacı Ali Dede Sağda (1) ve diğer tekke erkânınının 1904 yılında şadırvan önünde çekilmiş resmi.

Resim 3. Galata Mevlevihanesi şeyhi Atâullah Dede Ef.nin ahçı ve kazanıcı dedeler, mırnıb ve dervişanla birlikte, bugün yıkılmış olan iki katlı ahşap matbah-ı şerif önünde 1890'lı yıllarda çekilmiş resmi.

Son birkaç yıldır üzerinde çalıştığım 'Anadolu Mevlevihanelerinin Mimari Fonksiyon Analizi' konusuyla ilgili olarak, Anadolu mevlevihanelerinden halen ayakta olanların hemen hepsini gördüm. Tekkelerin kapatılmasından bu yana geçen 65 yıllık süre içinde Mevlevihanelerin kaderi -kısmen diğer tekkelerinki gibi- maalesef hazin olmuş. Birçoğu kaderine terk edilerek harâb olmuş, yanmış veya arsasından istifade edilmek üzere yıkılmış. Meselâ Bursa Âsitanesi şu anda su deposu. Bahariye Âsitanesi ise mensucat fabrikası. Bir kısım Mevlevihaneler, tekkelerin kapatılmasından sonra, önceki eğitim fonksiyonlarıyla ilgisi olmayan hizmetlere tahsis edilmiş. Galata Mevlevihanesi karakol, Eskişehir Mevlevihanesi askerî mühimmat deposu ve ahır, Tokat Mevlevihanesi kadınlar hapisanesi olmuş. Bu durumun, yüzyıllarca padişahlara cülûs töreninde kılıç kuşatacak kadar itibar görmüş olan Mevlevilik tarikatine ait ilim-irfan ocağı dergâhların, ilgisiz ve bilgisiz ellerde tahrib olmasına, kitabe ve levhalarının sökölüp atılmasına veya üzerlerinin boyanmasına; mutfak-kiler-helâ-saka postu-dedegân hücreleri ve hâmuşân gibi müstemilât görünümünde olmalarına rağmen, çok ciddi eğitim fonksiyonları olan bölümlerin yıkılıp yok olmasına sebep olduğu açıktır. Bu da, bugün hasbelkader ayakta olan Mevlevihanelerin mimari fonksiyon şemalarının ve tipolojik hususiyetlerinin ortaya konmasında büyük bir engel teşkil etmektedir.

likte yeniden yapılan Matbah-ı Şerif, çeşitli tamir ve tadiller görmüştür. Ortadaki mermer sütun, II. Mahmud zamanındaki onarımında, Hz. Mevlânâ'nın ders verdiği Altunpâ Medresesinden getirilmiştir (1). Son tamir ve ilâvelerin, Sultan Abdülaziz zamanında 1868'de yapılmış olduğunu, batı dış duvarı alınlığının altındaki "Maşaallah 1284" kitabesinden öğreniyoruz (Resim 4, 5).

Resim 4. Konya Dergâh-ı Matbah-ı Şerifi arka cepheleri

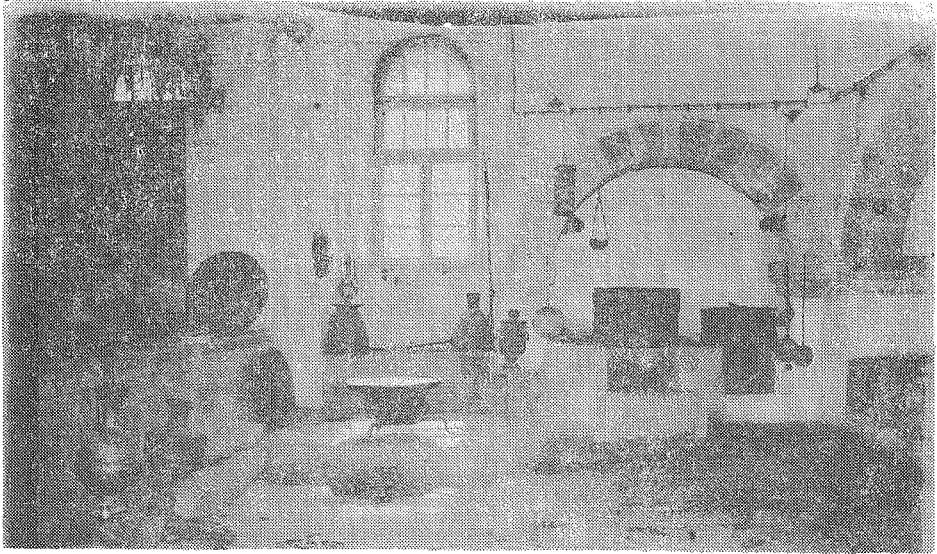
Resim 5. Konya Mevlânâ Dergâhı Matbah-ı Şerifin batı duvarı alınlığının altındaki kitabe.

(1) İ. H. Konyalı, Konya Tarihi : Âbideleri ve Kitabeleri ile, Konya 1964, s. 654.

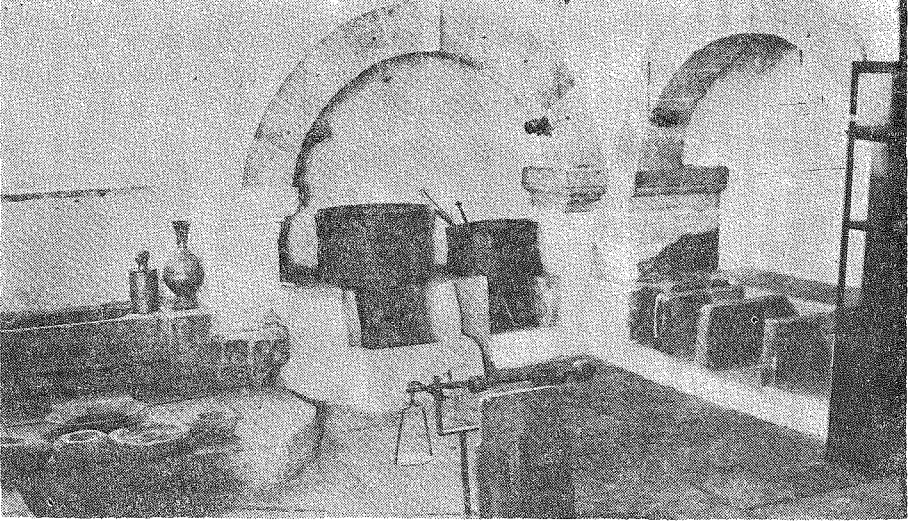
Bugünkü şekliyle tamamen Türk ampir mimari üslûbunda olan Matbah-ı Şerif kısmen iki kat olup üç kısımdan müteşekkildir. En geniş yüksek tonozlu kısımda Âteşbâz Ocağı ve diğer ocaklıkla buluşukluk, karşısındaki merdiven altında da saka postu ile bodrumdaki kilere inen merdiven kapısı bulunur (Resim 6, 7, 8, 9 ve 10).

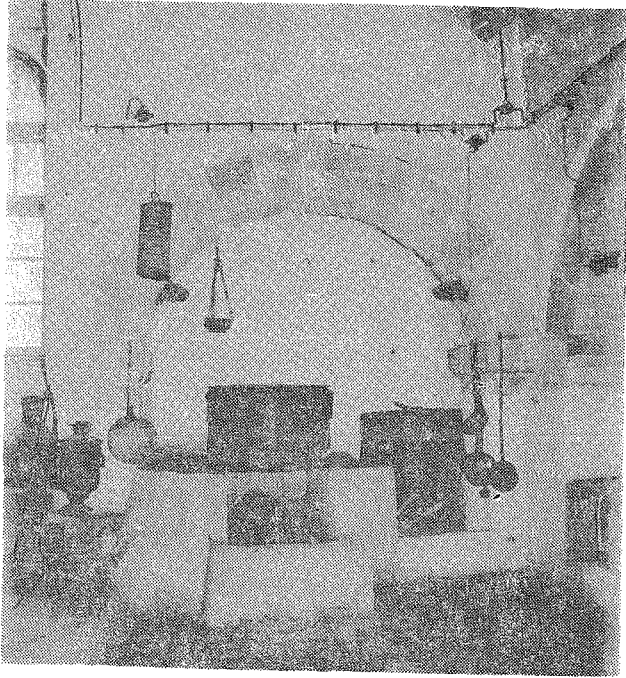
Resim 6. Konya Mevîânâ Dergâhı Matbah-ı Şerifi girişindeki revak kısmı.

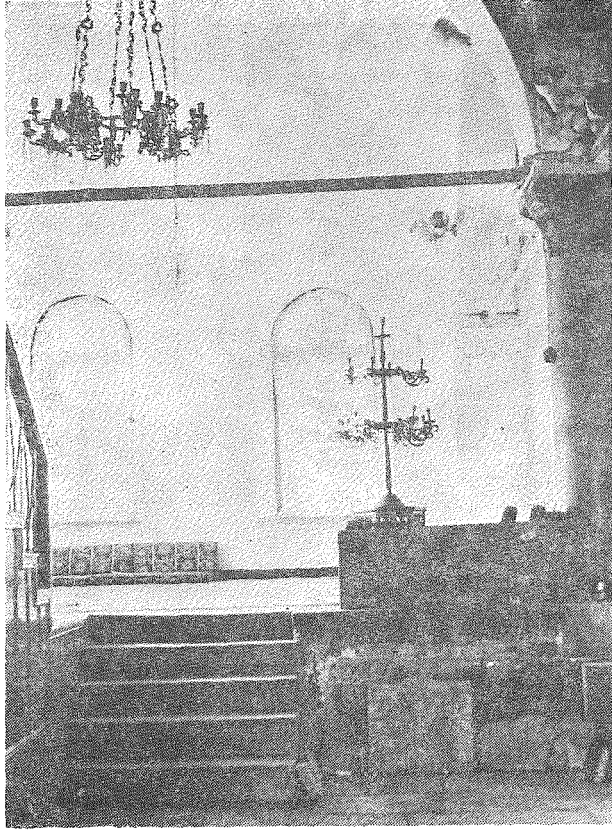
Resim 7.

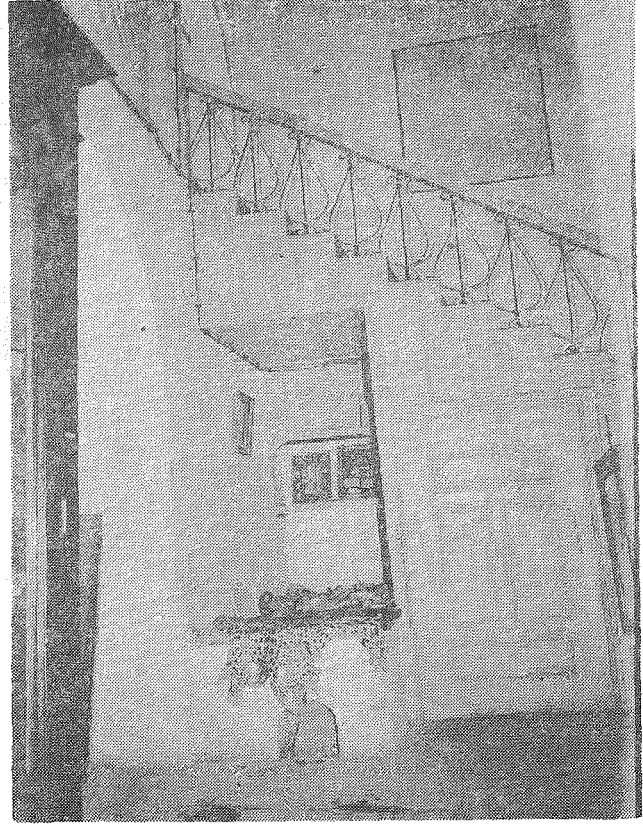
Resim 8. Resim 7 .ve 8. Konya Mevlânâ Dergâhı Matbah-ı Şerifi Ocaklar ve Bulaşıklık.

Resim 9. Konya Mevlâna Dergâhı Matbah-ı Şerifi Ateşbâz Ocağı.

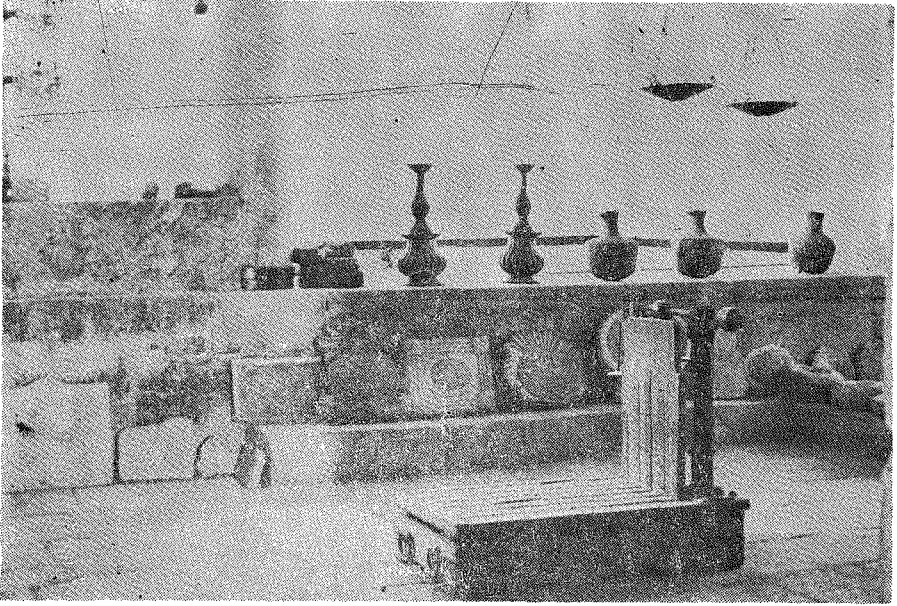

Resim 10. Konya Mevlânâ Dergâhı. Matbah-ı Şerifi Saka Postu ile bodrumdaki kilere inen merdiven kapısı.

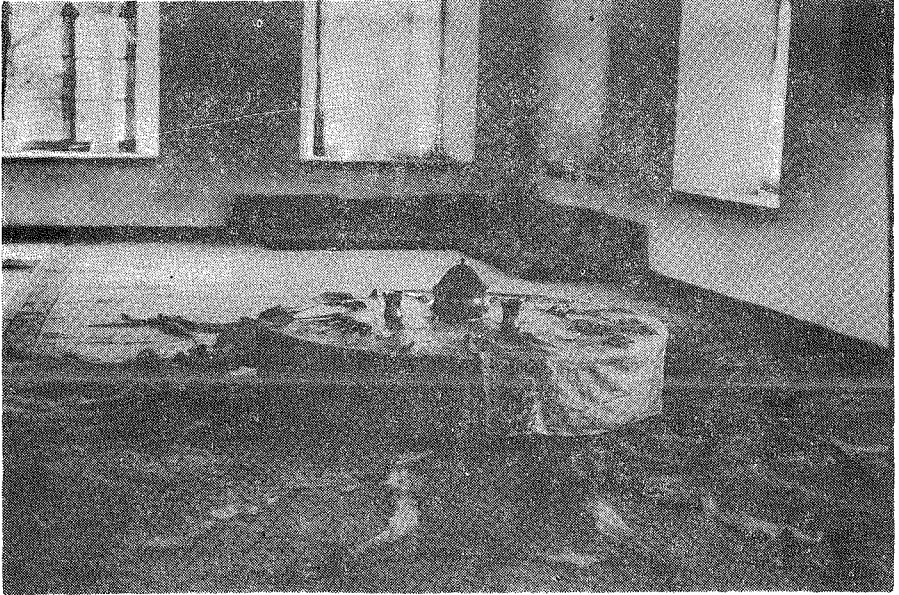

Resim 11.

İkinci kısım iki çapraz tonozla örtülmüş, ahşap döşemeli seki üstünde çivili semâ meşk yeri ve somathanedir (Resim 11, 12, 13).

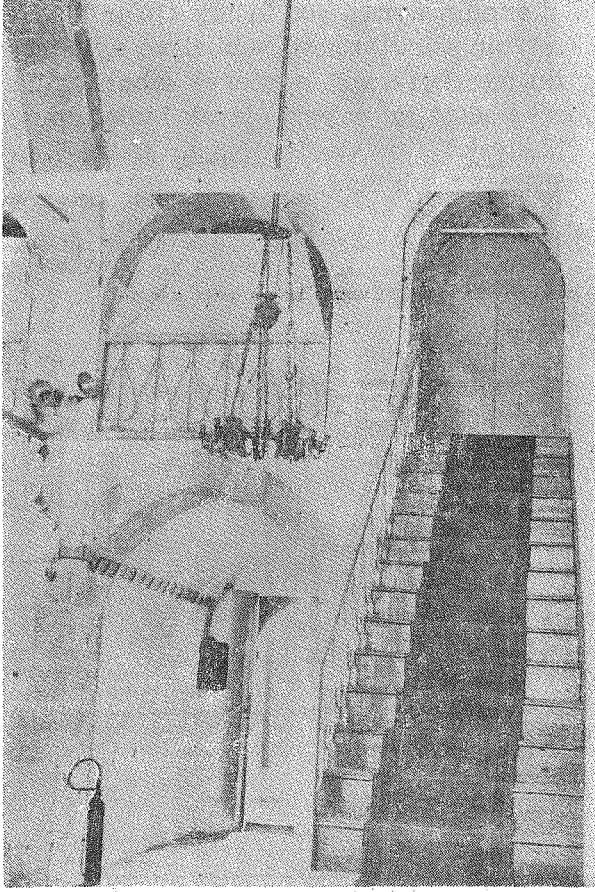

Resim 12.

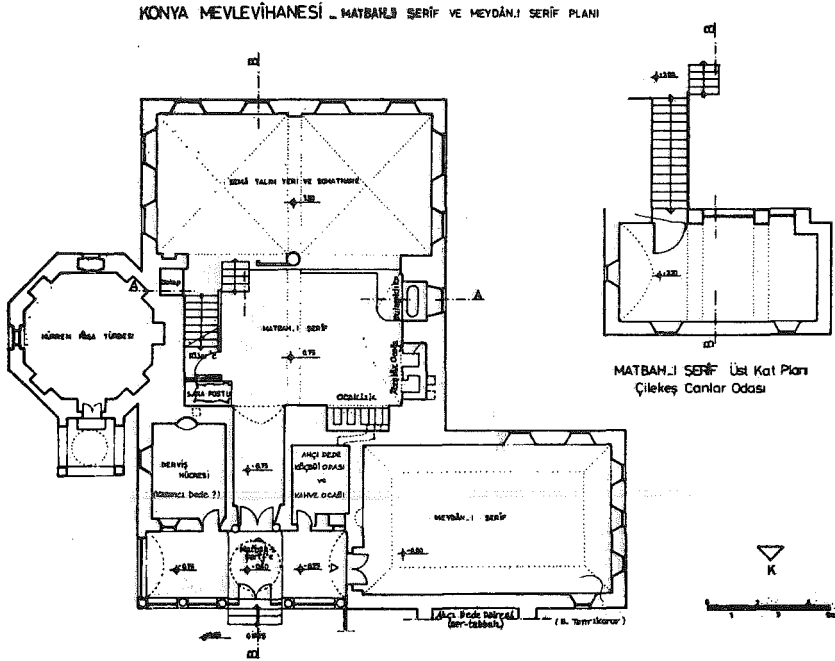
Resim 11, 12, 13. Konya Mevlânâ Dergâhı Matbah-ı Şerifi seki üzerindeki somathane ve semâ talim yeri.

Üçüncü kısım ise, buradan bir merdivenle çıkılan üst mahfeldeki Çilekeş Canlar Odasıdır (Resim 14). Meydan odasının Matbah-ı Şeriften bağımsız ayrı bir kapısı vardır: burası sabah namazından sonraki murakabeden başka, sohbet, yemek ve görüşme için de kullanılan bir mahaldir (Şekil 4, 5).

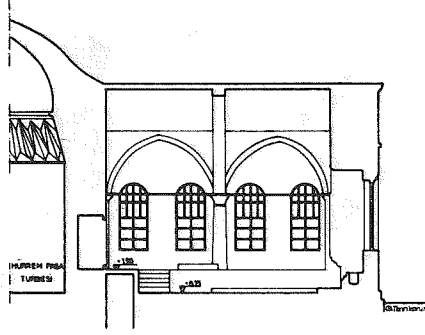
Resim 14. Konya Mevlânâ Dergâhı Matbah-ı Şerifi üst mahfeldeki Çilekeş Canlar Odası girişi.

Âsitanelerin en büyük ve teşkilâtlısı olan Yenikapı Mevlevîhanesinin mescid, dede hücreleri, somathane ve matbahları 1906'da büyük bir yangın geçirmiş, 1910-13 arasında Sultan Mehmed Reşad, Evkaf Nezareti baş mimarı Kemaleddin Beye bu kısımların biraz Evkaf Nezareti baş mimarı Kemaleddin Beye bu kısımları biraz nin gelişmiş mazumesi içinde 2 ayrı mutfak vardı. Biri, yüksek tavanlı büyük günlük mutfakla fırın, diğeri bunun güneyinde, 2 katlı, yalancı ahşap kubbeli Matbah-ı Şerif. Burada, daha önce zikrettiğimiz bütün temel mimari ünitelerin yer almış olmasının yanısıra, süslü ahşap tavanlı Meydan-ı Şerif'in matbah'ın bünyesi içine alınmış ve Mevlevîhanenin ayrıca 400 kişilik (10'ar kişilik 40 somat alacak büyüklükte) bir somathanesi, sohbet ve âyin-i cem odaları bulunduğu için, bu meydan-ı şerifin sadece sabah namazlarından sonraki murakabe ve semâ talim yeri olarak kullanılmış olması, dikkat çekici bir özellik teşkil etmektedir. (No.lar 15-25 : Yenikapı Mevlevîhanesine ait resim ve şekiller).

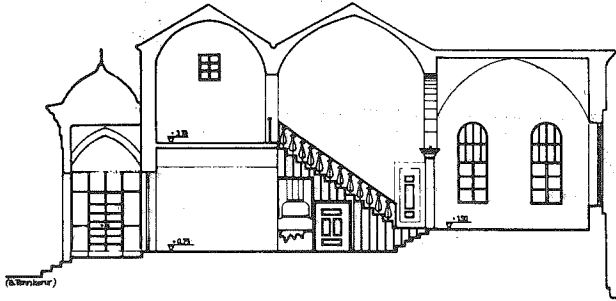

Şekil 4. Konya Mevlânâ Dergâhı Matbah-ı Şerifi ve Meydan-ı Şerifi planları.

KONYA MEVLEVİHANESİ MATBAH-I ŞERİF - Kesitler

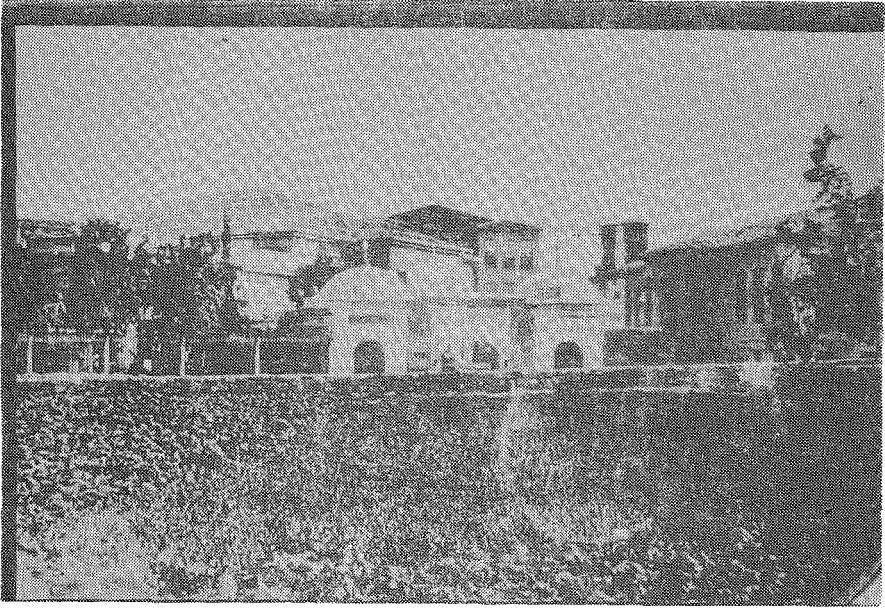

MATBAH.I SERİF A.A KESİTİ

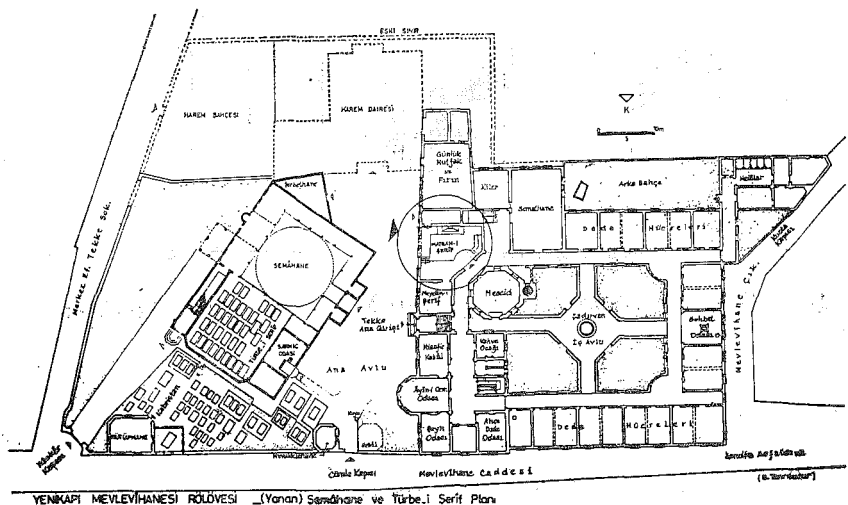

MATBAH.I SERİF B.B KESİTİ

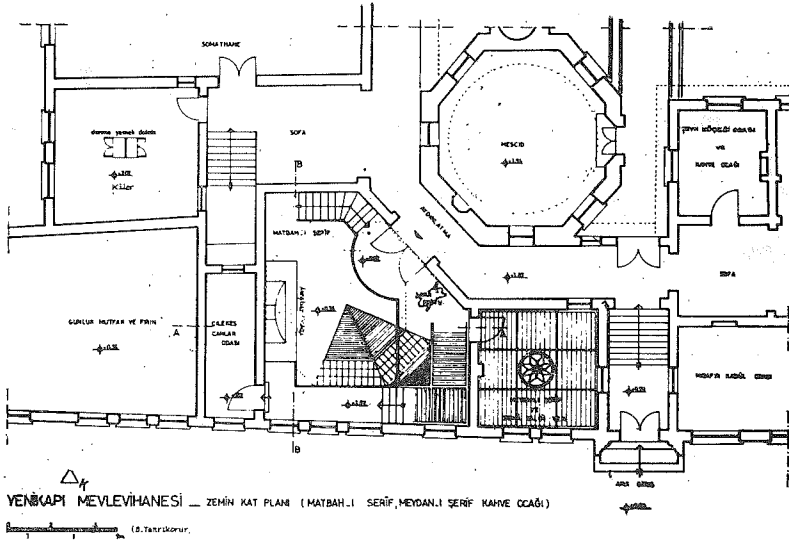
Şekil 5. Konya Mevlânâ Dergâhı Matbah-ı Şerifi kesitleri.

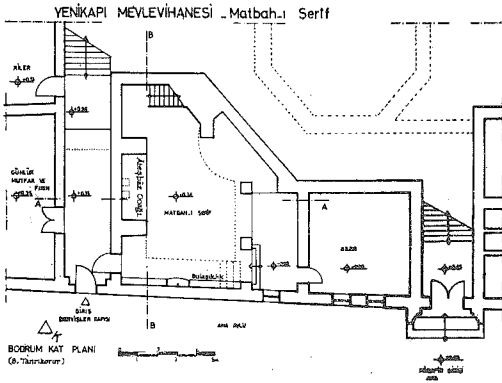
Resim 15. Yenikapı Mevlevihanesi 1906 yangınından önce çekilmiş bir resim. Önünde - cümle kapısı, muvakkithane ve 1940'lı yıllarda yıkılan sebîl; Arkada: - 1961'de yanan semâhane ve türbe-i şerif, yıkılmış harem dairesi ve sağda 1906'da yanan matbahlar, dede hücreleri ve Şeyh dairesi kısmı görünmektedir.

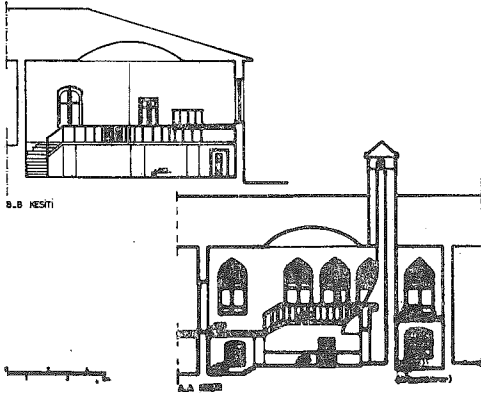
Şekil 6. Yenikapı Mevlevihanesi Rölövesi.

Şekil 7 a. Yenikapi Mevlevihanesi, Matbah-ı Şerifi ve Meydan-ı Şerifi zeminkat planı.

Şekil 7 b. Yenikapi Mevlevihanesi. Matbah-ı Şerifi ve Meydan-ı Şerif bodrum kat planı (üstte).

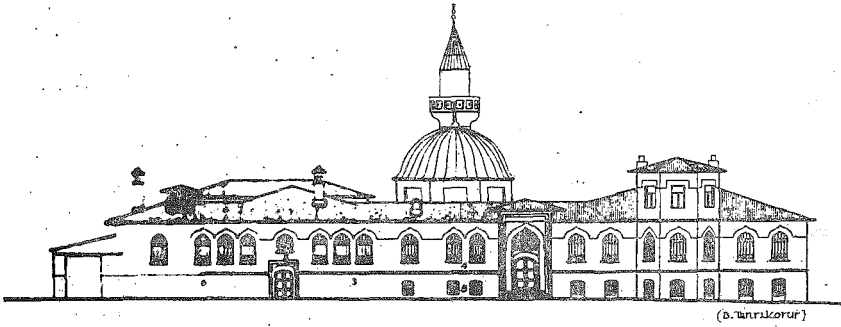

Şekil 8. Yenikapi Mevlevihanesi. Matbah-ı Şerif ve Meydan-ı Şerif Kesitleri (altta).

Resim 16. Yenikapı Mevlevihanesi. Yanan Türbe-i Şeriften çekilmiş kuzeydoğu cephesi.

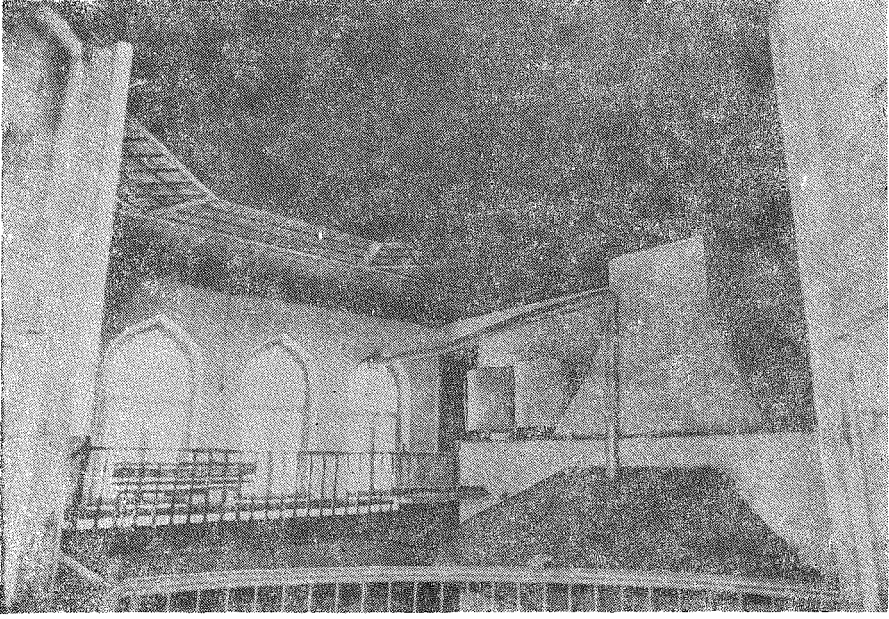
YENİKAPI MEVLEVİHANESİ - Kuzeydoğu Cephesi

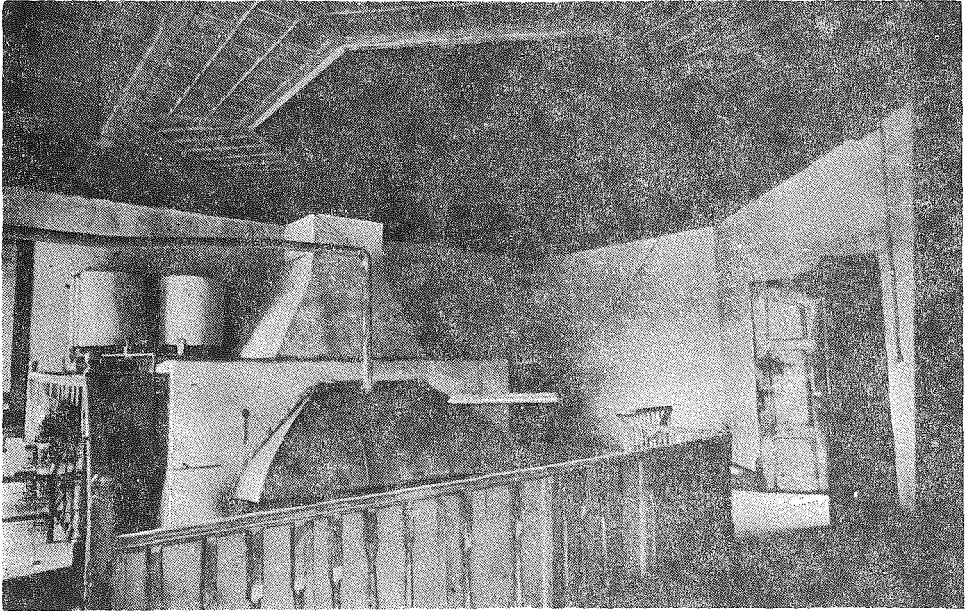
1. Dervişân Kapısı
2. Çilekeş Cidar
3. Matbah-ı Şerif
4. Meydân-ı Şerif
5. Kiler
6. Günlük Mutfak

0 5 10m

Şekil 9. Yenikapı Mevlevihanesi. Kuzeydoğu Cephesi - Matbah-ı Şerif ve Günlük Mutfak.

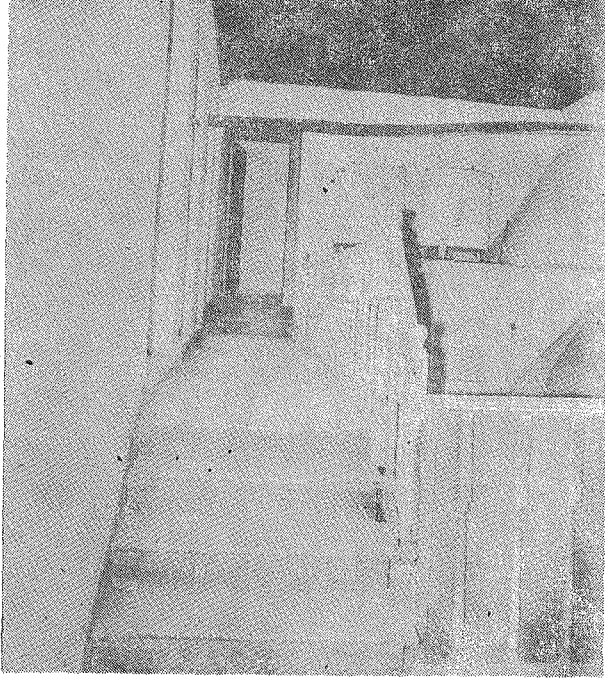

Resim 17.

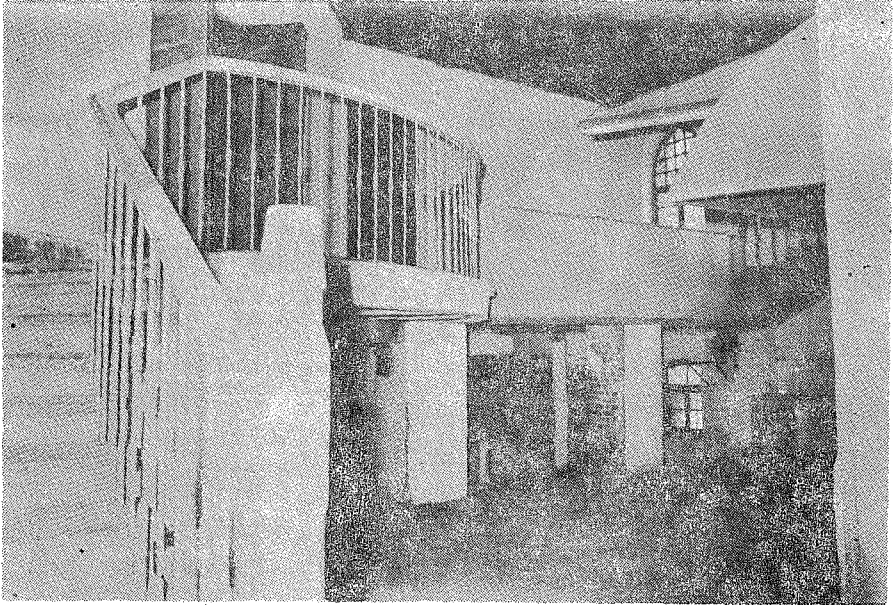

Resim 18.

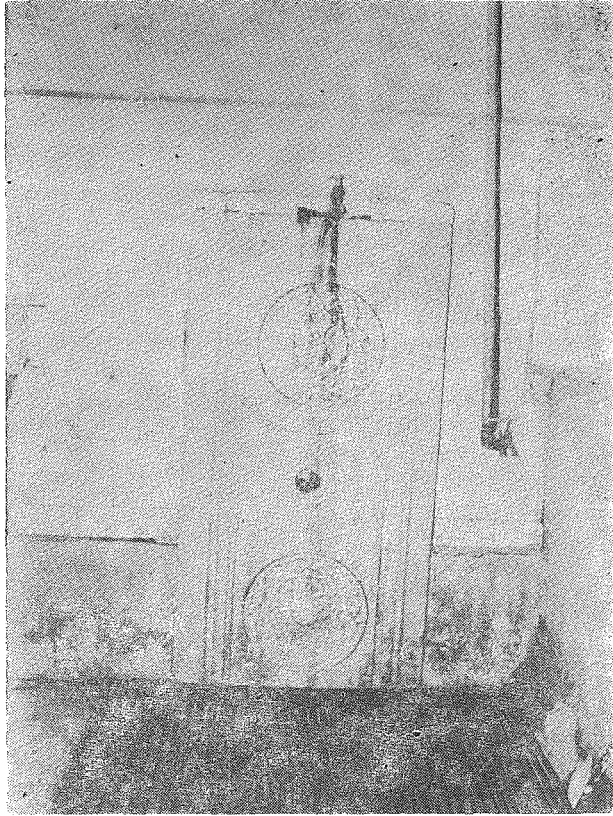
Resim 17, 18. Yenikapı Mevlevihanesi. Matbah-ı Şerif, Âteşbâz Ocağı ve yalancı ahşap kubbesi.

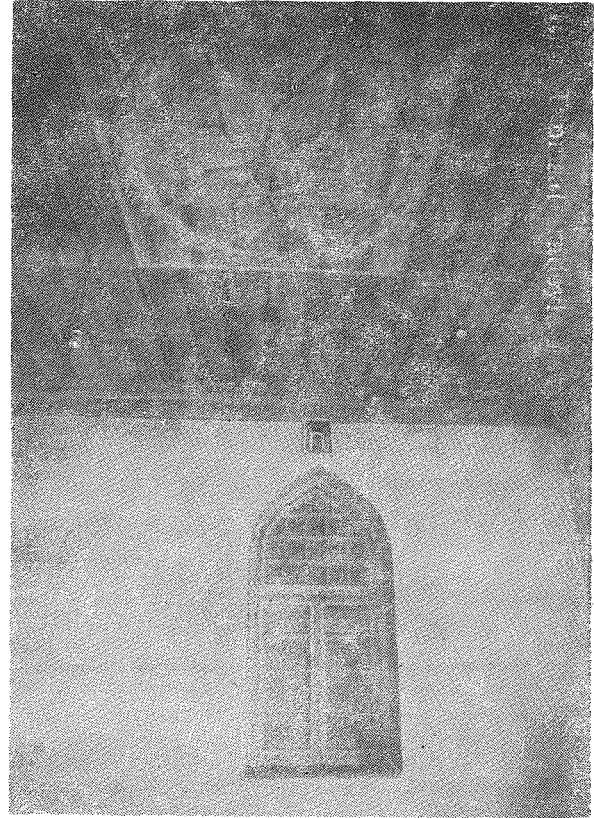
Resim 19. Yenikapı Mevlevihanesi. Çilekeş Canlar Odası girişi.

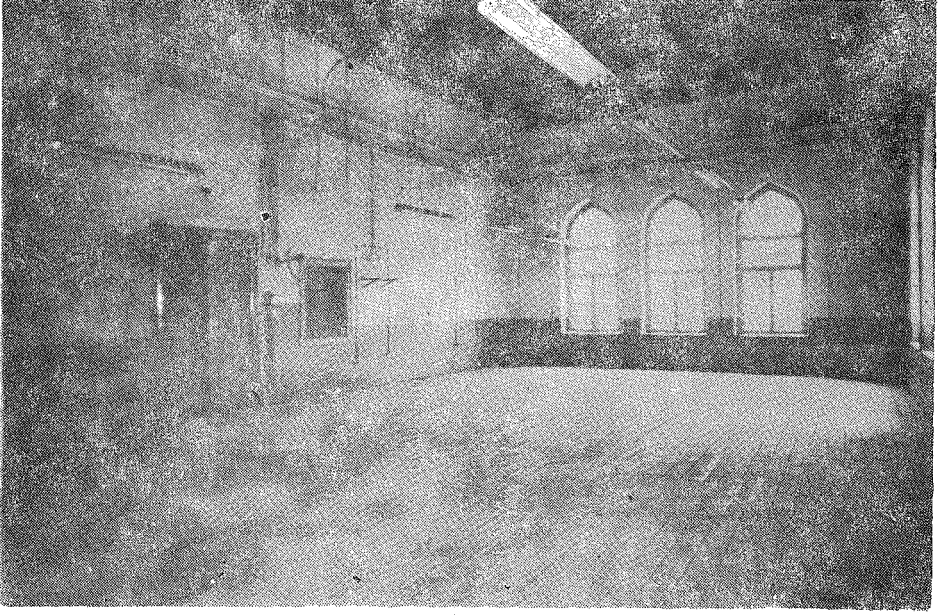
Resim 20. Yenikapı Mevlevihanesi. Bodrum kattaki kiler ve bulaşık-
lık mahalli. Merdiven sonundaki ahşap baba bir Mevlevi
dal sikkesi şeklindedir.

Resim 21. Yenikapı Mevlevihanesi. Bulaşık Mus-
ğu ve üzerindeki mermer rozetler.

Resim 22. Yenikapı Mevlevihanesi. Meydan-ı Şe-
rifi rozet süslü ahşap tavan ve tuz pen-
ceresi.

Resim 23. Yenikapı Mevlevihanesi. Geniş Somathane.

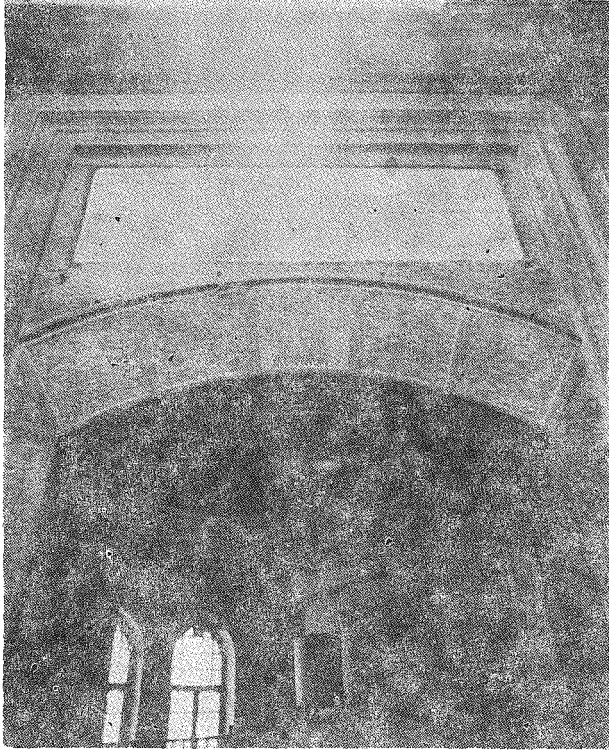
Matbah-ı Şerif'in kesme taş kemerli giriş kapısının üstünde, sayın Uğur Derman'ın tahminine göre Hulûsi Efendi'ye aid olan ve tam üstündeki tepe penceresinden süzülen ışıkla aydınlanan nefis bir tâlikle yazılmış şu kitabe okunur : (Resim 24, 25).

هر که داد اقرار اینجا محرم اسرار شد
قلب آه از عشق آتشی بازی بر انوار شد

Her ki dâd ikrâr incâ mahrem-i esrâr şud
Kalb-i an ez-aşk-ı Âteşbâz-ı pür-envâr şud

Yani :

Burda her kim verdi ikrâr, mahrem-i esrâr olupdur
Kalbi Âteşbâz'ın aşkından dolup pür-nûr olupdur

Resim 24, 25. Yenikapı Mevlevihanesi. Matbah-ı Şerif Giriş Kapısı Kitabesi.

Bu mevlevihaneyi gezerken, Hammamizade İsmail Dede, Ali Nutki Dede, Ahmed Celâleddin Dede ve Şeyh Galib çapında müzisyen ve şairlerin bu irfan ocağında yetiştiğini düşünmekten ve ummadığımız bir köşede bu zarif insanlardan biriyle sanki karşılaşılacakmışız gibi bir hisse kapılmaktan kendimizi alamamıştık.

* در وصف شریف مطبخ الطیف طریقت مولود قدسنا انعام سرار انعام *	
<p>دل و حسنه او باغ کیمیاد به مطبخ منملا چون پروانگان عشقه جاد در مطبخ منملا سمندر خانه سمرود و فادر مطبخ منملا حلیل عشقه گلزار صفادر مطبخ منملا مطار طائر ان کبریا در مطبخ منملا مقام خدمت آل عباد در مطبخ منملا کرامت کائیدر گلزار خداد در مطبخ منملا با تله زیر خط استوار در مطبخ منملا کبوتر خانه صدق و صفادر مطبخ منملا مثال کعبه بر جرف ادر در مطبخ منملا عجب کرمایه عمر تمنا در مطبخ منملا تناعتدن یا بلمش بر نادر مطبخ منملا فنانه اللهدر عین بقادر مطبخ منملا بیسلور ایللی نه والا لمجا در مطبخ منملا سپهر بند کعبه ادر تقادر مطبخ منملا مکمل بر سر ای و کشادر مطبخ منملا جفار سمند بر باغ صفادر مطبخ منملا</p>	<p>مسلا دو دومان اولیاد در مطبخ منملا چراغ پر ضیاسی بر آتش بازون یا نیش انکار خسوده در آتپرستان محبت هب چنگلشدر ساط نعمت الوان افاده سماع دست افشانی صنور سن نویازان یتر فقر المنه یوز لر قراسی بایه رحمت آفر ایل ولایت قسمن بر برادر کهدن نهایت استیادیه رحمت اولمش سیده القومه هو النزه مقین اواره کرمه آشیا تکبر اول کیرن مشتاقدر اول دودمانه کیرمین مشتاق تجردیشه درد اندیشه لازمه و طلبکاری یر اشمشد رگروه مولوی به طور استغنا نفس بند خموشی عینو ای اذره مبنیدر تضرندن آفرندن هسزاران پایه بر تر در عبودیت عبادت حرف عبودت در او منزلده در دو کومرده موجود اتمه خشت دستیک مرمرده انکله مردانه ناری بر انار و خاری بر گلدر</p>
<p>اولوب آدم صفاس سور مدم غالب ادر فردوسن دخی حالاکوزمده توتیا در مطبخ منملا</p>	

Tebliğimi, Galata Mevlevihanesi postnişini ünlü şair Şeyh Galib'n (1757/58 - 1799) Matbah-ı Şerifi öven ve şimdiye kadar yeni harflerle basılmamış olan bir kasidesiyle bitirmek istiyorum. Galib Dede Divânı'nın 1252 tarihli Bulak baskısından aldığımız bu kasideyi, şairimizin 24 yaşında Konya Dergâhı Matbah-ı Şerifinde soyunduğu mevlevî çilesini Yenikapı Mevlevihanesinde tamamladıktan sonra (yani şiir konusunda yaklaşık 3,5 yıllık bir suskunluktan sonra) yazdığı bilinmektedir.

Der vasf-ı şerif-i matbah-ı lâtif-i
Tarikat-ı Mevleviyye kâddesenallahu
esrârehum

Muallâ düdmân-ı evliyâdır matbah-ı Monlâ
Dil ü câna ocağ-ı kimyâdır matbah-ı Monlâ

Çerâğ-ı pür-zıyâsı sırr-ı âteşbâzdan yanmış
Bütün pervânegân-ı aşka câdır matbah-ı Monlâ

Anâ ruhsüdedir âteşperestân-ı muhabbet hep
Semenderhâne-i mihr ü vefâdır matbah-ı Monlâ

Çekilmişdir simât-ı ni'met-i elvânı âfâka
Halil-i aşka gülzâr-ı safâdır matbah-ı Monlâ

Semâ'-ı dest-efşânı sanursun nev-niyâzânın
Matâr-ı tâirân-ı kibriyâdır matbah-ı Monlâ

Yeter fakr ehline yüzler karası mâye-i rahmet
Makâm-ı hizmet-i âl-i abâdır matbah-ı Monlâ

Alur ehl-i velâyet kismetin bir bir o dergehden
Kerâmet kânıdır kenz-i Hudâdır matbah-ı Monlâ

Nihâyet ibtidâya ric'at olmuş seyyidü'l-kavme
Bakılsa zir-i hatt-ı istivâdır matbah-ı Monlâ

Havâlanma sakın âvâre gezme âşiyangir ol
Kebûterhânei- sıdk u safâdır matbah-ı Monlâ

Giren müştâkdır ol düdmâna girmeyen müştâk
Misâl-i Kâ'be bir hayret-fezâdır matbah-ı Monlâ

Tecerrüd-piſe derd-endiſe lâzımdır talebkârı
Aceb germâbe-i ibret-nümâdır matbah-ı Monlâ

Yaraſmıſdır gürûh-ı mevleviye tavr-ı istiğnâ
Kanâatdan yapılmıſ bir binâdır matbah-ı Monlâ

Nefes-bend-i hamuſu bi-nevâyi üzre mebnidir
Fenâfillâhdır 'ayn-i bekâdır matbah-ı Monlâ

Tasarrufdan ta'arrufdan hezârân pâye-berterdir
Bilür ehli ne vâlâ mültecâdır matbah-ı Monlâ

Ubûdiyyet ibâdet sırf ubûdetdir o menzilde
Sipîhr-i bendegiye irtikaadır matbah-ı Monlâ

Dür ü gevherde mevcûdatda hiſt ü senğ ü mermerde
Mükemmel bir serây-ı dilküſâdır matbah-ı Monlâ

Anın merdâna nârı bir enâr u hârı bir güldür
Cefâ resminde bir bâğ-ı safâdır matbah-ı Monlâ

Olub âdem safâsın sürmedim Gâlib o firdevsin
Dahî hâlâ gözümde tütüyâdır matbah-ı Monlâ (2)

(2) Galib Dede Divânı, Bulak 1252, s. 7. Okuyuſumuzu düzelten Doç. Dr. Mustafa Tahralı'ya teſekkür ederiz.

Not : Bütün çizimler B. Tanrıkorur'a aittir.

BİBLİYOGRAFYA

- Akyurt, Mehmet Yusuf, Konya Âsar-ı Atika Müzesi Muhtasar Rehber, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul 1930.
- Aşçı Dede Halil İbrahim, Hâtıralar : Geçen asrı aydınlatan kıymetli vesikalardan bir eser, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul 1960.
- Baykara, Resuhi, "Mevlânâ Tekkesi Teşkilâtı Nasıldır?" Tarih Coğrafya Dünyası, 2. C. 12. Sayı, 12. 1959, ss. 478-479.
- , Yenikapı Mevlevihanesi Hakkında, hususi bir mülakat, 1985.
- Doğan, Ahmet Işık, Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Doktor Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mühendis-Mimarlık Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977.
- Duru, Muhittin Celâl, Tarihi Simalardan : Mevlevi, Kader Basımevi, İstanbul 1952.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, Çile maddesi, İslâm Ansiklopedisi.
- , Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1953.
- , Mevlevi Âdâb ve Erkânı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1963.
- Ilgar, Yusuf, Tarih Boyunca Afyon'da Mevlevilik, Türkeli Matbaası, Afyon 1985.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, Konya Tarihi : Âbideleri ve Kitâbeleri ile, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964.
- Koşay, Hamid Zübeyr, "Mevlevilikte Matbah Terbiyesi", Türk Yurdu Mecmuası, Cilt XVI, Sene XVI, Sayı 27, Mart 1927, ss. 280-286.
- Mehmed Ziya, Merâkiz-i Mühimme-i Mevleviyeden Yenikapı Mevlevihanesi, Arakes Matbaası, İstanbul 1329.
- Önder, Mehmet, Mevlânâ Şehri Konya : Tarihi Klavuz, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1962.
- Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Çile ve Matbah-ı Şerif maddeleri, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1933.
- Tanrıkorur, Ş. Bârihüdâ, Tekke Mimarisi ve Anadolu Mevlevihanelerinin Mimari Fonksiyon Analizi Üzerine Bir Deneme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Ankara 1988, cilt I ve II.
- Ülgen, Ali Saim, "Konya'da Mevlânâ Dergâhı", Selâmet 9, Aralık 1962, ss. 4-5.
- , Konya Mevlânâ Dergâhı Çevresindeki Binalar Hakkında Rapor, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Ankara.
- Yavuz, Yıldırım, Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi, ODTÜ Mimarlık Basım İşliği, Ankara 1981.

THE ARCHITECTURE OF AN EDUCATION : THE SACRED KITCHEN OF THE MEVLEVI

The Sacred Kitchen (Matbah-ı Şerif) was considered the heart of the 14 âsitânes or mother lodges of the Mevlevi Order because it was the first place of the Mevlevi dervishes' education. These were the only Mevlevi tekkes where a novice could undergo the severe 1001 day period of spiritual training of service and trails or "çile", on the succesful completion of which he would be initiated into the order as a dervish or 'dede'. At first glance, one may well wonder what the connection is between a kitchen, where food is cooked, and a spiritual education. However, it should be carefully noted that in most âsitânes there were two kitchens, the Sacred Kitchen and an ordinary everyday one, and that in the Sacred Kitchen it was not food that was cooked, but the dervishtobe himself. The daily meals were cooked in the ordinary kitchen, whereas the only food that was cooked in the Matbah-ı Şerif was "Lokma", a special pilaf, on special occasions.

This metaphorical 'cooking' can be explained in the following manner: a dervish is a patient man who can withstand hardships, who is always contended and thankful for whatever lot is given to him in life, and who accepts worshipping Allah through the selfless serving of others as the purpose of living. To achieve this condition, he must first purify himself of his egoistic perceptions, which have made him the slave of his own personal weaknesses and self interests. This is why the Sacred Kitchen was the first architectural space in which the novice underwent his çile or "his moral purification and clearing of conscience", as M. Zeki Pakalın calls it. The Matbah-ı Şerif was the center from which this education to 'eliminate' egoism', with its 18 levels of service - from menial kitchen tasks, doing the shopping, washing clothes, to cleaning the toilets - was directed. The novices also slept, ate and were trained in the Semâ -the whirling exercise- in this space.

In this paper, an attempt to investigate the architectural units like the cooking hearths, dish-washing area, saka postu -the place of the pelt on which the novice-to-be first sat and was tested for 3 days-, sema training area, and novices' room of the Matbah-ı Şerif was made. The lay-out of the these architectural units and the stages of development which the above mentioned functions brought about in them were analyzed with the aid of plans and slides in the Matbah-ı Şerifs of Konya Mevlana Dergâhı and Yenikapı Mevlevihanesi, the most important of the Mevlevi Âsitânes which are still, wholly or partially, standing today.

MUHİDDİN-İ ARABİ VE HZ. MEVLÂNA YAKLAŞIMI

Prof. Dr. Mehmet AYDIN

Endülüs Kültür mirasının sinesinde doğan İbni Arabi, kişisel yetenekleriyle, derin sezgi gücüyle ve keskin zekası ile dikkat çekmiş bir düşünür ve mutasavvıftır. Yine Endülüs'ün meşhur filozofu İbn Rüşş'le, fikir teatisinde bulunmuştur. Doğu islâm dünyasındaki derüni derinliğe karşın, Batı islâm dünyasında yani Endülüs'te, fikri derinliğin daha dikkat çekici olduğu söylenebilir. İşte hem İbn Rüşş, hem de İbn Arabi, bu batı islâm çizgisinin kahramanlarının öncüleri sayılır. Şüphesiz birincisi tam anlamıyla Filozof olarak mesleğinin doruğuna çıkmış biri iken, ikincisi yani İbn Arabi, aklını ve zekâsını sadece Tasavvuf felsefesine hasretmiş ve gerçekten Tasavvuf Felsefi bir boyut kazandırmıştır. Çünkü İbn Arabi, istigrak ve vecd halleri yaşayan bir mutasavvıftan çok, akılcı ve sistemleştirici bir zihin yapısına sahiptir. İbn Arabi'nin "Vahdet-i vücud" a dayanan tasavvuf felsefesine karşı "Vahdet-i Şuhud" felsefesini Tasavvufa dahil etmeye çalışan meşhur mutasavvuf Ahmed Farukî Sirhindi (1563-1598) yani İmam-ı Rabbani, bile İbni Arabi için şöyle der: "Ondan önce gelen sufiler onun konuştuğu konulara sadece değinmişlerdir. Ondan sonra gelenler ise, izinden gitmişler ve onun sözlerini tekrar etmişlerdir. Bizler ise ondan çok şey öğrendik." (1)

İbn Arabi, işrak felsefesinin meşhur ustası Şihabeddin Sührevadi'nin (1153-1791) teozofik islâm sufi çizgisinde yer alan islâm monizminin en önde gelen temsilcilerindendir. Teozofik islâm sufizminin İbn Arabi'den önce en büyük temsilcisi olan Sühreverdi XII. yüzyılda "Metafizik çerçeve içinde vücud diye kavrananın, temel nur yaşantısı ile kavrananla aynı şey olduğunu ileri sürer" (2). Şüphesiz Sühreverdi'nin işrak felsefesine, İbn Sina'nın fikir tohumları bu-

(1) Yohanan Friedmann, Shaykh Ahmed Sirhindi, Montreal 1971

(2) Annemarie Schimmel, Tasavvufun Boyutları, İst. 1982, S. 228. Bu konu için Bk. (Toshihiko İzutsu, The Padox of Light and Darkness in the Garden of Mystery of Shabastari) S. 299

lunduğu kadar, belkide İbn Sina'ya da tesir eden Antik Doğu kültürlerinin de izleri görülür. Grek ve Antikdoğu kültürlerinin bir nevi islâmıla Syncretizmi olan "ışrak felsefesi" Sühreverdi'nin "Hikmetü'l-İşrak", "Neyakilu'n-Nur" isimli eserlerinde açıklanmıştır. Sühreverdi, Hallac'ın teolojisinden oldukça etkilenmiştir. Hatta onunla sadece görüşleri değil, akibetleri itibariyle de birbirine benzemektedirler (3). Sühreverdi'nin savunduğu Hikmet Felsefesi, Eflatun'da doruk noktasına ulaştıktan sonra, Grek filozoflarıyla aynı ruh, Zunnuna, Tusteriye vasil olmuş, İran yoluyla Bayezid-i Bistami'ye ve Hallac'a ulaşmıştır. İşte Sühreverdi'ye kadar varan Teozofik islâm sufizminin katettiği yol, böylece kendini gösterir. Sühreverdi'de belirginleşen bu işraki fikirleri şöylece belirtebiliriz: "Allah'ın özü sürekli ışımaktadır. Allah nur yoluyla kendini belli etmekte ve tüm nesnelere ışınlarıyla cevaplandırıp, var kılmaktadır. Dünyada herşey O'nun zatının nurundan türemiştir. Tüm güzellik ve mükemmellik Onun cömertliğinin nimetidir. Bu aydınlığa tam erişmek ise, kurtuluştur." (4)

İbn Arabi ise bu teozofik tabandan hareketle birlikte daha değişik bir tasavvuf sistemi meydana getirir. Onun tasavvuf felsefesinde Numen, tüm varlıkların ötesindeki varlıktır. O, sonsuzdur. Zaman ve mekânla kayıtlı değildir. O mutlak var oluşturmaz. Anne marie Schimel'in ifadeleriyle "Kişinin benliğini bir damlaymış gibi yutan uçsuz bucaksız umman, ya da biçim değiştirip duran kum tepcikleriyle derinliklerini gizleyen çöl, ya da dünyanın içinde billurlaşmış ve yüzüne çıktığı su simgeleyebilir bu durumu."

Gnostisizm, Hermetizm ve Neoplatonik düşünce İbn Arabi'nin düşüncelerini daha da karmaşık hale getirir. İbn Arabi'nin fikir sistemini yönlendiren kaynaklar arasında ayrıca, yahudi filozofu İbn Meymun'u (1135-1204) ve Yahudi mistik düşüncesi olan Cabbalisme'i de ekleyebiliriz. Bu yönden İbn Arabi'nin sistemini, mistik felsefenin vücuda getirdiği en geniş bir Syncretisme tecrübesi olarak görebiliriz. (5) İbn Arabi'nin sistemleştirdiği "Vahdet-i vücud" felsefesi, varlıkla-yokluk arasında esaslı bir hudut çizmiştir. Buna göre var olan sadece Allah'tır. Onun dışındaki varlıklar mecazen bu ismi almışlardır. İbn Arabi işrak karışımı bu birlik felsefesini şöyle dile getirir:

Varlıkta iki vâcip (iki zaruri varlık) yoktur. Bu sebeple de kai-

(3) Tasavvufun Boyutları, S. 228

(4) H. Nasr, Three Muslim Sages, Cambridge, 1963, S. 69

(5) Prof. Hilmi Ziya Ülken, İslâm felsefesi, İst. 1983, S. 243

nata ancak Allah'ın hüviyeti bulunmak lazım gelir. Varlıkların hüviyetleri ise, Onun ışığının ateşinden parıltılardır. Bu parıltıların ise, bağımsızlığı yoktur. Bu sebeple varlıkta ancak Allah vardır." (6)

İbn Arabî'nin tüm tasavvuf sistemi "vahdet-i vücud" yani "varlığın birliği" ifadesiyle belirtilir.

İbn Arabî'nin sisteminde Allah kendi zatında bilkuvve var olan isim ve sıfatları bilfiil açıklamak için kâinat gerekli görülür. Kâinat ise, batın olan ezeli varlığın zuhurundan başka bir şey değildir. (7)

İbn Arabî'nin Vahdet-i vücud felsefesini Batı felsefesindeki panteizmden ayırma temayülü gösterenler olmuştur. Meselâ Heneri Corbin, H. Nasr bunlardandır. Bizde İsmail Fenni Ertuğrul ve Prof. Hilmi Ziya Ülken bu temayülün öncüleri sayılır. Bunlar, İbn Arabî'nin görüşlerini panteistik bir yorumla değil, Allah'ın her an olan tecellisi ile izah etmeye yönelmişlerdir. Henri Corbin buna "yaratıcı Muhayile" der (8). Yani kudsi hadis olarak ileri sürülen "Ben Gizli bir Hazine idim, bilinmek istedim ve Dünyayı yarattım" sözlerinin gereği olarak Tanrı, tecellilerine ayna olsun diye kâinatı yaratır. Aslında, buradaki yaratılış, H. Nasr'ın ifadesiyle "Varlığın gökteki arketipler üzerine yayılmasıdır." (9) Yani aynanın cam parçalarına vuran ışığın renk renk görünmesi gibi.

İbn Arabî'nin kendisi herhangi bir sistem kurmadığını ileri sürmüş olsa da zekası ve serin kanlı düşünen zihni, yaşantılarını ve düşüncelerini elbetteki bir sisteme sokmuştur. Onun kullandığı deyimlerin daha sonraki Sufiler üzerinde yaptığı etkiye bakılırsa; onların, Arabî'nin düşüncelerini, sufiliğin gerçek özünü oluşturduğunu sardıkları şeylerin bir sisteme sokulmuş biçimi olarak kabul ettiklerini gösterir, gibidir. Bu teozofik tasavvufun çekici olduğunda şüphe yoktur. Çünkü varlık ile varoluş, yaratılış ile dönüş üzerinde sorulan nice soruya ışık tutmaktadır.

Fakat İbn Arabî'nin sistemleştirdiği "Varlığın Birliği Felsefesinin" hem medrese hem de bir kısım medrese ağırlıklı sufilerce fazla benimsenmediğini de burada belirtmemizde yarar vardır. İmam Rabbani'nin "Vahdet-i Şühud"cu Tasavvufu, islâmın Yaratan-yara-

(6) Prof. Dr. Nihat Keklik, Muhiddin İbnu'l-Arabi, İst. 1966, S. 19'dan naklen, Krş. Bulga, Vr. 121b

(7) İbn Arabî, Fususu'l-Hikem, İst. 1956, S. 16

(8) Henri Corbin, L'imagination Creatrice dans Le Soufisme d'İbn Arabî, Paris 1958

(9) H. Nasr, S. 107

ılan ikiliği çizgisine daha mülayim gelmiş ve açıkça almasa da kalben Vahdet-i vücudcu sistemle aralarına mesafe koymuşlardır. Çünkü İbn Arabî'nin Monist sisteminde, insan varlığının yeri, mutlak varlığa bağlı olarak tayin edilir. Böylece kişinin sorumluluğu konusu, ortadan kalkmaktadır. Çünkü İbn Arabî'nin felsefesi bütün problemleri Alah problemi etrafında toplayan bir Monizm görünümündedir. Öyleki bu felsefede metafizik, ayrılmaz bir halde ahlâk ve siyaset felsefesiyle bir bütün teşkil eder. (10) Bunun için İmam Rabbanî "Vahdet-i Şuhud"cu realizmini açıkladığı "mektuplarında", İbn Arabî'nin teorisine hücum eder ve gözlerimize açılan âlemin bir tecelli, bir gölge değil, hakiki bir varlık olduğunu söyler. Onca Tasavvuf "Vahdet-i Şuhud" derecesinde doğrudur. (11)

"Vahdet-i Vücut" konusundaki sözümüzü çağdaş islâm düşünürü Fezlurrahman'ın şu sözleriyle bitirelim; "Ne kadar dindar ve doğru olduğunu ileri sürerse sürsün, baştan başa monistik bir sistem, yapısı bakımından, ahlaksal ölçülerin objektif geçerliliğini ciddiye alamaz. Çünkü bu durumda iyi de kötü de, Allah'tandır. Muhammed "Doğru yola götüren" anlamına gelen el-Hâdi isminin tecellisi olduğu kadar, şeytan da "insanı yoldan saptıran" anlamına gelen el-Mudil isminin tezahürüdür. Herşey mükemmel bir düzen içindedir, Allah'ın rahmetinin anlamı budur." (12)

Yine de İbn Arabî'nin monizmi kısa sürede islâm dünyasında özellikle tasavvufu meşgul olan zümre içinde tanınmıştır. Bu tanınmayı esas sağlayan Şebisteri'nin Gülşen-i Raz'ı ile Abdülkerim Jili'nin (öl. : 1408'den sonra) "el-İnsanü'l-Kâmil" adlı eseridir. Gülşen-i Raz, Farsça yazılmış bir şiirdir (XIV. yüzyılda). İbn Arabî sonrası, sufi düşüncesine en güzel bir giriştir. İşlediği konular arasında İnsan-ı Kâmil, gelişim mertebeleri ve tasavvufi deyimlerde vardır. (13) Jili ise, tam olarak İbn Arabî'nin yolunda olmamakla birlikte, İbn Arabî'nin düşüncelerini bir sisteme sokmak için gayret göstermiştir.

İbn Arabî'nin ve Jili'nin eserlerinde dile getirilen "İnsan-ı Kâmil" özleminin kökünün çok öncelere gittiği malumdur. Mevlâna'da Mesnevi'sinde elinde fener "İnsan' arayan Diyojen'in hikayesinden söz eder. (14) Fakat Mevlâna'daki "ideal insan" İbn Arabî'deki ideal

(10) Hilmi Ziya Ülken, İslâm Felsefesi, S. 249

(11) a.g.e., s. 244

(12) Prof. Dr. Fazlurrahman, İslâm, Türk. Çev. Prof. Dr. Mehmet Dağ, Prof. Dr. Mehmet S. Aydın

(13) Tasavvufun Boyutları, s. 244

(14) Mesnevi V, 2887

insan değildir. İbn Arabî'deki "İnsan-ı Kâmil" Allah'ın O'nun aracılığı ile tezahür ettiği insandır. Mevlâna'da ki, ideal insan ise, mükemmel kulluk çizgisinde olan insandır. Yani "öfke ve şehvet" halinde kendini tutabilen insandır. (15) İşte Mevlâna'nın bucak bucak, sokak sokak aradığı böyle bir adamdır. Rumi'nin aradığı ideal insan, kaza ve kader çizgisindeki insandır.

Yine İbn Arabî'nin işlediği Allah - insan birliği, temeldeki monizmin bir uzantısıdır. Schimmel'e göre, insanın Allah'la birliği konusu şairlerce türlü simgelerle dile getirilmiştir. Umman, dalga, köpük, damla gibi. Bunlar her seferinde başka görünseler de yine de sudur. Tanrısal ummandan söz eden ilk sufi Niffari'dir. (16) İbn Arabî'de tanrısal zâtı, içinden uçup kaçan biçimlerin dalgalar gibi yükseldiği derken geriden düşüp sonsuz derinliklerde kaybolduğu engin, yeşil bir deniz gibi görmüştür. (17)

Mevlâna'da, Umman'dan bahsetmiştir. Fakat Umman'dan bahsedenden herkes vahdet-i vücud görüş çizgisinde değildir. Allah ile evren üzerinde düşünen birçok mutasavvıf, temeldeki birliği ve zamana bağlı ayrılığı anlatmak isteyen çoğu sufi, Umman simgesini kullanmıştır. Hatta vahdet-i vücudçu olmayan birçok şairler bile bu remzi kullanılır. (18) Fakat onların umman remzinde damla denizde çok olmamakta bilakis değerli bir inci halini almaktadır. Doğu folklorunda Nisan yağmuru tam inci haline gelinceye dek istiridye içinde kalmaktadır. Yine Tanrısal zâtı, dinamik aşkla bir tutanlar, aşk Ummanı remzini geliştirmişlerdir. (19)

Mevlâna'nın İbn Arabî'nin fikirlerinden haberdar olduğu söylenebilir. Gerçi Mevlâna, İbn Arabî'den yaşça küçüktür. Fakat Konya'da bir müddet yaşayan ve Sadreddin-i Konevi ile sihriyet bağı kuran İbn Arabî'nin fikirlerini Mevlâna hem Konya'da hem de İbn Arabî'nin ikamet ederek bir müddet sonra öldüğü Şam'a yaptığı seyahatler sırasında öğrenmiş olabilir. Fakat Mevlâna'da İbn Arabî'nin teozofik ateşliğini tam olarak görmek mümkün değildir. Mevlâna, Deniz köpük ilişkisini anlatır. Köpüğün denizde doğduğunu, denizde geliştiğini söyler. Mevlâna'ya göre köpük, süreti yani şekli temsil eder. Dalga ile bağımlıdır. Mevlâna burada, insanların şekil-

(15) Mesnevi, V. 2887

(16) Tasavvufun Boyutları, s. 246

(17) Reynold A. Nicholson, Selected Poems From the Divan-ı Shams-i Tabriz, Cambridge, 1961, s. 9

(18) Tasavvufun Boyutları, S. 247

(19) a.g.e., s. 247

lere bağı kalmamalarını onların gerisindeki kuvveti görmeye çalışmalarını dile getirir. Bu konuda Mevlâna şöyle der; "Suret tozunu gördün ya, yeli de gör, köpüğü gördün ya, denizi de seyret, gör. Gör ki, sende yalnız bu görüş, bu bakış ise yarar. Bundan ötesini scrarsan yağsın, etsin, ilik ve sinirden ibaretsin." (20)

Burada Mevlâna'nın anlatmak istediği Teozofik birlik değil, illet-i ulâ'dır. Mevlâna aslında bir aşk kahramanıdır. Bunun için ruhunun iç şarkılarını dile getirir. Onun derûni şarkısı, lirik şiirlerindeki müzikal ritimlerden pekala anlaşılacaktır. Mesnevi'sinin başındaki "Ney" in, kamışlığa duyduğu hasreti dile getiren mısralarının bile, İbn Arabî'nin sert monizminden ayrıldığını "Tanrısal Aşk"ın daha esnek bir üslup içinde sunulduğunu görüyoruz. Rumi, Tanrısal aşkı, kamışlıktan koparılıp Ney haline getirilen bir kamışın aslı vatanına duyduğu özlemi, hasreti, dile getirerek açıklamak ister. Bunu Hz. Mevlâna şöyle dile getirir; "Ney, dostan ayrılan kişinin arkadaşı, haldaşıdır. Onun perdeleri, perdelerimizi yırttı." (21)

Aslında bu kamış hikayesi Mevlâna'nın buluşu değildir. Antik kültür kalıntılarının bir uzantısıdır bu. Ancak Mevlâna bunu yeni bir kalıp içinde sunmasını bilmiştir. Onun sunduğu aşktır, ayrılıktır. Hedef sevgiliye kavuşmaktır. Hz. Mevlâna, derûni hasreti, dramatik rumuzlarla belirtir. Bunun için O, kum gibi susamıştır (22). "Uykusuzdur, aşğın uykuya daldığı olur mu hiç? Hayır uyku ona bakar da gider." (23) "Yahut, uyku onun kalbinde, haz almaz. Aşkın yorumlarının karşısında eziyet çeker. Sonunda da üzüntü içinde kaçır gider." (24)

Hz. Mevlâna'ya göre varolmak için olmamak gerekir. "Nerede yokluk fazlaysa orası tanrı tezgahıdır, Tanrı işi orada'dır." (25) der. Mevlâna, Mevlâna'nın beklediği yokluk, "beden yokluğudur" (26). Fakat bu yokluğa ulaşmak için zikir tavsiye edilir. Zikrin cezbeye götüreceğine imâ edilir. (27) Şüphesiz bu cezbe, aşk cezbesidir. İnsan düzeyinde yaşanan, temeli baştan başa Allah'tan olan bir aşktır bu. (28)

(20) Mesnevi, VI, 1460-1461

(21) Mesnevi, I, 10

(22) Celâleddin Rûmi, Divan-ı Kebir, Tahran, 1957, D. 1200

(23) a.g.e., D. 1444

(24) a.g.e., D. 500

(25) Mesnevi, VI, 1470

(26) Mesnevi, VI, 1472

(27) Mesnevi, VI, 1475

(28) Tasavvufun Boyutları, s. 279

Tasavvufi duanın en derin sırlarını kimse Mevlâna kadar açığa vurmuş değildir. Ona göre her dua, başlı başına bir tanrısal lütuftur. **Tanrısal iradeyle** aşkıta birleşen Rumi, kader muammasına çözüm yolları buluyor ve en derin ayrılık çöküntülerinden, kıvancın doruğuna çıkabiliyordu. (29)

XIII. yüzyılın Selçuklu Türkiye'sinde yetişmiş olan Mevlâna Celâleddin-i Rumi'nin şöhreti bugün islâm ülkelerini çoktan aşmıştır. Islâm dünyasında onun kadar şöhrete çok az sufi ulaşabilmiştir. Fakat Türkiye'den, İran'a, Pakistan'a kadar eserleri ve fikirleri yayılmış olan Mevlâna'nın, bugün bile tam olarak anlaşıldığı söylenemez. Bugüne kadar, Türkiye'de, Pakistan'da Hindistan'da Mevlâna ile ilgili çıkan eserlerin çoğunda Mevlâna İbn Arabî'nin çizgisinde gösterilmiş ve hatta bu görüşlerin bir açıklayıcısı olarak takdim edilmiştir. Oysa Mevlâna'nın sufi sistemi tam olarak "Vahdet-i vücud" çizgide görülüyor. Herşeyden önce Mevlâna, Muhiddin-i Arabî'den hem metod, hem de muhteva bakımından ayrılır. Tasavvufi fikirlerle meşgul olmalarına rağmen İbn Arabî'de felsefe ağır basmakta. Antik Doğu kültürünün de Grek felsefesinin tesirleri çok daha fazla hissedilmektedir. Mevlâna ise, daha didaktik bir metodla herkesin zihnine yönelir, vereceği dersi, ibreti, sembollerle, hikâyelerle vermeyi başarır.

Biz bu tebliğimizle, Mevlâna'nın İbn Arabî'nin Monist Sufi sisteminin dışında kaldığına dikatleri çekmek istedik. Şüphesiz bu konunun daha da derinleşmeye ihtiyaç duyduğunun da farkındayız. Islâm ilâhiyatının fikir sistemi içinde kalma temayülünü her istediği fikir ortamında göstermeye çalışan Mevlâna'ya karşı, İbn Arabî bu alanlarda daha serbest dolaşma durumundadır. Bütün bunlar, Mevlâna'nın eserlerinin şimdiye kadar yapılmış olan teozofik yorumları yerine Muhammed İkbâl'in yaptığı gibi daha çok zihne hitap eder şekilde yorumlanma şansının büyük olduğunu göstermektedir. (30)

Burada sözlerimi Mevlâna sevgisiyle dolu olarak gördüğüm meşhur bilim adamı Prof. Dr. Annemarie Schimmel'in şu sözleriyle bitirmek istiyorum :

"Mevlâna'nın insanı vecde getiren şiirini anlamada, halâ sayısız yeni imkanların olduğunu düşünmek ve hem doğulu, hem de

(29) a.g.e., s. 279

(30) Annemarie Schimmel, Gabriel's Ving, A study into the Religious ideas of sir Muhammed İkbâl, Leiden, 1963

batılı bilginlerin onun bitip tükenmek bilmeyen şiir hazinesini incelemeye devam etmelerini görmek insanın hoşuna gidiyor.” (31)

MUHIDDIN-I ARABI AND MEVLÂNÂ

Today Mevlâna Celaleddin Rumi has a world wide fame. Still it is hard to say he is full conceivable. Up to now Mevlâna has been presented as a follower of Ibn Arabi in most the books published in Turkey, Pakistan and India.

Nevertheless Mevlânâ's order of sufism isn't strictly in the line of pantheism. Above al, Mevlânâ works are different from Muhiddin-i Arabi's in subject matter and method. The influence of ancient eastern culture and the Greek philosophy can be easily seen in Arabi's works. In my paper I emphasize the point that Mevlânâ is exclusive of Ibn i Arabi's monist sufism. Therefore Mevlânâ's work should be considered as philosophic ones as Muhammed Ikbâl's. Surely, they, are not sufistic studies.

I would like to terminate my paper with a quotation from Prof. Anne-Marie Schimmel "I'm enchanted with the studies kept on Mevlânâ by Western and Eastern orientalist."

(31) Tasavvufun Boyutları, s. 282

The New York Public Library, The Research Libraries'de bulunan
MEVLÂNÂNA İLE İLGİLİ ESERLERİN TANITILMASI

Müfide H. BAŞARIR

Batı dünyasının; bu tabir içine Amerika'da dahildir. İslâm ve İslâm dünyasını tasavvuf penceresinden seyrettiği bilinen bir gerçektir. Bu olgu bizler için fevkalade sevindirici olmakla birlikte, bazı noktalara işaret etmekte fayda zarureti vardır.

Herşeyden önce şunu bilmeliyiz ki tasavvuf müstakil bir din değil, İslâm dininin mistik bir durumudur. Bir başka ifade ile, İslâmın ana kaynakları olan Kur'an ve hadis üzerine yapılmış mistik bir yorum ve İslâm dininin yaşanması ve yaşatılması hareketidir.

Diğer dinlerden farklı olarak, Kur'an insanın akıl, beden ve gönül dünyasına aynı derecede önem vermektedir. Böyle olunca İslâm (Vahiy'leri) bir yandan hukukî, ahlakî, teolojik yorumlara ve bu yorumlardan oluşan kurumlara malzeme verirken, öte yandan; mistik ve moral, yorum ve kurumlara malzeme vermektedir. Böyle olduğu içindir ki; İslâmda şahsiyeti ile bütün değerleri temsil eden Peygamberlerin vefatından sonra, az önce saydığımız katagorilerin herbiri ayrı bir kurum halinde sistemleşti.

Meselâ İslâm Vahiy'sinin hukukî doneleri; Fıkıh, teolojik doneleri; Kelam adı altında sistemleşir ve kurumlaşırken, mistik-ruhi doneleri tasavvuf adı altında kurumlaştı. İşaret etmek lazım ki, bu kurumlar içinde İslâm Tarihi'nde en büyük mirasın sahibi tasavvuf oldu. Mevcut tesbitlere göre, dünya kütüphanelerinde bulunan İslâmî eserlerin (yazma ve matbu) yüzde yetmişden fazlası; doğrudan veya dolaylı tasavvufla ilgilidir.

Tebliğimizin arz edeceği literatür listesi de bunun bir delilidir.

İşaret edeceğimiz ikinci temel nokta şudur: Tasavvufda bütün olguların sembol insanı, bir başka deyimle; modern ve gaye, şahsiyet Hz. Muhammed'dir. Tasavvuf araştırmalarında bu gerçek göz

önünde bulundurulmadıkça, varılacak bütün sonuçlar aldatıcıdır. Konumuz olan Mevlâna bu gerçeği :

“BEN O SEÇKİN MUHAMMED’İN AYAĞININ TOZUYUM. BENDEN BUNUN DIŞINDA BİRŞEY NAKLEDENDEN ŞİKAYETÇİYİM” diyerek, ölümsüz bir ifadeye büründürmüştür.

Maalesef, bu temel espirinin, batılılar tarafından yapılan etüdlerde, özellikle Mevlâna ile ilgili olan etüdlerde dikkate alındığını söyleyebilecek durumda değiliz.

Konuya bu açıdan daha fazla eğilmeden, tebliğimizin esas hedefine gelelim.

Tebliğimizde yer alan eserleri iki başlık altında sunacağız :

I — Mevlâna’nın eserlerinin tercümesi olan çalışmalar.

II — Mevlâna üzerine yapılmış etüdlər.

I — Mevlâna’nın eserlerinin tercümesi olan çalışmalar

A — Almanca

I. MEINKE

a. Divanı Şemsi Tebriz

II. HEGNER

a. Şeyh Celaleddin Rumi

III. GEORG ROSEN

a. Mesnevi

IV. HUMMER PURGOTAL

a. Mesnevi

V. HELMUT

a. Mesnevi

B — Arapça

VI. İSMAİL DEDEH

a. Mesnevi

C — Fransızca

VII. ADRIEN MAISONNEVUE

a. Rübaiyat

D — İngilizce

VIII. REYNOLD A. NICHOLSON

- a. Divanı Şemsi Tebriz (1898)
- b. Rumi, poet and mystic (1950)
- c. Mesnevi (1927)
- d. Mevlâna CELALEDDİN RUMÎ'nin Mesnevisi
- e. CELALEDDİN RUMÎ MESNEVÎ, bu eserler değişik yıllarda ve üniversitelerce yeniden basılarak tekrarlanmıştır.

New York Public Library Reference Departmen - Oriental Collection

Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
 Aus dem Rohrfloetenbuch des Schelal
 Dschelal ed-Din Rumi: übertragen
 von Walter von der Porten. Hellerau:
 J. Hegner 1930 155 p. 8°
 517403 A İ. Persian Literature
 translator ORIENTAL
 M.Y.P.L. DIV.

Poetry I. Portem, Walter
 von der. April 30 1931

Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
 The Parsian mystics. (v.1.) Edited by
 F. Hadland Davis. London. J. Murray
 1907. 105 p. 16 (The wisdom of the
 East ser.)
 For Parsian mystics, v. 2, see Jsmi

Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
 Mesnevi; order, Doppelverse des
 Scheich Mewlânâ Dschelâl ed din
 Ruim. aus dem Persischen übertragen
 von Georg Rosen, mit einer Einlei-
 tung von Friedrich Rosen...
 1913 262 p. pl. 8 München: G. Müller
 (Meisterwerke orientalischer
 Literaturen Bd. 1.)

Title-page in red and black
 Title within ornamental border.

ORIVENTAL DIV.

23368A 1. Persian Literature Poetry
 2. Rosen Georg, 1820-91
 translator 3. Rosen, Friedrich, 1856
 4. Series N.Y.P.L. January 10, 1922

Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
 Seema selected from the Mathnavi;
 or spiritual emblems, edited by Hu-
 sain Vo'iz al-Kashifi, 956 p.
 Bombay, n. d.
 Schiff Collection.

Hammer-Purgstall (Joseph von)
 1207-1273

Bericht über den zu Kaire 1251 (1865)
 in sechs Folio-Bänden erachienenen
 türkischen Commentor des Mesnevi
 Dschelaleddin Rumi's. (In Vienna. K.
 Akad. d. Wiss. Sitzb. Phil. hist. Cl.
 1851

Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
 Masnavi i Ma'navi, the spiritual cou-
 paets of Maulana Jalálu'd-Din Mu-
 hammed i Rumi, translated and ab-
 ridge by E. H. Whinfield London, 1887
 xxxii, 330 pp (Trübners Oriental Se-
 ries) Second edition. London: K.
 Paul Trench, Trübner

Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
 The Mesnevi (usually known as the
 Mesneviyi Sherif, or Holy Mesnevi)
 of Mevlânâ (our Lord) jel lu id. Din,
 Muhammed, Er-Rumi. Book the first..
 Translated and the poetry versified
 by James W. Redhouse Co, 1881

London Trübner 4
 XV, 185 p. 19. v, 270 p.
 (Trübner's Oriental Serica)

- Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
Diwan pt 1.7 Jeheron 1.1852
Schiff Collection
-
- Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
Diwan of spiritual couplets,
Teheran, 1355. 1p1.1.96.25.
119.90.102.116.pp.
-
- Jalâl al-Din Rumi
v.6 Translation of the fifth sixth
books. v.7 commentary on the firstze-
cond books v.8 commentory on the
third, fourth, fifth sixth books,
with indices to v.7-8,
-
- Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
The Mathnavi. Persion manuscript
containingfour evlumnsto the page.
Written by Muhammed ibn Mahmüd
Sheikh Ahmad Anüshtakin finished
I. gumad 20 th 860 A.H. (1755.A)
Schiff Collection
-
- JALAL AL-DİN RUMİ, 1207-1273
MATHNAVİ
FRÜZANFAR, BADI AL-ZAMAN
Ahadii-e Mainavi
(Traditions referred to in the
Mathnavi) Tehran Chap-Khane'i
Daneshgsh 1955.12.226.48 (10) p.
24 cm (Entesh Er It-s Dineshgsh
Tehran, 283)
1. Persian Literature-Traditions
Jalâl al-Din Rumi 1207-1273
Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
Rouba'yat; tr du persan par Assaf
Halet Tchelebi, Paris Adrien -
Maisonneuve, 1950 78. p. 19 cm.
1. Persian Literature-Poetry
ORIENTAL DIV.
I. Çelebi, Asaf Halet
Jalâl al-Din Rumi 1207-1273
Ismail Dedeh al-Ankirevi
An extended commentary in Turkish
on the Mathnavi of Jalâl al-Din
Rumi, being e blend of the auther's
turs books Fatih al-Abyât and jami'-
al. Ayat bulak, 1835
Schiff Collection
-
- Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
The Mathnavi, or Spiritual couplets,
with an Arabic introduction and its
translation into Persino, a. p., n. d.
212 p. Schiff Collection
Persion manuscript
-
- Jalâl al-Din Rumi 1207-1273
The seventh books of the Mathnavi
Manawi Bombay, 1887
109 p. Schiff Collection
-
- Jalâl al-Din Rumi 1207-1273
Khusalah-i mathnavi
Iehran : Chapakhanah bank-i-milli -
1945 301 p. 24 cm
Extracts from mathnavi
Pub, by authority of the ministry of
education.
-
- Jalâl al-Din Rumi 1207-1273
Kulliyat Shams Tabrisi
(Collection of odes on Shams Tabrisi
with life of shams by badi al-Zaman
Porusanfat) Tahran, Amir Kabir,
1957, 2v, in. I. port 24 cm
1. Persian Literature-Poetry. 2. Shams
al-din Tabrisi.
-
- Jalâl al-Din Rumi 1207-1273
Divan-ı Kebir Gül-deste. Hazırlayan :
Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul,
Remzi Kitabevi (1955) 398 p.
col. port. 25 cm.
At head of title : Mevlâna Celaleddin,
Bibliografi, p. (393)
1. Persion literature-Poetry
2. Türkish literature-Translations.
1. Gölpınarlı, Abdülbaki, ed
-
- Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
Gölpınarlı, Abdülbaki
Mevlevi albümü, İstanbul, İnkılâp
Kitabevi (1953)
1. Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
-
- Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273
Duru, Muhittin Celâl
Tarihi simalardan : Mevlevi
İstanbul, Kader Basımevi, 1955
1. Türkish literature-Hist
2. Dervishes
3. Jalâl al-Din Rumi 1207-1273

Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273

Önder, Mehmet.

Mevlâna ve Türbesi : Mevlâna'nın hayatı fikirleri, eserleri, Mevlâna Türbesi ve müzesi, ayrıca Konya'da Mevlâna ile ilgili ziyaret yerleri hakkında toplu bilgi (İstanbul, Doğan Kardeş 1957)

2. Jalâl ad-Din Rumi, 1207-1273

3. Monunseuns Sepulchral

2. Turkish Literature-Biog.

Turkey/KONYA

Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273

Sevük, İsmail Habîb

Mevlâna (İstanbul, Hisar Kütüphanesi, 1954)

1. Turkish Literature - Hist Rumi 1207-1273

Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273

Yücebaş, Hilmi

Edebiyatımızda Mevlâna.

İstanbul, A.H. Yaşaroğlu, 1959

1. Turkish Literature-Hist and

2. Jalâl al-Din Rumi, 1207-1273

Eserleri buraya kadar kütüphanenin katalogunda; ilki 30 Nisan 1930 tarihinde kayıtlı 25 adet bulunuyor ve 1973 yılından itibaren kompitür de 27 adet olarak takip ediyoruz.

JELALEDDİN RUMİ'den hikayeler

Divanı Şems Tebriz'den seçilmiş şiirler,

Rumi Şiir Tasavvuf yazılarından seçmeler,

Mistik Kasideler,

Mevlâna'dan makaleler,

Rumi'den ruhani beyitler hep Nicholson'un eserleri olup 1945 yılında vefatından sonra : A. J. Arberry'yi (1 nci Amerikan baskısı) olarak görüyoruz.

A. J. ARBERRY

a. Mystical poems of Rumi

F. Türkçe

ABDÜLBAKİ GÖLPINARLI

a. Divanı Kebir Güldeste

G. Rusça

*Q p.v. 2004

JALİL AL-DİN RUMİ. 1207-1273.

Притчи; перевод с персидского Вл. Державина. [Предисловие А.Вержельса] Москва, Гос. изд-во худож. лит-ры, 1963. 94 p. illus. 17cm.

At head of title: Руми.

Title transliterated: Pritchi.

1. Persian literature--Parables.

MLA 1.00 c/ CC SL Q.1

3.1 (LCBI,LCI,MI)

Listede belirtilen eserler ve yazarlarının her biri övgüye layıktır. Yer ve zaman yokluğundan, bir fikir edinebilmek amacı ile, sadece bir örnek seçmek durumunda kaldım. Mevlâna konusunda Batı'da en tanınmış yazar R.A. Nicholson'ın ancak bir eserinden ufak birkaç bölüme tebliğimizde yer verebiliyoruz.

Eserin başlangıcında yer alan Mevlâna'nın kısa hayat hikayesi.

Eserleri çoktur. 2500 kasideden oluşan Divan-i Şems-i Tebriz, 25000 kafiyeli beyitten oluşan Mesnevi ve 1500 Rubai (40.000) den oluşan Rubai'yat bunların başındadır.

Rûmî Mistikliği, İngilizce dilindeki okurlara yeni bir ruhâni ve şirsiel dünya açmaktadır. "Allah birdir, fakat dinler çoktur." tasavvuf öğreniminin ana direğidir. İngilizce okuru, büyük şairin tasavvufi inisiyatiflerini anlıyarak, kendi tecrübelerini genişletmektedir.

Profesör Nicholson'un öze bağlı olarak yapılan tercümesi, tasavvuf felsefesi ile ilgili tecrübelerin ve dip notların ilavesi ile zenginleştirilmiştir. Ancak İran'ın bilhassa Türk Şairleri ve büyük mutasavvıflarını İran'lı (Acem) asıllı göstermesi gayretleriyle Nicholson'da büyük bir yanılgıyla meseleye böyle yaklaşmaktadır. Profesör Nicholson ön yazıyı bitirmeden 1945'de vefat etmişti. Ancak bu kitabın basımını gerçekleştiren, eski bir öğrencisi ve arkadaşı, Profesör A. J. Arberry tarafından tamamlanmıştır.

Eser Hakkında Basından Seçmeler :

"Bu zaman zaman, bir sayfayı okumak, bir daha okumak için, sahip olunması gereken bir kitaptır."

Çok tavsiye edilir. Çünkü Rumi, çok kişinin aklını kurcalayan birçok konuda en dikkat çekici düşünür."

Dolayısı ile Allah sevgisi ve O'na ulaşma isteği ortaktır. Doğa ve fani ruhlarımız, varoluşumuz, birliğin veya ilâhiliğin başka bir görünümüdür. İnsan'ın Allah'a yaklaşımı veya Allah'a dönüşü, Hristiyanlık'da ve diğer dinlerde de aynıdır. Bu yolun üç basamağı vardır : Birincisi Ruhu Allah ile bileşime vardır ahlaki basamak, ikincisi bilim, üçüncüsü de sevgidir. Üç basamaklı mistik birleşim. Her basamak bu kitaplarda tanımlanacaktır.

Bütün bu kitaplardan ve resimlerden birşeyler öğrenebilirsiniz. (Beklenilende budur). Öğrenme isteğiyle okuyunuz ve zihninizde tartışınız. Bunlar, kadın ve erkek herkese, "Hayatın doluluğunu anlamını" bulmada, ve milletlerin-halkların daha büyük bir anlayışla, içiçe, birlikte yaşamasına yardım ederler.

Bugün, Dünya'mız çok güzeldir. Ancak, insanlar hayal kırıklığıyla, kötümser ve korkaktırlar. Fakat, insan ruhunda yeniden bir doğuşun olacağı, insanların; Dünya'nın güzellikleri arasında, suçsuz ve mutlu olarak yaşayacağı bir gün, belki de uzakta olmayan bir gün, mutlak gelecektir. Çünkü, insanların gözleri açılacak egoizmin, çekişmelerin budalalık, Kâinat'ın fâni ve insanların Allah'ın yaratıkları olduğu meydana çıkacaktır.

Benim kutsal dağlarımı incitmeyecek, mahvedemeyeceklerdir.

Bütün Dünya anrı'nın bilgisiyle dolu olacağından.

Bütün suların denize ulaşması gibi.

GENERAL INTRODUCTION

As a result of two Wars that have devastated the world men and women everywhere feel a twofold need. We need a deeper understanding and appreciation of other peoples and their civilizations, especially their moral and spiritual achievements. And we need a new vision of the Universe, a clearer insight into the fundamentals of ethics and religion? How ought men to behave? How ought nations? Does God exist? What is His Nature? How is He related to His creation? Especially, how can man approach Him? In other words, there is a general desire to know what the greatest minds, whether of East or West, have thought and said about the Truth of God and of the beings who (as most of them hold) have sprung from Him, live by Him, and return to Him.

It is the object of this Series, which originated among a group of Oxford men and their friends, to place the chief ethical and religious masterpieces of the world, both Christian and non-Christian, within easy reach of the intelligent reader who is not an expert—the undergraduate, the ex-Service man who is interested in the East, the Adult Student, the intelligent public generally. The Series will contain books of three kinds: translations, reproductions of ethical and religious art, and Background Books showing the surroundings in which the literature and art arose and developed. These books overlap each other. Religious art, both in East and West, often illustrates a religious text, and in suitable cases the text and pictures will be printed together to complete each other. The Jalálu'l-Din Rûmî, the greatest mystical poet of Persia, was born in Khorasan in 1207. When he was twelve years old his family had to flee before the ad-

vancing Mongol hordes, and settled in Turkey. After his marriage and the death of his father, said to be an eminent theologian, and a great teacher and peacher, he took to the mystical life, to which the remainder of his days were devoted. He died in 1273.

His literary output was large, some 2,500 mystical odes forming the collection known as **Diwân-i Shams-i Tabriz**, in addition to the **Mathnawi** in about 25,000 rhyming couplets and the **Rubâ'iyât** of about 1,600 quatrains.

To the English reader the mysticism of Rumi opens a new world of spiritual and poetical experience. "God is One but religions are many" runs the Sufi teaching; and the English reader can here enlarge his experience by apprehending the mystic intuition of a great Persian poet. The late Professor Nicholson's beautiful and faithful translations are illuminated by Notes on Sufi doctrine and experience. Professor Nicholson did not finish the Introduction, but it has been completed by his old pupil and friend, Professor A. J. Arberry, who has seen the book through the Press.

Some Press Opinions

'This is a book to possess, to read and re-read a page at a time.'

THE SPECTATOR

'It is highly to be commended. For Rûmî is a most interesting thinker with something that appeals to many minds.'

THE EXPOSITORY

Ö N S Ö Z

Profesör R. A. Nicholson 1945 Ağustosunda öldüğünde, arkasında en büyük tasavvuf şairi olan Celâleddin-i Rumi'nin anlattığı tecrübelerini ve tasavvuf anlayışını tanımlayan bir tercüme bıraktı. Kitabın ana konusu tamamı. Fakat girişi bitmemişti. Bu çalışmaların basılmasını kendime bir görev bildim.

Bu ülvî görevin yerine getirilmesinde, öğretmenime ve çok değerli arkadaşşıma olan hürmetimden dolayı, son iki paragraf dışında, kendime hiç bir fikir beyanı hakkı vermeksizin, O'nun hazırladığı önsözü tekrar kaleme aldım.

A. J. Arberry

G İ R İ Ő

Dünyayı harap eden iki savaşın sonucu olarak, her yerde erkekler ve kadınlar, iki misli artmış bir ihtiyaç duymaktadırlar. Bizim diğer milletleri ve onların medeniyetlerini, özellikle onların, ahlaki ve ruhani başarılarını daha derin anlamaya ve takdir etmeye ihtiyacımız vardır. Ahlaki ve dini esasların içyüzüne daha açıkca inebilmiş yeni bir dünya görüşüne ihtiyacımız vardır. İnsanlar nasıl davranmalıdırlar? Milletler nasıl? Allah var mıdır? O'nun özü nedir? O'nun yarattıklarına bağı nasıldır? Özellikle insan O'na nasıl ulaşabilir? Bu sorulardan dolayıdır ki; Allah'ın gerçeği ve O'nun bir parçası olan ve O'nunla yaşayan ve O'na dönecek olan varlıkları hakkında, Doğu'nun ve Batı'nın büyük düşünürlerinin, ne düşündükleri ve ne söylediklerini öğrenme konusunda genel bir arzu vardır.

Oxford'lu bir grubun ve arkadaşlarının hazırladığı bu serinin konusu; genellikle akılcı yolu izleyen, Doğu'yla ve müridlikle ilgilenen ancak henüz usta olmayıp, öğrenme devresinde olan, zeki ve kabiliyetli kişilere; Hristiyan veya Hristiyan olmayan dünyanın en değerli belli başlı, ahlaki ve dini şahaserlerini tanıtmaktır.

Seri, üç çeşit kitap ihtiva edecektir: Çeviriler, ahlaki ve dini sanatın tekrar basımları ve edebiyatın ve sanatın doğduğu ve geliştiği ortamı tanıtan yardımcı kitaplar. Aslında, bu kitapların konuları birbirleri içinde bir tekrardır. Doğu'da ve Batı'da, dini, sanat, genellikle, bir dini konuyu resimler ve uygun durumlarda, birbirlerini tamamlamaları açısından, konu ve resimler birlikte basılacaktır. Yardımcı kitaplar, genelde çevirileri ihtiva edecektir. Bu kitaplar, değerli ilim adamlarınca, ilmi ve fakat anlaşılabilir, zevkle okunabilir bir şekilde hazırlanacaklardır.

Bunların konuları da çok çeşitli olup; ahlâki ve sosyal konular, hayat hikâyeleri, ibadet, felsefe ve tasavvufufla ilgili; şiirler, resimler veya düz yazılardan oluşacaktır. Büyük bir materyal zenginliği vardır. Konfüçyus zamanımızda olduğu gibi, devletlerin devletlerle savaştığı ve halkın eziyet çektiği, hayal kırıklığına uğradığı bir dönemde yaşamıştır. O'nun topladığı veya bize kendisinin bıraktığı "Klasikler" telkinler; aileleri, sınıfları ve devletleri, özlenen cennetin kurallarında birleştirebilecek sosyal meziyetleri göstermektedir. Orta çağların, Yahudi ve Müslüman yazarlarının, ahlaki sözleri ve ahlaki kısa hikâye - fıkraları vardır. Hint ve İran destanlarında, cesaret, aşk ve sadakat - doğruluğun çok güzel hikâyeleri vardır. Sha-

kespere'in hikâyeleri, insanlar arasındaki en doğru ilişkinin, sevgi olduğunu gösterir. Yer yer ahlaksız, ahlak kurallarına pek saygılı olmayan bir adam ve onu çevreleyen zorlukları izah eden bölümler olacaktır.

İbadetle ve felsefe ile ilgili çalışmalarda vardır. Nicholson'a göre, Buda'nın ve onların, onları tasvir eden, mükemmel heykellerinin ve resimlerinin, hayatları ve hayat hikayeleri vardır. (Azizlerin hayat hikayeleri, genelde, dini gerçekleri açıklık ve güzellikle ortaya koyarlar). Hint ve Hristiyan dini müzikleri, dualardaki ve övgülerdeki müziğin tesirini artıran sözcükler vardır. Yahudi Peygamberler ve ilhamla yazan yazarlar ve onların çok etkisinde kalmış olan Yunan Filozofları ve Yunan, Latin, çağ öncesi ve modern Hristiyan düşünürleri vardır. Hindu, Buda ve Hristiyan öğretilerini gösteren şahaser Hint Tapınaklarını, Barabudur'u, Ajanta'yı, Chartres'in kendisini ve Sistine Kilisesi'ni de unutmayalım.

Son olarak, tasavvufi hissedişler, düşünceler ile, mistik felsefeciler vardır. Tanrı aşkı ile yanan Hindistan'da, şairler, müzisyenler, heykeltıraşlar ve ressamalar; Upanishad'dan ileriye doğru, tasavvufçu filozoflardan olduğu gibi, Krishna ve Rama'nın ruhani önderliğinden de ilham almışlardır. "Dionysius", Dante, Eckhart, Teresa ve diğer büyük mistikler ve Hristiyan ülkelerdeki mistik ressamalar, iki büyük Taoist Lao-çe ve Chuang-çe'yi ve Çin'deki mistik Sung ressamalarını, Mevlâna'nın ve İslâm'da ki diğer Sufilerin, Plato ve Plotinus'un izinde yürümüşlerdir.

İnsanlık açtır. Gizli ve kilit altında olmasına rağmen, ziyafet vardır. Bu serinin amacı; bu ziyafeti ulaşabilececek mesafeye getirmektir. Böylece, Homer'in kahramanları gibi, önümüzdeki sergilenmiş olan bu memnuniyet-neş'e veren ziyafete ellerimizi uzatabiliriz.

Şüphesiz, büyük dinlerde temelde ayrıcalıklar vardır. Ama onlar, aslında görüldüğü kadar birbirlerinden uzak değildirler. Biz, çoğunlukla, yanlış anladığımız ve yanlış uygulamalarda bulunduğumuz için, diğer dinlerin çok uzakta olduğunu düşünürüz. Kendi dinleri kesin kurallardan oluşmuş insanlar da, genellikle, dinleri daha ılımlı olanlar gibi, diğer dinleri ve öğretileri öğrenmeye hazırdırlar. Herşeyin ötesinde, yaygın dinlerde, ana konuları içeren birçok ortak nokta vardır. Alah'ın özünde birleşilen bir nokta vardır: Allah birdir, yaratıcısı yoktur.

RUMI AS A TRUE LOVER OF GOD

Dr. Erkan TÜRKMEN

The "Mathnevi" of Rumi is throughout a love letter to God. In this remarkable work, Rumi narrates all the mystical states he experienced himself during his spiritual ascension. In his first eighteen verses (1) he points out these stages as follows:

- 1 — Need (searching for the daily bread for spiritual hunger).
- 2 — Choosing of path (materialistic i.e. poison; spiritual i.e. antidote).
- 3 — Desire and yearning (like fish and water).
- 4 — Unveiling of some states (i.e. tearing of veils).
- 5 — Love and devotion (like Majnun and his beloved Leyli).
- 6 — Observing God in every phenomenon (i.e. soul and body).
- 7 — Unification of purpose (reaching the Origin). (2)

In this paper we shall take the fifth stage i.e. his love and try to see how we experienced it. However, it is not easy to put Rumi's love in words as it is above the faculty of earthly languages as he says:

گملمه گفتم نغمه زاده بیان ورنه لهرم افهام سوزد لهرم زبان

"I have narrated love in brief but not in details, for both my perception (3) and tongue would have burnt away."

(M. I, verse no. 1758) (4)

- (1) For further details see my article "On The First Eighteen Verses of Rumi's Masnevi", Islam and The Modern Age, Zakir Husain Institute of Islamic Studies, Jamia Millia Islamia, New Delhi, vol. XIV No. 4, November 1983, p. 286 - 298.
- (2) Similar Stages of Islamic Mysticism have been given by Mehdi Tevhidi, in his preface to "Nefahat'ül Üns, Molana Abdurrahman Jami, Kitab Ferushi-yi Mahmudi, Tehran p. 113 - 131.
- (3) Izbudak's translation gives "lips" instead of perception which is evidently wrong, see Veled Izbudak, Mesnevi, M. S. Basmevi, İstanbul 1966, vol. I, p. 140.
- (4) Mathnevi used here is R. R. Nicholson, Emir Kebir, Tehran Urdu Bilhsht 1350.

Generally speaking, his love has the following major characteristics :

- 1 — His love depends on sacrifice and patience, but not on personal expedience.
- 2 — Reason is helpless and weak in front of love's power.
- 3 — Love is eternal and infinite.
- 4 — Love is above belief or disbelief.
- 5 — The Beloved is passive while the lover (man) is active.
- 6 — There is no fear of time and death in true Divine Love.

1 — Rumi like all other sufies refused to live a rich life, although he was highly respected by the Selçukian Sultans. Today we see ruins of the Sultans' palaces and castles but we see no traces of Rumi's villa because his home was in the heart of people. He devoted his fame and and possession in the way of Love. He, therefore, suggests others to do so by lessening their sensual desires. At the beginning of his mathnevi he says :

بندگیل باسه آزار ای بر چند باشی بند سیم و بند زر

"How long will you be the captive of gold and silver, so break your fetters and be free, my son."

(M. I, v. 19)

His love was not egoistic, but sacrificing like that of Majnun :

فی حدیث راه بر خونه می کند قهرهای عشق مجنون می کند

"The reed talks about the bloody path and tell us the tales of Majnun's love."

(M. I, v. 13)

He continues :

عشق ناه بیانه غذای عاشق است بند هستی نبت هر کوصارق است

"A lover's food is the bread of love, not this (ordinary) bread, he who is a true lover is not a slave of existence."

(M. III, v. 3020)

To reach other stations that lead to God, one has to minimise one's needs and provide them for others. In this way we train our greedy selfness. He who claims to be the lover of God and fails to sacrifice his own will for the will of God, cannot be promoted to other stations. It is love by which we control our worldly desires and gain real knowledge (i.e. gnosis).

يك لحظه اگر نفس تو محكوم شود علم همه انبياء معلوم شود
آن صورت غیب که جبراهه صاحب اوست در آینه فهم تو مظهرش شود

"If you are able to control your selfness for a while, you can obtain the knowledge of all prophets and can begin to observe in your mirror of comprehension the face which the whole universe is looking for."

(Divan, p. 1390) (5)

The lover of God does not seek for the pleasure of this world. As he has lost the vicinity of his Beloved, he must mourn and wail like the reed. Rumi expresses such feelings in his following verses :

نالم ایرانا لها غوسه آیدسه از دو عالم ناله و غم بایدسه
عبود نالم که صیوب بی روز او بی وصال روی روز افروز او
عاشقم برنج غوسه و درد غوسه بهر غمشوری شاه فرزند غوسه

"I wail because wailings are pleasant to Him, He wants wailing and grief from the two worlds. Why shouldn't I cry like a night without its day, failing to see His face that illuminates a day. I love my grief and pains just to please my only King (God)."

(M. I, v. 1775, 1776, 1777)

Finally, when Rumi cannot reach his sublime Beloved he tries to sooth himself, patiently, with what he has in hand :

(5) Kulliyat-i Divan-i Shems Tebrizi, Ali Deshti and Feruzanfer, Chap Kha-ne-yi Sipeher, Tehran, Merdad Mah 1351.

بر یار لب لعل نکیه ی بوسم آنم جو بدست نیست ایبه ی بوسم
 رسم جو بر آسمانوی نرسد یارم سجده وز صبه ی بوسم

"In the memory of Thy lips I kiss the red-diamond (of my ring),
 Since I cannot reach Your lips, I kiss this,
 As I have no access to Your sky (Your height),
 I prostrate down (6) and kiss the earth."

(Divan, p. 1419)

2 — Rumi's love knows no bounds of wisdom, because love cannot be encaged within the domain of logic. The human logic is nothing more than a tiny drop in the sea of Divine Mercy. Love and its charm is above conception. He says:

مهرم ایبه لکوسه جز بهر وسه نیست مرزبان مشتری جز کوسه نیست

"None other, but he who has lost his (worldly) senses can comprehend the feelings of love and it is the ear that receives what tongue utters."

(M. I, v. 14)

So to understand and appreciate Rumi's romantic verses one has to possess spiritual heart. Love can be explained only by language of love. As he says:

عقل در شرح هو خود در گل بنفت عشق اضطرلاب امر از خداست
 شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت علت عشق ز علت های جداست

"The ailment of a lover is of a different kind, while love is the astrolabe (7) of mysteries of God. Reason is like an ass stuck in mud but it is only love that can comment on love and loverhood."

(M. I, 110, 115)

(6) It is a reference to the Islamic prayer, so called 'namaz'.

(7) Since astrolabe is used for finding out way by means of the stars and planets, so is love that helps discovering Divine Mysteries (see Abdolbaki Gölpınarlı, Mesnevi tercemesi ve şerhi, İnkılâp ve Aka, İstanbul 1981 p. 43).

لا ابالی عشق باشدنی خرد عقل آن جوید گز آن سودی برد

"It is love that is reckless but not intellect; reason looks for what is profitable (for ego)."

(M. VI, v. 1967)

Mental power is the slave of forms and colours. Anyone who is fond of colours and outer beauty may get stuck :

عشقهای که از بی رنگی بود عشق نبود عاقبت رنگی بود

"The love that depends on colours (and shapes) is not true love, it finally ends up in disgrace."

(M. I, v. 205)

آنچ معنوفت صورت نیست آنه خواه عشق ایبه جهان خواه آنه جهان
 آنچ بر صورت تو عاشق گشته بود برون شد جهان بر ایں گشته
 صورتسه بر هاست ایبه سیری ز بهیت عائقا واکه معنوف تو نیست

"The Beloved has no form, may it be the beloved of this world or of that. If you have fallen in love with a figure, then why do you leave it when it dies; the shape is there, so why have you ben fed up of it; O' lover so seek for the real Beloved."

(M. II, v. 701)

It is the reason that deceives a man and keeps the realities un-veiled, as Rumi says :

تا در آمد حکم و تقدیر آنه عقل هارس غیره سرگشت و تباه

"When His decree and predestination arrives, the watching reason becomes giddy-headed and good for nothing."

(M. V, v. 2166)

Again, Rumi explains how an individual reason is weak and helpless as compared to the universal reason in the following lines :

کل عالم صورت عقل کل است گوشت بابای لهر آنک اهل قل است
 صلح کن با ایبه بدر عافی بهل تا که فریسه زر نماید آب و گل
 من که صلحم را نما با ایبه بدر ایبه جهاه چون جنتستم در نظر
 لهر زمانه تو صورتی و نوجمال تا ز نو دیدن فرو میرد مدول

"All the universe is the reflection of the universal reason, because it is the father of the believers of the word say (8); so make peace with this father so that you may see the clay and water (9) as a bed of gold. Since I have made peace with this father, all the world is like a paradise to me. At every moment, there appears a new form and a new beauty; and thus by watching each new vision my pains die away."

(M. IV, 3259, 3261, 3263, 3264)

It is the power of love that ends the spell of reason and one begins to observe realities beyond the outer forms :

کر صورت بگذرید ای دوستان جنت و گلستان در گلستان

"If you, my friends, pass beyond forms, there is a paradise and rosegarden within rosegarden."

(M. III, v. 577)

Rumi advises us not to seek the apparent charm of objects, but to look for the Oneness of beauty :

نه دو باشد تا نوی صورت برست بیسه او بیک گشت کز صورت برست

"So long as you are worshipper of forms, they look double; but when you free yourself from individuality you find them all one."

(M. I, v. 679)

(8) It is a reference to the Kuranic verses that begin with the word "kul" i.e. "say"

(9) "Clay and Water" means the human body.

در معانی قسمت و اعداد نیست
 در معانی تجزیه و افراد نیست
 صورت سرگشته گدازده کن برنج
 نایبینی زیر او و عهدت هو کنج

"In things spiritual there is neither division nor numbers,
 In things spiritual there is neither partition nor individuality,
 By means of grief, melt the obstinate forms,
 Then you see the Unity that lies under it like treasure."

(M. I, v. 681, 683)

It was this talent of Rumi which enabled him to discover what lied behind the corporal frame of Shems-i Tebrizi, Selahaddin and Husameddin Chelebi.

3 — Divine Love is eternal and infinite. It is above any limits and ties, regarding this Rumi says :

در نماند عشق در گفت و شنید
 عشق در یابیت قعر سه نایدید
 قطره های بحر را نتواند شمرد
 هفت در یابیه آن بحر است خزد

"Love cannot be explained and heard, it is like a sea without dept. As one cannot count drops of ocean, so seven seas are like a tiny sea in front of love."

(M. V, v. 2732-33)

and :

هر چه جز عنقت شد ماکول عشق
 در جهان یک دانه یسه نول عشق

"Love devours whatever there is; to the beak of love two worlds are like a single grain."

(M. V, v. 2726)

Love dominates over the lover and unites him to the Beloved in such a manner that no duality is left :

گفت سه در تو عهدناه خانی مردم
 که برم از تو ز ساراه تا قدم
 بر سه از هستی سه جز نام نیست
 در وجودم جز تو ای هوسه کام نیست

"He (the lover) replied I have lost myself in you in such a way that from top to toe I am filled with you. Of my existence there is only my name, but in my body there is nothing left except you for your wishes always come true."

(M. V, v. 2022, 2023)

After such unification lover gains immortality and immensity :

در دید عقل بس می‌کنم در دیده عشق بی‌مکانم

"I end up in the eyes of reason, for I am placeless in the eyes of love."

(Divan, p. 597)

It is the dynamic power of love that exalts a lover to the highest point where he achieves vicinity of God. Love took Muhammed to the spot during his ascension (mi'raj) and love's dynamism made Moses's mountain shake :

بهر زمان از عشق بر افروخت شد کوه در رقص آمد و مهلاک شد

"The clayey body rose upto the skies due to love, the mountain came into action and began to dance."

(M. I, v. 27)

عشق بپوشد بحر را مانند دیک عشق بساید کوه را مانند دیک
عشق بشکافد فلک را صد شکاف عشق لرزاند زمین را از گداز

"Love boils the sea like a cauldron, love scumbles mountains and turns them into sand; Love brings about a hundred holes in the sky and makes the earth tremble without a reason."

(M. V, v. 2734, 2735)

4 — Love is so sublime that it may surpass belief or disbelief. Rumi has held his love above the religious conflicts and he says :

ز آنک عاشر در دم نقد است لا جرم از کفر و ایمان برتر است

“Since a lover is intoxicated with the present situation (of love) doubtlessly he is above faith and faithlessness.”

(M. IV, v. 3280)

This does not mean that Rumi left Islam aside (10). It is emphasis laid upon the greatness of Divine Love. Besides, love is the attribute of God and is, therefore, as sublime as God Himself. Rumi says :

توبه کرم و عشق محمود از دها بوبه وصف غلب و آه وصف خدا

“Repentance is like a worm and love is like a dragon, repentance is the attribute of man, while love is the attribute of God.”

(M. VI, v. 970)

غیر هفتاد و دو ملت کبیره او تحت شاهان تحت بند یسیر او

“Lover’s belief is other than that of the 72 nations, for him thrones of kings are like some tied up (ordinary) timbers.”

(M. III, v. 4721)

ملت عشق از هر دینها جداست عاقبتان را ملت و مذاهب جداست

“The nation of love is separate from all the worlds, lovers have a different nation and religion.”

(M. II, v. 1770) (11)

5 — The Beloved is passive and concealed while a lover is restless in his search, as Rumi says :

بیل معرّفانہ نهانست و سیر بیل عاشق بار و صد طبل و نفیر

“The tendency of the beloved is hidden and veiled but he desires

(10) Afzal Iqbal’s statement that “Rumi knows no religion but religion of Love” (see “Life and Works of Rumi”, Pakistan 1977, p. 159) can be misleading because the gazels he used for supporting his point i.e. “I am neither Christian nor Jew, nor gahr nor muslim...” and “I have picked out the essence of the holy word... (p. 159)” are not found in the critical edition of Feruzanfer’s “Divan-e Shems”. Such poems need to be carefully used because a large number of these poems do not belong to Rumi.

(11) See also Annemarie Schimmel, The Triumphal Sun, Fine Books, London 1978 p. 336.

of lovers are accompanied with two hundred drums and trumpets (due to his mourning and complaints)."

(M. III, v. 4603)

مجمده معشوقست و عاشق برده زنده معشوقست و عاشق مرده
 هر چه نباشد عشق را بر وای او او هر مرغی مانند بی پروای او

"All is the Beloved and the lover is a (sheer) curtain, the Beloved is living and the lover is dead; when one is indifferent to love one is like a bird without wings, what a pity."

(M. I, v. 29-30)

This is why Rumi advises lovers to choose the love of the Immortal but not that of the dead. He continues:

عشق آه زنده گزیده کو باقیست کز شراب جهان فزایت ساقیت
 عشق آه بگذرید که جمله انبیا یافتند از عشق او کار و کیا

"Choose the love of that Living One who is everlasting and renders you the wine that increases your life; choose the love of Him from Whom all the prophets got their power and glory."

(M. I, v. 219 - 220)

هیچ عاشق خود نباشد وصل جو که نه معشوقه بود جو یای او
 جمله اجزای جهان زاده همگم پیسید جفت جفت و عاشقا جفت خویدید
 هست لهر جزوی ز عالم جفت خواه راست همچون گهر باور بر آن گاه

"No lover seeks union by himself unless the Beloved looks for him. All the particles (the atoms) of the world due to His ordainment are paired as mates (and they are all in love with each other) while lovers seek for their pairs, too. Every atom of the universe is in search of its mate like an amber and the blade of straw."

(M. III, 4393, 4401, 4402)

We can deduce from the above verses that everything in the universe is in action due to the attraction of love. Divine Love is the source of life and dynamism. The blow into Rumi's flute is not an ordinary air; it is the fire of love:

آتش ایبه بانگ فی و نیت باد هر که ایبه آتش ندارد نیت باد
آتش عشقت که اندر فی افتاد جوشش عشقت کاندری افتاد

"The voice of the reed is fire but not a simple blow and the one who has no such fire, should stop to exist (12); it is the fire of love that has fallen in the reed, it is the attraction of love that ferments wine."

(M. I, v. 9 - 10)

6 — In true love there is no room for fear of death, time and affliction. For Rumi, death is the door that opens to the chamber of the Beloved and soul is like a bird captive of the cage of body where it waits to get free in order to go to its eternal mother-land (the Garden of the Beloved).

عشق دیگران بگذرد از حال بحال عشق من و معشوق مرا نیست زوال

"Other's love passes from state to state, but my love and the Beloved have no decline."

(Divan, p. 1412)

باغ سبز عشق کوی منتهاست جز غم شادی درو بس میوه هاست
عاشقی ز سیه هر دو حالت برز هست بی بهار و بی جزان سبز و تراست

"In the eternal green garden of love there are other kinds of fruits besides happiness and grief; yet love is above all these conditions, because it is ever-green and fresh without spring and autumn."

(M. I, 1793 - 1794)

(12) "It should not be taken as an imprecation" (as said by Nicholson, Commentary, I, p. 10) but as an invocation for those who are deprived of Divine Love i.e. "May they lose themselves in God."

Love even cures one's diseases :

"Well done, o'love that brings nice profit, O' that is the doctor of our all ailments."

(M. I, v. 23)

Person is matured by afflictions and worries then he welcomes death without fear. Love helps him in breaking the prison of body. His following verses about resurrection show us why he welcomed death :

وز نما مردم بچوانه بر زدم	از جمارى مردم و نای شدم
بس چه ترسم کی ز مرده کم شدم	مردم از حیوانی و آرام شدم
تا بر آرام از مدائنك بر و سر	جمله دیگر بگردم از بشر

"I died as mineral and became plant; I died as plant and rose to animal,

I died as animal and became a man; why should I fear, since I never wasted away by dying; I make an attempt to die as a man, so that I may begin to possess wings and head (like that of an angel)."

(M. III, v. 3901)

سراوصال و ملاقات آنه زمانه باشد	جنازه ام هر بستی مگو فراق فراق
غروب شمس و قمر از یاده باشد	فروشن بودیدى بر آمد بنگر
هر ابدان انسانیت ایسه گمان باشد	کدام رانه فرو رفت در زنده که نرسد

"When you see my funeral, don't say "what a separation", It is the time for me to visit and meet (my Beloved), Since you have seen my descending, then do see my rising, Why one should complain about the setting of the moon and sun, Which seed that went under earth did not grow up again? Then why should you doubt about the grain of a man (the dead body)."

(Divan, p. 367)

مرگ اگر مردت آید بپرسه تا کنم غموسه در کنار سه تنک تنک
سه از او جانی برم بی رنگ و بو اوز سه دلفی ستاند رنگ رنگ

“If death is brave let it confront me, so that I may kill myself
little by little at its side,
I take its soul which is colourless and scentless,
While death takes colourful robes from me.”

(Divan, p. 516)

For the Divine lovers time and space have no restrictions be-
cause they are only earthly conceptions. Rumi discloses this point
in the following verses :

بیان ابروئی عشق ایبه زمانه کرهت
که نیست لبی آن روی خواب از آنه باز

“Time is, O’ my love, like a knot (wen) between your eye-brows;
therefore, it does not suit your beautiful face, please give it up.”

(Divan, p. 132)

There is no concept of youth, old age or childhood in love. It is
above such ties :

ما عاشق و بیدل و فقیریم لهم کودک و لهم جوانه و بیرییم

“We are lovers, desireless and poor, we are children, young and
old (at the same time).”

(Divan, p. 598)

To sum up, Rumi’s love is above all feelings, forms and fears. It
is as sublime as God himself. Man by sacrificing his wills for the will
of God can gain a location closest to Him. Love is eternal and cannot
be buried.

TANRI AŞIĞI OLARAK MEVLÂNÂ

Tasavvuf merhalelerini, Mevlânâ'nın bizzat yaşadığı ve müşahade ettiği bir gerçektir. Biz bu tebliğimizde onun kendi eserlerinde derleyerek 5. merhale sayılan "Aşk'ı" konu edineceğiz. Mevlânâ kendi eserlerinde İlahi aşkı nasıl görmüş ve nasıl dile getirmiş olduğunu İngilizce olarak anlatmaya çalışacağız.

МИФДƏ СОНСУЗЛУГ, ТƏКЛИК БАХЫШ, ПАТТҮҢДА

Инамларын јаранмасы, кет-кедє ойчимлєнмєси, ахырда сонсузлуг, тєктанрылыг кєрушүнүн ортаја кєлмєси јалныз Азєрбајчан халгынын дєјил, оир сыра тјрк халгларынын мифик, дини-фольклор кєрушүнүн өз чєгинда тутдугу гаты ајднмашдырмага, халгын сојтєфєкјуруну єјрєнмєјє јардым едир. Бу бахымдан Азєрбајчан халгынын сојкєкүндє дуран геюилеобирлєшмєлєринин сонсузлуг, тєктанрылыг бахышы мараглыдыр. Сојкєкүндє дуран геюилеобирлєшмєлєсиндє јаратылмыш - космогоник вє сонсузлуг, тєктанрылыг тєфєкјурү еркєн чагларла эски инсангын чєврєни, кайнаты дєрк єтмєсинин гаты илє сыхы баглыдыр. Дала дєгит дєјилсє, јашајыш тєрзи, истєфсал алетлєри илє баглы бу гат пємин анлајышлары јаратылмышдыр. Јаратылмыш вє хусусиєтє сонсузлуг, тєктанрылыг анлајышы чагларын аста вє ити инкишаф илє баглы олараг ирєлилємиш, мјрєкшєблєшмиш, јеткинлєшмиш вє ахырда сонсузлуг тєктанрылыг анлајышы ойчимлєнмишдыр.

Јери кєлмишкєн јазат ки, сонсузлуг, тєктанрылыг анлајышы јарандыгы чагдан башлајараг, Азєрбајчан халгынын сојкєкүндє дуран геюилелєркин сєнєгиндє өз єксини татымышдыр. Анагыда кєрєчєјимиз кими бу инам сєнєтдє ајырма јєр тутур. Сонсузлуг анлајышы јаратылуш вє башга анлајышлар, кєрушлєр кими бирдєн-бирє ортаја чыкмаммышдыр. Тєклик анлајышы, кєрушү **өлє** јаратылмыш тєфєкјурүнүн инкишаф илє баглы олараг, Паким тєфєкјурүн-мифик тєфєкјурүн сонрагы гатларынын ичиндє јаранмыш, сонра ону арадан сыхышдырмага чалышмыш, заман кечдикчє "дүшмєнини" јєнмишдыр. Дєјилєнлєрдєн бєлє чыхыр ки, сонсузлуг, тєктанрылыг-монотеизм гай-шаман кєрушлєринин ичєрисиндє јаранмыш, боја-бухуна јетмиш, мус-тєгил вє онунла јан-јана јашамышдыр. Тєктанрылыг јаратылмышын тєк бир гүввє тєрєјиндєн јарандыгы анлајышы дємєкдир. Бу кєруш тјрк халгларынын, о сырадан Азєрбајчан халгынын сојкєкүндє дуранларын мифик кєрушлєр дүзүмүндєн тарихи пайдиселєрин, кєрушлєр дүнјасындакы дєјишикликдєн, ирєлилєјишдєн јаранмышдыр. Мифик кєрушлєри вє чагларын кєрушүндєки дєјишиклик өзүнүн рєгибонин өз бєтниндє јетирмиш вє дүнјаја кєтирмишдыр. Сонсузлуг, тєклик анлајышы вє онун мифик

әсәсләры -көкләри ајдынлашдырылмалдыр. Сонсузлуг, тәктанрылыг анлајылы-
нын, тәктанрылыгын јаранмасында иштирак едән компонентләри муәјјәнләшдирәр-
кән мифик төбәккүр, инсаны вә ону ирәли атаран әмәк илә биркә чеврә, мүлит,
көрүшләр дүзүмүндәки дүрлүлүкләр ону јарадан объектив, субъектив сәбәбләр
мүмкүн гәдәр мөз таршысына кәтирилмәлидир. Чүнки түрк халгларынын мифик тө-
бәккүрүндәки, јарадылыш көрүшүндәки тәклијә, сонсузлугта доғру мејил тәбиәти,
јарадылыш дәрә етмәклә, она јахынлашмагла бәғлы олмушдур. Түрк халглары-
нын улу бабалары тәбиәтлә өз арасында ајрылыг көрмүрдү.

Инсан тәбиәти актив вә пассив мушәғиңдә едәркән, ону ибтидаи шәкилдә
өјрәнәркән өзүнү дә онун ичиндә көрүрдү. Өзү илә тәбиәт арасында ошарлыг-
лар таларкән буну ајрыча мөзә чапдырырды. Дејилдији кими, түрк халгларында
мифик көрүшләр вә тәктанрылыг тәбиәтә јахынлашмагла ону аз да олуа өјрән-
мәклә сәсләшир. Әски түрк халгларынын чохунун мифик көрүшләриндә јарадылыш
каинат јухары дунјаја /Көј әләми о да бир нечә гатдан ибарәтдир/, орта дун-
јаја /јер үзү/, ашағы дунјаја /јералты/ сөлүнүр. ¹ Јарадылыш бу үчлүкдән
ибарәтдир. Бир сыра түрк ~~дилити~~ халгларда Көј таңрысына Үч-Гурбустан /Гор-
бустан /јуч -Курбустан/ дејилир. ² Көј таңрысынын Гурбустан /Горбустан ад-
ланмасы тәсадуғи дејилдир. Онун нә үчүн үч Гурбустан адланмасынын сирини
ачмаздан габаг Гурбустан нә дәмәк олдуғу барәдә дүшүнчәләримизи сөјләјәк:
бизчә Гурбустан /Горбустан" /Гур//гор", "бус" вә "тан" төркибләриндән јә-
ранмышдыр. "Гур" вә "гор" фонетик сәсләнмәдирләр, вариантдырлар вә "од" дө-
мәкдир. Чохмә"налы "бус"ун" кими исә изләмәк", "изләмәк" мә"насы да вар-
дыр. ³ Азәрбајчан дилиндәки нус /маг/, бус /маг/ "бус"ун фонетик вариан-
тыдыр. "Тан" онун "дан" фонетик сәсләнмәси" дан /Күнәшии чыхдығы јер/ дө-

1. Бах: А.М.Сагалаев. Мифология и верования Алтайцев, Новосибирск, 1984, сәһ.
48.

2. Јенә орада, сәһ. 48.

3. Бах: В.В.Рафлов. Опыт словаря тюркских наречий, том IV, част 2, СПб,
сәһ. 1864, 1911-чи ил.

мөкдир. /түрк диллеринде "д" илө башлајан сөзлөр, "т" илө дө дејилир, мисал үчүн: "даг", "таг", "дамга", "тамга", "дајы", "тајы" ве с. /Онда Гурбустан/ /Горбустан күнөши чыхдыгы јери /даны/, оду /бурда Күнөш көз гаршысына кетириллр/ излөјөн демөкдир. Инди исө нө үчүн көј илаһисинин Гурбустан/ /Горбустан адланмасынын себөблөрини ачаг. Бөллидир ки, өски инсан Күнөши һөр нөснөнин - шејин јарадычысы сажмышдыр. Көј илаһеси күнөшлө бағлышдыр. Чүнки дејилдији кими, өски инсан инанмыш ки, Көј илаһеси, Күнөши, онун чыкмасыны излөмишдир. Елө буна көрө о, одла /көјдө о күнөшидир/ бағлы дүңүнүлүшдүр .Ғуз да белөшир, о, күнөшин илк парылгысы, данын сөкүлмөсини хөбөр верөн, ја да өлө данын өзүдүр . Ғуз да Гурбустан/ /Горбустан кими күнөшлө бағлышдыр. Белө бир мифик көрүшө көрө дө о, Гурбустан оду /күнөши/ излөјир, Ғуз исө дејилдији кими ја данын өзү, ја да онун сөкүлмөсини хөбөр верөндир. Демөли, Гурбустан //Горбустан, Ғуз Күнөшлө, ишыгла, шуа илө бағлышдырлар.

Биз төбии бир падисөник јада салмаг истөјирик. Күнөш шуасы - јаругу көздө, судө, шүшөдө, ајнада ар-тар-хач кими өкс олунур. Өски өгузлар ве бир чох түрк төбилөбирлөшмөлөри бу төбии падисөни мушаһидө өтмиш, ону өзлөринин күнөш, сонралар төктанрылыг, сонсузлуг инанлары илө бағламышлар. Демөли ар-тао-хач християнлыгдан габаг мифик төбектүрдө олмушдүр.

Ар-тар-ын мүгөддөслөшмөсиндө белө бир фикир дө сөјлөмөк олар. Өски Инсан ики ағачы бир-биринө ар-тар шөклиндө сүртөрөк од алырмыш ве белөликлө дө, ар-тар одун бөлкөсинө чөврилмишдир. Өски инсан оду мүгөддөс саждыгындан ону јарадан ар-тары, ағачы да мүгөддөслөшдирмишдир. Хач фөлөјин чөрхи анлајышы, јашарыш, ебадилик анлајышлары илө бирлөшдигден сонра /күнөш јашарышдыр, од да онун бөлкөсидир/ ар-тарын һөр учуна чөрхи дөвранын перөкөтинин истигамөтини билдирмөк үчүн хөтт артырмагла она јашарылыг сифөти дө вермишлөр. Бир сыра түрк диллөр ин-

ца вә диалектләрде оуна кокулдур /сивастика/ дејирләр. Азәрбајчанын бир чох гәбристанларьнда гәбир дашларьнда ар-тар вә чәрхи-һәләји, чәрхин дөвраннын кәстарән шәкил һәки олунмушдур. Бунунла әски азәрбајчанлы чәрхин дөвраннын јашары, әбәди олдуғуну билдирмишдир. Чәрхи дөвраннын јанында ар-тарын /ар-тар күнәшин шуасы дәмәқдир, күнәш исә әбәдидир/ чәкилмәси дөвраннын, һәјатын әбәдилјине, јашарылығына ишарә етмәклә бәрабәр, ар-тарын /күнәшин/ олуну нисрулардан горулдуғуну да билдирмишләр. Бир чох сојлар оу инамла бағлы оларат гәбрусту асиделәрдә габартдығлары ар-тарда дунја ағчынын бәлкәләрини мухтәлиф шәкилдә вериләр. Бәлә габардылмыш ар-тарлар сәнәт ернәји кими дә маратлыдыр.

Оғузлар күнәшцен кәлән шуаны вә онун ар-тар кими әксини дүшүнәркән шуа илә һәмин ар-тар әкси арасьнда бир бағлылығ кәрмуш өз инамлар системини, дүзүмуну јаратмышдыр. Бу дүзүм, анлајыш, үчлук шәкилдә ортаја чыкмышдыр. /бах: шәкил I/, үчлүјүн јухары һиссәсиндә Күнәш дурур /оддур-гор//гур-дур, шуадыр-Гуроустандыр/, јәнлара ајрылан шуалар исә илаһи вә ја јарылалылашдыр. Дејәсән, онлардан бири, ола билсин, кунбатандакы одла, Күнәшлә, онун инсанлара, чанлылаоа кәндәрцији ^{дүшүм}дүшүмлә -һәјат гүввәси, һәјат чөвдәри, мајасы илә бағлы Горгут /мугәддәс од, од гүввәси, од вә һәјат мајасы/, гор-од, гур-рун, һәјат гүввәси/, кунбатанда исә јенә одла, күнәшлә /Короғлу -Одоғлу/ бағлы тағ тапрыннын /дағ да одла бағлыдыр/ ^I оғлу, тәбиәтин өзү, ја да дирилиб өлмәси мифик анлајышы вә онун инсанлашмышы Короғлу //Короғлудур. Горғлу//Короғлу нә үчүн кунбатанда јерләшир. Мифик кәрүүләрә кәрә күнәш кун батанда "өлүр". Тәбиәтин вә онун дирилиб-өлмәсинин бәлкәси, инсанлашмышы Короғлу//Короғлу да ғышда "өлүр". Күнәш вә онунла /шуанын бир учунда олан/ бағлы Короғлу//Короғлу -тәбиәт ғышда кунбатанда "өлүр" /Күнәш зәйфләјир/. Елә бир мифик инама кәрә дә о кунбатанда јерләшир. Күнәшлә бағлы үчлук /Гуроустан,

I Мирәли Сејидов. Алы кими вә Короғлу образларынын прототипләри һаггында, "Азәрбајчан" журналы, 1978, № 3, сәп. 200.

Горгут, Гороғлу//Короғлу /Күнәшин өвладлары од кими дө дүшүнүлүрүш. Көрүнүр ки, бу көрүнүш-дүшүнчө XIX жүзүлүшүн лан сонларына кими халг арасында јашамшдыр. Ола билсин оуна көрө дө үч оду Бағынын бөлкөси кими дө гебул етмишлер. /Бағы совети бинасынын башындакы габардымыш үч од./

Түрк халгларында бөлө бир инам вармын ки, "гут" көјдөн, күнөцдөн келир.^I Елө буна көрө дө Горгут пәмшө күнөшлө бағы дүшүнүлүшүдүр. Бу јарымтүгөцдөслөр вахтилә там, сонралары јары миғик образлардан биринчиси од, од рулу, од гүввеси, /Горгут/ икинчиси исө тәбиетин дирилиб өлмөси миғик анлајышларынын инсанлашмышыларыдырлар /Гороғлу//Короғлу/. Демөли, Ғузларын вө башга түрк гебилебирләшмөлөринин, халглардын инамларындакы үчлү анлајыш күнөшлө бағыдыр. Бу анлајыш сонралар чөмијјетин башга саһәлеринө дө тәгбит олунмушүдүр. Јухарыдакы үчлүдө /шөкил № I/, Күнаш /Гурбустан/Горгут.Гороғлу//Короғлу үчлүјүндө ортада /Күнөш исө она чан атан, ону изләјир онун илж парылтсы Гурбустан/Гороустан, Ғузлур.Күнөш сонсузлугдадыр, өлчәтмаздыр, ондан ашағыда Гурбустан /Ғуз/ дыр. Демөли, ондан кәлән вө она гајыдан /өкс олунан/ шуга, ишыг сонсузлугу, төмил едир, сонсузлугун бөлкөсидир /бах: шөкил № 3. Ортадакы шуга /буну ох шөкилдө тәсәввүр етмишлөр/ ирәлијө, сонсузлуга кедир, кәнара јајылмыш охлар исө чөврәни, јанлары бүрүјүр /шөкил -№ 2/. Күнөшө гајыдан шуга ох ортададыр вө о, һәр неснөјө гадирдир. Елө буна көрө дө өски Ғузлуду онула бағы Горгуту, Гороғлуну /Короғлуну/ -тәбиетин өзүнү, онун өлүс-дирилмәсини вө б. миғик, јарыммиғик пәтта там инсанлашдырылмыш сөразлары күчлү, һәр дүрлү дүшмөнө галиб кәлән кими вәрмишдир. Бу инама көрө дө Тапдыг /"Тапдыгын нағылы"нда/, Боз гурд /Ғузнамөнин ујғурстанда јазыја альнымш вариантында/, елө Ғузун ханьмы вө б. шуга васитесилә көјдөн келирлөр. Буаунла да миғ јагадычысы онларын күнөшлө бағылыгыны көстөрмишдир. /Миғик инама көрө Гурд күнәшин бөлкөсидир, Ғузун ханьмы Күнәшин инсанлашмышыдыр, Тапдыгын анасы Күнәшдир/.

І.Бах: Мирәли Сејидов, "Горгут" сөзүнүн етимоложи тәлили вө образынын көкү һаггында гөјдлөр, "Азәрбајчан" журналы.1979, № I, саһ.183.

Ортадакы ох, Күнәшә, ода /Гурбустана/ доғру јөн алып вә беләликлә дә о, сонсузлуга кедир. ләр шејә гадир, ләр нәснәни јарадан сонсузлуг тәкликдир. Сонсузлуга кәдән јухары кедир, күнәшин шүасынын јана –саға, сола јајылан шүалары чеврәни тутур. Бу мифик тәфәккүрә кәрә дә Хаган –Ғуз хаган Күнәшин зәнитдә, лап дикдә дурдугу јердә гызыл чадырда отуруп, хаганын Күнәшин инсанлашмыш гадынындан доғуланлары күнчәханда, дунја ағачынын, сујун башлангычынын инсанлашмыш ханымындан доғуланлары исә Күнбатанда јашајырлар. Ғуз тәрәфиндән өвладларынын өелә јерләшдирилмәси тәсадуғи дејилдир. Торпағы белә бөлмәк, ажры-ажры сәмләрдә јурд салмағ мифик инамла бәғлышдыр. Мифик көрүшә кәрә Күнәшлә бәғлы оланлар даһа үстүндүрләр вә Оуна кәрә дә онлар күнчәханда јерләшдирләр. Елә белә бир инама кәрә дә, Ғуз гаганы Күнәшин инсанлашмыш ханымындан доғулмуш оғлу Күнхан әвәз едир.

Орта-охун –шүанын Күнәшә –сонсузлуга доғру кетмәси инамы, тәклик көрүшүнүнү јаранмасынын башлангычыны гојур. Демәли, түркідилли халтларда, о сырадан Ғузларда сонсузлуг тәктанрылығ көрүшү онун мифолокијасынын ичиндә јаранмыш вә онунла да биркә јашамышдыр.

Хаганын ортада – Күнортада гызыл чадырда отурмасы һәм дә Күнәшлә сој јахынлыгына ишарәдир. Белә адәт ики инама кәрә јаранмышдыр:

1. Күнәш јухарыдан һакимлик кәндәрир /гут кими/ вә еләчә дә һакимлији алып.

2. Күнәш инсанлары еләчә дә һакими пәслән горујур. Демәли, Хаган Күнәшин бәлкәси гызыл чадырда отураркән бунунла о, билдиримши ки, она һакимијјәти ләр нәснәјә гадир Күнәш вермиш вә ону Күнәш горујур. Белә оир инам узун јүзилликләр ооју јашамыш вә нағылларда, дастанларда, адәтләрдә гам-шаман ојунлаһында, алгышларда өз әксини тапмышдыр. Баш танры кәјүн доғтузунчу гатында отуран Үлкәнин дә гызыл сарајы вармыш. ¹ Дәдә Горгуд бәјларында "Ал-

1. Бах: С.Каташ. Мифы легенды горного Алтая. Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1978, сеп. 15.

тунбашлы бан ев" 1-лөрдөн тез-тез сөйбөт кедир. Бу алтунбашлы-гызылбашлы евлөр вахтиле јары мийик Огузун, онун оғду Кунханын отурдугу евлөре ишаредир. Огузларын ве түрк халгларынын дәвлөтлөринде дәвлөт мәнсеблери ве торлагын енине, узунуна јажылмасы мифоложи инамларла бағлы олмушдур. Дәвлөт гүрүлүшүнүн узунуна, енине узанмасы бир төрөдөн үчлук анлајышы иле, је"ни иуанын јухары учалмасы ве јан төрөйлөре јажылмасы иле бағлыдырса, о бири төрөдөн дәвлөтин реал истәклери ве мәнсеб дүзүмү иле сәсләидир. Түрк халгларынын, о сырадан Огузларын узунуна, енине јер /мәкан/ анлајышы, дәвлөтин бәјүмәси анлајышы, идејасы иле бағлыдыр. Бу һаким көрүш кайнатдакы, чевредеки кенишлији, узундугу өрнөк кими алмышдыр. Еле белә бир көрүшө көрә дә әски халглар кенишлик, сонсузлук анламлы сөзлери өзлөрине титул кими көтүрмушлөр. 2-дүн хаганьнын титулу шан-ју /муасир охунушу/ -тан-һу /әски охунушу/ олмушдур. Беллидир ки, чин мәнбөлери түрк ~~халгларын~~ халгларын ^{әл/} көркәмли адамларьнын адларыны төрчүмә едирдилер, еләчә дә чин дилине ујғунлашдырылдылар. Чин сөзү олан тан-һу /бөлкә тан түрк сөзүдур. Биринчи ~~ки~~ һиссеи тан "дан" //"тан /үһүт, кун чьхан/дыр. Ахы о сонсузлугу, кенишлији билдирмиш/ сонсузлук, кенишлик, јүксәклик анламышдыр. Бу дејиленлөрдөн ајдылашыр ки, түрк халглары, еләчә дә Огузлар, һунлар көјә -јүксәклијә /күнөшдөн дүз енен ве галхан шуга/ галмағы кенишлијә-енине, узунуна бој атмағы, јажылмағы мийик бахьмдан әсәсләндиришләр. Бу мийик көрүш огузларын, һунларын ве б. вилә, дәвлөт, мәнсеб дүзүмүндә, системинде башлыча рол ојнамышдыр. Бу көрүшө көрә Огуз /сонралар Кунхан/ ортада отуруп/инама көрә кунун лап дикде дурдугу јердә. Кунханын, үмүмјјәтчә, ләр кими исә хаган сечмөк үчүн ону догтуз дәфә кунашин әтрафына доландырышлар/ ве белә бир инам да вармыш ки, хаганьга кунаш -јүксәклик верирмиш.

1. Китаби-Дәдә Горгуд. Бакы 1962, сәһ. 20.

2. Кениш мө"лүмәт үчүн бах: Мирәли Сејидов. "Дәдә Горгуд бојларында кунортач ве ортач сөзләринин етимоложи тәллили, "Азәрбајҗан" журналы, № 3, сәһ. 186-187 ве давам.

Хаганын Кунортачда -күнүн дик дурдугу жерде јурд салмасы ве онун сонсузлугла, күнөшлө, Гурбустанла ве јанлара јажылмасы мифик көрүшү илө бағлы олса да, бурда дәвләтин менафеи, дәвләтин тәһлүкәсизлији мәсәләси дә көз гаршысына көтирилмишир. Дејилдији кими, көјө јүксәлән, күнәшә доғру кәлән ох /шүанын әкс олуб мери гајытмасы/ анлајышы сонсузлугта, тәклијә доғру јөнәлирди. Елө буна көрө дә күнәшә јөнәлиш, она гајыдан шүа -ох мүғәддәс сајылырмыш ве гамлар ојуну, ајини еркән чағларда охла кечирилирмиш. Бу ох күнәшдән кәлән ве әкс олунан дикинә шүанын бөлкәси имиш. Охун /јајын/ мүғәддәслијинә инам түрк халгларынын, о сырадан Азәрбајҗан халгынын сојкөкүндә дуранларын мифолокијасында башлыча инам иди. Гамлар-шаманлар узун јүзилликләр ооју охла-јајла ојун-ајин кечирмишләр. Гамларын охла ојун кечирмәси сәзсүз ки, охун /јајын/ мифик тәфәккүрдәки мөвгәји илө бағлыдыр. Л.П.Натапов әски гам-шаман ојунларындан бәйс едәркән јазыр ки, онлар давул әвәзинә јајла-охла ојун кечирмишләр. ¹ Күнәшлө бағлылыг сонсузлугла бағлылыгдыр. Чүнки дејилдији кими күнәш сонсузлугтадыр. Күнәшлө бағлылыг истәр-истәмәз сонсузлугу јада салырмыш ве селәликлә дә инсанын Күнәшлө -сонсузлугла көк-кәнетик јахынлыгы дүшүнчәси јаранырды. Инсан өзү илө јарадан арасында бәрәбәрлик јарадыр ве бөләликлә дә инсан өзүнү танры илө бир гатда гојурду. Бу тәфәккүр чагынын габағчыл көрүшү иди. Гамлар инсанларын дүшмәнини -пис руһлар охла товармышлар, мағв едәрмишләр. Охла ајин кечирмәнин ве онун писи товмасынын башлыча сәбәби о иди ки, ох Күнәшин, онун шүасынын, јај исә Көјүн /Көј гүбәси/ бөлкәси имиш. Ох-јај гам-шаман көрүшлери илө елө бағлы имиш ки, онлар арасында давулла ојун кечирәркән белә давулла ат тукы /зооморфик онгондур/ ве ренкиди /әдәтән ағ, сары, тырмызы, көј ренкләриндә олармыш, парчалар асармышлар. Булардан ағ јерусту илаәси Үлкенин, сары-тырмызы Күнәшин, көј исә сәманын -көјүн бөлкәси ренкиди/ парчаларла бәвәдилмиш јај-ох олармыш. Дитгәт јети-

1. Бах: Л.П.Натапов. Лук и стрела в шаманстве у алтай ев. "Советска этнографи" М., 1934, сәһ. 73.

рөк. Јухарыда садаланан илаһиләрин, танрыларын бөлкәси олан рәвжи парчаларла јај-охун бәзәдилмәси кәстәрир ки, һәммин мутәддәсләри дә тәһсил едәрмиш. Јалһыз там-шаман давулларында /јај-охла биркә/ дејил, онларын ојун кечирдикләри палтарларын күрәкләринә, он дәнә јај вә ја ох /"јаба"/ тикәһмишләр".¹

Бизчә, тамларын илкин чағларда охла-јајла, сонралар ону давулла әвәз едиб ојун кечирмәләри онларын кәрушләриндәки дејишишликлә бағлыдыр. Илк чағларда там охун-јајын кәмәјинә сығынды, сонра бураја даһа бир илаһи гүввә илә бағлы анлајышы -фәләјин чәрхинин дөврәнын, башга сөзлә дејилсә јашајышын кәдишини низама саланы, кайнатда әвәзләмени, јараданы артырмашыр. Дөврәнын кәрдийини, чәрхин јашарылығыны кәзә чаңдырмаг үчүн давулдан-дәйдән /давулун-дәјирмилији бу фикрин бөлкәси кими гәбул олунмуштур / истиградә етмишләр. Демәли, давул фәләјин дөврәнын, чәрхинин бөлкәси кими дүшүнүлүрмүш. Кәрунүр буна кәрә дә гаһан ојун кечирдији давулун үз табағына бүтүн кайнаты даһил етмишдир. Давулун үзүндә јералгы, јерусту дунја, күнәш, дунја ағачы вә с. јерләшдирилмишдир. Давулун дөврәсинин ичиндә кайнатын јерләшдирилмәси елә бу мәгсәдлә едилмишдир /некил № 3/. Бизчә, ичтимаи, мифоложи кәрушлә сыкы сөсләшән бу дурум әски там кәрушүнү ачмаға, онларын кайнаты нечә дәрк етмәләрини ајдынлашдырмаға јардым едәр. Јазыг ки, бу кәрәкли мәсәлә индијә кими там кәрушләрини әз-чәх арашдыранларын кәзүндән јајынмышдыр.

Јај охун илаһи гүввәләрлә, мифик тәфәккүрлә бағлылығыны кәстәрән башга бир әски ајини-ојуну јад едәк. Л.П.Патаповун ар-ашдырмасына кәрә там-шаманлар ојуну, еләчә дә чадукәрләр /ара-сыра тамлар чадукәрлик дә етмишләр/ чаду мәрәсимләрини јај-охла кечирмишләр.²

1. А. Анохин. Материалы по шаманству у алтайцев. Сборник, МаЕ, т. IV вып. 2 сәһ. 41.

2. Бах: Л. П. Патапов. Кәстәрилен әсәри, сәһ. 74. Сонралар Алтајлар дөвләдә чаду едәрмишләр. /Бах: А. М. Сагаләев. "Мифология и верования Алтайцев". Новосибирски, 184, сәһ. 24.

Чыгатај -аски өзбөк чадукөрлөрү дө жај-охла чаду едөрмишлөр. ¹Белө чаду-көрлөр жајла-охла чаду етдиклөрүндөн вө куја табагчадан оламаг Падисени хөбөр вердиклөрүндөн онлара жајычы -/жај-ычы/ дөјөрмишлөр. ²Жај-ох вө бунларла бағлы көрүшлөрүн, анлајышларын оир сырасы дөвлөтлө алагөлөндирилирмиш. Бунун жалыз силлап олдуруна көрө дөјил ки, Белө душунулурмиш, о елөчө дө мифик төбөктүрлө бағлы имиш. Биз, тьса олса да жајла охун дөвлөт турулушу илө бағлылыгыны вө бунун сөбөсини ајдынлашдырмаг истөјирик. Көјдөн көлөн вө өкс олунуб ораја тајы-дан шуа-ох гут көтирир, о хаганлыг да верир. Ахн о күнөшдир- шуадыр. Бүна көрө дө ох-жај Пакимијјөтлө бағланылыр. Эски мифик көрүшлөрлө зөнмин "Фузнаме" дөки /ујгурустанда јазыја алыннан/ бир јөрө дитгөт јетирөк. Фузун јанында олан ағсаггалы, ағсаачлы, јетмин гоча Улуг Түрк јуху көрүр:

".....күн
 а рда б р кун у кунда б р алтун
 ја корд так " уч кумуш ок корд . Бу алтун
 ја кун токут дан да кун оатуш" -
 гача тө /к/ кан рд, так бу уч
 кумуш ок тун јангакка к та
 туруп рд у кудун соң тутта кор -
 ган н Фуз каганга б дурд.
 Так " дгд к м а каганум с " нга
 јаш/а/гу болж/ун/г л узун. /А каган/ум с " нга
 тор /ум/ ук болж /ун/ г л тузун, /б нга кок/
 т. " кр б " рд туш"мда, к " дурсун, Тала
 туруп ј " рн ургунга б рдурсун,
 д " б д д Фуз каган Улаг Турук -
 кун сөзүн ј/а/ киш корд, огулун
 т вад " 3

1. Бах: В. В. Радлов. Опыт словаря таджикских наречий, СПб. 1905. III чилд. I hissа, сөһ. 14.
 2. Жөнө орада, сөһ. 14.
 3 А. М. Шероак, Фузнаме. М., 1959, сөһ. 56-58.

/мүасир Азербайжанчасы: "Бир кун јухуда бир гызыл јаж вә кумуш ох мөрдү. Бу гызыл јаж кундогандан та кунбатана гөдөр чатырды, үч кумуш ох кечә /шимад/ төрефә јөнәлмишди. Јухуда сонра мөрдүкләрини Гүз гагана билдирди. "Ај меним гаганым. Гој әмрун узун олсун. Ај меним /гаган/ым. лакимижјет сенин олсун. Көј танры /көј/ назил олмуш. Јуху да әләмәт иди. Гој баш тутсун /бу/. Гој тутдугун торпаглар неслијә верилсин" деди. Гүз гаган Улуг Түркүн сөзүнү бәјәнди. Шура диләди". Сонра Гүз гаган оғланларынны ова көндәрди. Онлардан үч бөјүк гардаш гызыл јаж, үч кичик гардаш кумуш ох тапшылар вә бу һадисәдән сонра Гүз хаганлыгыны оғланлары арасында бөлдү. Бурада бәйх олунан ох вә јажла бағлы бир сыра мөтләоләри ачаг. Улуг Түркүн јухуда мөрдүјү гызыл јаж кундогандан та кунбатана гөдәрди. Гызыл јажын белә бөјүккүјү бир шеј дөмири? Дејир. Бу гызыл јаж јухарыца сөјләдјимиз Күнәшә узанан /Гүрбүстана вә јанлара доғру јажылан шуа илә бағлышыр /шәкил № 1/. Күнәшлә /оду, күнәши изләјән Гүрбүстанла/ /Горбүстанла, Күнәшин илк парылтысы, ја онун чыхдыгыны хәбәр верән Гүзла/јанлара јажылан/ шәкил № 1-, № 2/ шуалар көјүн гүббәси алтындадыр. Тәбии гүббә вә бу гүббәнин бир дајагы кундоганда /јә"ни күнүн чыхдыгы јердә/, о бириси иәә кунбатандадыр /күнүн батдыгы јердә/. Бахын јаж күнәшлә әләгәләдир. Белә бир гүббәнин башы, зирвәси Күнәшин дикдә дурдугу јердир /Гүрбүстан ордадыр/. Белә дүшүнүлдүјү һалда јаж кундогандан кунбатана гөдәрди. Көјүн гүббәси вә күнәдән кәлән шуанын /ох/ тәбии көрнүшү јаж-охла ујгун кәлдијиндән әски түрк гөбилләри, гөбиләбирләшмәләри, еләчә дә Гүзлар јаж оху миңикләшдирмишләр. Бу јаж-охун миңикләшмесинин бир сәбәбидир. Јаж-охун силаһ олмасы вә миңик әләмлә, көрушлә, ашағьда мөрәчәјимиз кими илаһи гүввәләрлә бағлылығы ону дөвләт рәмәи дә етмишдир. Әски түрк гөбиләбирләшмәләриндә, халгларынды оелә бир инам вармыш ки, јаж мхстәгил дөвләтин, ох иәә вассаллығын бәлкәсидир. I

Белә бир көруш һәмин силаһын танры илә Күнәшлә бағлылығындан кәлир. Әбулғәзи

I Мирәли Сәјидов. "Гызыл дөјүшчү"нүн тәләји, Бақы 1984, сәһ. 68-69.

јај-охун онунла багланмасынын себэбини ајдынлашдымаға јардым едир. Умај адындакы "ај" тәркиби түрк дилинде, хусусиле Јагут дилинде јарадан, бачарыглы, танры, башлағым /мифик анламда/ вә с. Оу кими анламлары вардыр вә Ај/ы/ ја-радан илаһи илә бир көкдөндир. Умај бачарыглы, күчлү, јарадан, јахшы истөр ана-илаһе демөкдир.

Арашдырма ајдынлашдыр ки, Умај күнәшлө сыхы бағлы олдугундан охла-јајла биркө дүшүнүлүшдүр. Умај адындакы "ај/ы/" тәркибинин јухарыда садаланан мө"на-ларк там дејилдир. Ону сашга мө"наларк да вардыр. Јагутларда Јурјунг Ај /н/ Тө-јон вә ја Ајын Јурјунг, Ајын Тојон /јурјунг -ағ, ај/ы/ јарадан, тојон чөнаб де-мөкдир/ адлы танры вармыш. Бу баш танры јарадылышы, гуту /Һөјат гүввеси, һөјат мәғзи/ јаратмышдыр. ¹ Ај/ы/ адынын иштиракы илә јаранмыш бу танры Күнәшин ин-санлашмышдыр. Буна көрө дә она бөлө мифик кәјфијјәтләр верилмишдир.

Умај адындакы "ај" тәркиби ону күнәшин инсанлашмышы Јурјунг Ајы Тојон илә јахынлашдыр. Умај күнәшлө бағлыдыр. Буна көрө дә о, ушағлары охла-јајла /ох күнәш шыасы, јај тәбии көј гүбәси/ горујур. Бөлө анламлы илаһе күнәшин, танры-нын јај-охуну јө"ни көј гүбәси вә күнәш шыасы-оху васитесиле писи говармыш. Ин-сан өзүнүн мәшәтинде бөјүк рол ојнајан ох-јајы көјүн, күнәшин јај-оху /көј гүб-әси, күнәш шыасы/ бөлкәси сајмыш ону сонсузлугла, тәкликлә биркө дүшүнүш вә оху-јајы еләчө дә дөвләтин, һакимијјәтин /ону күнәш верир/ инсанларын горујучу-су кими гебул етмишдир. Јај-ох Умајын, танрынын силаһы олдугундан онунла ојун кечирмөк мифик бахымдан ганундур.

Дејиләнлөрдөн ајдынлашыр ки, ох-јај танры илә, көјлө, күнәшлө бағлыдыр. Ми-фик инама көрө јаралышы Күнәшин дикине кәлән вә гајыдан шыасы сонсузлуга, тәк-лијә доғру јөнәлиш, бөләликлә, Азәрбајчанлыларын улу бабалары сонсузлуг, тәк-лик анлајышыны јаратмышдыр. Бу да инамлар әлеминде тәклик көрүшүнү сонсузлуг ан-лајышыны формалашдырмышдыр.

1. Бах: Н. А. Алексеев, Шаманизм тюркоязычных народов Сибири, Новосибирск, 1984, сәһ. 25.

Хивелинин јазыја алдыгы версијада ачыгча дејилир: "Сизин /Огузун оғланларынын тапдыгы јаж-ох-М.С./ тапдыгыңыз јаж ве охлар инсанлар теребинден дүзелдилмешидир.

Танры теребинден көндерилибдир". I

Јаж -охун танры теребинден көндерилмеси инамынын мифоложи себәблери вардыр. Ох-шуга күнәшден кәлир. Күнәш гут-һәјат гуввеси, мәғзи, руһ, Пакимиј-јет верир. Ох /шуга/ күнәшден көјден кәлирсә, јаж күндөгәндан, күнбатана ки-ми һәһәнкүдрсә, көј гүбәси илә бағлыдырса, демәли, онлар мугәддәсдирләр. Охун күнәшден, көјден кәлдији инамы икинчи бир инамы јаратмышыр. Эски инсан инан-мыш ки, ох инсаны пис руһдан горујур. Чүнки күнәш шәри говур, ох-шуга да кү-нәшлә бағлы олдуғундан бу мифик сөчијјә онада верилишидир. Шорлар, ² јагут-лар, ³ Гызыллар ⁴ јени доғулмуш көрпәни пис руһлардан горумаг үчүн башыны хотүне ох-јаж асармышлар. Гачинләр парчадан Умајјана /Умај ене/ тиксирмиш-ләр ве јанна ох-јаж тојармышлар. ⁵

Л.Н.Патаповун јаздығына көре, ох-јаж ушағлары горујан Умај илаһәсинә аид имиш. Сајан -Алғајларда ох-јаж радын илаһәси илә бағлыдыр. ⁶Мифоложи инамла бағлы кәтирилән дәлилләрден көрүнүр ки, ох-јаж башлыча олараг ушағларла, га-дынларла ве ушағлары горујан Умај илаһәси илә бағлыдыр. Бу тәсадуғидирми? Биз-чә, бурада тәсадуғилик јохдур. Ох-јажын Умајла биркә дүшүнүлмәси мифоложи кө-рушләрлә, дүнјаны, чеврәни дәрк етмәклә сәслашир. Умај ад-сөзүнүн илк аңламы

1. Хивә ханы Әбулгази. "Сөчәрәји тәрәкәме" /түркмәнчә/ М.Л., 1957, сәһ.27.

2. Бах: Н.А.Алексеев. "Ранние формы религии тюркоязычных народов Сибири". Но-всибирский, 1980, сәһ.54.

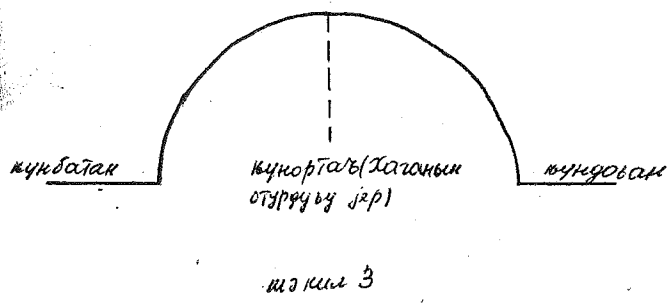
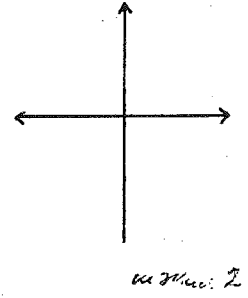
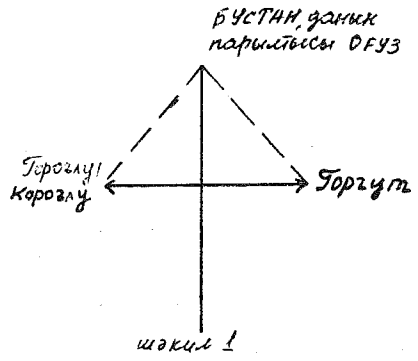
3. Јенә орада. сәһ. 145-146.

4. Л.Н.Патапов. Очерки по истории Шории, М. Л., 1936, сәһ. 58.

5. Јенә орада, сәһ. 156.

6. Јенә орада, сәһ. 74.

шцанын
экс

Ш. Сейитов
/Ш. Сейитов/ 30/XII/87

MİTOLOJİDE (TÜRK) MEKÂN SÖZCÜĞÜ HAKKINDA DÜŞÜNCELER

Azerbeycan kabilelerinde yaradılış, mekân, sonsuzluk ve teklik anlayışı eskiden beri mevcuttur. Mekân sonsuzluğu, teklik anlayışı çağlar boyunca yerleşmiş ve sonuç olarak sonsuzluk ve teklik anlayışı biçimlenmiştir. Mekân, sonsuzluk teklik anlayışı mitoloji içerisinde gelişmiş ve yerleşmiştir. Biz burada sonsuzluk, teklik ve onun mitolojik esaslarının köklerin aydınlatmaya açlışacağız. Eski türkçeyi konuşan kabileler arasında mitolojik görüşler yaradılış, kainat, yukarı, orta, aşağı, dünyaya bölünür. Güneşin su da haç giib aks olunması eski Türk kabile birliklerinin dikkatini çekmiş ve bu anlayış mekân sonsuzluğu, teklik inançlarına bağlanmaktadır. Azerbeyca'nın birçok eski kabirlerinde (haç işareti) ve çarkı felek'in aksi olan şekil kabartmaları yapılmıştır.

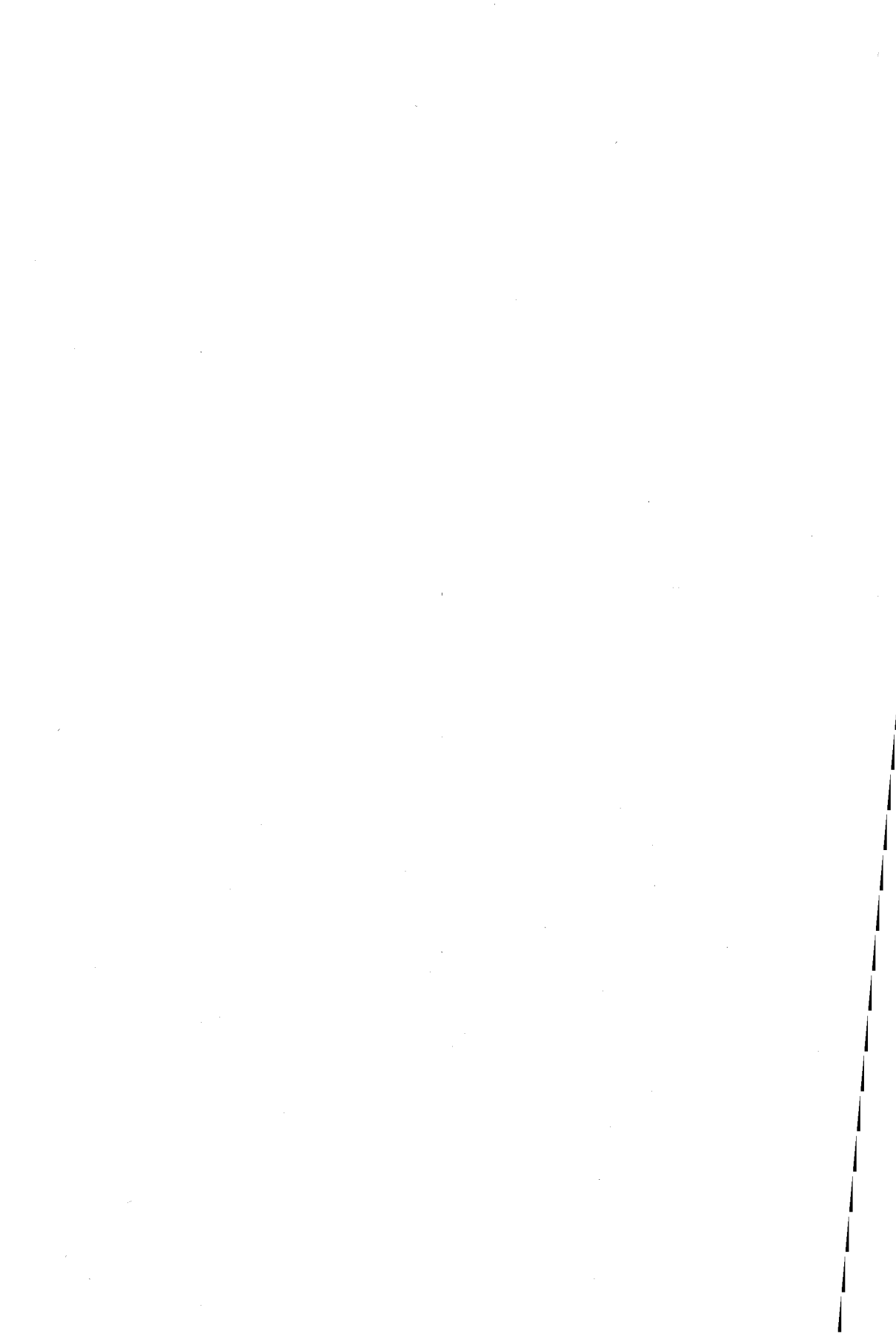
Tebliğimizde mekân sonsuzluğu inancında Umay Ay Toyan ve bunun gibi Türk Tanrıları ve Ok, Yay sembolü ile ilişkileri aydınlığa kavuşturmaya çalışılacaktır.

CONCEPT OF SPACE IN TURKISH MYTHOLOGY

Among the tribes of Azerbaijan the concept of creation, space, infinity and oneness were found. The infinity of space and conception of oneness have long been rooted in Turkish Mythology and thus got a form. We shall try to throw light upon this subject. The old Turkish tribes had the system of ideal dependent on the universe, the middle, the centre and the below. The reflection of the sun in water represented infinity and unity.

In this paper we illuminate the relation of infinity of space and the symbols used for the Turkish Gods such as - Umay Ay Toyan etc.

KAPANIŞ KONUŞMASI
Closing Speech

I. MİLLETLERARASI MEVLÂNÂ KONGRESİ KAPANIŞ KONUŞMASI

Prof. Dr. Halil CİN
REKTÖR

Değerli Kongre Üyeleri, Sayın Misafirler,

I. Milletlerarası Mevlâna Kongresinde 3 günden beri 5 oturum halinde 50'yi aşkın bildiri sunuldu. Bilimsel ciddiyet, sevgi ve dostluk havası içinde böyle bir Milletlerarası kongreyi kapatmanın mutluluğu ile hepinize sevgiler, saygılar sunuyorum.

15 ayrı ülkeden katılan Mevlânâ ve Türk dostlarını Üniversitemizde görmekten büyük mutluluk duydum. Kongreye sunulan tebliğler sonucunda varılan neticeleri şöyle özetleyebilirim :

Mevlânâ tasavvufu, esasını Kur'an-ı Kerim'de bulan, ancak din, dil, ırk farkı, zaman ve mekân kaydı olmaksızın bütün kâinata hitabeden bir manâ, sevgi, hoşgörü ve hakikat güneşidir. Bu güneş, bir kâinat dini olan ve en son ve bir daha kitabî bir din gelmeyeceği için bütün insanlığa hitabeden evrensel bir inanç sistemi olan İslâmiyettir.

Bir derya gibi engin ve zengin olan Mevlânâ düşüncesinin ana mihveri insandır. Çünkü O, gerçek varlığın yani Allah'ın en şerefli yaratığıdır. İnsan Allah'ın aynadaki yansımasıdır. Bu sebeple insanı olgunlaştırarak, yücelterek gerçek varlığa ulaştırmak gerekir. Bütün insanlar, Yaraticısı olan Allah'a döneceklerdir. Mevlânâ tasavvufu, insanı Allah sevgisiyle besleyen bir çağlayan gibidir. Allah'a büyük aşkı dolayısıyla insana âşıktır. Ancak Mevlânâ maddî âlemi de ihmal etmez, manâ ve maddeyi insan ve Allah sevgisiyle bir potada birleştirir. Gönlüne tevhid inancını ve Allah sevgisini yerleştiren insan, maddî âlemde kendisi, etrafı ve toplum için çalışmalı ama hiçbir zaman Allah'a olan sevgisinin vazgeçilmez bir parçası olan insan sevgisini kaybetmemeli, yaşayışına her zaman hoşgörü hakim

olmalıdır. İnsan ruhunun, dolayısıyla insan toplumlarının selâmete ulaşması bu sayede olur.

Mevlânâ Kur'an'ı ve İslâmiyeti gerçek anlamıyla yorumlamış ve O'nda mevcut olan, ancak Peygamber'den sonra asırlarca bulutların arkasında saklı kalan sevgi, kardeşlik, dostluk ve hoşgörü güneşini bütün insanlık için apaçık ortaya koymuştur. Bu sebeple O, kendisi de güneş ve ekmeğin gibi telakki edilmiştir. "Mevlânâ'nın cenâze töreninde, cenâzeyi taşımak için koşuşan, kendi kilise ve havralarında ayinler düzenleyen Hıristiyan ve yahudilere müdahale etmek isteyen ham bir insana feryat eden Hıristiyan ve Yahudiler" "O bizim İsa'mızdı, Musa'mızdı. Musa'nın, İsa'nın sırrını biz O'nda gördük, O'nda bulduk. O bir güneşti. Güneş bir yeri değil bütün dünyayı aydınlatır. Bu sırada bir papaz göz yaşlarını siler ve hıçkırıklarla bağırır: Mevlânâ ekmeğe benzer, ekmeğten kaçan aç var mıdır ki?" diye cevap verirler. İşte bu sebeplerdir ki, din, dil ve ırkı ne olursa olsun gönlü sevgiye susamış olan herkes hiç bir kayıt ve şart bulunmadan bütün varlıklara, dolayısıyla Allah'a yönelen bu sevgi güneşi Mevlânâ'dan ilham alarak manevî huzur ve gerçek Varlık - Allah'a kavuşabilir. Bu bakımdan Mevlânâ'nın tasavvufu ve insanlığa verdiği mesaj, belli bir zaman dilimine münhasır olmayıp, her zaman geçerli ve dünyayı, galaksileri kısaca sonsuzluğu kucaklar. Mevlânâ'nın tasavvufunda hiç eksilmeyen bir dinamizm mevcuttur. "Hareket ediyorum, öyleyse varırım" diyen Mevlânâ, "İki günü birbirine eşit olan zarardadır" diyen Yüce Peygamber'in ve İslâmiyetin akılcı ve dinamik hayat felsefesini ifade eder.

Mevlânâ'da inanılmaz ilmi bir sezgi mevcuttur. İzahı ancak bugün yeni yeni yapılmaya çalışılan birçok tabii ve fizikî olayların aydınlatılması için Mevlânâ'da olağanüstü fakat sade işaretler ve görüşler mevcuttur. O, bu şekilde hakikate giden yolda zaman ve mekân kavramlarını aşmış İslâmiyetin evrensellik, akılcılık ve bilimciliğini ortaya koymuştur. Bu bakımdan Mevlânâ sadece bir mutasavvıf, bir şair değil, aynı zamanda bir mütefekirdir. Onu sadece sevgi, aşk, hoşgörü olarak görmek Mevlânâ'yı tam anlatmaya yetmez. O'nun devlet ve millet hayatına, toplum yaşantısına dair görüş ve düşünceleri vardır. O, didaktik, halk diliyle halka hitabeden her biri bir tecrübe dersi olan hikâyelerle halkı eğiten bir ahlâkçıdır. O, Allah için ve O'nun en şerefli yarattığı insan için vardır. Bütün amacı onu mükemmele ulaştırmaktır. İnsan Yaratan'ın eseri olarak değerlidir, kutsaldır. Bu kutsal varlığı aslına döndürmek onu sevgiyle, iyilik ve güzellikler ilham eden her vasıtayı kullanarak işlemekle müm-

kündür. Bu sebeple insanı sevgiden, duygudan, hoşgörüden uzaklaştıran materyalizme karşı insanlığın kurtuluşu, İslâm'da ve onun Mevlânâ tarafından tefsir edilerek evrenselleştirilmiş olan şeklidir. Mevlânâ, tasavvufu, madde ile mânâ, Allah ile insan, maddi âlem ile manevî âlem arasında bir köprü olarak görmüştür. Mevlânâ, tasavvufu ile insana düşünce ve vicdan hürriyeti sağlayarak, onu sevgi ve hoşgörüyle gerçek varlığa ulaştırmayı amaçlar. Mevlânâ'da mevcut, maddenin yapısıyla ilgili olağanüstü sezgiler, O'nun insanlığı yeni ufuklara doğru sevk etmek istediğini ifade eder. O, miskinlik, durgunluk ve tutuculuğa karşıdır. O'na göre sevgi ve hoşgörü, yenilenme gayreti olmadan anlamını yitirir. Sevgi ancak çalışma ile birlikte sağlıklı bir ruh halinin şartıdır. Nitekim Büyük Atatürk Mevlânâ Celâleddin-i Rumi için "O büyük bir dahi, çağlar aşan bir yenilik aşığıdır" demek suretiyle Mevlânâ'nın bu özelliğine ve hiç kaybolmayacak olan aktualitesine işaret etmektedir. Mevlânâ bir tarikat kurucusu değildir. Bunu hiç düşünmemiştir. Bu bakımdan bütün tarikatlarca sevilmiştir. O, Tanrı aşkıyla yanıp tutuşan ve insanlara bu aşkı anlatmaya çalışan dinler ve tarikatlar üstü bir kişidir. Ancak Mevlânâ'dan sonra aşk ocağının tüttürülmesi için bir halifeye ihtiyaç duyulmuş ve Çelebi Hüsameddin Mevlânâ'nın postuna oturmuştur. Mevlânâ'nın düşünceleri mevlevilikle devam ettirilmiştir. Mevlevilik, Türk-İslâm memleketleri için uzun asırlar bir eğitim, terbiye ve san'at ocağı olma fonksiyonunu icra ettiği gibi birçok ülkelerde Mevlânâ düşüncesinin yayılmasına hizmet etmiştir.

Mevlânâ, insanı yüceltip mükemmelleştirdiği için san'ata, özellikle musikiye büyük önem verir. Mevlevî âyinleri Türk musikisine temel olmuş ve kısmen de dünya musikisini etkilemiştir. Sema bir Türk töresidir. Semazenin dönmesi, onun kendini araması, kendini başkalarına adaması, benliğinin baskısından kurtulması ve Allah'ın varlığına, büyüklüğüne, muhteşem bir ritm ve nizam içinde şahadet etmesidir. Büyük Atatürk'ün dediği gibi "Mevlevilik, Türk ananesinin müslümanlığa nüfuz örneğidir."

Kısaca Dünya bugün 714 yıl öncesinden daha çok Mevlânâ'ya muhtaçtır. Mevlânâ bütün zamanların adamıdır. Maneviyattan mahrum olan her dinden insanlar özellikle gençlik kurtarıcı bir mesajdır. Mevlânâ İslâm dininde bir çağlayan gibi akan ve hudutsuz bir kaynak gibi devamlı yenilenen bütün kâinata açık Allah ve insan sevgisinin, hoşgörünün, birleştiricilik ve bütünleştiriciliğin sonsuza kadar sönmeyecek bir meşalesidir. Mevlânâ bir ruh mimarıdır.

Değerli kongre üyeleri,

Bu kongre için çeşitli ülkelerden ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelişinizde Mevlânâ'daki sevgi, kardeşlik ve hoşgörü çazibesinin büyük payı olduğuna inanıyorum. Yabancı meslektaşlarımdan ve gönül dostlarımdan ricam, Mevlânâ'yı, Türk-İslâm kültürünün üniversalizme hudutsuz bir sevgi ile kucak açmış bu yüce değerini Türkiye sevgisiyle bütünleştirerek ülkelerinde tanıtmaları ve bu konuda çalışmalar yapmaları, görüş ve düşüncelerini basın ve kitaplar yoluyla serbestçe açıklamalarıdır.

Bu kongrenin hazırlanması sırasında üstün gayret, feragat ve feda kârlık gösteren üniversitemiz mensuplarına, başta Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Cenap Tekinşen olmak üzere görevli bütün arkadaşlarıma ve kongremize tebliğleriyle katılan siz değerli dostlarımıza ve bize Türk Musikisinden konserleriyle eşsiz saatler geçirten müzisyen dostlarımıza şükranlarımı ifade etmeyi aziz bir görev bilir, 1990 yılında yapacağımız II. Milletlerarası Mevlânâ Kongresinde sağlıkla bulaşmak ümidiyle hepinize saygılar, sevgiler sunarım.

LE PREMIER CONGRES INTERNATIONAL DE MEVLANA LE DISCOURS DE CLÔTURE

Prof. Dr. Halil CİN
Recteur de l'Université Selçuk

Chers amis et Hôtes de Mevlâna,

Pendant ce Premier Congrès International de Mevlâna, plus de cinquante communiqués ont été présentés lors de ces trois jours. Nous sommes heureux de clôturer le congrès des amis de quinze différents pays, dans l'esprit, nous l'espérons, de Mevlâna.

A la suite des différents exposés, nous sommes arrivés aux conclusions suivantes :

Le Soufisme propre à Mevlâna, prend ses origines dans le Coran et ne fait aucune distinction de religions, de langues, de races, sans limite dans le temps ni dans l'espace. C'est la source de la signification, de la tolérance, de l'amour et de la lumière. Cette source, c'est l'islam, dernière religion révélée universelle jusqu'à la fin des temps.

L'homme, être le plus honoré de Dieu depuis sa création, reste au cœur de la pensée de Mevlâna, riche et profonde comme un Océan. L'homme est le reflet de Dieu.

Il faut donc élever et anoblir l'homme pour le conduire à la Connaissance et à la Vie éternelle. Tous les hommes retourneront à leur Créateur. La pensée mystique de Mevlâna est comme une cascade qui nourrit l'homme de l'amour de Dieu sans jamais séparer le spirituel du terrestre.

L'homme qui croit en un seul Dieu, doit travailler dans le monde tant pour ses proches que pour la société, sans jamais se départir de la psychologie de la vie. Constatant que l'homme entouré d'affecdivin et au salut.

Mevlâna a commenté le Coran et éclairé l'islam, mettant en

exergue la tolérance, la fraternité, l'amitié et l'amour restés dans l'ombre au cours des siècles après le Prophète. C'est pourquoi Mevlâna était notre Pain de Vie et notre soleil.

“Lors de ses funérailles, une multitude de juifs et de chrétiens accompagnèrent les musulmans, se précipitant pour aider à porter son cercueil et s'unir à la cérémonie. C'est alors qu'un musulman ignorant voulut écarter, juifs et chrétiens; ceux-ci objectèrent: ‘Grâce à Lui nous avons connu le secret de Jésus et de Moïse. Il était le soleil, soleil qui brille pour tous. C'est alors qu'un prêtre en larmes et hors d'haleine, dit: ‘Mevlâna était notre pain; a-t-on jamais vu un affamé refuser du pain?’ ”

C'est pourquoi, quelle que soient la religion, la race et la langue, chacun peut se retrouver en l'Être Eternel et dans la Vie Eternelle, nourri de la pensée de Mevlâna, “soleil d'amour” pour toutes les créatures de Dieu.

Le Soufisme de Mevlâna et son message ne concernent pas seulement une époque, mais aussi l'Eternité. Mevlâna exprime un dynamisme et une énergie continuels.

Mevlâna disait: “J'agis donc je suis” exprimant ainsi la pensée et la dynamique de Muhammed, Prophète de l'Excellence de l'Islam qui dit encore “Celui qui pendant deux jours de travail semblable n'avance pas, recule.”

Chez Mevlâna l'intuition scientifique est remarquable. Elle s'est manifestée de diverses façons par exemple dans l'affirmation de faits biologiques, physiques, chimiques et astrologiques dont certains ont été confirmés par les récentes découvertes. Mevlâna n'est donc pas seulement un poète mystique, mais encore un moraliste proche du peuple qu'il instruit de ses anecdotes basées sur l'expérience et la psychologie de la vie. Constatant que l'homme entouré d'affection, de respect, de tolérance et d'amour progresse L'exercice spirituel des derviches tourneurs est un pont entre la tradition turque et l'Islam, comme le dit le Grand Atatürk. Cette danse (Semâ) est le signe de la présence et de la grandeur de Dieu.

Mevlâna, physiquement absent de cette terre depuis Sept Cents quatorze ans, demeure spirituellement présent et actuel grâce à son amour, ne cesse de forger les âmes et particulièrement celle de la jeunesse.

Chers hôtes du Congrès,

Votre venu a sans aucun doute répondu à l'appel de fraternité, de tolérance et d'amour de Mevlâna. Grâce à Lui, il nous fut possible de nous réunir nombreux et de nationalités multiples. Nous prions nos amis et hôtes de répandre chez eux l'amour et la tolérance selon l'enseignement de Mevlâna concrétisé dans ses écrits.

Nous tenons à remercier les participants, Monsieur le Vice - Recteur, Prof. Dr. Cenap TEKİNŞEN en particulier, le corps universitaire, le comité d'organisation, ainsi que les musiciens célèbres qui nous ont permis de vivre de hauts moments grâce à leurs concerts inoubliables dont toutes ces participations furent bénévoles et si généreuses.

Dans l'espoir de nous retrouver en bonne santé en Mille Neuf Cents quatre vingt dix pour le Deuxième Congrès International, je vous prie Mesdames et Messieurs de recevoir nos sentiments cordiaux et nos meilleurs voeux.

PROGRAM
Program

KONGRE TERTİP HEYETİ
THE ORGANIZING COMMITTEE

Şeref Başkanı — *Honorary Chairman*
Yüksek Öğretim Kurulu — *President of the Council*
Başkanı *of Higher Education*
Prof. Dr. İhsan DOĞRAMACI

Başkan — *Chairman*

Prof. Dr. Hail CİN
Selçuk Üniversitesi Rektörü
The Rector of the Selçuk University

Başkan Yardımcıları — *Vice Chairmen*

Prof. Dr. O. Cenap TEKİNŞEN
Selçuk Üniversitesi
Rektör Yardımcısı
Vice Rector

Prof. Dr. Şerafeddin GÖLCÜK
Selçuk Üniversitesi
Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanı
The President of the Center for
Selçuk Studies

Genel Sekreter — *General Secretary*

Doç. Dr. Önder GÖÇGÜN
Selçuk Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Genel Sekreter Yardımcıları — *Assistants to the General Secretary*

Doç. Dr. Hüseyin GÜMÜŞ
Selçuk Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Hasan ÖZÖNDER
Selçuk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Teknik Kurul — *Technical Committee*

Rifat KARAMAN
Selçuk Üniversitesi Genel Sekreteri
General Secretary of the Selçuk University

Emin PASİN
Selçuk Üniversitesi
Sağlık, Kültür ve Spor
Dairesi Başkanı
The Director of the
Office of Health -
Sports and Cultural Service

Ersen TAŞKIN
Selçuk Üniversitesi
Basımevi Müdürü
The Head of the
Printing House

Müseyip ÜLGER
Selçuk Üniversitesi
İdari ve Mali İşler
Dairesi Başkanı
The Director of the
Office of Financial
and Administrative Affairs

3 MAYIS 1987

3 MAY 1987

AÇILIŞ PROGRAMI
INAUGURATION

(Saat : 11.00 - 12.00)
(11.00 a.m. - 12.00 a.m.)

- Saygı Duruşu ve İstiklâl Marşı
- *The Extending of Veneration and The National Anthem*
- Selçuk Üniversitesi Rektörü **Prof. Dr. Halil CİN**'in Kongre'yi Açış Konuşması
- *Inauguration Speech by The Rector of Selçuk University*
- **Hon. Kemal KATITAŞ**
Konya Valisi - *The Governor of Konya*
- **Hon. Hasan Celâl GÜZEL,**
Devlet Bakanı - *The Minister of State*
- Kongre Delegeleri Adına Konuşmalar
Speeches by the Members of the Congress

3 MAYIS 1987

3 MAY 1987

I. OTURUM — FIRST SESSION

(Saat : 14.30 - 18.30)

(2.30 p.m. - 6.30 p.m.)

BAŞKANLAR — CHAIRMEN

Halil Fikret ALASYA
Oturum Başkanı
Chairman

Dr. Mehmet ÖNDER
Raportör Başkan
Reporting Chairman

- 1 — **Prof. Dr. Eva de VITRAY - MEYEROVITCH**
"Mevlânâ'nın Güncelliği - *Présence de Mevlânâ*"
- 2 — **Prof. Dr. Âmil ÇELEBİOĞLU**
"XIV. - XV. Yüzyıl Şairlerinden İbrahim Bey'in Manzum Mesnevi Şerhi - *The Verse Interpretation of the Mesnevi by İbrahim Bey, a XIVth - XVth Century Poet*"
- 3 — **Prof. Dr. Michèle TRIDENTE**
"Mevlânâ'nın Eserlerinde Gerçek İnanç Birliği : Beynelmilelik ve Güncellik - *L'oecumenicité Authentique dans les Oeuvres de Mevlânâ : Universalité et Actualité*"
- 4 — **Prof. Dr. Jawvid IQBAL**
"Muhammed Iqbal ve Mevlânâ - *Muhammed Iqbal and Mevlânâ*"
- 5 — **Prof. Dr. Hasibe MAZIOĞLU**
"Dede Ömer Rüşenî'nin Çoban-nâmesi - *Choban-name of Dede Omar Rusheni*"

— A R A - P A U S E —

- 6 — **Dr. Yıldırım AKTUNA**
"Ruh Sağlığı Açısından Mevlânâ Düşüncesi - *Mevlânâ's Thought in View of Mental Health*"
- 7 — **Prof. Dr. Lars JOHANSON**
"Mulamma'nın Fonksiyonları Üzerine - *Zu den Funktionen der Mulamma'-Dichtung*"
- 8 — **Doç. Dr. Saime İNAL SAVİ**
"Mevlânâ'nın Rubailerleri - *The Quatrains of Jalal-ud-Din-Rumi*"
- 9 — **Doç. Dr. Saadettin KOCATÜRK**
"Mevlânâ'nın Mesnevi'de İnsanlara Mesajı - *The Message of Mevlânâ in the Mesnevi*"
- 10 — **Dr. Matthias KORGER**
"Philosophia Perennis' Açısından Mevlânâ'nın Önemi - *Mevlânâ's Bedeutung Für Die Philosophia Perennis*"

4 MAYIS 1987

4 MAY 1987

II. OTURUM — SECOND SESSION

(Saat : 9.00 - 12.00)

(9.00 a.m. - 12.00 a.m.)

BAŞKANLAR — CHAIRMEN

Prof. Dr. Michèle TRIDENTE
Oturum Başkanı
Chairman

Prof. Dr. Âmil ÇELEBİOĞLU
Raportör Başkan
Reporting Chairman

- 1 — **Halil Fikret ALASYA**
“Lefkoşe Mevlevi Tekkesi - *Nicosia Mevlevi Tekke*”
 - 2 — **Prof. Dr. İskender RIZA**
“Kosova Şehirlerinde Mevlevilik - *Sufistic Sect of Mevlânâ in the Towns of Kosova*”
 - 3 — **Dr. Mehmet ÖNDER**
“Bir İddiaya Cevap : ‘Yine gel, yine gel...’ Rubaisi Mevlâna’nındır - *The Rejection of a Claim : The Tetrastitch, ‘Come again, come again...’ Belongs to Mevlânâ*”
 - 4 — **Prof. Dr. Gabriel MANDEL KHAN**
“İtalyanca’da Mevlânâ Bibliyografyası - *Bibliographie Italienne Sur Mevlânâ*”.
 - 5 — **Dr. Müjgan CUNBUR**
“Mevlânâ ve Oruç Ayı - *Mevlânâ and the Ramadan*”.
- A R A - P A U S E —
- 6 — **Prof. Dr. Johann Christoph BÜRCEL**
“Mevlânâ C. Rumi’nin Gazallerindeki Yapı Üzerine Görüşler - *Some Remarks on the Structure of Mevlânâ C. Rumi’s Ghazals*.”
 - 7 — **Muhammed Isa VALEY**
“Mevlânâ’nın Divan-ı Kebir’i : El-yazması ve Tarihi Değeri - *The Divan-ı Kebir of Mevlânâ C. Rumi : Manuscripts and Textual History*”.
 - 8 — **Uzm. Salih TRAKO**
“Sarajevo’da Mesnevi Dersleri ve Mesnevihanlar Üzerine - *Courses on the Mesnevi in Sarajevo and Reciters of Mesnevi*”.
 - 9 — **Mehmet Necati ABLAY**
“Mevlânâ ve Goethe : Panteizmin İki Büyük Temsilcisi - *Mevlânâ and Goethe : Two Great Representatives of the Pantheism*”.
 - 10 — **Uzm. Mustafa MEHMET**
Mevlânâ ve Mevlevilik Tarikatının Dobruca’da Yaşatılmasına Dair Bazı Düşünceler - *Some Reflections on the Survival of the Ideas and the Sufistic Sect of Mevlânâ in Dobrudja*.”

4 MAYIS 1987

4 MAY 1987

III. OTURUM — THIRD SESSION

(Saat : 14.00 - 18.00)

(2.00 p.m. - 6.00 p.m.)

BAŞKANLAR — CHAIRMEN

Prof. Dr. Eva DE VITRAY MEYEROVITCH
Oturum Başkanı
Chairman

Prof. Dr. Şerafettin GÖLCÜK
Raportör Başkan
Reporting Chairman

1 — Şefik CAN

"Mevlânâ'nın Güzel ve Güzellik Hakkındaki Görüşü - *Mevlânâ's Conception of Beauty and of the Beautiful*"

2 — Prof. Dr. Marie - Mathilde ALEXANDRESCU - DERSCA - BULGARU

"Selçuklu Toplumunda Mevlevilik Sisteminin Önemi - *Sur l'importance de l'ordre Mevleviyya dans la Société Seldjoukide*"

3 — Ahmet KABAKLI

"Mesnevi'de Hz. Peygamber'in 'İNSAN'lığını Anlatan Üç Kıssanın Tahlili - *The Analysis of the Three Anecdotes Concerning the Humanistic Attitudes of Prophet Mohammed*"

4 — Prof. Dr. Munib MAGLAJLIC

"XVIII. Yüzyılda Bosna'da Mevlânâ Düşüncesinin Araştırılmasında Kaynak Olarak Molla Mustafa Baseskija'nın Tuttuğu Tarihi Kayıtlar - *Mula Mustafa Baseskija's Chronicles as a Source for Mevlânâ Researches in Bosnia During 18th Century*"

5 — Mustafa Necati SEPETÇİOĞLU

"Darwin'den Önce Bir Mevlânâ Düşüncesi - *An Idea of a Mevlânâ Preceding Darwin*"

— A R A - P A U S E —

6 — Prof. Dr. Mehmet Ali EKREM

"Dimitrie Kantemir Gözü ile Mevlevilik - *Dimitrie Kantemir's Interpretation of the Sufistic Sect of Mevlânâ*"

7 — Dr. Danuta CHMIELOWSKA

"Polonya'da Mevlânâ Üstüne Yapılan Çalışmalar - *Studies on the Works of Mevlânâ in Poland*"

8 — Gholam Reza VAHEDY AVVAL

"İnsan Haysiyeti - *The Esteem of Human Dignity*"

9 — Şehabeddin UZLUK

"Mevlânâ'nın Tabipleri : Ekmeleddin Müeyyed (Beyhekim) ve Gazanfer - *Mevlânâ's Physicians : Ekmeleddin Mueyyed (Chief-physician) and Gazanfer*"

10 — Dr. Gabor AGOSTON

16. - 17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevilik - *Sufism and The Sect of Mevlânâ in Hungary in the XVith and XVIIth Centuries*".

5 MAYIS 1987

5 MAY 1987

IV. OTURUM — FOURTH SESSION

(Saat : 9.00 - 12.00)
(9.00 a.m. - 12.00 a.m.)

BAŞKANLAR — CHAIRMEN

Prof. Dr. Munip MAGLAJLIC
Oturum Başkanı
Chairman

Prof. Dr. Mehmet AYDIN
Raportör Başkan
Reporting Chairman

- 1 — **Prof. Dr. Ethem Rahimoğlu TENİŞEV**
“Mevlânâ'nın Eserlerindeki Türkçe Şiirlerin Dil Durumu - *An Analysis of the Turkish Poems in the Works of Mevlânâ*”
 - 2 — **Nezihe ARAZ**
“Çağdaş Kavramlar Işığında 'Semâ' - *'Semâ' in the Light of Contemporary Concepts*”.
 - 3 — **Lİ - YU - GIU**
“Su Ailesinin Üç Bilgini ile Mevlânâ Arasında Ortak Çizgiler - *The Features of Mevlânâ and the Three Scholars from the Sue Family Have in Common*”
 - 4 — **Feyzi HALICI**
“Mevlânâ'nın Şiir Dünyası - *Poetic World of Mevlânâ*”
 - 5 — **Celâleddin B. ÇELEBİ**
“Dünyevî ve Uhrevî bir Tahsil Olan Tarihte Mevlevî 'ÇİLESİ' - *The Historical 'ÇİLE', a Secular Education and a Spiritual Enlightenment in the System of C. Rumî*”
- A R A - P A U S E —
- 6 — **Eugen STANESCU**
“Mevlânâ ve Çağdaş Felsefe - *Mevlânâ and Contemporary Philosophy*”
 - 7 — **İskender MUZBEK (ŞEFİKOĞLU)**
“Yugoslavya'da Yaşayan Türk Şairlerinin Eserlerinde Mevlânâ - *Mevlânâ in the Works of Turkish Poets Living in Yugoslavia*”
 - 8 — **Doç. Dr. Bernt BRENDAMOEN**
“İskandinav Seyyahları Gözüyle Tarikat ve Dervişlik - *Mystic Sects and Sufism Through the Eyes of Scandinavian Travellers*”
 - 9 — **Öğr. Gör. Barihuda TANRIKORUR**
“Bir Eğitimin Mimarisi : Mevlevî Matbah-ı Şerifi - *The Architecture of an Education : The Sacred Kitchen of the Mevlevî*”

5 MAYIS 1987

5 MAY 1987

V. OTURUM — FIFTH SESSION

(Saat : 14.00 - 18.00)

(2.00 p.m. - 6.00 p.m.)

BAŞKANLAR — CHAIRMEN

Prof. Dr. Gabriel MANDEL KHAN
Oturum Başkanı
Chairman

Celâleddin B. ÇELEBİ
Raportör Başkan
Reporting Chairman

- 1 — **Prof. Dr. Meliha Üiker ANBARCIOĞLU**
“Mevlânâ'nın Eserlerinde Kadın - *Woman in the Works of Mevlânâ*”
 - 2 — **Dr. Enver MAHMUT**
“Romanya Kütüphanelerinde Mevlânâ'ya ait Elyazmalar - *Manuscripts of the Works of Mevlânâ in Romanian Libraries*”
 - 3 — **Prof. Dr. Mehmet AYDIN**
“Muhiddin-i Arabi ve Hazreti Mevlânâ - *Muhiddin-i Arabi and Hz. Mevlânâ*”
 - 4 — **Müfide BAŞARIR**
“Newyork-Language Library'de Bulunan Mevlânâ ile İlgili Eserler - *The Bibliography of Mevlânâ in Newyork Language Library*”
 - 5 — **Prof. Dr. Fethi EL NEKLAVI**
“Mısır'lı Hocaların Araştırmalarında Mevlânâ - *Mevlânâ in the Studies of Egyptian Scholars*”
- A R A - P A U S E —
- 6 — **Ayten KRASNIC**
“Sarayevo'da Şeb-i Arûs Törenleri - *The Ceremonies of Şeb-i Arûs in Sarajevo*”
 - 7 — **Yrd. Doç. Dr. Erkan TÜRKMEN**
“Tanrı Aşığı Olarak Mevlânâ - *Rumi as True Lover of God*”
 - 8 — **Dr. Mirali SEYİDOF**
“Mifte Mekan Sonsuzluğu Hakkında Düşünceler - *Concept of Space in Turkish Mythology*”
 - 9 — **Dr. Nedret MAHMUT**
“Mevlânâ'nın Hümanizması - *The Humanism of Mevlânâ*”
 - 10 — **Doç. Dr. Orhan KARMIŞ**
“Mevlânâ'nın İnsanlığa Vermek İsteddiği Mesaj - *Mevlânâ's Message to Humanity*”

5 MAYIS 1987

5 MAY 1987

(Saat : 18.00 - 18.30)
(6.00 p.m. - 6.30 p.m.)

K A P A N I Ş

C L O S I N G

Prof. Dr. Halil CİN
Selçuk Üniversitesi Rektörü
The Rector of Selçuk University

I. Milletlerarası Mevlâna Kongresi'ni Topluca Değerlendirme ve
Kapanış Konuşması

Closing Remarks for The First International Mevlânâ Congress

I. MİLLETLERARASI MEVLÂNA KONGRESİ'NE TEBLİĞ
SUNANLARIN (ALFABETİK) İSİM VE ADRESLERİ

THE NAMES AND ADDRESSES OF THE PARTICIPANTS IN
THE FIRST INTERNATIONAL MEVLÂNA CONGRESS
(in the Alphabetic order)

- 1 — Mehmet Necati ABLAY Str. Cricovul Sarat 1 Blok 13 Ap. 36
Bukarest IV ROMANYA
- 2 — Dr. Gabor AGOSTON Eötvös Lorand University H - 1364
Budapest, PF. 107 MACARİSTAN
- 3 — Dr. Yıldırım AKTUNA Barbaros Bulvarı No. 40 D. 2
Tel. : 1724834-35 Bulmumcu/İST.
- 4 — Halil Fikret ALASYA Yeşiltepe Koop. B3 D63
Tel. : 133479 Emek/ANKARA
- 5 — Prof. Dr. Marie- Mathilde
ALEXANDRESCU-DERSCA
BULGARU Rue Logofot Luca Stroici 2 70.224
Bucarest II ROMANYA
- 6 — Prof. Dr. M. Ü. ANBARCIOĞLU Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dekanı Beşevler/ANKARA
- 7 — Nezihe ARAZ Büyük Dere Cad. 13, Kat 2, Daire 4
Tel. : 1624861 Şişli/İSTANBUL
- 8 — Prof. Dr. Mehmet AYDIN Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fak. Öğr.
Üyesi ve Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji
Böl. Bşk. KONYA
- 9 — Müfide BAŞARIR P.O Box 5227 Queens 11355 N.Y.
U.S.A.
- 10 — Doç. Dr. Bernt BRENDAMOEN Ural-Altaysk Institut p.b. 1030 Blindern
0315 OSLO 3 NORVEÇ
- 11 — Celâleddin B. ÇELEBİ Teşvikiye, Gerede Cad. Gözüm Apt. 69/6
Tel. : 1405874 İSTANBUL
- 12 — Prof. Dr. J. Christoph BÜRCEL CH 3011 Bern Seminar für
Islawissenschaft Universität
Sternengasse 1 B. ALMANYA
- 13 — Şefik CAN Noter Çıkmazı Sokağı Fuat Bey Apt. 8/6
Tel. : 3589052 Şaşkınbakkal/İST.

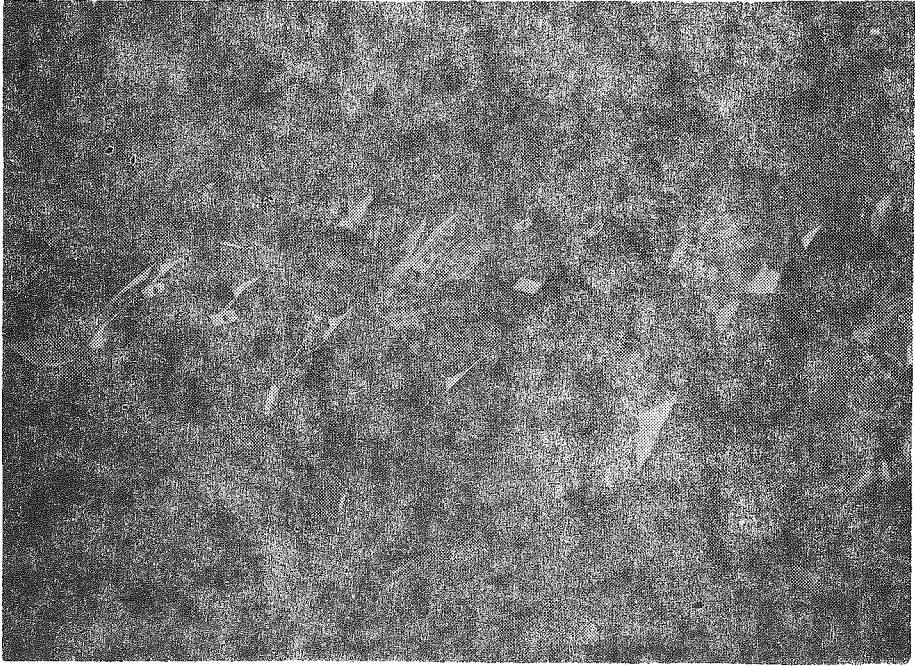
- 14 — Dr. Danuta CHMIELOWSKA Doğu Dilleri Enstitüsü Türkoloji Böl.
00-272 Warszawa, Rynek Starego
Miasta 25, m. POLONYA
- 15 — Dr. Müjgan CUNBUR Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek
Kurumu ANKARA
- 16 — Prof. Dr. Âmil ÇELEBİOĞLU Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fak. Öğr. Üyesi.
Tel. : 5216482 Fındıkzade/İST.
- 17 — Prof. Dr. Eva DE VITRAY - 72 Rue Claude-Bernard Paris 7505
MEYEROVITCH FRANSA
- 18 — Feyzi HALICI Konya Kültür ve Turizm Vakfı Başkanı
Tel. : 16255 KONYA
- 19 — Prof. Dr. Jawit İQBAL PAKİSTAN
- 20 — Doç. Dr. Saim İNAL SAVI Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak.
Öğr. Üyesi ERZURUM
- 21 — Prof. Dr. Lars JOHANSON Sem. f. Orient Kunde Postfach 3980
D - 6500 Mainz B. ALMANYA
- 22 — Ahmet KABAKLI Türk Edebiyatı Vakfı Nuruosmaniye Cd.
17/1 2. Kat Cağaloğlu/İSTANBUL
- 23 — Doç. Dr. Orhan KARMIŞ Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fak.
Dekan Yrd. ve Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü KONYA
- 24 — Doç. Dr. Saadettin KOCATÜRK Ankara Üniversitesi D.T.C. Fak.
Öğretim Üyesi ANKARA
- 25 — Ayten KRASNIÇ Gazi Hüsrev Begova Biblioteka
71000 Sarajevo YUGOSLAVYA
- 26 — Lİ - YU - GIU Str. Schitu Magureanu Nr. 1, Sector 5
Bucureşti ROMANYA
- 27 — Prof. Dr. Munib MAGLAJLIC Dobrovoljacka 50/11
71000 Sarajevo YUGOSLAVYA
- 28 — Ph. Dr. Enver MAHMUT Bucureşti, 7000 Str. C. Brancuşi 4 bloc
A/12 bis, etaj II, ap. 10 Sect. 3
ROMANYA
- 29 — Ph. Dr. Nedret MAHMUT Bucureşti, 700 Str. C. Brancuşi 4 bloc
A/12 bis, etaj II, ap. 10 Sect. 3
ROMANYA
- 30 — Tadeusz MAJDA 00-530 Warszawa, Mokotowska 67/114
POLONYA
- 31 — Prof. Dr. Gabriel MANDEL Khan Via Besana 4 20122 Milano
İTALYA
- 32 — Prof. Dr. Hasibe MAZIOĞLU Ankara Üniversitesi D.T.C. Fak. Türk
Dili ve Edebiyatı Böl. Bşk.
ANKARA

- 33 — Ekrem MEHMET ALİ Strada "Dinicu Golescu" no 17 bloc F,
etaaj 10 ap. 46 Sector 1, Bucureşti
ROMANYA
- 34 — Mustafa MEHMET Bld. Leontin Salajan 23 Ap. 13. Titan
74612 Bucureşti ROMANYA
- 35 — İskender MUZBEK (Şefikoğlu) 38400 Prizren Obiliç sok. no. 11
YUGOSLAVYA
- 36 — Prof. Dr. Fethi El NEKLAVİ Ezher Üniversitesi
Diller ve Tercüme Fak.
Kahire/MISIR
- 37 — Dr. Mehmet ÖNDER Kültür ve Turizm Bakanlığı Başmüsaviri
Tel. : 1331228 ANKARA
- 38 — İskender RIZA Priştina Üniversitesi YUGOSLAVYA
- 39 — M. Necati SEPETÇİOĞLU Dr. Şevketbey Sokağı 7/15
Tel. : 1485855 - 1620751
Şişli/İSTANBUL
- 40 — Mirali SEYİDOV 370033 Bakü Mantın I, Yıymaya 27,
Blok I, kv. 5 SOVYETLER BİRLİĞİ
- 41 — Eugen STANESCU Bükreş/ROMANYA
- 42 — Barihuda TANRIKORUR Bilkent Üniversitesi Öğr. Gör.
Tel. : 1383913 ANKARA
- 43 — Prof. Dr. Ethem R. TENİŞEV 117312 Moskova, B-312, U I.
Fersmand, 3, ko 37
SOVYETLER BİRLİĞİ
- 44 — Salih TRAKO Rave Yankavic II/IV, 71000 Sarayevo
YUGOSLAVYA
- 45 — Michèle TRIDENTE Via Omodeo N. 51 70125 Bari
İTALYA
- 46 — Yrd. Doç. Dr. Erkan TÜRKMEN Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak.
KONYA
- 47 — Dr. Şehabeddin UZLUK Horozlu Sitesi KONYA
- 48 — Gholam Rıza VAHEDY AVVAL 40 Shenasa St., Opposite Mellat Park,
Valiasr Ave. Tahran/İRAN
- 49 — Muhammed İsa WALEY The British Library Department of
Oriental Manuscripts and Printed
Books/Miw 14 Store Str.
London WC 7DG

KONGREDEN GÖRÜNTÜLER
Views From Congress

Rektör Prof. Dr. Halil CİN açış konuşmasını yapıyor.

Ön plânda protokole dahil konuklar ve dinleyiciler bir tebliği izliyorlar.

Kongreye katılan Polonyalı Bayan Dr. Danuta Chmielowska tebliğini sunuyor

Alışlar bilim için, evrensel değerler için.

